

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Θεσμοί και Ιδεολογία
στη νεοελληνική κοινωνία
15^{ος} - 19^{ος} αι.

ΠΡΩΤΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
ΕΝΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2002

Πρόλογος

Το φθινόπωρο του 2000 δημοσιοποιήσαμε, σε έντυπη μορφή, έναν απολογισμό του ερευνητικού προγράμματος «Θεσμοί και Ιδεολογία στην νεοελληνική κοινωνία, 15^{ος} – 19^{ος} αι.» που εκπονείται στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

Ο παρών απολογισμός δεν αποτελεί το πάρισό του σε ηλεκτρονική μορφή: αναπαράγει βέβαια μεγάλα τμήματα του δημοσιεύματος αλλά είναι ενημερωμένος βιβλιογραφικά ως τον Σεπτέμβριο του 2014.

Σεπτέμβριος του 2014

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
Διευθυντής Ερευνών του ΚΝΕ/ΕΙΕ

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

I. Η προϊστορία του προγράμματος

II. Ο στόχος του προγράμματος

III. Η συλλογή του υλικού και η αποθησαύρισή του

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΠΗΧΗΣΗ ΤΟΥΣ

IV. Η κοινοποίηση των αποτελεσμάτων

α. Αυτοτελή δημοσιεύματα

1. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η εμφάνιση της Σχολής του Φυσικού Δικαίου στην «τουρκοκρατούμενη» ελληνική κοινωνία (1980-1983)
2. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μία πηγή και ένα τεκμήριο (1987)
3. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ανεπίσημα από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Παρασχέδια και μαρτυρίες του 1476 (1988)
4. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η Γαλλική Επανάσταση στην τουρκοκρατούμενη ελληνική κοινωνία. Αντιδράσεις στα 1798 (1989) [= La Révolution française et ses répercussions dans la société grecque sous domination ottomane. Réactions en 1798 (1997)]
5. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ο "Γερός Κώδιξ" του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο β' μισό του 18ου αιώνα: Τα μόνα γνωστά σπαράγματα (1992)
6. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως μετά την Άλωση (1995)
7. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ο θεσμός της πατριαρχικής εξουσίας, 14ος - 19ος αιώνας (1995)
8. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Αφορισμός. Η προσαρμογή μιας ποινής στις αναγκαιότητες της Τουρκοκρατίας (1997)
- 8α. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Αφορισμός. Η προσαρμογή μιας ποινής στις αναγκαιότητες της Τουρκοκρατίας (2004, β' έκδοση με προσθήκες)
9. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ανάγλυφα μιας τέχνης νομικής. Βυζαντινό δίκαιο και μεταβυζαντινή «νομοθεσία» (1999)
10. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Η πραγματεία του Χρύσανθου Γεροσολύμων «Περί αφορισμού» (2002)
11. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ (εκδ.), Επιστολές του Κωνσταντίνου Σταμάτη προς τον Παναγιώτη Κοδρικά για τη Γαλλική Επανάσταση -Ιανουάριος 1793 (2002)
12. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ - Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Αφιέρωματα και δωρεές τον 16ο αι. στη Μ. Εκκλησία. Θεσμικές όψεις της ευσέβειας (2002)
13. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Για τους Φαναριώτες. Δοκιμές ερμηνείας και Μικρά αναλυτικά (2003)
14. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ - Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Μετά την Κατάκτηση. Στοχαστικές προσαρμογές του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως σε ανέκδοτη εγκύκλιο του 1477 (2006)

15. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Voltaire, Montesquieu, Réal de Curban / Ουολταίρος, Μοντεσκιού, Ρεάλ. Νεότερα στοιχεία για την παρουσία τους στον ελληνικό ιδεολογικό χώρο τον 18ο αιώνα* (2007)
16. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Έλληνες λόγιοι του 18ου αιώνα, αφανείς, άσημοι και διάσημοι, σε διασταυρούμενες τροχιές* (2007)
17. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Τα σωζόμενα επίσημα κείμενα από την περίοδο 1454-1498* (2008)
18. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας, 1564-σι. 1593. Τόμος Α΄. Το ιστορικό περίγραμμα. Τα πανομοιότυπα* (2008)
19. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, *Οι Κληρικοί* (2010)
20. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, *Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας 1564-σι 1593, Τόμος Β΄. Η αρχική συγκρότηση. Η μεταγραφή* (2010)
21. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ (εκδ.), *Επίσημα κείμενα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τα σωζόμενα από την περίοδο 1454-1498* (2011)
22. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Οι πράξεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Επιτομή - Παράδοση - Σχολιασμός, Ι. 1454-1498* (2013)

β. Άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους

1. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Η ελληνική επιστολογραφία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του εξ απορρήτων* (1980 & 1983)
2. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Το υπόμνημα του Γεράσιμου Βλάχου στα «Φυσικά» του Αριστοτέλη και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο εξ απορρήτων* (1981)
3. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Η ελληνική κοινωνία της Κωνσταντινούπολης στο δεύτερο μισό του ΙΖ΄ αιώνα. Σχόλια σε μια γαλλική περιγραφή της εποχής* (1982)
4. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Les mécanismes d'une Conquête: adaptations politiques et statut économique des conquis dans le cadre de l'Empire Ottoman* (1986)
5. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Μια συνοδική πράξη (1493) του Μαξίμου Δ΄ που αποδίδεται στον Νήφωνα Ε΄* (1987)
6. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Νέα ευρήματα για την επιστολογραφία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του εξ απορρήτων* (1989)
7. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ένα δοκίμιο Πολιτικής του 1768* (1990)
8. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Η Θάσος ως πατριαρχική εξαρχία* (1991)
9. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Μέρες του 1707 ή ένα εγκώμιο του κόκκινου κρασιού* (1992)
10. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Η λογοκρισία που δεν έγινε* (1993)
11. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Τα «Βασιλικά» (έκδ. Fabrotus) στην Κωνσταντινούπολη* (1993)
12. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Νεολογισμοί στην «Πολιτική σχέδη»* (1993)
13. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, *Οι δύο αρχαιότεροι κώδικες της Ι. Μ. Μυτιλήνης* (1993)
14. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ένα, ακόμα, χειρόγραφο από την Κοσίνιτσα (Princeton, χφ Garrett 6)* (1993)
15. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ένα "ίσον" "εκβληθέν από του Μεγάλου Νομίμου"* (1994)

16. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Οι πηγές της έμπνευσης ενός ερμηνευτικού σχήματος: ο "Θρησκευτικός ουμανισμός" (1994)
17. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ορθόδοξοι τρόποι καταναγκασμού. Ο αφορισμός ενός Ρόδιου άρχοντα τον 17ο αιώνα (1994)
18. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Η πρόσληψη της τοπικής ιστοριογραφίας (1994)
19. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Πράξεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τον 16ο αιώνα. Ένας πρώτος απολογισμός (1994)
20. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ - ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ, Ένα περιώνυμο νομικό χειρόγραφο που ελάνθανε: το "χειρόγραφον Γ, του Γερασίμου Αργολίδος". Ένας άγνωστος κώδικας του Νικολάου Καρατζά (1995)
21. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, L' Aufklärung néo-hellénique. La question sociale et ses issues politiques (1995)
22. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η τύχη ενός χειρογράφου της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης (olim μονής Ολυμπιώτισσας) (1995)
23. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η Πολιτική και το Δίκαιο «μέσ' από τα ερείπια» (1995)
24. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Χρύσανθος Νοταράς: Η θέση του για τον αφορισμό των αρχόντων (1995)
25. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Δημήτριος Ραμαδάνης. Ένας ιστοριογράφος του 18ου αιώνα σε αφάνεια (1995)
26. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, Συνδρομητές για την Ακολουθία του Αγίου Σπυρίδωνος (1995)
27. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Το "Μέγα Νόμιμον" και ο Δοσίθεος Ιεροσολύμων (1996)
28. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Στοιχεία για τη Μυτιλήνη του 17ου αιώνα (1996)
29. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Φεουδαλικές καταστιχώσεις στην Ελλάδα (18ος αιώνας) (1996)
30. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Archives détruites du Patriarcat de Constantinople XVe-XIXe s.. Pièces manquantes et reconstitution (1996)
31. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Το Άγιον Όρος στα σωζόμενα πατριαρχικά έγγραφα της πρώτης μετά την Άλωση περιόδου (1454-1500) (1997)
32. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, "Περί της των συμβουλιών ματαιότητας". Ένα ακόμα εγχειρίδιο φαναριώτικης Πολιτικής (1997)
33. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Μεταφράσεις έργων του Μολιέρου στη βιβλιοθήκη του Νικολάου Καρατζά (1997)
34. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Η σημασία του έργου του Σταύρου Καρυδώνη, "Τα εν Καλλονή... πατριαρχικά μοναστήρια..." (1997)
35. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Πώς ο Κωνσταντίνος Δαπόντες έγινε Καισάριος. Το τέλος του εγκόσμιου βίου του (1997)
36. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, Ένα ταξίδι... (1997)
37. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ένας άγνωστος κτήτορας ενός διάσημου σαμιακού χειρογράφου. Συμβολή στην ιστορία του χειρογράφου αρ. 12 (1998)
38. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Νομικά βοηθήματα στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως τον πρώτο αιώνα μετά την Άλωση και η χειρόγραφη νομική συναγωγή του 1564 (1998)
39. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Άγιος Ιωάννης (Κολόνα): μετόχι της Μονής της Πάτμου στη Σάμο (16ος - 19ος αι.) (1998)
40. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, "Να ξαναλάβωμεν το μοναστήριόν μας ως πρώτον". Η διαμάχη της μονής Τιμίου Προδρόμου Ζακύνθου με την οικογένεια Νεράντζη (18ος αι.) (1998)
41. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ο Διονύσιος Α΄ και το μοναστήρι της Κοσίνιτσας... (1998)

42. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, "Χριστιανοί... την νήσον κατέλαβον". Εκκλησιαστικές πηγές για τη Σάμο του 16ου αι. (1998)
43. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Κοινωνικές διενέξεις και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Κωνσταντινούπολης (μέσα του 18ου αι.) (1999)
44. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Γύρω από τη διαθήκη της Ρωξάνδρας Μαυροκορδάτου (†1684). Νομικά και Φαναριώτικα (1999)
45. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ρήγας και Montesquieu. Σκέψεις γύρω από μια μετάφραση που λανθάνει (1999)
46. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Το πρωτότυπο του «Περί της των συμβουλίων ματαιότητος» (1999)
47. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Los griegos y el Tratado de Paz de Westfalia (1999)
48. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Η βιβλιοθήκη του Νικολάου Καρατζά και οι περιπέτειες του χειρογράφου Paris. Suppl. Gr. 1375 (1999)
49. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Γραφείς επισήμων. Στοιχεία για τη λειτουργία της πατριαρχικής Γραμματείας την περίοδο 1454-1500 (2000)
50. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Στην Ιθάκη το 1808. Από τα όρη των Αγράφων στη θάλασσα του Ιονίου (2000)
51. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Για την έκδοση μιας ιδιωτικής αλληλογραφίας από τον 17ο αιώνα. Αρχαιακά και μεθοδολογικά προβλήματα (2001)
52. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Κοραΐς και Ι. Π. Κοκκώνης. Νεότερα στοιχεία για τις σχέσεις τους το 1826 (2001)
53. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ο «Κώδιξ Α΄», η «Νομική Συναγωγή» και η μητρόπολη Ναυπάκτου και Άρτης τον 17ο αιώνα (2001)
54. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Το πρωτότυπο του έργου «Επιστολή περιέχουσα τινάς διακρίσεις εις το Ποίημα του Κυρίου Βολτιέρ περί της καταστροφής της Λισβώνας» (2001)
55. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Χριστιανική απολογία» (1798) και «Απολογία χριστιανική» (1800, 1805) (2001)
56. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, La fortune de Montesquieu en Grèce dans la seconde moitié du XVIIIe siècle (2001)
57. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Le droit byzantin dans le cadre de l'empire ottoman. Problèmes et solutions adoptées à partir du premier siècle après la Prise de Constantinople (2001)
58. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Υψηλότητα.../ Τουατζή μου.../ Εδικέ μου... Το αρχείο Αλή Πασά της Γενναδείου και η προσπάθεια εκδοτικής χειραγώγησής του (2001)
59. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Από τον κόσμο της πατριαρχικής Γραμματείας στο μικρόκοσμο των εγγράφων (2001)
60. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Βαρνάβας ο Κύπριος και η πυρκαγιά του 1696 στην Κωνσταντινούπολη (2001)
61. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ο Όμηρος στην ελληνική εκπαίδευση του 18ου αιώνα (2001)
62. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Χρυσόβουλλον πατριαρχικόν». Τα παράδοξα της διπλωματικής και η ίδρυση του πατριαρχείου Μόσχας (2001)

63. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Γύρω από την όγδοη απορία του νεοελληνιστή Γ. Π. Σαββίδη ή προβλήματα για την έκδοση της ιδιωτικής αλληλογραφίας του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου (1641-1709) (2002)
64. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ρωμηοί χριστιανοί» «με μπαράτια βασιλικά» (2002)
65. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Σύνταγμα κατά στοιχείον» auctum (2002)
66. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, «Υπόσχεται το μοναστήριον να του δίνη την ζωοτροφίαν του...». Αφιερώσεις προς τα μοναστήρια της Σάμου κατά τους νεότερους χρόνους (2002)
67. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Εκδόσεις, περιλήψεις ή ευρετήρια; Διλήμματα και ψευδοδιλήμματα (2003)
68. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Εκθεσις της Ταυρικής Χερσονήσου», ένα έργο του Ευγένιου Βούλγαρη που έχει εκδοθεί (2003)
69. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Η Ορθόδοξη Εκκλησία στην Οθωμανική αυτοκρατορία 1770-1821 (2003)
70. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η τύχη του Βολταίρου στην Ελλάδα. Νεότερα στοιχεία για τον 18ο αιώνα (2003)
71. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ο Καταριζής και οι Questions sur l'Encyclopédie του Βολταίρου (2003)
72. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ο κώδικας «Κριτίου» είναι του Νικολάου Κατατζά. Προβλήματα πατρότητας του χφ 974 της Ρουμανικής Ακαδημίας (2003)
73. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, De la notion de la liberté pour le monde grec dans la seconde moitié du dix-huitième siècle (2003)
74. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Vivre sous deux ordres juridiques: l'expérience des chrétiens de l'Empire ottoman (2003)
75. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Αλή πασάς των Ιωαννίνων. Τα όρια της περιφερειακής αυτονομίας (2003)
76. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Απλώς και ως έτυχε αφοριστικά να μη δίδονται...». Μυτιλήνη 1779 (2003)
77. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Η «κατ' εκλογήν», η χρονολογική και η σύνθετη προσέγγιση της «Νομικής Συναγωγής» του Δοσιθέου (2003)
78. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Από τα Regestes στις Επιτομές. Η εμπειρία από την καταγραφή των μεταβυζαντινών πατριαρχικών πράξεων (2003)
79. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Το χειρόγραφο του «Χρονογράφου του Δαπόντε» και η λύση ενός αινίγματος. Το χφ Κυριαζή 4 της Γενναδείου (2003).
80. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Du charisticariat et des droits patriarcaux à l'exarchie patriarcale. Survivances et transformations des institutions byzantines (2003)
81. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η τρίτη χειρόγραφη «έκδοση» του Νομίμου του Μανουήλ Μαλαξού. Πρόδρομη ανακοίνωση (2004).
82. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Καταριζής και Montesquieu. Νεότερα στοιχεία (2004)
83. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ωραιοποιώντας τα μετά την Άλωση: η περίπτωση του Γεννάδιου Σχολάρου (2004)
84. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ne discutez pas sur le sexe des anges»: Gérémie II réprimande Gabriel Séviros et Maxime Margounios (2004)

85. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Ημείς προεβιβάσαμεν... και η αρχή των Ενετών εκυρώσατο»: Η εκκλησιαστική διοίκηση των Επτανήσων στη συνάφειά της με την πολιτική διοίκηση (2004)
86. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Interpreti di Fozio a Venezia tra Settecento e Ottocento (2004)
87. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Αναζητώντας τα όρια μιας πνευματικής ιδιοποίησης. Θύμα ή θύτης ο Κωνσταντίνος Δαπόντες; (2004)
88. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Gabriel Séviros et les chrétiens de Philadelphie en Asie Mineure. Le pasteur à l'Ouest et les ouailles à l'Est (2004)
89. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η ποικίλη δράση των στοχαστικών προσαρμογών. Μια αποτίμηση, είκοσι περίπου χρόνια μετά την Άλωση (2005)
90. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Νέοι Έλληνες». Ο νεολογισμός και τα συνδηλούμενά του στα 1675 (2005)
91. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η τύχη του χειρογράφου 827 του Μετοχίου του Παναγίου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη (2005)
92. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, Όταν πατριαρχικές υπογραφές αναζητούν ταυτότητα (2005)
93. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Στοιχεία από την εκκλησιαστική ιστορία της Σίφνου (2005).
94. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Αγία Παρασκευή Λέσβου. Οι αιώνες της Τουρκοκρατίας (2005).
95. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Μια «Μετριότης» του 1567. Συμβολή στη μελέτη των χειρόγραφων συγχωροχαρτιών (2005)
96. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Χασμάτων πλήρωσις». Η εμπλοκή του Μηνά Μηνωΐδη και του Μανουήλ Γεδεών στα χειρόγραφα Paris. Suppl. Gr. 684 και Suppl. gr. 1044 (2005)
97. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η επιστολογραφία του Αλέξανδρου και του Νικόλαου Μαυροκορδάτου: το πρόβλημα της πατρότητας 43 επιστολικών κειμένων (2006)
98. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Εκκλησία στην Τουρκοκρατία (2006)
99. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Le droit byzantin au sein de l'Empire ottoman: survivances et transformations (2006)
100. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Une lettre du Patriarcat de Constantinople du XVe siècle, «made in Poland» au XVIIe siècle (2006)
101. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ένα ιδιωτικό αρχείο αλληλογραφίας μετατρέπεται σε επιστολάριο. Μια περίπτωση του 18ου αιώνα (2006)
102. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Στοιχεία για το νομικό βίο.την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας από χειρόγραφες πηγές που σώζονται σε βιβλιοθήκες μονών της Σάμου (16ος-17ος αι.) (2007)
103. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Το Οικουμενικό Πατριαρχείο στο πλαίσιο του οθωμανικού δικαϊκού και πολιτικού συστήματος (2007)
104. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Έντυπες εκδόσεις πηγών του βυζαντινού δικαίου (2007)
105. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Μία, ακόμα, ανέκδοτη επιστολή του Κοραή γραμμένη το 1820 (2007)

106. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Πώς «βρέθηκαν» στα Τρίκαλα το 1779 ο Newton, ο Wolff και ο Boerhaave. Μία υπόθεση (2007)
107. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Du sultan au basileus ? Dilemmes politiques du Conquérant (2007)
108. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Η μονή Πεντέλης στη δίνη ενός χρέους στις αρχές του 18ου αιώνα (2006-2007)
109. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Εκκλησιαστικές πλαστογραφίες (2007)
110. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Άνθιμος Ολυμπιώτης, ο συνομιλητής του Σουλεϊμάν Πενάχ Εφέντη (1778) (2007)
111. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Mythes et réalité sur les documents du XVe-XVIIe s. conservés au Patriarcat de Constantinople (2007)
112. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η Ορθόδοξη Εκκλησία αντικείμενο της πολιτικής στο β' μισό του 15ου αιώνα (2008)
113. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Fontes minores του μεταβυζαντινού δικαίου. Ένα ερευνητικό αίτημα (2008)
114. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Οι σταχώσεις ως αποθέτες ιστορικού υλικού (2008)
115. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Εισαγωγική ομιλία» σε Στρογγυλό Τραπέζι αφιερωμένο στον Ευγένιο Βούλγαρη (2008)
116. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η ελληνική αλληλογραφία του Ευγένιου Βούλγαρη. Ένα εκδοτικό σχέδιο (2008)
117. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Les dilemmes d'un héritier face aux ambitions d'un autre (2008)
118. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Ένα πλαστό (;) περί προικοδοσίας γράμμα (1707) του πατριάρχη Γαβριήλ Γ' (2008)
119. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, Vincoli notarili alla redazione di testamenti nelle isole Ionie (2008)
120. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Το κατ' έτος στελλόμενον βούτυρον (2008)
121. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Σταχωτής και μελετητής: όταν ο δεσμός γίνεται ασφυκτικός (2008)
122. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Μια αθησαύριστη περίπτωση οικογενειακού δικαίου στη δίνη των διενέξεων μετά την Άλωση (2008)
123. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Le dépôt public des dernières volontés. Testaments du XVIIe siècle aux Archives historiques d'Ithaque (2008)
124. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Προσφώνηση του Γενικού Γραμματέα του ΟΜΕΔ (2009)
125. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Για τους νεολογισμούς του Ευγένιου Βούλγαρη (2009)
126. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ευγένιος Βούλγαρης, «Collectio Epistolica». Το αθησαύριστο «Επιστολάριό» του και το ζήτημα της διπλής χειρόγραφης παράδοσης της επιστολογραφίας του (2009)
127. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και ο νοτάριός του Θεοδόσιος Ζυγομαλάς στα χρόνια 1564-1565 (2009)
128. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Être chrétien et adepte des lumières: le XVIIIe siècle au sein de l'empire ottoman (2009)

129. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Θεοδόσιος Ζυγομαλάς, έξαρχος καθολικός και έξαρχος πατριαρχικός. Οι όροι και η σημασία τους (2009)
130. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ένας ακόμα, επιστολογράφος του Χρυσανθου Νοταρά. Ιωάννης ο Ευλογάς από τον Μυστρά και οι νομοκανονικές απορίες του (2010)
131. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ένας Αρμενόπουλος που ήταν σε αφάνεια. Μία, ακόμα, αθησαύριστη απόδοση της «Εξαβίβλου» στη δημώδη (ante 1741) (2010)
132. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και βενετοκρατούμενος ελληνισμός (2010)
133. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Das Weiterleben von Byzanz nach dem Fall von Konstantinopel (1453) (2010)
134. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, Εγγυήσεις αγαμίας στις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα στη μητρόπολη Μυτιλήνης (2010)
135. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Επί ξυρού ακμής. Η κοινωνία των Ρωμιών τις πρώτες δεκαετίες μετά την Άλωση (2010)
136. D. G. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Les «frontières» d'un patriarcat oecuménique (2011)
137. D. G. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Voltaire, Essai sur les mœurs et l'esprit des nations, Chapitres 68-102 (2011)
138. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Από τη βυζαντινή στην κοινωνία των Ρωμιών χριστιανών (2011)
139. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Με τον Ανδρέα Μουστοξύδη στο Μιλάνο το 1820 (2011)
140. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ο «Αρμενόπουλος» του Θεόδωρου Αγαλλιανού. Η εικόνα μιάς νομικής πηγής που λανθάνει (2011)
141. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Με τον Γεννάδιο Σχολάριο το 1470 στις Φέρες (2011)
142. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Σωφρόνιος ο Συρόπουλος. Τα χρονικά όρια της θητείας του τρίτου μετά την Άλωση πατριάρχη κατά τη μαρτυρία του Θεόδωρου Αγαλλιανού» (2011)
143. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, Les relations entre les monastères et le patriarcat de Constantinople à l'intérieur des frontières ottomanes (15e-16e s.) (2011)
144. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, Ένας νέος λόγος καθαίρεσης θεσμοθετείται το 1593 (2011)
145. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, Ιωάννινα ή Μυτιλήνη; Νέα στοιχεία για την πρώτη γνωστή απόπειρα παρέμβασης στην προικοδοτική διαδικασία (αρχές 18ου αι.) (2011)
146. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Γνωστά και άγνωστα ιστορικά έργα της τουρκοκρατίας σε χειρόγραφο κώδικα του Νικολάου Καρατζά (2011)
147. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Για τα οικονομικά του ανώτατου κλήρου. Το χφ ΚΝΕ 2: η διττή σημασία μιας αθησαύριστης πηγής του 1815 (2011)
148. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Institutions du Patriarcat oecuménique concernant les fidèles «intra muros» et «hors frontières» (2011)

149. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Σχέσεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με την Αθωνική Κοινότητα: Από την κρίση στην εξομάλυνση (2012)
150. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Επισκοπής Μεθώνης τύχες μεταβυζαντινές (1480, 1570) (2012)
151. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, Νικ. Σκουφάς, Γρηγ. Δικαίος, Π. Πατρών Γερμανός (2012)
152. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, Παλαιών Πατρών Γερμανός: Οδεύοντας προς το Θρόνο (2012)
153. ΜΑΧΗ ΠΑΙΖΙ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Appealing to the authority of a learned patriarch. New evidence on Gennadios Scholarios' responses to the questions of George Brankovic (2012)
154. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Σύνταγμα κατά στοιχείον auctum» (1400 ci.). Ένα χειρόγραφο αντίγραφο στην Κωνσταντινούπολη στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα (2013)
155. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Πλαστιά και παραποιημένα. Θέμα και παραλλαγές (2013)
156. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, Αφορεστοχάρτια στα χέρια των εμπόρων (2013)
157. D. G. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, D. Catargi «philosophe» grec et les Questions sur l'Encyclopédie de Voltaire (2014)
158. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, Το χωριό Μανταμάδος της Λέσβου και ο Ταξιάρχης του (2014)

γ. Ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια (που δεν έχουν δημοσιευθεί)

V. Τιμητικές διακρίσεις και χορηγίες

ΓΕΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Γενική παρουσίαση
του Προγράμματος

I. Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Κάθε συλλογική προσπάθεια έχει την προΐστορία και τις αφετηρίες της. Του ερευνητικού αυτού προγράμματος η προΐστορία άρχισε να διαγράφεται λίγο πριν από το 1980.

Το 1978 ο Δ. Γ. Αποστολόπουλος, διδάσκων τότε στην Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, υπέβαλε στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών την πρόταση να επιχορηγηθεί, ως εξωτερική έρευνα, η καταγραφή των πράξεων του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως που εκδόθηκαν τα πρώτα πενήντα χρόνια μετά την Άλωση, καθώς και η αναζήτηση στοιχείων ελληνικής πολιτικής σκέψης τον 17ο αι. Το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, ύστερα από τη θετική εισήγηση δύο επιτροπών (τις αποτέλεσαν οι Μ. Ι. Μανούσακας, Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρος και Ε. Μουτσόπουλος την πρώτη και Γ. Κ. Βλάχος, Σπ. Ι. Τρωιάνος και Δημ. Γκόφας τη δεύτερη), ενέκρινε την πρόταση και η έρευνα άρχισε να επιχορηγείται από την 1η Ιανουαρίου του 1979. Βρήκε φιλόξενη στέγη στο Ιστορικό Σπουδαστήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών, με τη σύμφωνη γνώμη και την ηθική συμπαράσταση της τότε διευθύντριας του Αικατερίνης Αναστασίου Χριστοφιλοπούλου, και αμέριστη βοήθεια από τη φιλόλογο-ιστορικό Μάχη Παΐζη-Αποστολοπούλου.

Το τέλος της πρώτης φάσης της έρευνας αυτής, το 1980, συνέπεσε με τη βούληση του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών να αναδιαρθρώσει τα προγράμματά του και να τα εμπλουτίσει με νέα ερευνητικά αντικείμενα (διευθύνουσα τότε του Κέντρου η Λουκία Δρούλια). Το ΚΝΕ λοιπόν με αίτημά του προς το Δ. Σ. του Ιδρύματος ζήτησε να εντάξει την εξωτερική αυτή έρευνα στη θεματική του, το Δ. Σ. το ενέκρινε και ο εισηγητής της νέας αυτής ερευνητικής πρότασης ανέστειλε τα διδακτικά του καθήκοντα, καθώς τού δινόταν πλέον η ευκαιρία να οργανώσει ένα ολοκληρωμένο ερευνητικό πρόγραμμα και να αφοσιωθεί σε αυτό.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

II. Ο ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Πρωταρχικός στόχος του προγράμματος ήταν να μελετήσει την ιστορία του μεγάλου εκείνου τμήματος της ελληνικής κοινωνίας που από τον 15ο αιώνα, μετά την πτώση του βυζαντινού κράτους, συνέχισε τη ζωή του στο πλαίσιο της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ερευνητικοί άξονες του προγράμματος: οι θεσμοί με τους οποίους οργανώθηκε και η ιδεολογία –οι ιδεολογίες με τις οποίες λειτούργησε η νεοελληνική κοινωνία.

Από το ευρύ αυτό ερευνητικό πεδίο επελέγησαν για να εξετασθούν συστηματικά δύο θέματα: α) **ο θεσμός του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως**, που η ανασύστασή του στο πλαίσιο του κράτους των

Οθωμανών έγινε λίγους μόνο μήνες μετά την Άλωση και β) η **στρωμάτωση και η ιδεολογία της νεοελληνικής κοινωνίας τον 17ο και 18ο αιώνα**. Δύο θέματα που το ένα θα μας έδινε την δυνατότητα να γνωρίσουμε την πορεία ενός σημαντικού θεσμού στην προοπτική ολοκλήρης της περιόδου που θέλαμε να μελετήσουμε και το άλλο θα μας επέτρεπε να έχουμε μια στρωματογραφική τομή στα μέσα περίπου της ίδιας περιόδου.

Μολονότι το ανθρώπινο δυναμικό που ήρθε να στελεχώσει το νέο πρόγραμμα ήταν οριακά ευάριθμο (ένας ερευνητής, ο Π. Δ. Μιχαηλάρης), το γεγονός ότι η εκπόνησή του θα γινόταν στους κόλπους ενός ερευνητικού Κέντρου δικαιολογούσε τον μακρόπνοο σχεδιασμό και νομιμοποιούσε τις ελπίδες, ότι σταδιακά το ερευνητικό προσωπικό θα πολλαπλασιαζόταν. Ωστόσο, μόλις το 1985 προστέθηκε οργανικά ένα ακόμα μέλος στο πρόγραμμα, η Μάχη Παΐζη-Αποστολοπούλου, ενώ οι πολλαπλές ερευνητικές ανάγκες του καλύφθηκαν με τη βοήθεια διαφόρων εξωτερικών συνεργατών. Από αυτούς πρέπει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στη Γιούλη Ευαγγέλου-Μποτή: αρχικά ως άμισθη συνεργάτης, κατόπιν ως μεταπτυχιακή υπότροφος και αργότερα με διάφορες ιδιότητες εργάζεται ενεργά σαν μέλος του προγράμματος.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

Ο θεσμός του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ο βασικότερος ίσως θεσμός για τον υπό την οθωμανική κυριαρχία Νέο Ελληνισμό, έγινε αντικείμενο ιδιαίτερων ερευνητικών

φροντίδων. Εδώ το Πατριαρχείο τον 16^ο αιώνα, όπως απεικονίζεται στο βιβλίο του Μαρτίνου Κρούσιου, *Turcograecia*, Βασιλεία 1584.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

ΙΙΙ. Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΚΑΙ Η ΑΠΟΘΗΣΑΥΡΙΣΗ ΤΟΥ

Για να μελετηθεί ο θεσμός του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως από πρωτογενείς πηγές ήταν αναγκαίο να συγκεντρωθούν όλες οι πράξεις που εκδόθηκαν την περίοδο που μας ενδιαφέρει. Η συγκέντρωση του ιστορικού αυτού υλικού αποτελούσε παλαιό αίτημα της επιστήμης αλλά δεν είχε γίνει δυνατό να πραγματοποιηθεί. Το αίτημα γινόταν επιτακτικό και επίκαιρο, ύστερα από την εξαγγελία του Γαλλικού βυζαντινολογικού Ινστιτούτου (Institut français d'Études byzantines), ότι δεν θα συνέχιζε μετά το όριο του 1453 την παρουσίαση των επιτομών (regestes) των πατριαρχικών πράξεων, έργο το οποίο είχε αρχίσει να δημοσιεύει το 1932 και ολοκλήρωσε μόλις το 1991.

Για να μελετηθούν θέματα στρωμάτωσης και ιδεολογίας της νεοελληνικής κοινωνίας τον 17ο και 18ο αιώνα ήταν αναγκαίο όχι μόνο να εξετασθούν οι γνωστές πηγές από μια άλλη οπτική γωνία, αλλά και να αναζητηθούν νέες.

Για να ικανοποιηθούν αυτά τα προκαταρκτικά αλλά καίρια αιτήματα του προγράμματος, για να εντοπιστεί τυχόν άγνωστο υλικό ή για να μελετηθούν από αυτοψία δημοσιευμένα κείμενα, χρειάστηκε να οργανωθούν ερευνητικές αποστολές σε Αρχεία και Βιβλιοθήκες του ελληνικού χώρου και της αλλοδαπής. Ιδού ένας ενδεικτικός κατάλογος των αποστολών που πραγματοποιήθηκαν:

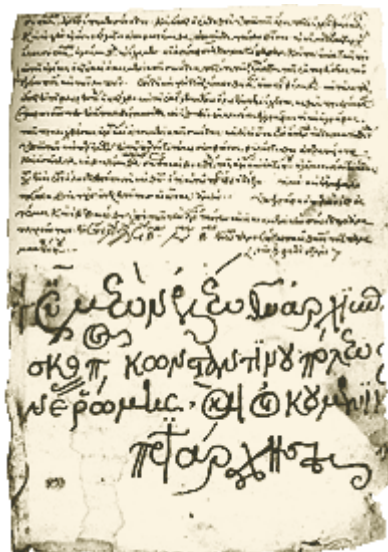
Άγιο Όρος, Βιβλιοθήκες διαφόρων μονών.

Άνδρος, Βιβλιοθήκη μονής Αγίας.

Βατικανό, Biblioteca Apostolica.

Βιέννη, Nationalbibliothek.
Βουκουρέστι, Βιβλιοθήκη Ρουμανικής Ακαδημίας.
Δημητσάνα, Βιβλιοθήκη Δημόσιας Ελληνικής Σχολής.
Ζαγορά, Δημοτική Βιβλιοθήκη.
Θεσσαλονίκη, Μονή Βλατάδων και Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου.
Ιωάννινα, Βιβλιοθήκη Σπουδαστηρίου Ιστορίας Νεωτέρων Χρόνων του Πανεπιστημίου.
Κοζάνη, Δημοτική Βιβλιοθήκη.
Κωνσταντινούπολη, Αρχαιοφυλάκιο και Βιβλιοθήκη Οικουμενικού Πατριαρχείου.
Μόσχα, Gasudarstvennyj Istoričeskij Musej (Κρατικό Ιστορικό Αρχείο).
Μυτιλήνη, Αρχεία των μητροπόλεων Μυτιλήνης, Μηθύμνης και ναού Αγ. Παντελεήμονος Μολύβου.
Νάπολη, Biblioteca Nazionale.
Ουάσινγκτον, Βιβλιοθήκη του Ερευνητικού Κέντρου Dumbarton Oaks.
Ουψάλα, Τμήμα χειρογράφων της Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης.
Παρίσι, Centre d'Études byzantines του Collège de France, Τμήμα χειρογράφων της Bibliothèque nationale και Βιβλιοθήκες του Institut français d'Études byzantines και του Institut d'Histoire des Textes.
Πρίνστον, Τμήμα χειρογράφων της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου.
Σάμος, Βιβλιοθήκη Μητροπόλεως Σάμου και Ικαρίας.
Σόφια, Βιβλιοθήκη του Κέντρου Ivan Dujčev και Εκκλησιαστικό Μουσείο.
Φλωρεντία, Biblioteca Laurenziana.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

Το τελευταίο φύλλο του κειμένου του «τόμου» με τον οποίο η Πανορθόδοξη Σύνοδος της Κωνσταντινούπολης του 1483/1484 ανατρέπει όσα συμφωνήθηκαν στη Σύνοδο της Φεράρας-

Φλωρεντίας του 1439. Πανομοιότυπο από το φύλλο του επίσημου Κώδικα του
Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η κοινοποίηση των αποτελεσμάτων
και η απήχυσή τους

IV. Η ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Με τις μελέτες που καταγράφονται πιο κάτω και που αξιοποιούν καταρχήν υλικό το οποίο έχει συγκεντρωθεί στο πρόγραμμα, η ερευνητική ομάδα έχει κοινοποιήσει ως σήμερα τα συμπεράσματά της στην επιστημονική κοινότητα*. Στο τέλος κάθε δημοσιεύματος ακολουθούν «μνείες και κρίσεις» που έγιναν γι' αυτό, στοιχεία που δείχνουν τον τρόπο υποδοχής του από την ιστορική έρευνα. Είναι ευνόητο ότι δεν καταχωρίζονται αυτοαναφορές, ούτε αναφορές μεταξύ των μελών του προγράμματος.

α. Αυτοτελή δημοσιεύματα

1. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, *Η εμφάνιση της Σχολής του Φυσικού Δικαίου στην «τουρκοκρατούμενη» ελληνική κοινωνία*, τ. 1: *Η ανάγκη μιας νέας Ιδεολογίας*, Αθήνα 1980 (106 σ.)· τ. 2: *Η πρώτη μετακένωση*, Αθήνα 1983 (81 σ.).

Εκκινώντας από την εντύπωση πως στην πολιτική σκέψη του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου (1641-1709) υπάρχουν έντονα ίχνη από ιδέες που στον ευρωπαϊκό χώρο τις εξέφραζε η Σχολή του Φυσικού Δικαίου, η μελέτη έφερε στο φως άγνωστες πτυχές της ιστορίας των ιδεών στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας τον 17ο αιώνα και συνέτεινε στο να κατανοηθεί καλύτερα η κοινωνική φυσιογνωμία της ομάδας εκείνης που αργότερα θα ονομαστεί «Φαναριώτες».

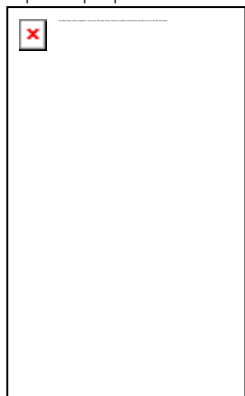

Οι Φαναριώτες, αντίθετα με ό,τι συνήθως υποστηρίζεται, δεν είναι οι βυζαντινές εκείνες οικογένειες που βρίσκοντας ένα *modus vivendi* με την οθωμανική πολιτική εξουσία συνέχισαν τη ζωή τους στο πλαίσιο της νέας αυτοκρατορίας της Ανατολής -διατηρώντας εν μέρει τουλάχιστον και την κοινωνική τους θέση. Φαναριώτες είναι ένα κοινωνικό μόρφωμα που δημιουργήθηκε τον 17ο αι., ύστερα από επιτυχημένες οικονομικές δραστηριότητες. Στη μελέτη εξετάζονται παραδειγματικά δύο μέλη οικογενειών που την ίδια εποχή εκπροσωπούσαν τις δύο αυτές κοινωνικές κατηγορίες: ο Διονύσιος Κομνηνός-Μουσελίμης, που τα δύο ονόματα και μόνο που χρησιμοποιεί («Κομνηνός» παραπέμπει στο Βυζάντιο και «Μουσελίμης» σε μια φορολογική κατηγορία, στους υπήκοους τους απαλλαγμένους φόρου έναντι παροχής υπηρεσιών στην οθωμανική αυτοκρατορία) εκπροσωπούν ωραία το παλαιό μεταβυζαντινό καθεστώς, και από την άλλη μεριά ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, νεοπλούσιος, με περιουσία που την διαθέτει, κατά το λέγειν του, για να

* Από τα δημοσιεύματα των μελών της ερευνητικής ομάδας καταχωρίζονται μόνο εκείνα που σχετίζονται με το αντικείμενο του προγράμματος.
Με αραιά στοιχεία διακρίνονται τα ονόματα των συγγραφέων που έχουν παρουσιάσει, κρίνει ή χρησιμοποιήσει δημοσιεύματα του Προγράμματος.
Οι συντομογραφίες που χρησιμοποιούνται είναι οι ακόλουθες:

αρχπ. = αρχιεπισκοπή
επ. = επισκοπή
ηγ. = ηγούμενος
μ. = μητρόπολη
μν. = μνήμη

σπουδάσει, για να προμηθευτεί βιβλία, για την παιδεία. Οι δύο αυτές κατηγορίες στα τέλη περίπου του 17ου αι. θα βρεθούν αντιμέτωπες, όταν οι Φαναριώτες θα διεκδικήσουν την εξουσία αμφισβητώντας τις αξίες και την προσφορά του παλαιού καθεστώτος.

Στις διαδικασίες αυτές, κατά τις οποίες η ομάδα που διεκδικεί έχει συνήθως έντονη την ανάγκη μιας νέας ιδεολογίας, ο Μαυροκορδάτος έρχεται σε επαφή με ιδέες της Σχολής του Φυσικού Δικαίου, που την εποχή εκείνη αναπτυσσόταν στον ευρωπαϊκό χώρο, και τις υιοθετεί. Αντλεί, όπως ήταν φυσικό, από ένα σύνολο ιδεών εκείνες που τον ενδιέφεραν και αποτυπώνει τις σκέψεις του σε μια σειρά σύντομων δοκιμίων, τα «φροντίσματα». Προσωπικός ασφαλώς στοχασμός, ο οποίος όμως στη μελέτη αποδεικνύεται πως αποτελεί συγχρόνως και ένα έξοχο τεκμήριο για τους ιδεολογικούς ορίζοντες των ανερχόμενων Φαναριωτών, καθώς ο

Μαυροκορδάτος είναι όχι μόνο ένας από αυτούς αλλά και ο πνευματικός καθοδηγητής τους. Εκείνη λοιπόν την εποχή, και για τους λόγους που αναφέρθηκαν, έχουμε για πρώτη φορά στον ελληνικό χώρο την εμφάνιση της ιδέας του φυσικού δικαιώματος, αντλημένης πιθανώς από το έργο του Thomas Hobbes, ιδέας θεμελιακής και στην πολιτική φιλοσοφία του Διαφωτισμού, που λίγο αργότερα θα αρχίσει να διαδίδεται και στον Νέο Ελληνισμό.

Κάθε τόμος κλείνει με πίνακες στους οποίους αναφέρονται οι πηγές και τα χειρόγραφα που χρησιμοποιήθηκαν καθώς και τα ονόματα νεότερων συγγραφέων και εκδοτών.

Μνείες και κρίσεις

Σ. Ι. Ασδραχάς, *Ο Πολίτης* τχ. 45 (1981), 58-59.

Λουκία Δρούλια, «Les foyers de culture en Grèce pendant la domination ottomane: le cas des bibliothèques», *Το βιβλίο στις προβιομηχανικές κοινωνίες*, Αθήνα 1982, σ. 198 σημ. 2.

Γ[λύκα] Μ[αρκοπουλιώτου], *Διαβάζω* τχ. 50 (1982), 164-165.

Ρωξάνη Αργυροπούλου, «Νεοελληνική Φιλοσοφία. Απολογισμός 1978-1982», *Μαντατοφόρος* 21 (1983), 4.

Γ. Α. Πουλής, «Τα συνταγματικά πλαίσια των σχέσεων Κράτους και Εκκλησίας», *Αρμενόπουλος* 36 (1982), 967 σημ. 22.

Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, έκδ. ζ', Αθήνα 1985, σ. 537.

P. Konortas, *Les rapports juridiques et politiques entre le Patriarcat Orthodoxe de Constantinople et l'administration ottoman de 1453 à 1600 (d'après les documents grecs et ottomans)* (Thèse), Παρίσι 1985, passim.

Γεωργία Αποστολοπούλου, «Φύση και ηθικότητα στον Βενιαμίν Λέσβιος», *Πρακτικά Πανελληνίου Συμποσίου Βενιαμίν Λέσβιος*, Αθήνα 1985, 207 σημ. 112.

Αικατερίνη Κουμαριανού, Λουκία Δρούλια, Εντρο Λαϋτον, *Το Ελληνικό Βιβλίο, 1476-1830*, Αθήνα 1986, σ. 232 σημ. 205.

Λουκία Δρούλια, «Mentalité et receptivité de l'économique dans l'Europe du Sud-Est», *Économies méditerranéennes: équilibres et intercommunications, XVIe-XIXe siècles*, τ. 3, Αθήνα 1986, σ. 96 [= «Νοοτροπίες και δεκτικότητα του οικονομικού στη Νοτιοανατολική Ευρώπη», *Προσεγγίσεις στις νοοτροπίες των Βαλκανικών λαών, 15ος - 20ός αι.*, Αθήνα 1988, σ. 27 σημ. 23].

- Ευτυχία Λιάτα, *Η Σέριφος κατά την Τουρκοκρατία (17ος - 19ος αιώνας)* (δ. δ.), Ρέθυμνο 1986, σ. 118 σημ. 39 [=Αθήνα 1987, σ. 123 σημ. 40].
- Ν. Κ. Ψημμένος, *Η ελληνική φιλοσοφία από το 1453 ως το 1821*, τ. 1, Αθήνα 1988, σ. 48 σημ. 93, 293 σημ. 2· τ. 2, Αθήνα 1989, σ. 15 σημ. 8.
- Αννα Ταμπάκη, «Ο Μολιέρος στη φαναριώτικη παιδεία. Τρεις χειρόγραφες μεταφράσεις», *Τετράδια Εργασίας ΚΝΕ* 14, Αθήνα 1988, 18 σημ. 18, 40 σημ. 26, 41 σημ. 29.
- Ε. Καλλιακμάνης, *Η χρήση του Δεκαλόγου στην Τουρκοκρατία* (δ. δ.), Θεσσαλονίκη 1988, σ. 77 σημ. 77.
- S. Zervos, «Recherches sur les Phanariotes: à propos de leur sentiment d'appartenance au même groupe social», *Revue des Études Sud-Est Européennes* 27 (1989), 309, 310.
- S. Zervos, *Recherches sur les Phanariotes et leur idéologie politique (1666-1821)* (Thèse), Παρίσι 1990, τ. 1: σ. 20, 136· τ. 2: σ. 7 σημ. 6, 8 σημ. 9, 10 σημ. 29, 22 σημ. 80, 60 σημ. 38 και σημ. 40, 71 σημ. 86, 79 σημ. 1.
- Σ. Κ. Ζερβός, «Οι επιστολογραφικές σχέσεις του Ευγένιου Γιαννούλη του Αιτωλού με τον Παναγιώτη Νικούσιο και τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο τον εξ απορρήτων κατά τα τέλη του ιζ' αιώνα», *Α' Αρχαιολογικό και Ιστορικό Συνέδριο Αιτωλοακαρνανίας*, Αγρίνιο, 21-22-23 Οκτωβρίου 1988. *Μνημειακή κληρονομιά και ιστορία της Αιτωλοακαρνανίας*, Αγρίνιο 1991, σ. 389 σημ. 21. Δ. Κ. Παπαϊωάννου, *Η πολιτική των επισκόπων στην Τουρκοκρατία*, Αθήνα 1991, σ. 13 σημ. 19, 34 σημ. 21, 35 σημ. 30.
- S. Zervos, «A la recherche des origines du Phanariotisme; Panayote Nikoussios, le premier Grand Drogman Grec de la Sublime-Porte», *Επιτηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 19 (1992), 322 σημ. 79.
- Γρ. Καραφύλλης, *Η φιλοσοφική προβληματική του Δημητρίου-Δανιήλ Φιλιππίδη*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 37 σημ. 19.
- J. Bouchard, «Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος "moraliste"», *Ζητήματα Ιστορίας των Νεοελληνικών Γραμμάτων - Αφιέρωμα στον Κ. Θ. Δημαρά*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 117 σημ. 9.
- Γ.Κ. Μύαρης, «Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου "Φροντίσματα". Το χειρόγραφο της Βέροιας και ένα ανέκδοτο κεφάλαιο Ηθικής», *Τα Εκπαιδευτικά τχ.* 34-35, Απρ.-Σεπτ. 1994, 44, 46.
- Αννα Ταμπάκη, «La diaspora grecque en Roumanie. État actuel de la recherche et ses perspectives», *Revue Roumaine d'Histoire* 34 (1995), 8 σημ.18.
- J. Bouchard, «La réception des "Maximes" de La Rochefoucauld chez les Grecs au XVIIIe siècle. L'œuvre des Mavrocordatos», *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Γενικής και Συγκριτικής Γραμματολογίας. Σχέσεις της ελληνικής με τις ξένες λογοτεχνίες*, Αθήνα 1995, σ. 172.
- Σωκράτης Πετμεζάς, «Η εκκλησιαστική οργάνωση υπό τους Οθωμανούς», στο Paolo Odorico, *Αναμνήσεις και συμβουλές του Συναδινού, ιερέα Σερρών στη Μακεδονία*, Παρίσι 1996, σ. 522 σημ. 72, 530 σημ. 89.
- Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, Αθήνα 1996, σ. 523 σημ. 31.
- Γεώργ. Θ. Γιαννόπουλος, «Η άσβεστος λυχνία (αείροα πνευματικά ρεύματα υπό δυνάστην)», εφ. *Πολιτική - Φιλολογική των Πατρών*, φ. 9 / Απρίλιος 1997, 2 σημ. 4.

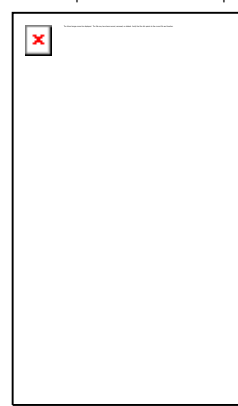
- Αννα Ταμπάκη, «Το Θέατρο ως φορέας παιδείας και ιδεολογικών αναζητήσεων κατά τη Φαναριώτικη περίοδο», *Πόλη και παιδεία. «Ουκ εισέτι εάλω και εαν εάλω η Πόλις»*, Αθήνα 1997, σ. 133.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Μια Νεοελληνική *Epitome Canonum Aucta: Ιωάννου ή Παρθενίου Ισπαναίου, "Σύνοψις Νέα Βιβλίου Νομικού και Περί Εξομολογήσεως"* (1753)», *Analecta Atheniensia ad ius byzantinum spectantia*, I, Αθήνα 1997, σ. 195 σημ. 24.
- Φίλιππος Ωραιόπουλος, *Ο νεοελληνικός λόγος για την Αρχιτεκτονική και την πόλη. Το χωρικό μοντέλο της ελληνικής Ανατολής*, Αθήνα 1998, σ. 286 σημ. 16 & 17, 398 σημ. 4.
- Παρασκευάς Κονόρτας, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Βεράτια για τους προκαθήμενους της Μεγάλης Εκκλησίας (17ος - αρχές 20ού αιώνα)*, Αθήνα 1998, σ. 404 σημ. 43.
- Κώστας Θ. Πέτσιος, «Ανθρωπολογία και γνωσιοθεωρία στις απαρχές του 18ου αιώνα: Descartes και νεοελληνική σκέψη», *Ο Εραμιστής* 22 (1999), 45 σημ. 6.
- Νίκος Κ. Ψημμένος, «Το στοιχείο της αντιπαράθεσης ως κύριο γνώρισμα του νεοελληνικού Διαφωτισμού», *Νεοελληνικός Διαφωτισμός (Απόπειρα μιας νέας ερευνητικής συγκομιδής). Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου, Κοζάνη 8-10 Νοεμβρίου 1996*, Κοζάνη 1999, σ. 426 σημ. 4.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Παρθένιος και Ιωάννης οι Ισπαναίοι: δύο Πελοποννήσιοι διδάσκαλοι και κανονολόγοι στη Ζάκυνθο (1770-1773)», *Άγιοι και εκκλησιαστικές προσωπικότητες στη Ζάκυνθο*, Ζάκυνθος 1999, σ. 225-226 σημ. 19.
- Charoula Argyriadis-Kervegan, «Neuere Rechtsgeschichte in Griechenland», *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte* 23 (2001), 123 σημ. 11.
- Αντώνης Λιάκος, «Η νεοελληνική ιστοριογραφία το τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα», *Σύγχρονα θέματα* τχ. 76-77 (Ιανουάριος-Ιούλιος 2001), 76.
- Κώστας Θ. Πέτσιος, *Η περί φύσεως συζήτηση στη νεοελληνική σκέψη. Όψεις της φιλοσοφικής διερεύνησης από τον 15ο ως τον 19ο αιώνα*, Ιωάννινα 2002, 151 σημ. 371 & 372.
- Anna Tabaki, «Les Lumières néo-helléniques. Un essai de définition et de périodisation», *The Enlightenment in Europe. Unity and Diversity*, Berlin 2003, σ. 51 σημ. 30 [= *Buletinul Societății Române de Studii Neoeleene*, Βουκουρέστι 2001, σ. 58 σημ. 30].
- P. Yannopoulos, «Comme le dit Georges le syncelle ou, je pense, Théophane», *Byzantion* 74 (2004), *Volume offert au professeur Jean Balty*, 141 σημ. 9, 142 σημ. 12, 143 σημ. 14, 144 σημ. 20.
- Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Εισαγωγή στη νεοελληνική φιλολογία*, Αθήνα 2005, σ. 330.
- Jacques Bouchard, *Nicolae Mavrocordat. Domn Ōi cārturar al Iluminismului timpuriu (1680-1730)*, București 2006, σ. 113 σημ. 9, 160 σημ. 11, 13.
- Lora Alexandrovna Gerd, *Konstantinopol i Peterburg. Tserkovnaja politika Rossii na pravoslavnom vostoce (1878-1898)*, Moskva, Indrik, 2006, σ. 27 σημ. 24.
- Σωτήρης Κουτμάνης, «Το τρίτο είδος. Θρησκευτική υβριδικότητα και κοινωνική αλλαγή στην ορθόδοξη κοινότητα της Βενετίας (τέλη 17ου - αρχές 18ου αιώνα)», *Θησαυρίσματα* 37 (2007), 417 σημ. 83.
- Γεώργιος Α. Πουλής, *Το ιδεολογικό υπόβαθρο των σχέσεων Εκκλησίας και Κράτους*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2007, σ. 53 σημ. 95.
- Νίκος Κ. Ψημμένος, *Για τον Μεθόδιο Ανθρακίτη. Μελετήματα*, Ιωάννινα 2007, σ. 30 σημ. 28.

- Νίκος Κ. Ψημμένος, «Αριστοτέλους τύχαι», *Παρουσία - Επιθεώρηση λόγου και τέχνης*, τχ. 39 (Ιανουάριος-Μάρτιος 2007) [=Μελετήματα Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, Δ΄. Μετακορυδαλική περίοδος: Οι ύστερον φιλοσοφήσαντες, Ιωάννινα 2008, σ. 33].
- Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 2 σημ. 1.
- Βασίλειος Κ. Μπακούρος, *Σαμουήλ Χαντζερής ο Βυζάντιος (1700-1775) Η συμβολή του στην πνευματική κίνηση του Γένους κατά τον 18ο αιώνα*, Αθήνα 2008, σ. 22 σημ. 18.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Ο Ευγένιος Βούλγαρις στη νομική ιστορία: Μερικά παραδείγματα», *Sankt Peterburg i Gretsija. Ελλάδα και Αγία Πετρούπολη, Παρελθόν και παρόν, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου 26-29 Οκτωβρίου 2006*, Sankt Peterburg 2008, σ. 117 σημ. 35.
- Νίκος Κ. Ψημμένος, *Μελετήματα Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, Γ΄. Κορυδαλική περίοδος: Οι πρώτοι φιλοσοφήσαντες*, Ιωάννινα 2008· «Σύντομη εισαγωγή», σ. 19 σημ. 12, 21 σημ. 15· «Η οδός προς τα ανακτόρια της φιλοσοφίας», σ. 30 σημ. 17· «Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος: "Ως ο βίος οφείλει διιθύνεσθαι"», σ. 111 σημ. 2, 112 σημ. 3, 117 σημ. 13, 118 σημ. 14, 15, 16, 119 σημ. 17, 121 σημ. 21, 124 σημ. 29, 127 σημ. 38, 129 σημ. 57.
- Πέτρος Πιζάνιας, «Από ραγιάς Έλληνας πολίτης. Διαφωτισμός και Επανάσταση 1750-1832», *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821. Ένα ευρωπαϊκό γεγονός*, Επιμέλεια - Εισαγωγή Πέτρος Πιζάνιας, Αθήνα 2009, σ. 27 σημ. 47.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Ο Ευγένιος Βούλγαρις για τον "Ιατροφιλόσοφο" και κανονολόγο Ιωάννη Ισπαναίο († Ζάκυνθος 1770)», *Χαριστήριος Τόμος «Φιόρα Τιμής για τον Μητροπολίτη Ζακύνθου Χρυσόστομο Β΄ Συνετό»*, Ζάκυνθος 2009, σ. 801 σημ. 28.
- Νίκος Κ. Ψημμένος, «Το στοιχείο της αντιπαράθεσης ως κύριο γνώρισμα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», *Βαθμίδες παιδείας προς την του πρώην Ελικώνος της Ελλάδος ανάβασιν*, Ιωάννινα 2010, σ. 36 σημ. 4 [= *Νεοελληνικός Διαφωτισμός (Απόπειρα μιας νέας ερευνητικής συγκομιδής)*. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου, Κοζάνη 8-10 Νοεμβρίου 1996, Κοζάνη 1999, σ. 426 σημ. 4].
- Κώστας Κωστής, «Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας». *Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας*, Αθήνα 2013, σ. 82 σημ. 87, 873.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

2. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ – Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο*, τ. 1, Αθήνα 1987 (546 σ.)

Η σημασία της συναγωγής νομικών και άλλων κειμένων που ο Ιεροσολύμων Δοσίθεος πραγματοποίησε στα 1680 στην Κωνσταντινούπολη είχε από παλιά τονιστεί. Για τη σημαντική αυτή ιστορική πηγή ωστόσο, που το χειρόγραφο της σωζόταν στη Βιβλιοθήκη του Μετοχίου του Παναγίου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη, δεν υπήρχε μια συστηματική μελέτη που να αποκάλυπτε τί ακριβώς περιέχει, από ποιές πηγές συνέλεξε το υλικό του, ποιός ήταν ο σκοπός της εργασίας που αποφάσισε και επιχορήγησε ο πατριάρχης Ιεροσολύμων στα τέλη περίπου του 17ου αιώνα. Αποσπασματικά μόνο λόγιοι του 18ου και του

19ου αι. είχαν αντλήσει υλικό –εξαίροντας πάντα τη σημασία της. Η μελέτη, της οποίας έχει δημοσιευτεί ως σήμερα ο πρώτος τόμος, στα ζητούμενα αυτά θέλησε να δώσει απαντήσεις.

Ο Δοσίθεος συγκέντρωσε ό,τι θα λέγαμε σήμερα νομολογία: αποφάσεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως από τα βυζαντινά χρόνια ως την εποχή του και κοντά σε αυτές, γνωμοδοτήσεις και νομοκανονικές μελέτες. Το υλικό του το άντλησε κατά κανόνα από τα Αρχεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και η αδιαφιλονίκητη σημασία της «Νομικής Συναγωγής» του στηρίζεται στη διαπίστωση, πως τα 2/3 του αρχειακού υλικού που αντέγραψε δεν υπάρχει πια. Κατά συνέπεια, το χειρόγραφο του Δοσίθεου αποτελεί σήμερα τον μοναδικό μάρτυρα για περισσότερα από 650 κείμενα.

Στον πρώτο τόμο, αφού τεθεί και λυθεί το θέμα της ενότητας του χειρογράφου, ό,τι δηλαδή αφορά την υλική του υπόσταση, παρουσιάζονται αναλυτικά τα 1.069 κείμενα που ο Δοσίθεος αντέγραψε. Κατατάσσονται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: α') Τα Νομοκανονικά, β') Ό,τι άντλησε από τον επίσημο κώδικα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και γ') Κείμενα σχετικά με τη Ρωσική Εκκλησία. Για τα νομοκανονικά, που τα περισσότερα έχουν εκδοθεί από άλλα χειρόγραφα, εντοπίζονται οι διαφορές του κειμένου που παραδίδει η «Νομική Συναγωγή» και δημοσιεύονται τα πολύτιμα σχόλια που περιέχει –δημοσιεύονται ολόκληρα και όσα κείμενα ήταν ανέκδοτα. Για τα υπόλοιπα κείμενα, είτε προέρχονται από τον επίσημο κώδικα του Πατριαρχείου είτε είναι εκείνα που αφορούν ζητήματα της Ρωσικής Εκκλησίας, δίνεται περίληψη και σημειώνεται αν και που έχουν εκδοθεί. Έξι ευρετήρια κλείνουν τον πρώτο τόμο: α') Γενικό ευρετήριο, β') Αλφαβητικός πίνακας των incipit, γ') Χρονολογικός των κειμένων του «ιερού κώδικος», δ') Χρονολογικός πατριαρχιών, ε') Τα κείμενα του «ιερού κώδικος» κατά πατριάρχες και στ') Αναγραφή των άλλων χειρογράφων που χρησιμοποιούνται ή αναφέρονται.

Μνείες και κρίσεις

T. Αθ. Γριτσόπουλος, *Μνημοσύνη* 10 (1985–1987), 379–381.

J. Darrouzès, *Revue des Études Byzantines* 46 (1988), 287–288.

W. Lackner, *Südost-Forschungen* 47(1988), 466–467.

Βασ. Κατσαρός, *Ιωάννης Κασταμονίτης. Συμβολή στη μελέτη του βίου, του έργου και της εποχής του*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 346, 362, 363.

X. Γ. Πατρινέλης, «Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 7 (1988–1989), 24 σημ. 55, 28 σημ. 74, 29 σημ. 78, 79, 80, 81, 82, 83, 30 σημ. 86, 87, 88.

T. Αθ. Γριτσόπουλος, «Επισκοπικά Παροναξίας κατά τον ΙΖ' αιώνα», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 13 (1985–1990), 206, 211, 213, 214, 219, 221, 222, 228, 230, 235, 237.

Σίμος Μιλτ. Συμεωνίδης, «Το Αρχιπέλαγος κατά τον πόλεμο Τουρκίας–Βενετίας (1645–1669) και οι αρχιερατικές εναλλαγές στις ορθόδοξες επισκοπές», *Μηλιακά* 3 (1989), σ. 49 σημ. 74, 75, σ. 50 σημ. 76, 77, σ. 54 σημ. 6, σ. 56 σημ. 12, σ. 57 σημ. 19, 20, 21, σ.61 σημ. 32, σ. 72 σημ. 68, σ. 75 σημ. 74, σ. 76 σημ. 79, 81, σ. 78 σημ. 88, σ. 80 σημ. 98, σ. 81 σημ. 102, σ. 84 σημ. 115, σ. 85 σημ. 119, σ. 88 σημ. 133, σ. 89 σημ. 138, σ. 90 σημ. 142, σ. 99 σημ. 183, 184, σ. 102 σημ. 191.

E. Ατσαλος, *Τα χειρόγραφα της ιεράς μονής της Κοσίνιτσας (ή Εικοσιφοίνισσας) του Παγγαίου*, Δράμα 1990, σ. 33 σημ. 53.

- Γ. Κ. Παπάζογλου, *Τα χειρόγραφα της Εικοσιφοινίσσης (Κατάλογοι και καταγραφές)*, Αθήνα 1991, σ. 38 σημ. 34, 54 σημ. 10, 64 σημ. 34.
- Δ. Κ. Παπαϊωάννου, *Η πολιτική των επισκόπων στην Τουρκοκρατία*, Αθήνα 1991, σ. 52 σημ. 28, 58 σημ. 4, 60 σημ. 13.
- Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, *Η Εκκλησία της Πελοποννήσου μετά την Άλωση*, Αθήνα 1992, σ. 464 σημ. 2, 466 σημ. 1.
- Β. Παναγιωτόπουλος, «Οι απαρχές της πυριτιδοποιίας στη Δημητσάνα», *Ιστορικά τχ.* 16 (Ιούνιος 1992), 9 σημ. 20.
- Ιω. Κ. Μουτζούρης, «Επισκοπικός ιστορικός κατάλογος Μυτιλήνης», *Κληρονομία* 25 (1993), 203 σημ. 119, 120 & 122, 204 σημ. 137, 205 σημ. 139α & 140, 206 σημ. 147, 148 & 150, 207 σημ. 154.
- Απόστολος Αθ. Γλαβίνας, «Το μοναστήρι της Θεοτόκου Σπηλαιώτισσας στη Σαρακίνισσα Αργυροκάστρου», *Η πειρωτικό Ημερολόγιο* 15/16 (1993/4), 23 σημ. 3.
- Δ. Γετον - Ε. Κατσαρός - Χ. Παπασιάθης, *Κατάλογος των ελληνικών νομικών χειρογράφων των αποκειμένων στο Κέντρο Σλαβο-βυζαντινών Σπουδών «Ivan Dujčev» του Πανεπιστημίου «Sv. Kliment Ohridski» της Σόφιας*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 71-74.
- Δ. Ε. Γκόνης - Ν. Κ. Αντωνόπουλος, «Επιγραφή στην εκκλησία του Αγ. Νικολάου Ασπροκάμπου Φθιώτιδας (1738)», *Θεολογία* 65 (1994), 535 σημ. 27.
- P. Odorico, *Mémoire d'une voix perdue. Le Cartulaire de la métropole de Serrès, 17e-19e siècles*, Παρίσι 1994, σ. 28, 31.
- Γεώργιος Π. Νάκος, «Η λειτουργία του Δικαίου στη Θεσσαλονίκη κατά την Τουρκοκρατία. Ενδεικτικά στοιχεία», *Χριστιανική Θεσσαλονίκη. Οθωμανική περίοδος, 1430-1912*, Ε', Θεσσαλονίκη 1994, 229 σημ. 21.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Γρηγόριος ο Θεολόγος στα κείμενα των βυζαντινών κανονολόγων», *Μνήμη Αγίων Γρηγορίου του Θεολόγου και Μεγάλου Φωτίου Αρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 174 σημ. 128.
- Δ. Βαλαής, «Συμβολή στην εκκλησιαστική ιστορία της Αγχιάλου κατά τον 17ο αιώνα με βάση ανέκδοτα πατριαρχικά έγγραφα», *Κληρονομία* 26 (1994), 137- 177 passim.
- Δ. Σοφιανός, «Ανέκδοτη συνοδική πράξη του οικουμενικού πατριάρχη Κυρίλλου Α' Λουκάρεως (1623, Μάιος, ινδ. ς')», *Ροδωνιά. Τιμή στον Μ. Ι. Μανούσακα*, τ. 2, Ρέθυμνο 1994, σ. 499 σημ. 16, 502 σημ. 36, 503 σημ. 42, 504 σημ. 47, 48, 52 & 54.
- Δημ. Δημητρόπουλος, «Ελαιοτριβεία, μύλοι, φούρνοι, εκκλησίες (Μύκονος 17ος αι.)», *Μνήμων* 16 (1994), 52, σημ. 68.
- Σίμος Συμεωνίδης, «Εκκλησιαστική ιστορία της Σίφνου», *Σιφνιακά* 4 (1994), 49 σημ. 1, 2, 3, 69 σημ. 1, 72 σημ. 14.
- Ε. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger*, 73 (1995), 434.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Johannes Leunclavius (1541-1594). Μία επέτειος», *Βυζαντινά* 15 (1995), 99 σημ. 99.
- Σίμος Συμεωνίδης, «Κοινωνία και παιδεία στη Σίφνο κατά την Τουρκοκρατία (1537-1821)», *Σιφνιακά* 5 (1995), 18 σημ. 38.
- Δ. Β. Βαγιακάκος, «Η Αρδούβιστα-Ανδρούβιστα-Μεγάλη Χώρα της Έξω Μάνης», *Λακωνικά Σπουδαί* 13 (1996), 31 σημ.112.
- Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, «Έγγραφα ΙΖ' και ΙΗ' αιώνων από τη Νάξο. Εκκλησιαστικές και άλλες ειδήσεις», *Επειτηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 15 (1994), [Πρακτικά Α' Κυκλαδολογικού Συνεδρίου, Άνδρος 5-9 Σεπτεμβρίου 1991, Μέρος Β', Αθήνα 1996], 333 σημ. 3, 338 σημ. 11, 12, 351.

- C. G. Pitsakis, «Canonica byzantino-serbica minora, I. Le trisépiscopat: une "perversion" serbe?», *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ΄ αιώνα*, Αθήνα 1996, σ. 267 σημ. 1, 273 σημ. 19.
- Αναστ. Καραναστιάσης, στο Paolo Odorico, *Αναμνήσεις και συμβουλές του Συναδινού, ιερέα Σερρών στη Μακεδονία*, Παρίσι 1996, σ. 331, 336, 363, 364, 377, 386, 388.
- Σωκράτης Πετμεζάς, «Οι Σέρρες και η περιοχή τους υπό τους Οθωμανούς», στο Paolo Odorico, *Αναμνήσεις και συμβουλές του Συναδινού...*, ό.π., σ. 465 σημ. 128, 129 και 130.
- Σωκράτης Πετμεζάς, «Η εκκλησιαστική οργάνωση υπό τους Οθωμανούς», στο Paolo Odorico, *Αναμνήσεις και συμβουλές του Συναδινού...*, ό.π., σ. 508 σημ. 48, 511 σημ. 56, 523 σημ. 73, 524 σημ. 77, 528 σημ. 85.
- Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου, *Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)*, Αθήνα 1996, σ. 76 σημ. 43.
- C. G. Pitsakis, «À propos du "trisépiscopat": Nouveaux exemples d'un délit canonique byzantin et survivances post-byzantines», *Acts XVIIIth International Congress of Byzantine Studies. Selected Papers: Main and Communications*, Μόσχα, 1991, τ. 2, Shepherdstown 1996, σ. 411 notó 18.
- Νίκα Πολυχρονοπούλου-Κλαδά, *Γεώργιος Μαυροκορδάτος (1832-1902), ο σχολιαστής, ο ιστοριοδίφης, ο συλλέκτης. Μελέτη της αλληλογραφίας του*, Αθήνα 1996, σ. 171 σημ. 2.
- Petre S. Nästurel, «Denys II de Constantinople "empereur et patriarche" (1546)», *Études balkaniques. Cahiers Pierre Belon 4 (1997) -Transmission du patrimoine byzantin et médiateurs d'identités autochtones-*, 136 σημ. 3.
- Ελευθερία Σπ. Παπαγιάννη, *Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου*, τ. 2, *Οικογενειακό δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σ. 36 σημ. 25.
- Στέλιος Α. Μουζάκης, *Ο μοναχισμός στο Ν.Α. Αιγαίο κατά το 16ο - 18ο αιώνα. Οι σχέσεις των μοναστηριών Αμοργού - Πάτμου*, Αθήνα 1997, σ. 142 σημ. 491.
- Μανόλης Χατζηδάκης - Ευγενία Δρακοπούλου, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, τ. 2, Αθήνα 1997, σ. 227.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Διπλωματία και Περιηγητισμός, Ιεραποστολή και Φιλολογία στον 17ο αιώνα, μέσα από μια «ελάσσονα» περίπτωση: Νέα στοιχεία για τον π. Robert de Dreux», *Βαλκάνια και Ανατολική Μεσόγειος (12ος - 17ος αιώνες)*, Αθήνα 1998, σ. 161 σημ. 17 και 18.
- Παρασκευάς Κονόρτας, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Βεράτια για τους προκαθήμενους της Μεγάλης Εκκλησίας (17ος - αρχές 20ού αιώνα)*, Αθήνα 1998, σ. 404 σημ. 45, 405 σημ. 55, 414 σημ. 12, 14, 20 & 22, 429 σημ. 40, 432 σημ. 76, 436 σημ. 84, 92 & 94.
- Μαρία Αναγνωστοπούλου, *Η γυναίκα της Λέσβου στα χρόνια της Οθωμανοκρατίας*, Μυτιλήνη 1998, σ. 98, σημ. 181.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Οι Μεταβυζαντινοί "τρισεπίσκοποι" (Με αφορμή την περίπτωση του αρχιεπισκόπου Σάμου Ανθίμου: 1648)», *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*, τ. 1, Σάμος 1998, *passim*.
- Ε. Κατσαρός, «Ο επίσκοπος Κίτρους Ιωάννης», *Επιστημονικό Συνέδριο. Η Πιερία στα βυζαντινά και νεώτερα χρόνια*, Θεσσαλονίκη [1999], σ. 142 σημ. 85.
- C. G. Pitsakis, «Démission et "détrônement" des évêques: Une approche historique de la doctrine et de la pratique de l'Église Orthodoxe», *Kanon 14 (1998)*, 44 σημ. 173-179, 45 σημ. 180-182, 54 σημ. 200, 65 σημ. 224.

- Πηνελόπη Στάθη, *Χρυσάνθος Νοταράς, πατριάρχης Ιεροσολύμων. Πρόδρομος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, Αθήνα 1999, σ. 189 σημ. 28.
- Χαρ. Δ. Χαραλαμπόπουλος, *Συνοπτικό διάγραμμα για τη συγγραφή της εκκλησιαστικής ιστορίας της Ναυπάκτου (300;-2000)*, Αθήνα 2000, *passim*.
- Vera M. Tchentsova, «Le coup d'état constantinopolitain de 1651 d'après la lettre d'un métropolitite grec au tsar russe Alexis Michailovich», *Turcica* 32 (2000), 391 σημ. 9 & 10.
- Charoula Argyriadis-Kervegan, «Neuere Rechtsgeschichte in Griechenland», *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte* 23 (2001), 122 σημ. 9.
- Θεόδωρος Ε. Γιαγκός, *Κανόνες και λατρεία, Θεσσαλονίκη 12001 (Θεσσαλονίκη 22006)*, σ. 46 σημ. 50, 48 σημ. 57, 209 σημ. 23, 324 σημ. 60, 397 σημ. 63.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Κωνσταντίνος Καβάσιλας μητροπολίτης Δυρραχίου, αρχιεπίσκοπος Αχρίδος: Προσωπογραφικά προβλήματα», *Μεσαιωνική Ήπειρος, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου*, Ιωάννινα 2001, σ. 216 σημ. 144, 222 σημ. 161, 223 σημ. 162.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Οι Κύπριοι "τρισεπίσκοποι". Ένα παράδοξο στην ορολογία του βυζαντινού δικαίου», *Πρακτικά του Τρίτου διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, τ. 2, Λευκωσία 2001, σ. 94 σημ. 20, 99 σημ. 32, 33 & 34, 100 σημ. 38 & 39, 101 σημ. 43 & 44.
- C. G. Pitsakis, «Un cas de "trisépiscopat" lors de la proclamation du patriarcat russe (1589)», *Moschovia. Problemi Bizantiiskij i Novogretcheskij Filologii*. Κ 60 Letiyou Β. L. FonkiΠ / Μοσχοβία, Προβλήματα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας. Αφιέρωμα στα 60 χρόνια του Boris FonkiΠ 1 (2001), 369 σημ. 17, 373 σημ. 32.
- Andreas Schmink, *Byzantinische Zeitschrift* 94 (2001), 721.
- Διονύσιος Δ. Βαλαής, «Κατάλογος των μητροπολιτών Σωζοπόλεως κατά τον 17ο αιώνα», *Περί Θράκης* 2 (2002), 88 σημ. 16, 89 σημ. 18, 92 σημ. 34, 93 σημ. 36, 94 σημ. 38, 96 σημ. 41 και 42, 106 σημ. 107, 107 σημ. 108, 109 σημ. 113.
- Κ. Βετόσνικωφ, «Οι πατριαρχικές εξαρχίες και σταυροπήγια στην Κριμαία», *Κληρονομία* 34 τχ Α-Β (Ιούν.-Δεκ. 2002), 26 σημ. 17, 27 σημ. 18. Vera M. Tchentsova, «Korinfskii mitropolit Ioasaf, getman Bogdan Chmelnitskii i Rossiya (neigvestnye dokumenty fonda "Snoshenija Rossii s Gretsici" [fond 52] Rossiiskogo gosudarstvennogo Archiva Drevnich Aktov)», *Palaeoslavica* 10, no. 2 (2002), 294 σημ. 8, 299 σημ. 28, 300 σημ. 29, 301-302 σημ. 35, 304 σημ. 48.
- Konstantinos Giakoumis, *The monasteries of Jorgucat and Vanishte in Dropull and of Spelaio in Lunxheri as monuments and institutions during the ottoman period in Albania (16th-19th centuries)*, (δ.δ.), τ. 1, Birmingham 2002, σ. 459.
- Απόστολος Αθ. Γλαβίνας, «Τρία έγγραφα από τη Νομική Συναγωγή του πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου για την εκκλησιαστική ιστορία της Εάνθης κατά το 17ο αιώνα», *Περί Θράκης* 2 (2002), 67 σημ. 2, 69-70 σημ. 3, 71 σημ. 7, 74 σημ. 27, 75-76 σημ. 32, 77 σημ. 33, 79 σημ. 42.
- Λυδία Παπαρρήγα-Αρτεμιιάδη, «Μορφές δωρεών και νομικοί περιορισμοί στον κυκλαδικό χώρο κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο (17ος-18ος αι.)», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 36 (2002), 157 σημ. 85.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Μερικές σκέψεις για τις "ποινές-κάτοπτρο" στον ελληνικό μεσαιωνικό χώρο», *Ανοχή και καταστολή στους Μέσους Χρόνους, Μνήμη Λένου Μαυρομμάτη*, [ΙΒΕ/ΕΙΕ, Διεθνή Συμπόσια 10], Αθήνα 2002, σ. 300 σημ. 40.

- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Σχετικά με την "τρισεπισκοπή" του Νικοδήμου Μεταξά (1635)», *ΣΤ΄ Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο. Πρακτικά*, τ. 3, Αθήνα 2002, σ. 280 σημ. 3, 284 σημ. 11, 291 σημ. 34, 295 σημ. 46, 296 σημ. 47, 299 σημ. 59.
- Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής, *Στη Ρόδο του 16ου-17ου αιώνα. Από τους Ιωαννίτες Ιππότες στους Οθωμανούς Τούρκους*, Ρόδος 2002, σ. 131 σημ. 3, 144 σημ. 1 & 3, 145 σημ. 1, 147 σημ. 3, 153.
- Διονύσιος Δ. Βαλαής, «Το εργαστήρι αντιγραφής και στάχωσης χειρογράφων της μονής του Τιμίου Προδρόμου της Σωζόπολης κατά τον 17ο αιώνα», *Περί Θράκης* 3 (2003), 186 σημ. 42, 191 σημ. 61, 201 σημ. 121, 202 σημ. 123 [«Το βιβλιογραφικό εργαστήρι της μονής του Τιμίου Προδρόμου της Σωζόπολης κατά τον 17ο αιώνα», *Ανάλεκτα από τη χειρόγραφη παράδοση του ελληνισμού (17ος-19ος αι.)*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 65 σημ. 46, 75 σημ. 65, 99 σημ. 131, 100 σημ. 133.]
- Μανόλης Γ. Βαρβούνης, «Σάμος και Οικουμενικό Πατριαρχείο (1585-1900)», *ΚΓ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο*, 24, 25, 26 Μαΐου 2002, *Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 107 σημ. 1.
- Θεόδωρος Ε. Γιάγκος, *Ισαάκ μοναχού Νομοκάνονον πρόχειρον*, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 46 σημ. 22.
- Ν. Ε. Καραπιδάκης, «Η πρακτική των τεκμηρίων», *Τα Ιστορικά* τ. 20, τχ. 39 (Δεκ. 2003), 390 σημ. 144.
- Πηνελόπη Στάθη, «Αλλαξοπατριαρχείες στον θρόνο της Κωνσταντινούπολης (17ος-18ος αι.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 7 (2004), σ. 44 σημ. 25, 52 σημ. 56.
- P. Yannopoulos, «Comme le dit Georges le syncelle ou, je pense, Théophane», *Byzantion* 74 (2004), *Volume offert au professeur Jean Balty*, 141 σημ. 9, 142 σημ. 12, 143 σημ. 14, 144 σημ. 20.
- Μ. Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ηγεμονία της Σάμου*, Αθήνα 2005, σ. 21 σημ. 24.
- Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, «Στοιχεία για την ζωή του βιβλιόφιλου Φαναριώτη Νικολάου Καρατζά (18ος αι.)», *Μεταβυζαντινή Θράκη (ΙΕ΄-ΙΘ΄ αι.)*, 3ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών Σπουδών, Κομοτηνή, 25-30 Μαΐου 1998, *Πρακτικά*, Κομοτηνή 2005, σ. 209 σημ. 2.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Η οικουμενικότητα του βυζαντινού δικαίου», *Το Βυζάντιο ως οικουμένη*, επιστ. επιμ. Ευάγγελος Χρυσός, Αθήνα 2005, 141 σημ. 2.
- Γιάννης Ρηγόπουλος, «Κρήτες πρόσφυγες στη Σίφνο. Η περίπτωση του Νείλου και η σχέση του με τον Εμμανουήλ Σκορδίλη και τον Θεόδωρο Πουλάκη», *Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Σιφναϊκού Συμποσίου, Σίφνος 27-30 Ιουνίου 2002, Εις μνήμην Νικολάου Βερνίκου-Ευγενίδη*, τ. Β΄, *Βυζάντιο, Φραγκοκρατία - Τουρκοκρατία, Νεότεροι Χρόνοι*, Αθήνα 2005, σ. 118 σημ. 15, 119 σημ. 16, 19, 120 σημ. 34.
- Γεώργιος Τερεζάκης, «Νεοκαισαρείας μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού*, Μ. Ασία, 2005, (<http://www.ehw.gr/1.aspx?id=5502>), σ. 4 σημ. 4, σ. 5 σημ. 7, 8, 9, 10.
- Konstantinos G. Pitsakis, «Nouveaux témoignages sur Constantin Kabasilas», *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie, Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, Herausg. Lars M. Hoffmann unter Mitarbeit von Anuscha Monchizadeh, Wiesbaden 2005, σ. 504 σημ. 40, 41, 42, 43, 505 σημ. 44, 507 σημ. 48, 509 σημ. 53.
- Vera G. Tchentsova, «Les documents grecs du XVIIe siècle: pièces authentiques et pièces fausses. 2. Le monastère d'Hosios Loukas de Stiris en Phocide et le monastère de Saint-Nicolas tòn Philanthrôpinôn à Galatz dans les années 50 du XVIIe siècle», *Orientalia Christiana Periodica* 71, fasc. 1 (2005), σ. 124 σημ.

9, 149 σημ. 89. Marina Loukaki (éd.) - Corinne Jouanno (trad.), *Discours annuels en l'honneur du patriarche Georges Xiphilin*, Monographies 18, Paris, Collège de France - CNRS, Centre de Recherche d'histoire et civilisation de Byzance, 2005, σ. 40 σημ. 94.

Μανόλης Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο*, Αθήνα 2006, σ. 125.

Κωνσταντίνος Μ. Παπαδάκης, «Η πατριαρχική εξουσία Μα(ρ)γαριτών», *Ο Μυλοπόταμος από την αρχαιότητα ως σήμερα. Περιβάλλον - Αρχαιολογία - Ιστορία - Λαογραφία - Κοινωνιολογία, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, VI: Βενετοκρατία - Τουρκοκρατία*, επιμ. Ειρήνη Γαβριλάκη, Γιάννης Ζ. Τζιφόπουλος, Ρέθυμνο 2006, σ. 90 σημ. 4.

Lora Alexandrovna Gerd, *Konstantinopol i Peterburg. Tserkovnaja politika Rossii na pravoslavnom vostoce (1878-1898)*, Moskva, Indrik, 2006, σ. 27 σημ. 24.

Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Το τέλος της ενεργού αρχιερατείας του αγίου Μακάριου Νοταρά: απόπειρα διερευνήσεως ενός κανονικού προβλήματος», *Άγιος Μακάριος (Νοταράς), Γενάρχης του φιλοκαλισμού - μητροπολίτης Κορίνθου, Πρακτικά Συνεδρίου*, Αθήνα 2006, σ. 214 σημ. 1.

Αλέξης Πολίτης, «Αθησαύριστα δημοτικοφανή ποιητικά κείμενα του Γ. Τερτσέτη, ή συνθεμένα κατά μίμηση του ύφους-του», *Αριάδνη, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής*, 12 (2006), 137.

Αλέξιος Γ. Κ. Σαββίδης, «Σημείωμα για τον Βυζαντινό χρονικογράφο του 13ου αιώνα Θεόδωρο Σκουταριώτη και τη "Σύνοψη χρονική"», *Βυζαντικά* 26 (2007), 226 σημ. 11, 15, 18.

Ευτύχιος Σαρμάνης, *Παΐσιος Αγιαποστολίτης ο Ζακύνθιος, μητροπολίτης Ρόδου. Συμβολή στην έρευνα του βίου και του έργου ενός λογίου του ΙΣΤ΄ αι., διδ. διατρ., Ιερά Μητρόπολις Ζακύνθου και Στροφάδων*, Αθήνα 2007, σ. 55 σημ. 85.

Constantin G. Pitsakis, «Aristéalos, poète byzantin inexistant: à propos de l'auteur des vers gravés sur les frères Graptoi», *Auxiliari Historical Disciplines* 30 (2007), 81 σημ. 20.

Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 10 σημ. 21.

Ελισάβετ Χατζηαντωνίου, «Η παραχώρηση εκκλησιαστικών εδρών κατ' επίδοσιν», *Βυζαντικά* 27 (2008), 137 σημ. 48, 50, 139 σημ. 52.

Διονύσιος Δ. Βαλαής, *Η πατριαρχία του Θεοδοσίου Β΄ (1769-1773). Συμβολή στη μελέτη της θεσμικής λειτουργίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 134 σημ. 2.

Μ. Γ. Βαρβούνης - Παν. Τζιβάρα, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και ιερά μητρόπολις Σάμου και Ικαρίας, Τόμος Α΄, Πατριαρχικά Γράμματα 1861-1928*, Αθήνα, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ν. Σάμου, 2009, σ. 15 σημ. 1.

Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου, «Σελίδες από τη ζωή του Βενιαμίν, επισκόπου Άνδρου (1606-1623)», *Εύανδρος, Τόμος εις μνήμην Δημητρίου Ι. Πολέμη*, επιμ. Δημήτρης Ι. Κυρτάτας, Λυδία Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα, Μιχάλης Τιβέριος, Άνδρος 2009, σ. 271 σημ. 4, 272 σημ. 2, 275 σημ. 3, 280 σημ. 2, 3.

Μάγδα Παρχαρίδου-Αναγνώστου, *Χειρόγραφη πρόθεση του 18ου αιώνα από τη μονή Κοσίνιτσας (ή Εικοσιφοίνισσας)*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 77 σημ. 193, 85 σημ. 268, 94 σημ. 351, 98 σημ. 393, 106 σημ. 481, 112 σημ. 534, 127 σημ. 671, 129 σημ. 698, 134 σημ. 754, 139 σημ. 797, 141 σημ. 811.

- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Μάξιμος Μαργούνιος, Επίσκοπος Κυθήρων: Μία προσέγγιση από την άποψη της ιστορίας του δικαίου», *Πρακτικά του Η΄ Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου*, τόμος ΙΙ Β΄, Κύθηρα 2009, σ. 150 σημ. 15.
- Andronikos Falangas, *Présences grecques dans les Pays roumains (XIVe-XVIe siècles). Le témoignage des sources narratives roumaines*, Bucarest 2009, σ. 127 σημ. 201, 196-197 σημ. 458.
- B. L. Fonkic, *Greco-slavjanskje shcoly v Moskve v XVII veke (Ελληνοσλαβικές σχολές στη Μόσχα τον ΙΖ΄ αιώνα)*, Μόσχα 2009, σ. 30 σημ. 60, 41 σημ. 118, 119, 49 σημ. 156, 57 σημ. 195, 63 σημ. 226, 131 σημ. 121.
- Δημήτριος Γ. Καλούσιος, «Τρικάλινα Σύμμεικτα ΛΑ΄», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 58 (2010), 269 σημ. 11, 283 σημ. 44, 286.
- Vera Georgievna Tchentsova, *Ikona Iverskoij Bogomateri (Otcherki Istorii Otnoshenij Gretcheskoj Tserkvi s Rossiej v seredine XVII v. po dokumentam rgada)*, Μόσχα 2010, σ. 79 σημ. 53, 54, σ. 84 σημ. 82, σ. 109 σημ. 3, σ. 235 σημ. 43.
- Δήμητρα Αν. Γαλανοπούλου, *Ο οικουμενικός πατριάρχης Νεόφυτος Ζ΄ και το έργο του (α΄πατριαρχία 1789-1794· β΄πατριαρχία 1798-1801)*, αδημ. Διδ. Διατριβή, Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2011 (<http://thesis.ekt.gr/26883>), σ. 57 σημ. 81.
- Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, «Η συνοδική καθαίρεση του Κορίνθου Νεοφύτου εξαιτίας χρεών», *Πελοποννησιακά* 30/2 (2011) –Στέφανος εις Τάσον Αθ. Γριτσόπουλον, 78 σημ. 2, 79 σημ. 6, 83 σημ. 19.
- Andreas Schminck, «Wörtliche Zitate des weltlichen und kirchlichen Rechts im Register des Patriarchats von Konstantinopel», *The Register of the Patriarchate of Constantinople. An essential Source for the History and Church of late Byzantium, Proceedings of the international Symposium, Vienna, 5th-9th May 2009*, ed. by Christian Gastgeber, Ekaterini Mitsiou and Johannes Preiser-Kapeller, Βιέννη 2013, σ. 240 σημ. 71.

< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >

3. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ανεπίσημα από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Παρασχέδια και μαρτυρίες του 1476*, Αθήνα 1988 (120 σ.) [ISBN 960-7094-00-X].

Τέσσερα έγγραφα, γνωστά ως προς το περιεχόμενο αλλά απροσδιόριστα ως προς το διπλωματικό τους χαρακτήρα, αποτελούν τον άξονα της μελέτης αυτής. Η συγγραφέας εντόπισε πως τα τέσσερα αχρονολόγητα κείμενα που είχαν δημοσιεύσει οι Miklosich-Müller ως φύλλα του βυζαντινού ιερού κώδικα, του χφ Vind. Hist. gr. 48, ήταν κάποτε δύο λυτά φύλλα που περιείχαν τα παρασχέδια, το πρόχειρο σχεδιάσμα του κειμένου τριών συνοδικών αποφάσεων και ενός πατριαρχικού πιττακίου, κειμένων άγνωστων και αθησαύριστων. Η συγγραφέας στηριζόμενη σε εσωτερικά τεκμήρια χρονολόγησε τα κείμενα στο 1476, σε μια χρονική στιγμή όπου τα γραπτά τεκμήρια είναι λιγοστά. Το εύρημα είχε πολλαπλή σημασία: εμπλούτισε τον μικρό αριθμό των πατριαρχικών πράξεων της εποχής κατά τέσσερις, έδωσε την εικόνα του παρασχεδίου και της διαδικασίας σύνταξης μιας επίσημης πράξης· κατά κύριο

όμως λόγο έδωσε πληροφορίες για πτυχές της ζωής των χριστιανών κατοίκων της Βασιλεύουσας λίγα χρόνια μετά την υποταγή στην οθωμανική αυτοκρατορία και την προσαρμογή της ζωής στα νέα δεδομένα.

Η μελέτη κλείνει με ένα Γενικό ευρετήριο προσώπων και όρων, Πίνακες με τις πηγές και τα χειρόγραφα που χρησιμοποιούνται ή αναφέρονται στη μελέτη, καθώς και με κατάλογο νεότερων συγγραφέων και εκδοτών.

Μνείες και κρίσεις

- J. Darrouzès, *Revue des Études Byzantines* 49 (1989), 230-231.
- W. Lackner, *Südost-Forschungen* 48 (1989) 474-475.
- Στ. Λαμπάκης, *Μυριόβιβλος*, τχ. 14 (1990) 23-24.
- Χ. Γ. Πατρινέλης, «Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 7 (1988-1989), 24 σημ. 54.
- Ewald Kislinger, «Αμύκλιον, επισκοπή της μητροπόλεως Λακεδαιμονίας;», *Βυζαντινά Μελέται* 2, Αθήνα - Φραγκφούρτη [1990], 75 σημ. 6.
- Ελευθερία Σπ. Παπαγιάννη, *Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου*, Αθήνα 1992, 48 σημ. 4, 127 σημ. 17, 128 σημ. 18-20, 195 σημ. 3.
- Vassiliki Kravari, *Actes du Pantocrator* [Archives d'Athos XVII], Παρίσι 1991, σ. 178.
- Γ. Πουλής, *Χριστιανός. Επιθεώρηση Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, 31 (1992), τχ. 304, 182.
- Γεώργιος Π. Νάκος, «Η λειτουργία του Δικαίου στη Θεσσαλονίκη κατά την Τουρκοκρατία. Ενδεικτικά στοιχεία», *Χριστιανική Θεσσαλονίκη. Οθωμανική περίοδος, 1430-1912*, Ε', Θεσσαλονίκη 1994, 236.
- Ε. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger*, 73 (1995), 443.
- Βασίλης Ατσαλος, *Η ονομασία της ιεράς μονής της Παναγίας της αχειροποιήτου του Παγγαίου, της επονομαζομένης της Κοσινίτσης ή Εικοσιφοινίσσης*, Δράμα 1996, σ. 62 σημ. 262.
- Ελισάβετ Ζαχαριάδου, *Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία*, Αθήνα 1996, σ. 10, 75 σημ. 40.
- Prosopographisches Lexicon der Palaiologenzeit. Addenda zu Faszikel 1-12*, Βιέννη 1995, αρ. 93488, 93573, 93934.
- Συμεών Πασχαλίδης, «Μητρόπολη Δράμας» στο (γεν. επ. Θεόδωρος Ζήσης) *Τα μοναστήρια της Μακεδονίας*, τ. 1, Ανατολική Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 101.
- C. G. Pitsakis, «A propos du "trisépiscopat": Nouveaux exemples d'un délit canonique byzantin et survivances post-byzantines», *Acts XVIIIth International Congress of Byzantine Studies. Selected Papers: Main and Communications*, Μόσχα, 1991, τ. 2, Shepherdstown 1996, p. 409 note 14.
- Ζαχ. Ν. Τσιρπανλής, «Η ελληνική κοινότητα της Βενετίας και το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως (15ος - 18ος αι.). Δοκίμιο ερμηνείας θεσμών και γεγονότων», *Δωδώνη* 26, τχ. 1 (1997), 225 σημ. 3 [=Ορθοδοξία και οικουμένη. Χαριστήριο τόμος προς τιμήν του οικουμενικού πατριάρχου Βαρθολομαίου Α', Αθήνα 2000, σ. 427 σημ. 13]. [Ανάτυπο: Ιωάννινα 1999, 225 σημ. 3.].

- Κρίτων Χρυσοχοΐδης, «Τα οικονομικά των επισκόπων στις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα και η περίπτωση του Γενναδίου Σερρών», *Σύμμεικτα* 12 (1998), 284 σημ. 49, 285 σημ. 52, 307 σημ. 137.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Οι Μεταβυζαντινοί "τρισεπίσκοποι" (Με αφορμή την περίπτωση του αρχιεπισκόπου Σάμου Ανθίμου: 1648)», *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*, τ. 1, Σάμος 1998, σ. 248 σημ. 60.
- C. G. Pitsakis, «Démission et "détrônement" des évêques: Une approche historique de la doctrine et de la pratique de l'Église Orthodoxe», *Kanon* 14 (1998), 42 σημ. 167.
- Paolo Odorico, «Ο χατζής και η περισπωμένη», *Moschovia. Problemi Bizantiiskij i Novogretcheskij Filologii. K 60 Letiyou B. L. FonkiΠ / Μοσχοβία, Προβλήματα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας. Αφιέρωμα στα 60 χρόνια του Boris FonkiΠ*, 1 (2001), 328.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Κωνσταντίνος Καβάσιλας μητροπολίτης Δυρραχίου, αρχιεπίσκοπος Αχρίδος: Προσωπογραφικά προβλήματα», *Μεσαιωνική Ήπειρος, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου*, Ιωάννινα 2001, σ. 218 σημ. 148.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Οι Κύπριοι "τρισεπίσκοποι". Ένα παράδοξο στην ορολογία του βυζαντινού δικαίου», *Πρακτικά του Τρίτου διεθνούς Κυπρολογικού Συνεδρίου*, τ. 2, Λευκωσία 2001, σ. 97 σημ. 28.
- C. G. Pitsakis, «Un cas de "trisépiscopat" lors de la proclamation du patriarcat russe (1589)», *Moschovia. Problemi Bizantiiskij i Novogretcheskij Filologii. K 60 Letiyou B. L. FonkiΠ / Μοσχοβία, Προβλήματα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας. Αφιέρωμα στα 60 χρόνια του Boris FonkiΠ*, 1 (2001), 370 σημ. 22.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Σχετικά με την "τρισεπισκοπή" του Νικοδήμου Μεταξά (1635)», *ΣΤ' Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο. Πρακτικά*, τ. 3, Αθήνα 2002, σ. 294 σημ. 43.
- Μ. Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ηγεμονία της Σάμου*, Αθήνα 2005, σ. 13-14 σημ. 2.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Η μεταβυζαντινή Θράκη στις απαρχές της νεοελληνικής νομικής ιστορίας», *Μεταβυζαντινή Θράκη (ΙΕ'-ΙΘ' αι.). Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών*, Κομοτηνή 2005, σ. 242 σημ. 6.
- Μ. Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο*, Αθήνα 2006, σ. 129.
- Απόστολος Φ. Σπανός, «Λειμωνιακό Ζήτημα. Επισκόπηση βάσει του αρχειακού υλικού», (Επιστημ. Επετηρίς Ιεράς Μητροπόλεως Μυτιλήνης, Ερεσού και Πλωμαρίου) *Αγία Σιών* 1 (Μυτιλήνη 2006), 72 σημ. 23.
- Michel Cacouros, «Οι Vindob. histor. gr. 47 και 48 και το "κωδίκιον" του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατά τον 14ο αιώνα. Σημείωμα αναφερόμενο στον τόμο 152, στήλ. 1085-1460 της *Patrologia Graeca*», J.-P. Migne, *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*, πρωτοπρεσβ. Ιωάννης Κ. Διώτης επιμ. ελληνικής εκδόσεως, τόμος 161, Αθήνα 2007, σ. γ' σημ. 3, δ' σημ. 4, 5, ρβ' σημ. 30, ρδ' σημ. 33, 34.
- Despina Tsourka - Papastathi, «A propos des privilèges octroyés par Mehmed II au patriarche Gennadios Scholarios: mythes et réalités», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVE-XVIIe siècles: rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 274 σημ. 81.
- Κώστας Σαρδελής, *Ο θάνατος της αυτοκρατορίας. Η τραγωδία της σκλαβωμένης ρωμηοσύνης*, Αθήνα 2008, σ. 55 σημ. 14.
- Ελισάβετ Χατζηαντωνίου, «Η παραχώρηση εκκλησιαστικών εδρών κατ' επίδοσιν», *Βυζαντιακά* 27 (2008), 137 σημ. 48.

Συμεών Α. Πασχαλίδης, «Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Νεομάρτυρες», *Εις μαρτύριον τοις έθνεσι. Τόμος χαριστήριος εικοσαετηρικός εις τον Οικουμενικόν Πατριάρχην κ. κ. Βαρθολομαίον*, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 697 σημ. 2.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

4. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Η Γαλλική Επανάσταση στην τουρκοκρατούμενη ελληνική κοινωνία. Αντιδράσεις στα 1798*, Αθήνα 1989 (63 σ.) [ISBN 960-220-028-6]. [= *La Révolution française et ses répercussions dans la société grecque sous domination ottomane. Réactions en 1798*, traduit du grec par Hélène Botsoglou, Αθήνα 1997 (66 σ.) [ISBN 960-90579-0-X]].

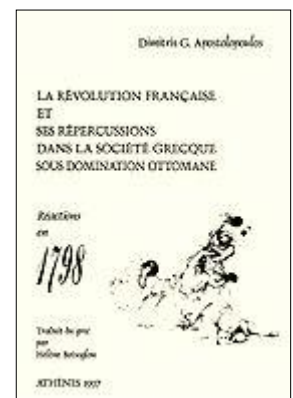

Οι κραδασμοί και τα διλήμματα, οι δράσεις και οι αντιδράσεις που προκάλεσε η Γαλλική Επανάσταση στην τουρκοκρατούμενη ελληνική κοινωνία αποτελούν το αντικείμενο της μελέτης. Το φαινόμενο αποκαλύπτεται σε όλη του την ένταση περί το 1798, όταν η οθωμανική πολιτική εξουσία συνειδητοποιεί πως όσα διαδραματίζονται στη Γαλλία την αφορούν άμεσα και ζητά από την ηγεσία των ορθόδοξων χριστιανών “να πράξει το καθήκον της”: να στείλει εγκυκλίους για να φρονηματίσει τους χριστιανούς υπηκόους της αυτοκρατορίας και να υπερασπιστεί με απολογητικά κείμενα τη σημασία της θρησκείας, την οποία οι δημοκρατικοί Γάλλοι αμφισβητούν. Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως

υπάκουσε στις οδηγίες της Πύλης: έστειλε, τον Ιούλιο του 1798, σχετική εγκύκλιο στους μητροπολίτες που είχαν τις επαρχίες τους στην οθωμανική επικράτεια αλλά και προς τους Επτανησίους· και ανέθεσε σε έμπιστο συνεργάτη του, στον άρχοντα ποστέλνικο Βασίλειο, να συγγράψει ένα εγχειρίδιο απολογητικό της χριστιανικής θρησκείας –το οποίο ήταν έτοιμο για εκτύπωση στα τέλη του φθινοπώρου του ίδιου χρόνου.

Τον Δεκέμβριο ωστόσο του 1798 δημοσιεύεται από το πατριαρχικό τυπογραφείο σαν απολογητικό κείμενο ένα βιβλίο άλλο από εκείνο που είχε συγγραφεί με εντολή του Πατριαρχείου: πρόκειται για ένα κείμενο που είχε συγγράψει ένας “κολλυβάς”, ο Αθανάσιος Πάριος, και το οποίο ήρθε στο Πατριαρχείο για δημοσίευση με άνωθεν εντολή.

Το βιβλίο που είχε συγγραφεί ad hoc δημοσιεύτηκε τελικά το 1805 στη Βιέννη με τον τίτλο *Θρμος σωτήριος*· αλλά και το πλήρες κείμενο που είχε συγγράψει ο Πάριος δημοσιεύτηκε στη Λιψία το 1800 (και σε δεύτερη έκδοση το 1805) με τον τίτλο *Απολογία χριστιανική*. Η σύγκριση ωστόσο με ό,τι είχε εκδοθεί επισήμως από το Πατριαρχείο στα 1798 αποδεικνύει ότι το αρχικό κείμενο δεν δημοσιεύτηκε αυτούσιο –αλλοιώθηκε, κυρίως από τους Φαναριώτες που κυριαρχούσαν τότε ακόμα στο Πατριαρχείο, και εκδόθηκε με έναν ελαφρά παραλλαγμένο τίτλο: *Χριστιανική Απολογία*. Η ανάλυση πάντως του περιεχομένου του κειμένου που τελικά δημοσιεύτηκε προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για κάποιες λεπτές ιδεολογικές αποχρώσεις, διεργασίες στους κόλπους της

τουρκοκρατούμενης ελληνικής κοινωνίας, που προκλήθηκαν από τα γεγονότα της Γαλλικής Επανάστασης και τις αντιδράσεις σε αυτά, ιδεολογικές διεργασίες για τις οποίες δεν είχαμε ως τώρα εντοπίσει άλλες μαρτυρίες.

Μνείες και κρίσεις

- Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Αθήνα 1990, σ. 150 σημ. 101.
- Κ. Κωστής, «Κοινότητες, Εκκλησία και μιλλέτ στις "ελληνικές" περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας...», *Μνήμων* 13 (1991), 68 σημ. 41.
- Ε. Κριαράς, *Η γλώσσα μας. Παρελθόν και παρόν*, Θεσσαλονίκη 1992, ένθετο μεταξύ των σ. 112 και 113 [= Εμμανουήλ Κριαράς, *Αλληλογραφία. Επιστολές λογίων του εικοστού αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 211 (επιστολή Ι. Θ. Κακριδή προς Εμμ. Κριαρά 18.9.1991, αρ. 294 στην έκδ. Κριαρά)].
- Γεώρ. Δ. Μεταλληνός, «Γαλλική Επανάσταση και Ρωμαίικη εθναρχία», στη συλλογή μελετημάτων του ίδιου *Ελληνισμός μετέωρος*, Αθήνα 1992, σ. 30, 65 σημ. 26, 67 σημ. 62, 69 σημ. 103 και 106, 70 σημ. 107, 108 και 120, 71 σημ. 121, 123, 124 και 129.
- Γρ. Καραφύλλης, *Η φιλοσοφική προβληματική του Δημητρίου-Δανιήλ Φιλιππίδη*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 42 σημ. 41, 84 σημ. 32.
- Ευθ. Νικολαΐδης, «Ορθοδοξία, θρησκευτικός Ουμανισμός και Διαφωτισμός. Οι Επιστήμες στον Ελληνισμό του 18ου αιώνα», *Νεύσις* τχ. 1 (1994), 114.
- Dim. Dialetis - Ef. Nicolaidis, «Issues in the Historiography of post-byzantine Science», *Trends in the Historiography of Science*, Kluwer Academic Publishers, 1994, σ. 122, 124.
- Γεώρ. Δ. Μεταλληνός, «Αθανάσιος Πάριος (1721-1813). (Εργογραφία - Ιδεολογία - Βιβλιογραφικά)», *Επιστημονική Επετηρίς της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών* 30 (1995), σ. 303 σημ. 43 και 45, 338 σημ. 274, 342.
- Vas. Makrides, *Die religiöse Kritik am kopernikanischen Weltbild in Griechenland zwischen 1794 und 1821. Aspekte griechisch-orthodoxer Apologetik angesichts naturwissenschaftlicher Fortschritte*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1995, σ. 92 σημ. 2, 166 σημ. 5.
- Γεώργ. Θ. Γιαννόπουλος, εφ. *Πολιτική-Φιλολογική των Πατρών*, φ. 38/Ιούνιος 1997, σ. 3.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Μία Νεοελληνική Epitome Canonum Aucta: Ιωάννου ή Παρθενίου Ισπαναίου, "Σύνοψις Νέα Βιβλίου Νομικού και Περί Εξομολογήσεως" (1753)», *Analecta Atheniensia ad ius byzantinum spectantia*, I, Αθήνα 1997, σ. 220 σημ. 87, 226 σημ. 102.
- Γεώργιος Δ. Μεταλληνός πρωτοπρεσβ., «Η πατερική παράδοση στα αγωνιστικά έργα του αγίου Αθανασίου Παρίου», *Η Εκατονταπυλιανή και η χριστιανική Πάρος*, Πρακτικά επιστημονικού Συνεδρίου (15-19 Σεπτεμβρίου 1996), Πάρος 1998, σ. 402 σημ. 8, 403 σημ. 16, 419.
- Roxane Argyropoulos, *Dix-huitième siècle* 30 (1998), 632.
- S. D. Petmezas, «The formation of early Hellenic nationalism and the special symbolic and material interests of the new radical republican intelligentsia (ca. 1790-1830)», *Historiein* 1 (1999), 72 σημ. 41 και 43.
- Ιω. Αντ. Παναγιωτόπουλος, «"Διδασκαλία Πολιτική"», *Εκκλησιαστικός Φάρος* 71 (1999), 255 σημ. 8, 9, 10 & 13, 256 & σημ. 14, 257 σημ. 22, 261 σημ. 35, 268 σημ. 53, 289 σημ. 146.

- Αστέριος Αργυρίου, «Ο Ρήγας Βελεστινλής και τα ιδεολογικά ρεύματα της εποχής του», *Πρακτικά του διεθνούς συνεδρίου Ρήγας Βελεστινλής 200 χρόνια μετά (Βρυξέλλες, 15 και 16 Μαΐου 1998)*, Βρυξέλλες 1999, σ. 91 σημ. 20.
- P. Badenas, «Le programme révolutionnaire de Rigas dans le poème Thourios», *Πρακτικά του διεθνούς συνεδρίου Ρήγας Βελεστινλής 200 χρόνια μετά (Βρυξέλλες, 15 και 16 Μαΐου 1998)*, Βρυξέλλες 1999, σ. 75 σημ. 12.
- Roxane Argyropoulos, «Les Lumières françaises dans la pensée grecque moderne. Réception et réaction», *Études balkaniques* 2000, 6 σημ. 18.
- Βασίλειος Στυλ. Καραγεώργος, «Η πατριαρχική εγκύκλιος του Γρηγορίου Ε΄ προς τους Επτανήσιους. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Γαλλική Επανάσταση», *Ορθοδοξία και οικουμένη. Χριστήριος τόμος προς τιμήν του οικουμενικού πατριάρχου Βαρθολομαίου Α΄*, Αθήνα 2000, σ. 508 σημ. 49, 516 σημ. 143.
- Χαράλαμπος Μηνάογλου, «Άγιος Αθανάσιος ο Πάριος και Edmund Burke. Η πατερική και η συντηρητική αντίθεση στη Γαλλική Επανάσταση», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* έτος 83, τχ. 785 (Νοέμ.-Δεκ. 2000), 1116 σημ. 8, 1117.
- Χαράλαμπος Μηνάογλου, «Η πατερική και η συντηρητική αντίθεση στη Γαλλική Επανάσταση», *Παρνασσός* 42 (2000), 149 σημ. 8, 150.
- Μάριος Πλωρίτης, «Τα εθνο-τροφεία», εφ. *Το Βήμα*, Νέες Εποχές, Κυριακή 16 Ιουλίου 2000.
- Αθανασία Γλυκοφρύδη-Λεοντισίνη, «Η κριτική της αθεΐας στο Νεοελληνικό Διαφωτισμό», *Νεοελληνική Φιλοσοφία. Θέματα Πολιτικής και Ηθικής*, Αθήνα 2001, σ. 246 σημ. 3, 256 σημ. 26, 258 σημ. 32, 266 σημ. 46.
- Marfa Teresa López Villalba, «Las enseñanzas de la ilustración neogriega», *Erytheia* 22 (2001), 225 σημ. 17.
- Σοφία Θ. Γρηγοριάδου, *Η ορθόδοξη σκέψη στον Αδαμάντιο Κοραή*, Αθήνα 2002, σ. 74 σημ. 19.
- X. Γ. Πατρινέλης, «Οι Φαναριώτες πριν από το 1821», *Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης*, Αθήνα 2002, σ. 21 σημ. 8.
- Konstantinos G. Pitsakis, «Spazio europeo e strutture ecclesiali», *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico. Il diritto canonico di fronte al terzo millennio, Atti dell'XI Congresso Internazionale di Diritto Canonico e del XV Congresso Internazionale della Società per il Diritto delle Chiese Orientali, Budapest, 2-7 Settembre 2001*, Budapest 2002, σ. 894 σημ. 57.
- Marfa Teresa López Villalba, *Traducir la Revolución. La Nueva constitución política de Rigas de Velesztino*, Madrid 2003, σ. 124 σημ. 33, 168 σημ. 19.
- Alexis Politis, «La conquista di Constantinopoli. Un caso particolare della ricezione di Bisanzio nell'ideologia neogreca», *Atti del Convegno internazionale di Studi nel bicentenario della nascita di Niccolò Tommaseo, Venezia, 23-25 gennaio 2003, Niccolò Tommaseo: popolo e nazioni Italiani, Corsi, Greci, Illirici*, Roma-Padova 2004, σ. 418 σημ. 4.
- Παν. Φ. Χριστόπουλος, «Ο Νικόλαος Σπηλιάδης μεταξύ Φωτισμού και Διαφωτισμού», *Νέα Κοινωνιολογία* 38 (άνοιξη 2004), 137 σημ. 1.
- Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Εισαγωγή στη νεοελληνική φιλολογία*, Αθήνα 2005, σ. 330.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Η Εκκλησία των Επτανήσων: Από μια δύσκολη Προστασία σε μια ακόμη πιο δύσκολη Ένωση. Το ζήτημα του δικαίου του γάμου», *Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου Η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, 1864-2004*, τ. Α΄, *Ιστορία*, Αθήνα 2005, σ. 411 σημ. 23.

- Βασίλειος Τσακίρης (Εισαγωγική μελέτη - Επιμέλεια κειμένου), *Paolo Segneri, Ο Μετανοών Διδασκόμενος. Μια μετάφραση του Εμμανουήλ Ρωμανίτου*, Θήρα 2005, σ. 49 σημ. 150.
- Γεώργιος Α. Πουλής, *Το ιδεολογικό υπόβαθρο των σχέσεων εκκλησίας και κράτους*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2007, σ. 52-53 σημ. 92.
- Νίκος Β. Ροτζώκος, *Εθναφύπνιση και εθνογένεση. Ορλωφικά και ελληνική ιστοριογραφία*, Αθήνα 2007, σ. 73 σημ. 26.
- Stavros Th. Anestidis, «L'antirousseauisme en Grèce. Aspects de l'opposition à l'occident et aux idées modernes», *Δώρημα στον καθηγητή Βασίλειο Ν. Αναγνωστόπουλο*, Αθήνα 2007, σ. 371 σημ. 3.
- Γιάννης Κόκκωνας, «Ένας αυτόπτης μάρτυρας στην εκτύπωση της Πατρικής Διδασκαλίας και οι δύο εκδόσεις της το 1798», *Μνήμων* 29 (2008), 67 σημ. 4, 75 σημ. 25.
- Μιχάλης Θ. Λαφαζάνης, *Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806). Η εποχή - Το έργο - Η αλληλογραφία του*, Τύρναβος 2009, σ. 276 σημ. 62.
- Νίκος Ροτζώκος, «Το έθνος ως πολιτικό υποκείμενο. Σχόλια για το ελληνικό εθνικό κίνημα Η Ελληνική Επανάσταση του 1821. Ένα ευρωπαϊκό γεγονός», *Επιμέλεια - Εισαγωγή Πέτρος Πιζάνιας*, Αθήνα 2009, σ. 239 σημ. 26.
- Δήμητρα Αν. Γαλανοπούλου, *Ο οικουμενικός πατριάρχης Νεόφυτος Ζ΄ και το έργο του (α΄ πατριαρχία 1789-1794· β΄ πατριαρχία 1798-1801)*, αδημ. Διδ. Διατριβή, Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2011 (<http://thesis.ekt.gr/26883>), σ. 14 σημ. 27, 111 σημ. 2, 119 σημ. 47.
- Νίκος Φ. Τόμπρος, *Νεώτερη ελληνική Ιστορία, Από τον Νέο Ελληνισμό στο ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος (1453-1832)*, Αθήνα, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, 2013, σ. 15 σημ. 1.

< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >

5. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο "Ιερός Κώδιξ" του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο β΄ μισό του ΙΕ΄ αιώνα: Τα μόνα γνωστά σπαράγματα*, Αθήνα 1992 (201 σ.) [ISBN 960-7094-06-9].

Ο επίσημος κώδικας, ο «ιερός κώδιξ» που τηρούσε το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως σε όλη τη μακράιωνη πορεία του και στον οποίο κατέγραφε, *in perpetuam rei memoriam*, όσα αποφάσιζε και όσα το αφορούσαν, είναι ένα πολύτιμο ιστορικό τεκμήριο και για την ιστορία του θεσμού και για όσα συνδέονται με αυτόν. Το 1971 από τις έρευνες του π. Jean Darrouzès έγινε γνωστό πως από ολόκληρη την βυζαντινή περίοδο σώζονται δύο μόνο ενότητες που χρονολογούνται στην ύστερη βυζαντινή περίοδο (1315-1404). Από την μεταβυζαντινή, οι ενότητες που σώζονται στο πατριαρχικό Αρχαιοφυλάκιο χρονολογούνται στον 16ο αι. -μετά το 1564.

Το διάστημα της σιωπής των εκατόν εξήντα χρόνων, από το 1404 ως το 1564, ήρθε να το διασπάσει ένα εύρημα στη βιβλιοθήκη της μητροπόλεως Σάμου και Ικαρίας: σε χειρόγραφο της βρίσκονταν ενσωματωμένα 16 φύλλα αποσπασμένα, σπαραγμένα, από τον επίσημο κώδικα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και μάλιστα της πιο ταραγμένης και κρίσιμης περιόδου στην ιστορία του θεσμού: των πενήντα χρόνων μετά την Άλωση και την τελική πτώση του βυζαντινού κράτους.

Στη μελέτη παρουσιάζονται όλα εκείνα τα τεκμήρια που αποδεικνύουν την αυθεντικότητα, την διπλωματική των φύλλων αυτών ως αυθεντικών τμημάτων του «ιερού κώδικος» της περιόδου 1474-1497 και συγκεντρώνονται στοιχεία που στηρίζουν την υπόθεση, πως αμέσως μετά την Άλωση και την ανασύσταση του Πατριαρχείου συνεχίστηκε η βυζαντινή παράδοση της τήρησης κώδικα, ενώ γίνεται αποτίμηση της σημασίας του ιστορικού αυτού τεκμηρίου για τη μελέτη όχι μόνο του θεσμού του Πατριαρχείου αλλά και της ελληνικής κοινωνίας.

Η σημασία όμως του ευρήματος έχει και άλλες διαστάσεις, καθώς τα περιεχόμενα στα φύλλα κείμενα αναφέρονται σε πρώτης σημασίας θέματα που απασχόλησαν την εκκλησιαστική Αρχή μετά την Άλωση. Στη συνέχεια εκδίδονται διπλωματικά οι εννέα περιεχόμενες πράξεις. Συγκεκριμένα: α') Η αθώωση του πατριάρχη Συμεών και η αποδοχή καταβολής ετήσιου φόρου στην Πύλη (1474)· β') Μία εγκύκλιος του ίδιου πατριάρχη ενόψει αποδημίας του (1474)· γ') Η καθαίρεση του Ηρακλείας και δύο οφικιαλίων του Πατριαρχείου (1475)· δ') Ο τόμος για την ανατροπή της Συνόδου της Φλωρεντίας (1483/1484)· ε') Μία επιβεβαίωση καταδίκης της σιμωνίας (1484)· στ') Η αποκατάσταση του Διονυσίου Α' στον οικουμενικό θρόνο (1488)· ζ') Μια νέα καταδίκη της σιμωνίας μαζί με μια ρύθμιση οικονομικών ζητημάτων (1497)· η') Η αποκατάσταση σχέσεων με την κοινότητα του Αγίου Όρους (1498) και τέλος θ') Η ακύρωση των οικονομικών ρυθμίσεων που είχαν αποφασιστεί το 1497 (ante 1531).

Ένα Γενικό ευρετήριο προσώπων και όρων, πίνακες με τις πηγές και τα χειρόγραφα που χρησιμοποιούνται ή αναφέρονται στη μελέτη, καθώς και κατάλογος νεότερων συγγραφέων και εκδοτών κλείνουν το βιβλίο.

Μνείες και κρίσεις

- J. Darrouzès, *Revue des Études Byzantines* 47 (1989), 272.
 Σπ. Αλεξίου, «Τα "σπαράγματα" της ιστορίας», εφ. *Η Καθημερινή* 18 Νοεμβρίου 1993.
 J[osé] D[ecleek], *Scriptorium*, 47 (1993), 107*.
 Ιω. Κ. Μουτζούρης, «Επισκοπικός ιστορικός κατάλογος Μυτιλήνης», *Κληρονομία* 25 (1993), 199 σημ. 97, 200 σημ. 99.
 Κ. Γ. Πιτσάκης, «Νέα ευρήματα για την ιστορία του Νέου Ελληνισμού», εφ. *Το Βήμα της Κυριακής* 23 Ιανουαρίου 1994.
 Κ. Γ. Πιτσάκης, *Έλευσις* τχ. 3 (Απρίλιος 1994), 105-107.
 S. Lampakis, *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 48 (1990-1991), 413-414.
 P. Yannopoulos, *Byzantion* 64 (1994), 532.
 Al. Failler, *Revue des Études Byzantines* 52 (1994), 289-291.
 Δ. Δ. Βαλαής, *Ελληνικά* 44 (1994), 227-231.

- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Γρηγόριος ο Θεολόγος στα κείμενα των βυζαντινών κανονολόγων», *Μνήμη Αγίων Γρηγορίου του Θεολόγου και Μεγάλου Φωτίου Αρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 162 σημ. 91f.
- Γ. Γ. Αλυσανδράτος, *Νέα Εστία* 1633 (1995), 969-970.
- Evangelia Balta, *Les vakifs de Serrès et de sa région (XVe et XVIe s.)*, Αθήνα 1995, σ. 205 σημ. 689.
- Παρ. Κονόρτας, «Σύντομο σχεδιάσμα της συγγραφής μιας ιστορίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου από την Άλωση ως τις αρχές του 20ού αιώνα...», *Σύγχρονα Θέματα* τχ. 56 (1995), 86 σημ. 9.
- Αλέξης Δ. Σεβαστάκης, «Ο "Ιερός Κώδιξ" του Πατριαρχείου», *Τα Ιστορικά* τχ. 23 (1995), 468-470 [= *Ιστορικά Ανάλεκτα*, Σάμος 2005, σ. 455-457].
- Ε. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger*, 73 (1995), 434.
- Σωκράτης Πετμεζάς, «Η εκκλησιαστική οργάνωση υπό τους Οθωμανούς», στο Paolo Odorico, *Αναμνήσεις και συμβουλές του Συναδινού, ιερέα Σερρών στη Μακεδονία*, Παρίσι 1996, σ. 484 σημ. 7, 512 σημ. 57.
- Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου, *Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)*, Αθήνα 1996, σ. 39 σημ. 24, 67 σημ. 14, 69 σημ. 22 και 23, 70 σημ. 25, 75 σημ. 40, 83 σημ. 17, 91, σημ. 1, 92 σημ. 7, 101 σημ. 8, 105 σημ. 30, 119 σημ. 19 και 20, 120 σημ. 22, 121 σημ. 25 και 27, 122 σημ. 28 και 29, 123 σημ. 32, 124 σημ. 35 και 36, 126 σημ. 40, 128 σημ. 44 και 45, 131 σημ. 55, 132 σημ. 57 και 59, 133 σημ. 60, 135 σημ. 64 και 65, 137 σημ. 69, 138 σημ. 70, 139 σημ. 72 και 73, 140 σημ. 74 και 76, 141 σημ. 77 και 79, 144 σημ. 86.
- Κρίτων Χρυσοχοϊδης, «Παραδόσεις και πραγματικότητες στο Άγιον Όρος στα τέλη του ΙΕ΄ και στις αρχές του ΙΣΤ΄ αιώνα», *Ο Άθως στους 14ο - 16ο αιώνες*, Αθήνα 1997, σ. 99 σημ. 1, 100 σημ. 4, 104 σημ. 20.
- Stephanos Pasmazoglou, «La genèse eurocentrique de l'intolérance aux Balkans: le cas grec», *Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen. Bulletin* 26-27 (1996-1997), 221 σημ. 7.
- Κρίτων Χρυσοχοϊδης, «Ο μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος (ante 1510-1540)», *Διεθνές Συνέδριο Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία, Σέρρες 29 Σεπτεμβρίου-3 Οκτωβρίου 1993, Πρακτικά, Β΄ τόμος*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 538 σημ. 6.
- Κρίτων Χρυσοχοϊδης, «Τα οικονομικά των επισκόπων στις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα και η περίπτωση του Γενναδίου Σερρών», *Σύμμεικτα* 12 (1998), 272, 286 σημ. 53, 293 σημ. 78, 299 σημ. 105, 311 σημ. 153.
- Παρασκευάς Κονόρτας, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Βεράτια για τους προκαθήμενους της Μεγάλης Εκκλησίας (17ος - αρχές 20ού αιώνα)*, Αθήνα 1998, σ. 411 σημ. 2, 413 σημ. 10.
- Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1997)», *Βυζαντιακά* 18 (1998), 340.
- Μ. Γ. Βαρβούνης, *Σαμιακές Μελέτες*, τ. 3, 1997-1998, Αθήνα 1999, σ. 608-609.
- Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, *Μνημοσύνη* 14 (1998-2000), 376-379.
- Paolo Odorico, «Ο χατζής και η περισπωμένη», *Moschovia. Problemi Bizantiiskij i Novogretcheskij Filologii. K 60 Letiyu B. L. FonkiΠ / Μοσχοβία, Προβλήματα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας. Αφιέρωμα στα 60 χρόνια του Boris FonkiΠ*, 1 (2001), 328.

- N. E. Καραπιδάκης, «Η πρακτική των τεκμηρίων», *Τα Ιστορικά* τ. 20, τχ. 39 (Δεκ. 2003), 389-390 σημ. 144.
- M. Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ηγεμονία της Σάμου*, Αθήνα 2005, σ. 13 σημ. 1, 2.
- K. Γ. Πιτσάκης, «Η οικουμενικότητα του βυζαντινού δικαίου», *Το Βυζάντιο ως οικουμένη*, επιστ. επιμ. Ευάγγελος Χρυσός, Αθήνα 2005, 164 σημ. 67.
- Μανόλης Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο*, Αθήνα 2006, σ. 98-99, 125.
- Βασίλης Ν. Δούκουρης, *Ιερά μονή Αγίου Νικολάου Γαλατάκη Ευβοίας. Οι μαρτυρίες των αρχειακών και επιγραφικών τεκμηρίων, 1503-1823*, Λίμνη 2006, σ. 46 σημ. 8, 47 σημ. 12.
- Lora Alexandrovna Gerd, *Konstantinopol i Peterburg. Tserkovnaja politika Rossii na pravoslavnom vostoce (1878-1898)*, Moskva, Indrik, 2006, σ. 27 σημ. 24.
- Elizabeth A. Zachariadou, «The Great Church in captivity 1453-1586», *The Cambridge History of Christianity*, τ. 5: *Eastern Christianity* (edited by Michael Angold), Κάιμπριτζ 2006, σ. 180 σημ. 43, 185 σημ. 54, 626.
- Michel Cacouros, «Οι Vindob. histor. gr. 47 και 48 και το "κωδίκιον" του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατά τον 14ο αιώνα. Σημείωμα αναφερόμενο στον τόμο 152, στήλ. 1085-1460 της *Patrologia Graeca*», J.-P. Migne, *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*, πρωτοπρεσβ. Ιωάννης Κ. Διώτης επιμ. ελληνικής εκδόσεως, τόμος 161, Αθήνα 2007, σ. ρ' σημ. 25.
- Andronikos Falangas, «Post-Byzantine Greek Merchants of the Fifteenth-Seventeenth Centuries», *Journal of the Hellenic Diaspora* 33.1-2 (2007), 19 σημ. 22.
- Paraskevas Konortas, «Relations financières entre le patriarcat orthodoxe de Constantinople et la Sublime Porte (1453-fin du XVIe siècle)», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 311 σημ. 19.
- Dan Ioan Muresan, «De la place du Syntagma de Matthieu Blastarès dans le Méga Nomimon du patriarcat de Constantinople», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 435 σημ. 22, 437 σημ. 27.
- Dan Ioan Muresan, «Le mont Athos aux XVe-XVIe siècles. Autour de quelques descriptions d'époque», *The Romanian Principalities and the Holy Places along the centuries, Papers of the Symposium held in Bucharest, 15-18 October 2006*, ed. by Emanoil Băbus, Ioan Moldoveanu, Adrian Marinescu, Bucharest 2007, 119 σημ. 111.
- Despina Tsourka - Papastathi, «A propos des privilèges octroyés par Mehmed II au patriarche Gennadios Scholarios : mythes et réalités», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 262 σημ. 37, 270 σημ. 65, 274 σημ. 81.
- Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 10 σημ. 21.
- Μιχαήλ Αγγ. Κακούρος, «Η πρώτη ασματική ακολουθία (ca 1514-16) προς τιμήν του Αγίου Νήφωνος, ο εκεί περιεχόμενος συναξαρικός βίος και οι νεώτερες ακολουθίες (19ος αι.): Ιστορία της παράδοσης και της λειτουργικής χρήσης των κειμένων

- στην Ι. Μ. Διονυσίου από την σύνταξή τους μέχρι σήμερα. Με την *Editio princeps* των δύο μορφών του Συναξαρικού Βίου (σε κριτική έκδοση)», *Ο Άγιος Νήφων πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1508 - 2008), Τόμος επετειακός επί τη συμπληρώσει πεντακοσίων ετών από της κοιμήσεως αυτού*, Άγιον Όρος 2008, σ. 274 σημ. 2.
- Βασίλειος Κ. Μπακούρος, *Οι φιλολογικές-διδασκτικές μέθοδοι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Οι θέσεις των αριστοτελικών λογίων και οι ενστάσεις των διαφωτιστών*, Αθήνα 2008, σ. 42 σημ. 137.
- Βασίλειος Κ. Μπακούρος, *Σαμουήλ Χαντζερής ο Βυζάντιος (1700-1775) Η συμβολή του στην πνευματική κίνηση του Γένους κατά τον 18ο αιώνα*, Αθήνα 2008, σ. 233 σημ. 932, 933, 934, σ. 277 σημ. 1133, 279 σημ. 1139.
- Ελισάβετ Χατζηαντωνίου, «Η παραχώρηση εκκλησιαστικών εδρών κατ' επίδοσιν», *Βυζαντικά* 27 (2008), 137 σημ. 48, 50.
- Dan Ioan Muresan, «L'émergence du sacre princier dans les Pays Roumains et son modèle impérial byzantin (XVe-XVIIe siècles)», *Dopo le due cadute di Constantinopoli (1204, 1453): Eredi ideologici di Bisanzio, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Venezia, 4-5 dicembre 2006, a cura di Marina Koumanoudi e Chryssa Maltezu*, [Istituto Ellenico di Studi Bizantini e Postbizantini di Venezia, Convegni - 12], Venezia 2008, σ. 95 σημ. 136.
- Διονύσιος Δ. Βαλαής, *Η πατριαρχία του Θεοδοσίου Β' (1769-1773). Συμβολή στη μελέτη της θεσμικής λειτουργίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 168 σημ. 4.
- Μ. Γ. Βαρβούνης - Παν. Τζιβάρια, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και ιερά μητρόπολις Σάμου και Ικαρίας, Τόμος Α', Πατριαρχικά Γράμματα 1861-1928*, Αθήνα, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ν. Σάμου, 2009, σ. 174 σημ. 74.
- Κωνσταντίνος Πιτσάκης, «Από τον Λειμώνα της Λέσβου στο "Λεσβιακόν Ανθολόγιον". Η ιστορία του υστέρου βυζαντινού δικαίου στα χειρόγραφα της Μονής Λειμώνας», *Ιερά μονή Λειμώνας. Ιστορία, παλαιογραφία, τέχνη, Πρακτικά Συνεδρίου, Μονή Λειμώνας*, 27-30 Σεπτεμβρίου 2001, επιστ. επιμ. Απόστολος Σπανός - Αθαν. Καλαμάτας, Αθήνα 2009, σ. 74 σημ. 30.
- Ανδρόνικος Φάλαγγας, «Οψεις της μεταβυζαντινής κοινωνίας του 16ου αιώνας. Οι άρχοντες στην Κωνσταντινούπολη και στις Ηγεμονίες», Σ. Περεντίδης - Γ. Στείρης (επιμ.), *Ιωάννης και Θεοδόσιος Ζυγομαλάς*, Αθήνα 2009, σ. 342 σημ. 2.
- Marie-Hélène Blanchet, «L'union de Florence après la chute de Constantinople: La profession de foi de Léon le Nomophylax et de Macaire de Nicomédie (1462/1464)», *Revue des Études Byzantines* 67 (2009), 61 σημ. 11.
- Andronikos Falangas, *Présences grecques dans les Pays roumains (XIVe-XVIIe siècles). Le témoignage des sources narratives roumaines*, Bucarest 2009, σ. 151 σημ. 282, 154 σημ. 291.
- Vincenzo Rotolo, *Τα πενήντα χρόνια του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών: Ένας απολογισμός*, Ετήσια διάλεξη Κ. Θ. Δημαρά, 2008, Αθήνα 2009, 31 σημ. 16.
- Δήμητρα Αν. Γαλανοπούλου, *Ο οικουμενικός πατριάρχης Νεόφυτος Ζ' και το έργο του (α' πατριαρχία 1789-1794· β' πατριαρχία 1798-1801)*, αδημ. Διδ. Διατριβή, Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2011 (<http://thesis.ekt.gr/26883>), σ. 187-188.
- Απόστολος Αθ. Γλαβίνας, «Ο αγώνας του αγίου Νήφωνα μητροπολίτη Θεσσαλονίκης και πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως για την προάσπιση της Ορθοδοξίας στη Βαλκανική», *Χριστιανική Θεσσαλονίκη, ΛΘ' - Μ' Δημήτρια. ΙΗ' Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο, Εκκλησιαστικοί συγγραφείς της Θεσσαλονίκης· ΙΘ' Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο,*

Θεσσαλονίκη και η χερσόνησος του Αίμου, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 212 σημ. 9, 12, 216 σημ. 16, 218 σημ. 20.

Συμεών Α. Πασχαλίδης, «Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Νεομάρτυρες», *Εισ μαρτύριον τοις έθνεσι. Τόμος χαριστήριος εικοσαετηρικός εις τον Οικουμενικόν Πατριάρχην κ. κ. Βαρθολομαίων*, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 697 σημ. 2.

Απόστολος Διαμαντής, *Έθνος και θεσμοί στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η κανονιστική εκτροπή στην ελληνική ιστοριογραφία*, Αθήνα 2013, σ. 101 σημ. 149.

Marie-Hélène Blanchet (éd.), *Théodore Agallianos. Dialogue avec un moine contre les Latins (1442)*, Παρίσι 2013, σ. 104 σημ. 29.

< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >

6. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως μετά την Άλωση*, Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, 1995 (33 σ.) [ISBN 960-7079-46-9].

Αυτοτελές δημοσίευμα, έκδοση του Ιδρύματος Γουλανδρή-Χορν, αποτέλεσε το επεξεργασμένο κείμενο διάλεξης που δόθηκε στο Ίδρυμα τον Δεκέμβριο του 1992. Παρουσιάζεται η θέση που πήρε το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως λίγο μετά την Άλωση στην υπό διαμόρφωση οθωμανική αυτοκρατορία και ερμηνεύονται οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί του.

Μνείες και κρίσεις

Αλέξης Γ. Κ. Σαββίδης, *Βιβλιοφιλία* τχ. 70 (Οκτ.-Δεκ. 1995), 4.

Βασίλειος Ν. Μακρίδης, «Ορθόδοξη Εκκλησία και φορείς του Διαφωτισμού στον ελληνικό χώρο: ιδιαιτερότητες μιας σχέσης», *Κληρονομία* 29 (1997), 170 σημ. 21.

Ιωάννης Κ. Χασιώτης, *Από την «ανάρρωση» στην «αναπτέρυγισιν» του Γένους: η Ορθόδοξη Εκκλησία και η διαμόρφωση της νεοελληνικής πολιτικής ιδεολογίας κατά την Τουρκοκρατία*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 27 σημ. 44, 35 σημ. 72.

Κων. Κ. Χατζόπουλος, «Ιδεολογικά στοιχεία στη "Χρονογραφία" του Παπασυναδινού», *Η Νιγρίτα - η Βισαλτία διά μέσου της ιστορίας. Πρακτικά Β' Επιστημονικού Συμποσίου, Νιγρίτα 17-20 Οκτωβρίου 1996*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 801 σημ. 23.

Βασίλειος Κ. Μπακούρος, *Οι φιλολογικές-διδασκτικές μέθοδοι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Οι θέσεις των αριστοτελικών λογίων και οι ενστάσεις των διαφωτιστών*, Αθήνα 2008, σ. 97 σημ. 404.

Κώστας Σαρδελής, *Ο θάνατος της αυτοκρατορίας. Η τραγωδία της σκλαβωμένης ρωμηοσύνης*, Αθήνα 2008, σ. 55 σημ. 14, 15, 23, 56 σημ. 24, 25, 26, 27.

Διονύσιος Δ. Βαλαής, *Η πατριαρχία του Θεοδοσίου Β' (1769-1773). Συμβολή στη μελέτη της θεσμικής λειτουργίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 110 σημ. 1.

Δήμητρα Αν. Γαλανοπούλου, *Ο οικουμενικός πατριάρχης Νεόφυτος Ζ' και το έργο του (α'πατριαρχία 1789-1794· β'πατριαρχία 1798-1801)*, αδημ. Διδ. Διατριβή, Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2011 (<http://thesis.ekt.gr/26883>), σ. 22 σημ. 82.

Αθανάσιος Ι. Καλαμάτας, «Λόγιοι της Τουρκοκρατίας», *Ο Ποιμήν* (Ι. Μητρόπολις Μυτιλήνης) έτος ΟΗ' Μάιος (2013), 118 σημ. 2.

Κώστας Κωστής, «Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας». Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας, Αθήνα 2013, σ. 49 σημ. 28, 874.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

7. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο θεσμός της πατριαρχικής εξουσίας, 14ος - 19ος αιώνας*, Αθήνα 1995 (282 σ. + 1 χάρτης) [ISBN 960-7094-32-8].

Η πατριαρχική εξουσία είναι ένας θεσμός που δεν έγινε ως τώρα αντικείμενο συστηματικής μελέτης, μολονότι και η διάρκειά του είναι μακρά και η σημασία του μεγάλη. Οι απαρχές του θεσμού ανάγονται στον βυζαντινό 14ο αιώνα. Μετά την Άλωση η πατριαρχική εξουσία όχι μόνο επέζησε αλλά στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας διαμόρφωσε ευκρινέστερα τα χαρακτηριστικά της και ολοκλήρωσε τη μορφή της –για να καταργηθεί οριστικά με τους Γενικούς Κανονισμούς του 1860-1862. Η αδιάλειπτη αυτή παρουσία για πέντε και πλέον αιώνες προσέδωσε στο θεσμό μεγάλη σημασία, καθώς διαπλέχθηκε με την κοινωνική, την οικονομική και την πολιτική ζωή των ορθόδοξων χριστιανών της βυζαντινής και κυρίως της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η μελέτη είναι αρθρωμένη σε τρία μέρη. Στο πρώτο, εξετάζεται η ιστορία του θεσμού από την εμφάνισή του τον 14ο αιώνα ως την κατάργησή του το 1862. Εντοπίζονται οι αρχαιότερες σωζόμενες μαρτυρίες που προοιωνίζουν την

εμφάνιση του φαινομένου που θα οδηγήσει στη δημιουργία του θεσμού, διερευνώνται οι συνθήκες που, μετά την κατάλυση του βυζαντινού κράτους από τους Οθωμανούς, βοήθησαν το θεσμό της πατριαρχικής εξουσίας να επιζήσει μέσα στο νέο κρατικό πλαίσιο. Τέλος, εξετάζεται η πορεία του θεσμού και οι διακυμάνσεις που παρατηρήθηκαν στη διάρκεια της λειτουργίας του.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται ο μηχανισμός λειτουργίας του θεσμού στο διάστημα των τεσσάρων αιώνων που έζησε στο πλαίσιο της οθωμανικής αυτοκρατορίας: η θέση που απέκτησε μέσα στο διοικητικό σύστημα της Εκκλησίας, οι πρόσφοροι όροι που έδιναν τη δυνατότητα στον πατριάρχη να ιδρύει πατριαρχικές εξουσίες· τέλος, μελετάται η οικονομική και η κοινωνική του διάσταση και σκιαγραφούνται τα πρόσωπα τα οποία διοικούσαν και νέμονταν τα εισοδήματα των πατριαρχικών εξουσιών.

Στο τρίτο μέρος παρουσιάζονται αναλυτικά, κατ' αλφαβητική σειρά, οι 126 περιπτώσεις χριστιανικών οικισμών που αποτέλεσαν πατριαρχικές εξουσίες: για κάθε οικισμό αναφέρεται η αρχαιότερη μνεία του εξουσιαστικού του καθεστώτος, οι μεταπτώσεις του και η πορεία ως την οριστική του κατάλυση. Ένας χάρτης βοηθά τον αναγνώστη να εντοπίσει τις πατριαρχικές εξουσίες και δείχνει ανάγλυφα την πυκνότητα των οικισμών αυτών στο γεωγραφικό χώρο τον οποίο κάλυπτε η δικαιοδοσία του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Ένα Γενικό ευρετήριο προσώπων και όρων, όπως και Πίνακες με τις πηγές και τα χειρόγραφα που χρησιμοποιούνται ή αναφέρονται στη μελέτη ολοκληρώνουν το βιβλίο.

Μνείες και κρίσεις

- Evangelia Balta, *Les Vakifs de Serrès et de sa région*, Αθήνα 1995, 128 σημ. 341.
- Κυρ. Α. Λυκουρίνος, *Καβάλα 1391-1967. Βιβλιογραφικός οδηγός για τη νεότερη και σύγχρονη ιστορία της πόλης και της περιοχής*, Καβάλα 1995, 135 (αρ. 879).
- Συμεών Πασχαλίδης, «Μητρόπολη Δράμας» στο (γεν. επ. Θεόδωρος Ζήσης) *Τα μοναστήρια της Μακεδονίας*, τ. 1, *Ανατολική Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 101.
- Συμεών Πασχαλίδης, «Μητρόπολη Ζιχνών και Νευροκοπίου» στο (γεν. επ. Θεόδωρος Ζήσης) *Τα μοναστήρια της Μακεδονίας*, τ. 1, ό.π., σ. 171.
- Δημήτριος Στρατής, «Μητρόπολη Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου» στο (γεν. επ. Θεόδωρος Ζήσης) *Τά μοναστήρια της Μακεδονίας*, τ. 1, ό.π., σ. 460.
- Αλέξανδρος, μ. Μαντινείας και Κυνουρίας, «Αναζητήσεις παρουσίας της Εκκλησίας Μαρωνείας στην Θάσο», *Θασιακά* 10 (1996-1997), 53 σημ. 5.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Εγκλημα χωρίς τιμωρία: τα πλαστά στη Βυζαντινή Ιστορία», *Εγκλημα και τιμωρία στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1997, σ. 379 σημ. 104.
- P. Yannopoulos, *Byzantion* 67 (1997), 304.
- Μανόλης Γ. Πεπονάκης, *Εξισλαμισμοί και επανεκχριστιανισμοί στην Κρήτη (1645-1899)*, Ρέθυμνο 1997, 41 σημ. 102.
- Michel Cacouros, *Revue des Études Byzantines* 55 (1997), 295-296.
- Στέλιος Μουζάκης, *Ο μοναχισμός στο Ν. Α. Αιγαίο κατά τον 16ο-18ο αιώνα*, Αθήνα 1997, σ. 81 σημ. 268 και 269.
- Τ. Αθ. Γρ[ιτσόπουλος], *Μνημοσύνη* 13 (1995-1997), 342-345.
- Σωτήρης Ντάλης, *Αντί*, τχ. 660, 8/5/1998, 63.
- Σπύρος Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1997)», *Βυζαντιακά* 18 (1998), 341.
- Κρίτων Χρυσοχοϊδης, «Τα οικονομικά των επισκόπων στις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα και η περίπτωση του Γενναδίου Σερρών», *Σύμμεικτα* 12 (1998), 285 σημ. 52.
- Παρασκευάς Κονόρτας, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το οικουμενικό πατριαρχείο. Βεράτια για τους προκαθήμενους της Μεγάλης Εκκλησίας (17ος - αρχές 20ού αιώνα)*, Αθήνα 1998, σ. 404 σημ. 44, 432 σημ. 76, 435 σημ. 78, 436 σημ. 84, 91, 92, 94, 437 σημ. 101, 102.
- Michel Cacouros, *Revue des Études Byzantines* 56 (1998), 340.
- Χρυσόστομος Θέμελης μητροπολίτης Μεσσηνίας, *Περί του τρόπου απονομής των υπερτιμιών και εξαρχιών των μητροπόλεων της Παλαιάς Ελλάδος*, Αθήνα 1999, 23.
- Martin Hinterberger, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 49 (1999), 409-410.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Οι Μεταβυζαντινοί "τρισεπίσκοποι" (Με αφορμή την περίπτωση του αρχιεπισκόπου Σάμου Ανθίμου: 1648)», *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*, τ. 1, Σάμος 1998, σ. 231 σημ. 2, 235 σημ. 18, 20.
- Charoula Argyriadis-Kervegan, «Neuere Rechtsgeschichte in Griechenland», *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte* 23 (2001), 123 σημ. 13.
- Θεόδωρος Ε. Γιαγκος, *Κανόνες και λατρεία*, Θεσσαλονίκη ¹2001 (Θεσσαλονίκη ²2006), σ. 248 σημ. 64.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Οι Κύπριοι "τρισεπίσκοποι". Ένα παράδοξο στην ορολογία του βυζαντινού δικαίου», *Πρακτικά του Τρίτου διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, τ. 2, Λευκωσία 2001, σ. 100 σημ. 39.
- Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, εφημ. *Η Καθημερινή* 6 Μαρτίου 2001.

- C. G. Pitsakis, «Un cas de "trisépiscopat" lors de la proclamation du patriarcat russe (1589)», *Moschovia. Problemi Bizantiiskij i Novogretcheskij Filologii. K 60 Letiyu B. L. FonkiΠ / Μοσχοβία, Προβλήματα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας. Αφιέρωμα στα 60 χρόνια του Boris FonkiΠ*, 1 (2001), 373 σημ. 30.
- Konstantinos Giakoumis, *The monasteries of Jorgucat and Vanishte in Dropull and of Spelaio in Lunxheri as monuments and institutions during the ottoman period in Albania (16th-19th centuries)*, (δ.δ.), τ. 1, Birmingham 2002, σ. 375, 459, 478.
- Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης, *Ο κόλπος του Ορφανού και η περιοχή του, Ορφάνι, Οφρύνιο, Γαληψός, Κάρυανη, Ακροπόταμος, Ποδοχώρι, Κοκκινοχώρι, Θεσσαλονίκη* 2002, σ. 75.
- Σοφία Ν. Λαΐτου, *Η Σάμος κατά την οθωμανική περίοδο. Πτυχές του κοινωνικού και οικονομικού βίου, 16ος-18ος αι.*, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 41 σημ. 111.
- Αρχιμ. Παύλος Γ. Αποστολίδης, *Η μητρόπολις Ροδοπόλεως. Το ζήτημα των εξαρχιών του Πόντου, Θεσσαλονίκη, Σωματείο Παναγία Σουμελά, 2003, σ. 81 σημ. 10, 11, 12, 13, 14, σ. 82 σημ. 16, 18, σ. 418.*
- Μανόλης Γ. Βαρβούνης, «Σάμος και Οικουμενικό Πατριαρχείο (1585-1900)», *ΚΓ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο, 24, 25, 26 Μαΐου 2002, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη* 2003, σ. 107 σημ. 1, 115 σημ. 42.
- Δημήτριος Σταματόπουλος, *Μεταρρύθμιση και εκκοσμίκευση. Προς μια ανασύνθεση της ιστορίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον 19ο αιώνα*, Αθήνα 2003, σ. 389 σημ. 28, 412 σημ. 29.
- Χρήστος Στ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστου από τα ομηρικά χρόνια μέχρι το 1940. Συμβολή στην τοπική ιστορία*, Εάνθη 2004, σ. 89-90, 310.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Η ανατολική Εκκλησία της Βενετοκρατούμενης Επτανήσου: σε αναζήτηση μιας ανέφικτης "κανονικότητας"», *Πρακτικά Ζ΄ Πανιονίου Συνεδρίου (Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002)*, τ. 1, Αθήνα 2004, σ. 508 σημ. 44, 509 σημ. 46.
- Νικόλαος Π. Σοϊλεντάκης, *Ιστορία του Θρακικού Ελληνισμού*, τ. 1, Αθήνα, Παπαζήσης, 2004, σ. 257-9.
- Μιχαήλ Ι.-Μ. Στρουμπάκης, *Ιερεμίας Α΄, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ο βίος και το έργο του*, χ.ε. [2004], σ. 202 σημ. 210, σ. 209 σημ. 295.
- Ανδρόνικος Φάλαγγας, «Μορφές Ηπειρωτών στις ρουμανικές χώρες κατά τον ύστερο βαλκανικό Μεσαίωνα», *Δωδώνη, Ιστορία και Αρχαιολογία*, 34 (2004), 413 σημ. 71.
- Georgios Koutzakiotis, *L'Échelle de Cavalla et l'arrière-pays au XVIIIe siècle : Commerce occidental et notabilité ottomane*, thèse de doctorat, Université Paris I-Panthéon-Sorbonne, Paris 2004, σ. 30.
- Μ. Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ηγεμονία της Σάμου*, Αθήνα 2005, σ. 21 σημ. 24.
- Σταύρος Ιω. Κουρούσης, «Το επιστολάριον του κώδικος Vind. Phil. Gr. 323 (13΄ αι.). Διακριβώσεις περί του χρόνου και του συγγραφέως», *Αθηνά* 83 (2002-2005), 534 σημ. 1.
- Παύλος Μενεβίσογλου, μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, «Μαρτυρία καθαγιασμού αγίου Μύρου το έτος 1703 εν τω Οικουμενικώ Πατριαρχείω», *Ορθοδοξία* περ. Β΄, έτος ΙΒ΄, τχ. Δ΄ (Οκτ.-Δεκ. 2005), 814 σημ. 17, 18, 816 σημ. 19.
- Αντίπας - Παύλος Νικηταράς, *Πατριαρχική εξαρχία και ιερά μονή Πάτμου*, Κατερίνη 2005, σ. 24 σημ. 18, 19.

- Γεώργιος Τερεζάκης, «Νεοκαισαρείας μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού*, Μ. Ασία, 2005, (<http://www.ehw.gr/1.aspx?id=5502>), σ. 5 σημ. 10, 11, 12, 16.
- Μανόλης Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο*, Αθήνα 2006, σ. 129.
- Αιμίλιος Δημ. Μαυρουδής, *Η ιστορία της μητροπόλεως Ελευθερουπόλεως*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 144, 146, 147, 148, 149, 156, 165.
- Κωνσταντίνος Μ. Παπαδάκης, «Η πατριαρχική εξαρχία Μα(ρ)γαριτών», *Ο Μυλοπόταμος από την αρχαιότητα ως σήμερα. Περιβάλλον - Αρχαιολογία - Ιστορία - Λαογραφία - Κοινωνιολογία, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, VI: Βενετοκρατία - Τουρκοκρατία*, επιμ. Ειρήνη Γαβριλάκη, Γιάννης Ζ. Τζιφόπουλος, Ρέθυμνο 2006, σ. 90 σημ. 3, 91 σημ. 5, 7, 92 σημ. 8, 95 σημ. 20.
- Andronikos Falangas, «Ascension et stratégies sociales dans le Sud-Est Européen aux XVIIe-XVIIIe siècles. De quelques Épirotes anoblis dans les Pays roumains», *Interbalkanica 42* (Athènes 2006) - *Rapports du IXe Congrès International d'Études Sud-Est Européennes, Peuples, États et nations dans le sud-est de l'Europe sur la longue durée*, [AIESEE], 83 σημ. 38.
- Elizabeth A. Zachariadou, «The Great Church in captivity 1453-1586», *The Cambridge History of Christianity*, τ. 5: *Eastern Christianity* (edited by Michael Angold), Κάμπριτζ 2006, σ. 179 σημ. 38, 628.
- Ελένη Τσουγκαράκη, «Το φαινόμενο της ζητείας κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο», *Ιόνιος Λόγος 1* (2007) - *Τόμος χαριστήριος στον Δημήτριο Ζ. Σοφιανό*, 247 σημ. 2.
- Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, *Συμβολή στην εκκλησιαστική ιστορία της Πελοποννήσου κατά τη Β΄ Βενετοκρατία (1685-1715)*, Αθήνα 2008, σ. 169 σημ. 156, σ. 170 σημ. 158, 160, 161, 163, σ. 171 σημ. 166, 172, σ. 172 σημ. 176, 177, 178, 179, σ. 200-201 σημ. 305.
- Αλέξης Πολίτης, «Ματθαίος, επίσκοπος Μυρέων ο Γ΄. Οπαδοί και αντίπαλοι του Διαφωτισμού στην Πάτμο και στις ηγεμονίες στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα», *Μνήμων 29* (2008), 53 σημ. 18.
- Ελισάβετ Χατζηαντωνίου, «Η παραχώρηση εκκλησιαστικών εδρών κατ' επίδοσιν», *Βυζαντικά 27* (2008), 136 σημ. 46.
- Dimitris Dimitropoulos, «Limites intérieures dans l'espace grec au temps de la domination ottomane. L'aspect géographique des administrations politiques et ecclésiastiques», *The Historical Review/ La Revue Historique 5* (2008), σ. 249 σημ. 25, 26.
- Διονύσιος Δ. Βαλαής, *Η πατριαρχία του Θεοδοσίου Β΄ (1769-1773). Συμβολή στη μελέτη της θεσμικής λειτουργίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 126 σημ. 2, 419 σημ. 3, 420 σημ. 2, 423 σημ. 2, 3, 428 σημ. 4.
- Μ. Γ. Βαρβούνης - Παν. Τζιβάρια, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και ιερά μητρόπολις Σάμου και Ικαρίας, Τόμος Α΄, Πατριαρχικά Γράμματα 1861-1928*, Αθήνα, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ν. Σάμου, 2009, σ. 21 σημ. 42.
- Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου, «Σελίδες από τη ζωή του Βενιαμίν, επισκόπου Άνδρου (1606-1623)», *Εύανδρος. Τόμος εις μνήμην Δημητρίου Ι. Πολέμη*, επιμ. Δημήτρης Ι. Κυρτιάτας, Λυδία Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα, Μιχάλης Τιβέριος, Άνδρος 2009, σ. 270 σημ. 2.
- Μάγδα Παρχαρίδου-Αναγνώστου, *Χειρόγραφο πρόθεση του 18ου αιώνα από τη μονή Κοσίνιτσας (ή Εικοσιφοίνισσας)*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 73 σημ. 147, 78 σημ.

195, 85 σημ. 269, 94 σημ. 352, 106 σημ. 482, 135 σημ. 757, 139 σημ. 793, 140 σημ. 798, 156 σημ. 952.

Κων. Μανάφης, «Περί την μοναστηριακή ζητεία· δύο ανέκδοτα έγγραφα-απανταχούσες», *Τιμητικός τόμος Μιχ. Π. Σταθόπουλου*, Αθήνα-Κομοτηνή 2010, τ. 1, σ. 1482 σημ. 2.

Δήμητρα Αν. Γαλανοπούλου, *Ο οικουμενικός πατριάρχης Νεόφυτος Ζ΄ και το έργο του (α΄πατριαρχία 1789-1794· β΄πατριαρχία 1798-1801)*, αδημ. Διδ. Διατριβή, Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2011 (<http://thesis.ekt.gr/26883>), σ. 56 σημ. 71-73, 75, 57 σημ. 77-80, 58 σημ. 82, 87 σημ. 271, 210.

Θεοδόσης Κυριακίδης, «Απόδοση της σταυροπηγιακής αξίας στη μονή του Αγίου Γεωργίου Περιστερεώτα. Ερευνητικά προβλήματα και χρονολόγηση», *Αρχαίον Πόντου* 53 (2011), 61 σημ. 9, 62 σημ. 13, 64 σημ.18.

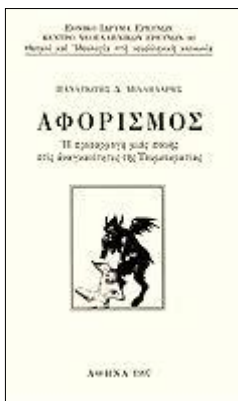
Βασίλειος Κ. Μάρκος, *Το νομικό καθεστώς των Πατριαρχικών και Σταυροπηγιακών Μονών στην ελληνική επικράτεια*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2012, σ. 105 σημ. 30, 263 σημ. 164, 351 σημ. 11.

Αννα Μισαηλίδου, *Ο ναός των Αγίων Αποστόλων στο Πυργί της Χίου*, αδημ. διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 60 σημ. 115.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

8. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, *Αφορισμός. Η προσαρμογή μιας ποινής στις αναγκαιότητες της Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1997 (508 σ.) [ISBN 960-7094-33-6].

Η μελέτη έχει ως αντικείμενο την αναλυτική εξέταση της εκκλησιαστικής ποινής του αφορισμού και την «λειτουργία της» κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Φυσικά κατά την εξέταση του επιτιμίου γίνεται εκτεταμένη αναφορά και στη βυζαντινή περίοδο αλλά και στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, οσάκις κρίνεται σκόπιμο να επισημανθούν τα στοιχεία εκείνα που συνετέλεσαν, ώστε το επιτίμιο να αποκτήσει το εύρος της χρήσης που παρουσίασε κατά την Τουρκοκρατία.

Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται γίνεται φανερό ότι η Εκκλησία, με τον διευρυμένο ρόλο που αποκτά μετά την Άλωση και μάλιστα στο επίπεδο της απονομής του δικαίου, χρειάζεται ένα όπλο το οποίο να μπορεί να χρησιμοποιήσει τόσο στο προληπτικό όσο και στο κατασταλτικό επίπεδο· και το βρίσκει στην ποινή του αφορισμού και στην παραγωγή του φόβου που η επιβολή του ή η απειλή της επιβολής του

συνεπάγεται. Η παραγωγή του φόβου κινείται σε δύο επίπεδα: επηρεάζει την κοινωνική παρουσία και δράση του ζώντος αφορισμένου καθώς τον στερεί από την δυνατότητα επικοινωνίας και συναλλαγής με τους άλλους χριστιανούς, αλλά πολύ περισσότερο απειλεί και την μεταθανάτια σωτηρία της ψυχής του νεκρού αφορισμένου χριστιανού.

Βέβαια κατά την ανέλιξη της γενικής αυτής αρχής παρουσιάζονται και πολλά άλλα στοιχεία που πλαισιώνουν τις βασικές συνιστώσες του επιτιμίου και τα οποία έχουν σχέση τόσο με την ανάλυση της εξωτερικής μορφής του επιτιμίου

αλλά και την χρήση του ως δογματικού στοιχείου στις δογματικές αντιπαράθεσεις με την μουσουλμανική και κυρίως με την καθολική θρησκεία.

Με βάση τους θεματικούς αυτούς άξονες, το βιβλίο συγκροτείται από τρία μέρη στα οποία παρουσιάζονται αντίστοιχα: τα εξωτερικά στοιχεία του επιτιμίου (η διαδικασία επιβολής και άρσης, ο χρόνος και ο τόπος επιβολής, τα πρόσωπα που εμπλέκονται στις διάφορες φάσεις και τα διάφορα "είδη" του επιτιμίου)· στο δεύτερο μέρος αναλύονται τα στοιχεία που έχουν σχέση με τα αποτελέσματα που επιφέρει η επιβολή του επιτιμίου, η αποτελεσματικότητα και η αναποτελεσματικότητα, οι αξιόποινες πράξεις που είναι δυνατόν να προκαλέσουν την επιβολή της ποινής. Στο τρίτο μέρος παρακολουθείται η ποινή μέσα στη διαχρονία, η ενσωμάτωσή της στις συλλογές δικαίου, η χρήση της ως δογματικού όπλου (θαύμα), η εξάπλωση της χρήσης της, οι προσπάθειες για τον περιορισμό της.

Η μελέτη συμπληρώνεται με αναλυτική βιβλιογραφία και με ευρετήριο κυρίων ονομάτων, τοπωνυμίων και όρων.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

8α. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, *Αφορισμός. Η προσαρμογή μιας ποινής στις αναγκαιότητες της Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 2004 (β' έκδοση, 511 σ.) [ISBN 960-7094-33-6].

Κυκλοφόρησε σε δεύτερη έκδοση η εξαντλημένη εδώ και καιρό μελέτη για τον αφορισμό. Η νέα έκδοση, που αποτελεί φωτογραφική ανατύπωση της πρώτης, περιλαμβάνει επιπλέον: α) «Σημείωμα για τη δεύτερη έκδοση» (σ. 18) και β) «Προσθήκες και Διορθώσεις» (σ. 508-510), όπου παρατίθενται ορισμένες απαραίτητες διορθώσεις και αποκαθίστανται οι κυριότερες αβλεψίες που παρεισέφρησαν στην α' έκδοση.

Μνείες και κρίσεις:

Γ. Γ. Αλυσανδράτος, *Νέα Εστία*, τχ. 1633 (15.7.1995) 969.

Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής, «Η ελληνική κοινότητα της Βενετίας και το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως (15ος - 18ος αι.). Δοκίμιο ερμηνείας θεσμών και γεγονότων», *Δωδώνη* 26, τχ. 1 (1997), 235 σημ. 5 [=Ορθοδοξία και οικουμένη. Χαριστήριο τόμος προς τιμήν του οικουμενικού πατριάρχου Βαρθολομαίου Α', Αθήνα 2000, σ. 428 σημ. 38]. [Ανάτυπο: Ιωάννινα 1999, 235 σημ. 5.].

Δημήτρης Σταμέλος, «Ο αφορισμός στην Τουρκοκρατία», εφ. *Ελευθεροτυπία* 18 Μαρτίου 1998.

Σ[τρατής] Μ[πουρνάζος], «Η σημασία και οι χρήσεις του αφορισμού στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», εφ. *Η Εποχή* 26 Απριλίου 1998.

Π.Δ. Πανταζής, «Αφορισμός», *Καλλονιάτικα*, τχ. 92 (Φεβρουαρίου-Απριλίου 1998), 31.

Π. Παρασκευαΐδης, «Αφορισμός», *Αιολικά Φύλλα*, τχ. 49 (1998), 562.

Σοφιανός Χρυσοστομίδης, «Άλλοι πληγώνουν κι άλλοι ομορφάνουν», εφ. *Αυγή* 31 Μαΐου 1998.

Παναγ. Σκορδάς, «Αφορισμός», εφ. *Αιολικά Νέα* 22 Ιουνίου 1998.

Κ. Γ. Πιτσάκης, «Ο αφορισμός στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», εφ. *Η Καθημερινή* 27 Οκτωβρίου 1998 [= εφ. *Αιολικά Νέα* 1η Νοεμβρίου 1998].

- Κ. Γ.Πιτσάκης, «Οι αφορισμοί», *Τα Ιστορικά τχ.* 28-29 (1998), 293-300.
 Ekkehard Kraft, *Südost-Forschungen* 57 (1998), 390-393.
- Παρασκευάς Κονόρτας, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το οικουμενικό πατριαρχείο. Βεράτια για τους προκαθήμενους της Μεγάλης Εκκλησίας (17ος - αρχές 20ού αιώνα)*, Αθήνα 1998, σ. 424 σημ. 95.
- Μαρία Αναγνωστοπούλου, *Η γυναίκα της Λέσβου στα χρόνια της Οθωμανοκρατίας*, Μυτιλήνη 1998, σ. 98 σημ. 181, 225.
- Δημήτρης Αρβανιτάκης, «Ο Νικόδημος Β΄ Μεταξάς μεταξύ εκκλησιαστικών και κοινωνικών αντιθέσεων (1628-1639)», *Θησαυρίσματα* 29 (1999), 320, σημ. 107.
- Σπ. Ασδραχάς, «Ο φόβος του αφορισμού», εφ. *Τα Νέα* 13 Μαρτίου 1999.
- Martin Hinterberger, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 49 (1999), 409-411.
- Ε. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger* 77 (1999), 431-433.
- Μεν. Τουρτόγλου, «Η νομολογία του κριτηρίου της Νάξου (17ος - 19ος αι.)», *Μνημοσύνη* 14 (1998-2000), 107 σημ. 23.
- Δημ. Δημητρόπουλος, «Τά "βρεσίματα" και τα "τζακίσματα" στο Αιγαίο: με αφορμή ένα περιστατικό του 17ου αιώνα», *Τα Ιστορικά τχ.* 30 (1999), 48 σημ. 6.
- Πηνελόπη Στάθη, *Χρυσάνθος Νοταράς, πατριάρχης Ιεροσολύμων. Πρόδρομος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, Αθήνα 1999, σ. 28, 175 σημ. 6.
- Μ. Γ. Βαρβούνης, *Λαϊκότροπα Στιχουργήματα του Ιγνατίου Διδασκάλου. Συμβολή στη μελέτη της θρησκευτικής ποίησης στη Σάμο του 19ου αιώνα*, Αθήνα 2000, σ. 131.
- Αριάδνη Γερούκη, «Εκκλησιαστικοί αφορισμοί. Η αμφίσημη λειτουργία ενός παραδοσιακού θεσμού αποκλεισμού (17ος-18ος αιώνας)», *Δίκαιο, ιστορία και θεσμοί, Τιμητικό Αφιέρωμα στον Νικόλαο Ι. Πανταζόπουλο*, Πρόλογος: Αριστόβουλου Μάνεση, Επιμ.: Παύλος Πετρίδης, Ευ. Πρόντζας, Θεσσαλονίκη 2000, 287 σημ. 9, 291 σημ. 17, 292 σημ. 19.
- Αριάδνη Γερούκη, «Οι μεταφυσικοί φόβοι και η διαχείρισή τους: αφορισμένοι-βρυκόλακες», *Οι Συλλογικοί Φόβοι στην Ιστορία*, Αθήνα 2000, σ. 15.
- Ευγενία Δρακοπούλου, «Ο φόβος της τιμωρίας στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ζωγραφική», *Οι Συλλογικοί Φόβοι στην Ιστορία*, Αθήνα 2000, σ. 99.
- Μενεκράτης Ζαφειρίου, «Ένα συνοδικό αφοριστικό έγγραφο», *Σαμιακές Μελέτες* 4 (1999-2000), 274 σημ. 9, 275 σημ. 17.
- Ελευθερία Παπαγιάννη, *Ελληνικά* 50 (2000) 393: βιβλιοκρισία Δ. Γερούκη.
- Γιάννης Χατζηβασιλείου, «Λεσβιακά Αρχαιοδιφικά Σύμμεικτα», περ. *Αγιάσος*, τχ. 122 (Γενάρης-Φλεβάρης 2001) 11. Αντ. Λιάκος, «Η νεοελληνική Ιστοριογραφία το τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα», *Σύγχρονα θέματα*, τχ. 76-77 (Ιαν.-Ιούλ. 2001), σ. 91 σημ. 13.
- Θεοχάρης Σταυρίδης, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος. Τα πατριαρχικά έγγραφα των ετών 1600-1878*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2001, σ. 109, σημ. 354 και βιβλιογραφία.
- Κων. Γαρίτσης, *Ο Νεκτάριος Τέρπος και το έργο του*, Θήρα 2002, σ. 51 σημ. 18.
- Konstantinos Giakoumis, *The monasteries of Jorgucat and Vanishte in Dropull and of Spelaio in Lunxheri as monuments and institutions during the ottoman period in Albania (16th-19th centuries)*, (δ.δ.), τ. 1, Birmingham 2002, σ. 112, 371.
- Λυδία Παπαρρήγα-Αρτεμιιάδη, «Μορφές δωρέων και νομικοί περιορισμοί στον κυκλαδικό χώρο κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο (17ος-18ος αι.)», *Επειρήσις του*

- Κέντρου Ερεΰνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 36 (2002), 171 σημ. 123 & 124.
- Κώστας Θ. Πέτσιος, «Γεώργιος Σουγδουρής (1645/7-1725): Άγνωστα στοιχεία για τη ζωή, τη διδασκαλία και το φιλοσοφικό του έργο. Μέρος Α΄», *Δωδώνη* 31 (2002), 302.
- Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής, *Στη Ρόδο του 16ου-17ου αιώνα. Από τους Ιωαννίτες Ιππότες στους Οθωμανούς Τούρκους*, Ρόδος 2002, σ. 113 σημ. 1.
- Zacharias N. Tsirpanlis, «La posizione della comunità greco-ortodossa rispetto al patriarcato ecumenico di Constantinopoli (XV-XVIII secolo). Saggio interpretativo di istituzioni e avvenimenti», *I Greci a Venezia. Atti del Convegno Internazionale di studio (Venezia, 5-7 novembre 1998)*, Venezia 2002, σ. 135.
- Μανόλης Γ. Βαρβούνης, «Σάμος και Οικουμενικό Πατριαρχείο (1585-1900)», ΚΓ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο, 24, 25, 26 Μαΐου 2002, *Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 109 σημ. 8.
- Λουκία Δρούλια, «Συλλογικές συνειδήσεις και νοοτροπίες. Από την παρατήρηση στην ονοματοθεσία», *Πρακτικά Δ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002*, τ. Β΄, Αθήνα 2004, σ. 416 σημ. 31.
- Χαράλαμπος Κ. Παπαστάθης, *Το χρονικό της Ορμύλιας*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 91 σημ. 3.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Η ανατολική Εκκλησία της Βενετοκρατούμενης Επτανήσου: σε αναζήτηση μιας ανέφικτης "κανονικότητας"», *Πρακτικά Ζ΄ Πανιονίου Συνεδρίου (Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002)*, τ. 1, Αθήνα 2004, σ. 493 σημ. 15, 494 σημ. 19.
- Μιχάηλ Ι.-Μ. Στρομπάκης, *Ιερεμίας Α΄, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ο βίος και το έργο του*, χ.ε. [2004], σ. 208 σημ. 290.
- Βασίλης Κρεμμυδάς, «Ένας δεσπότης καταγράφει τα έσοδά του», ανάτ. από το *Ένας έμπορος στη Λέρο του 19ου αιώνα. 5 μελέτες με βάση και αφορμή το αρχείο Ν. Μαράτου*, Αθήνα 2005, σ. 23 σημ. 25, 26, 27, 28.
- Αρχιμ. Θεόκλητος Ρένεσης, «Η μονή των Κρημνών σε πατριαρχικά και μητροπολιτικά έγγραφα», *Παχώμιος Ρουσάνος, 450 χρόνια από την κοίμησή του (+ 1553). Πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συμποσίου*, Αθήνα 2005, σ. 91 σημ. 18.
- Βασίλης Ν. Δούκουρης, *Ιερά μονή Αγίου Νικολάου Γαλατάκη Ευβοίας. Οι μαρτυρίες των αρχειακών και επιγραφικών τεκμηρίων, 1503-1823*, Λίμνη 2006, σ. 68 σημ. 68.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Το τέλος της ενεργού αρχιερατείας του αγίου Μακάριου Νοταρά: απόπειρα διερευνησεως ενός κανονικού προβλήματος», *Άγιος Μακάριος (Νοταράς), Γενάρχης του φιλοκαλισμού - μητροπολίτης Κορίνθου*, *Πρακτικά Συνεδρίου*, Αθήνα 2006, σ. 221 σημ. 24.
- Απόστολος Φ. Σπανός, «Λειμωνιακό Ζήτημα. Επισκόπηση βάσει του αρχειακού υλικού», (Επιστημ. Επετηρίς Ιεράς Μητροπόλεως Μυτιλήνης, Ερεσού και Πλωμαρίου) *Αγία Σιών* 1 (Μυτιλήνη 2006), 90 σημ. 79.
- Απόστολος Φ. Σπανός, *Κώδιξ Α΄ Ιεράς Μητροπόλεως Μυτιλήνης (18ος αι.)*, Πρόλογος Δημ. Γόννης, Εκδόσεις Ιεράς Μητροπόλεως Μυτιλήνης αρ. 32, Μυτιλήνη 2006, σ. 201.
- Marinos Sariyannis, «Aspects of "Neomartyrdom": Religious contacts, "blasphemy" and "calumny" in 17th-century Istanbul», *Archivum Ottomanicum* 23 (2005/ 06), 250 σημ. 5.
- Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, «Επιστολές προς άδηλον αρχιεπίσκοπον Αιγίνης (1703)», *Αιγιναία* τχ. 13 (Αίγινα, Ιαν. -Ιούνιος 2007), 58 σημ. 20, 59 σημ. 24 και 37.

- Ευτύχιος Σαρμάνης, *Παΐσιος Αγιαποστολίτης ο Ζακύνθιος, μητροπολίτης Ρόδου. Συμβολή στην έρευνα του βίου και του έργου ενός λογίου του ΙΣΤ΄ αι., διδ. διατρ., Ιερά Μητρόπολις Ζακύνθου και Στροφάδων*, Αθήνα 2007, σ. 420 σημ. 246.
- Παναγιώτης Σημάτης, *Καταστρατήγηση ι. Κανόνων από επισκόπους. Η περίπτωση παράνομου αφορισμού από τον Καλαβρύτων Αμβρόσιο και η... σιωπή της Ι. Συνόδου*, Αίγιο 2007, σ. 33 σημ. 45, 35 σημ. 53, 54, 41 σημ. 73, 42 σημ. 76, 48 σημ. 86, 87, 49 σημ. 90, 91, 50 σημ. 93, 94, 95, 96, 52 σημ. 99, 100, 56 σημ. 111, 57 σημ. 114, 115, 116, 58 σημ. 117, 70 σημ. 143.
- Ελένη Τσουγκαράκη, «Το φαινόμενο της ζητείας κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο», *Ιόνιος Λόγος* 1 (2007) – *Τόμος χαριστήριος στον Δημήτριο Ζ. Σοφιανό*, 249 σημ. 6.
- Jacques Bouchard, «L'aube des Lumières chez les Grecs et les Roumains. Définition et périodisation (1680-1780)», *Les Phanariotes et l'Aube des Lumières*, Montréal, Centre interuniversitaire d'études néo-helléniques de Montréal, Montréal 2007, σ. 9 σημ. 6.
- Petre S. Nasturel et Dan Ioan Muresan, «Denys II de Constantinople (1546-1556) et les débuts de la politique européenne du Patriarcat œcuménique», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, 361 σημ. 116.
- Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 16 σημ. 33.
- Ιωάννης Γ. Ζαμπέλης, «Ο αφορισμός στη νεότερη Ελλάδα (19ος-20ός αι.). Η κατάχρηση του θεσμού και μιατελετουργία επιβολής επιτιμίου από τη Λευκάδα», *Επιτηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών* 11 (2006-2008), 80-81 σημ. 4, 89 σημ. 36, 105-106 σημ. 75.
- Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, *Συμβολή στην εκκλησιαστική ιστορία της Πελοποννήσου κατά τη Β΄ Βενετοκρατία (1685-1715)*, Αθήνα 2008, σ. 209 σημ. 345, 210 σημ. 349, 350, 351, 232 σημ. 67, 69.
- Βασίλειος Κ. Μπακούρος, *Σαμουήλ Χαντζερής ο Βυζάντιος (1700-1775) Η συμβολή του στην πνευματική κίνηση του Γένους κατά τον 18ο αιώνα*, Αθήνα 2008, σ. 134 σημ. 552, 151 σημ. 619, 300 σημ. 1234, 301 σημ. 1237, 1238.
- Κώστας Σαρδελής, *Ο θάνατος της αυτοκρατορίας. Η τραγωδία της σκλαβωμένης ρωμηοσύνης*, Αθήνα 2008, σ. 163 σημ. 120.
- Απόστολος Σπανός, «Ανέκδοτα πατριαρχικά έγγραφα περί του Λειμωνιακού Ζητήματος (1881-1888)», *Αγία Σιών* 3 (2008), σ. 90 σημ. 48.
- Διονύσιος Δ. Βαλαής, *Η πατριαρχία του Θεοδοσίου Β΄ (1769-1773). Συμβολή στη μελέτη της θεσμικής λειτουργίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 213 σημ. 3.
- Μ. Γ. Βαρβούνης - Παν. Τζιβάρια, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και ιερά μητρόπολις Σάμου και Ικαρίας, Τόμος Α΄, Πατριαρχικά Γράμματα 1861-1928*, Αθήνα, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ν. Σάμου, 2009, σ. 17 σημ. 8. 162 σημ. 12.
- Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, «Τα μοναστήρια του Territorio di Corinto και η εκκλησιαστική πολιτική των Βενετών (1685-1715)», *Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Κορινθιακών Σπουδών, Ιστορικά κορινθιακά μοναστήρια, (Κόρινθος 5-7 Μαΐου 2006)*, Κόρινθος 2009, σ. 301 σημ. 24.
- Χρήστος Ζαπακόλας, «Ο ιερομόναχος Διονύσιος Πάμπους (1660 περ.-1730) και η βιβλιοθήκη του», *Θησαυρίσματα* 39-40 (2009-2010), σ. 326, 351.

- Ιωάννης Μ. Κονιδάρης, «Η δίκη του Λασκαράτου για εξύβριση της θρησκείας (1868) και η άρση του αφορισμού του (1900) (με βάση ανέκδοτα έγγραφα)», *Τιμητικός τόμος Μιχ. Π. Σταθόπουλου Ι*, Αθήνα 2010, σ. 1127 σημ. 31, 33, 1135 σημ. 56.
- Αναστασία Γ. Παληού, «Βοεβόδες της Κοζάνης και ο ρόλος τους στην απονομή της δικαιοσύνης κατά τον 19ο αιώνα», *Νόμος 13* (2010) – *Πνεύματος δώρημα Γεωργίω Π. Νάκω*, σ. 285 σημ. 10, 317 σημ. 20.
- Νικόλαος Παπαδημητρίου-Δούκας, *Acta Vatopedii* (μέσα 15ου-τέλη 17ου αι.), Κομοτηνή 2010, σ. 41.
- Konstantinos Giakoumis – Dritan Egro, «Ottoman Pragmatism in Domestic Inter-religious Affairs: the Legal Framework of Church Conversion and Construction in the Ottoman Empire and the 1741 Firman of Ardenicë Monastery», *Ηπειρωτικά Χρονικά 44* (2010), σ. 78 σημ. 18.
- Δήμητρα Αν. Γαλανοπούλου, *Ο οικουμενικός πατριάρχης Νεόφυτος Ζ΄ και το έργο του (α΄πατριαρχία 1789-1794· β΄πατριαρχία 1798-1801)*, αδημ. Διδ. Διατριβή, Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2011 (<http://thesis.ekt.gr/26883>), σ. 56 σημ. 76, 103 σημ. 70, 114 σημ. 12, 117 σημ. 31, 122 σημ. 63, 64, 149 σημ. 217, 154 σημ. 251, 252.
- Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, «Η συνοδική καθαίρεση του Κορίνθου Νεοφύτου εξαιτίας χρεών», *Πελοποννησιακά 30/2* (2011) – *Στέφανος εις Τάσον Αθ. Γριτσόπουλον*, 84 σημ. 23.
- Δέσποινα-Ειρήνη Τσούρκα-Παπασιάθη, *Η νομολογία του Κριτηρίου της ελληνικής «Κομπανίας» του Σιμπιού Τρανσυλβανίας, 17ος-18ος αι. Πηγές του δικαίου και των θεσμών του απόδημου ελληνισμού*, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών 2011, σ. 218-219 σημ. 2.
- Βασίλειος Κ. Μάρκος, *Το νομικό καθεστώς των Πατριαρχικών και Σταυροπηγιακών Μονών στην ελληνική επικράτεια*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2012, σ. 46 σημ. 15.
- Δέσποινα Στ. Μιχάλαγα, «Ο Μεθώνης Ιερεμίας Τυπάλδος και η βενετική εκκλησιαστική πολιτική στην περιοχή», *Πρακτικά της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης De Veneciis ad Mothonam. Έλληνες και Βενετοί στη Μεθώνη τα χρόνια της βενετοκρατίας (Μεθώνη, 19-20 Μαρτίου 2010)*, επιμ. Γωγώ Βαρζελιώτη – Αγγελική Πανοπούλου, Αθήνα – Βενετία 2012, σ. 168 σημ. 25.
- Στέφανος Τσιόδουλος, *Τιμωρία, η σκοτεινή όψη της σεξουαλικότητας. Ερωτικές σκηνές και οι σιωπηλές αφηγήσεις τους στις παραστάσεις της Κόλασης, 13ος-19ος αιώνας*, Αθήνα 2012, σ. 103.
- Απόστολος Διαμαντής, *Έθνος και θεσμοί στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η κανονιστική εκτροπή στην ελληνική ιστοριογραφία*, Αθήνα 2013, σ. 104 σημ. 155.
- Νίκος Φ. Τόμπρος, *Νεώτερη ελληνική Ιστορία, Από τον Νέο Ελληνισμό στο ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος (1453-1832)*, Αθήνα, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, 2013, σ. 65 σημ. 106.
- Marie-Hélène Blanchet (éd.), *Théodore Agallianos. Dialogue avec un moine contre les Latins (1442)*, Παρίσι 2013, σ. 147 σημ. 160, 149 σημ. 172, 165 σημ. 252.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

9. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ανάγλυφα μιας τέχνης νομικής. Βυζαντινό δίκαιο και μεταβυζαντινή «νομοθεσία»*, Αθήνα 1999 (245 σ.) [ISBN 960-7916-04-2].

Η μελέτη εκκινεί από ένα ερευνητικό εύρημα: εντοπίζει σε έναν σύμμικτο χειρόγραφο κώδικα, που σώζεται σήμερα στη Σάμο, τμήματα από μια νομική συναγωγή, τμήματα που συμπληρώνονται από ευρήματα που εντοπίζονται σε άλλα χειρόγραφα και ενισχύονται με υποθέσεις που διατυπώνονται για όσα άλλα περιέχονταν και σήμερα έχουν χαθεί ή λανθάνουν. Το πρώτο Μέρος της μελέτης κλείνει με την διαπίστωση ότι η νομική συναγωγή που εντοπίστηκε συγκροτήθηκε τον 16ο αιώνα.

Στο δεύτερο Μέρος προσδιορίζεται ακριβέστερα ο χρόνος, εντοπίζεται ο τόπος και αποκαλύπτεται η ταυτότητα εκείνου που ανέλαβε το καθήκον να συμπιλήσει βυζαντινή και μεταβυζαντινή νομική ύλη. Όλα έγιναν στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στα 1564, στην τελευταία περίοδο της πατριαρχίας του Ιωάσαφ Β΄ από τον οφφικιάλιο του Πατριαρχείου Ιέρακα.

Το τρίτο Μέρος της μελέτης είναι αφιερωμένο στην αποκάλυψη του τρόπου που εργάστηκε, στην τεχνική που ακολούθησε ο Ιέραξ για να φέρει σε πέρας το έργο που ανέλαβε και στην αναλυτική παρουσίαση των κειμένων που περιέχονται στα σωζόμενα τμήματα της νομικής συναγωγής του 1564.

Στο τέταρτο Μέρος τίθεται το ζήτημα της σημασίας που είχε η συγκρότηση μιας νομικής συναγωγής κατά την πρώιμη μεταβυζαντινή περίοδο από το Πατριαρχείο. Ήταν άραγε η σπάνις βοηθημάτων ή κάποια άλλη η αιτία που οδήγησε στην δημιουργία της συναγωγής; Η διαπίστωση πως αμέσως μετά την Άλωση δημιουργήθηκε στο Πατριαρχείο μια βιβλιοθήκη με νομικά βοηθήματα, προκειμένου να καλύπτονται καταρχήν οι τρέχουσες ανάγκες, καθώς και η επισήμανση ότι, μολονότι είχε δημιουργηθεί δύο μόλις χρόνια πριν ο Νομοκάνοντας του Μαλαξού, το Πατριαρχείο προχώρησε στη δημιουργία της δικής του νομικής συναγωγής, δίνουν μια αρνητική απάντηση στο πρώτο σκέλος του ερωτήματος. Η απάντηση στο δεύτερο σκέλος αρχίζει να διαφαίνεται από την επισήμανση ότι σε επίσημο πατριαρχικό γράμμα της εποχής η συναγωγή αυτή χαρακτηρίζεται ως «το Νόμιμον» του Πατριαρχείου, δηλαδή ως μια συναγωγή σε επίσημη χρήση. Η ιδέα της επίσημης συλλογής φέρνει ξανά στην επιφάνεια, ως συγκριτικό πια στοιχείο, το θέμα μιας άλλης συλλογής, του «Μεγάλου Νομίμου της Μεγάλης Εκκλησίας», που γνωρίζουμε πως ήταν σε επίσημη χρήση από τις αρχές του 17ου αι. στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Με βάση τα δύο αυτά αλληλοσυμπληρούμενα φαινόμενα επιχειρείται μια συνολική ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο το Πατριαρχείο ως διοικητική και δικαιοδοτική αρχή προσπάθησε να διέλθει από κάποιες Συμπληγάδες για να επιτελέσει τον ρόλο του: χωρίς να αποστεί φαινομενικά από το θετό βυζαντινό δίκαιο, να τιθασεύσει μια πραγματικότητα που ήταν αισθητά διαφορετική από τη βυζαντινή.

Ζητήματα και θέματα του μεταβυζαντινού νομικού βίου που για να λυθούν χρησιμοποιήθηκαν τρόποι που δεν είναι άγνωστοι και στη σύγχρονη θεωρία και πρακτική: οι νομικοί της εποχής ζήτησαν να καλύψουν τα κενά του βυζαντινού δικαίου χρησιμοποιώντας μια «δικαιοπλαστική» ερμηνεία, ακολούθησαν άλλοτε τον δρόμο της *contra legem* ερμηνείας, άλλοτε ζήτησαν να νομοθετήσουν με κανονιστικής φύσεως συνοδικές αποφάσεις και, σε άλλες περιπτώσεις, «νομοθέτησαν» επιλέγοντας από το πλήθος των διατάξεων του βυζαντινού δικαίου εκείνες που θεωρούσαν προσφορότερες

για την επίλυση προβλημάτων που έθετε η ιστορική συγκυρία.

Μνείες και κρίσεις

Μ. Γ. Βαρβούνης, *Σαμιακές Μελέτες* 4 (1999-2000) –*Μνήμη Αλέξη Σεβαστάκη*–, 549-551 [Ανάτυπο, Σάμος 2000]. Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Η “νομοθεσία” του Γένους», εφ. *Εστία* 13 & 14 Ιανουαρίου 2000.

Απόστολος Διαμαντής, «Κράτος, Εκκλησία, Δίκαιο» εφ. *Ελευθεροτυπία*, Βιβλιοθήκη 4 Αυγούστου 2000.

Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, *Μνημοσύνη* 14 (1998-2000), 379.

Γεώργιος Κουμάντος, «Για την Ιστορία του Δικαίου. Η μελέτη ενός χειρογράφου οδηγεί στις ρίζες της νομικής παλιγγενεσίας του υπόδουλου Ελληνισμού», εφ. *Η Καθημερινή*, Κυριακή 19 Νοεμβρίου 2000.

Ελευθερία Παπαγιάννη, «Droit byzantin contre pratique judiciaire. Une affaire de divorce au XVIIIe siècle», *Byzantine Law. Proceedings of the International Symposium of Jurists, Thessaloniki, 10-13 December 1998*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 256 σημ. 55 [= «Βυζαντινό δίκαιο κατά δικαστηριακής πρακτικής. Μία απόφαση διαζυγίου το 18ο αιώνα», *Αρμενόπουλος. Επιστημονική Επετηρίδα* 21 (2000), 279 σημ. 55].

Χαράλαμπος Κ. Παπαστάθης, «Δίκαιο και Ιστορία» εφ. *Το Βήμα της Κυριακής*, Βιβλία 28 Μαΐου 2000.

Αμαλία Παππά, «Ιστορία και δίκαιο», *Τα Ιστορικά τχ.* 33 (Δεκέμβριος 2000), 411-412.

Μενέλαος Α. Τουρτιόγλου, «Παρατηρήσεις αναφερόμενες στο “μεταβυζαντινό δίκαιο” και στην εξελικτική του πορεία», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 50 (1999-2000), 322 σημ. 3, 323 σημ. 4.

Σπύρος Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1999)», *Βυζαντιακά* 20 (2000), 445.

S. Troiannos, *Byzantinische Zeitschrift* 93.1 (2000), 403 αρ. 1594.

P. Yannopoulos, *Byzantion* 70 (2000), 346-347.

E. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger* 79 (2001), 423-424.

Γιώργος Κουτσακιώτης, «Η βιβλιοθήκη του Κ. Μηνά Μινωίδη στις Σέρρες (1815-1819) και η τύχη της», *Ο Ερανιστής* 23 (2001), 222 σημ. 8, 229 σημ. 20.

Κ. Γ. Πιτσάκης, *Ελληνικά* 51 (2001), 201-214.

Κ. Γ. Πιτσάκης, «Οι Κύπριοι “τρισεπίσκοποι”. Ένα παράδοξο στην ορολογία του βυζαντινού δικαίου», *Πρακτικά του Τρίτου διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, τ. 2, Λευκωσία 2001, σ. 94 σημ. 20.

M. Cacouros, *Revue des Études Byzantines* 60 (2002), 230.

Κώστας Θ. Πέτσιος, *Η περί φύσεως συζήτηση στη νεοελληνική σκέψη. Όψεις της φιλοσοφικής διερεύνησης από τον 15ο ως τον 19ο αιώνα*, Ιωάννινα 2002, σ. 81 σημ. 176.

Κ. Γ. Πιτσάκης, «Μερικές σκέψεις για τις “ποινές-κάτοπτρο” στον ελληνικό μεσαιωνικό χώρο», *Ανοχή και καταστολή στους Μέσους Χρόνους, Μνήμη Λένου Μαυρομαμάτη*, [IBE/EIE, Διεθνή Συμπόσια 10], Αθήνα 2002, σ. 300 σημ. 40.

Στέφανος Κακλαμάνης (επιμ.), *Francesco Barozzi, Descrittione dell'isola di Creta (Περιγραφή της Κρήτης) 1577/8*. Ηράκλειο 2004, σ. 105 σημ. 102.

Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Εισαγωγή στη νεοελληνική φιλολογία*, Αθήνα 2005, σ. 330.

Κ. Γ. Πιτσάκης, «Η οικουμενικότητα του βυζαντινού δικαίου», *Το Βυζάντιο ως οικουμένη*, Επιστ. επιμ. Ευάγγελος Χρυσός, Αθήνα 2005, 164 σημ. 67.

- K. Γ. Πιτσάκης, «Η μεταβυζαντινή Θράκη στις απαρχές της νεοελληνικής νομικής ιστορίας», *Μεταβυζαντινή Θράκη (ΙΕ΄-ΙΘ΄ αι.)*. Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών, Κομοτηνή 2005, σ. 241-242 σημ. 6, 253 σημ. 44.
- Μενέλαος Τουρτόγλου, «Το βυζαντινό και μεταβυζαντινό δίκαιο και η ανάγκη συστηματικής σπουδής τους», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 80 (2005), τχ. Γ΄, 218 σημ. 32.
- Αγγελική Α. Τσαγκάρη, «Νομοκάνονον "Πάνυ ωφέλιμον και πλουσιώτατον". Η παρουσίαση ενός μεταβυζαντινού Εξομολογηταρίου», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 88 (2005), 211 σημ. 70.
- Konstantinos G. Pitsakis, «Nouveaux témoignages sur Constantin Kabasilas», *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie, Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, Herausg. Lars M. Hoffmann unter Mitarbeit von Anuscha Monchizadeh, Wiesbaden 2005, σ. 506 σημ. 46, 509 σημ. 54.
- Aglaïa Kasdagli, «Sexe et parenté dans les îles de l' Égée (1500-1800) : Le témoignage des actes notariés», *Parenté et société dans le monde grec de l' antiquité à l' âge moderne, Colloque international Volos (Grèce)-19-20-21 juin 2003*, Textes réunis par Alain Bresson, Marie-Paule Masson, Stavros Perentidis et Jérôme Wilgaux, Ausonius Éditions, Études 12, Bordeaux 2006, σ. 327 σημ. 1.
- Σπύρος Ν. Τρωιάνος, *Οι Νεαρές Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού*, Αθήνα 2007, σ. 35.
- Αλέξιος Γ. Κ. Σαββίδης, «Σημείωμα για τον Βυζαντινό χρονικογράφο του 13ου αιώνα Θεόδωρο Σκουταριώτη και τη "Εύνοψη χρονική"», *Βυζαντικά* 26 (2007), 226 σημ. 11.
- Andronikos Falangas, «Post-Byzantine Greek Merchants of the Fifteenth-Seventeenth Centuries», *Journal of the Hellenic Diaspora* 33.1-2 (2007), 17 σημ. 3.
- Dan Ioan Muresan, «De la place du Syntagma de Matthieu Blastarès dans le Méga Nomimon du patriarcat de Constantinople», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 430 σημ. 7, 431 σημ. 10, 448 σημ. 59, 464 σημ. 108, 465 σημ. 111.
- Constantin G. Pitsakis, «De la fin des temps à la continuité imperiale : constructions idéologiques post-byzantines au sein du patriarcat de Constantinople», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles: rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 229 σημ. 30.
- Dan Ioan Muresan, «De la nouvelle Rome à la troisième: la part des principautés Roumaines dans la transmission de l'idée impériale», *L'eredità di Traiano, La tradizione istituzionale romano-imperiale nella storia dello spazio romeno, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Bucarest, 6-7 giugno 2007*, a cura di Alberto Castaldini, Bucarest 2008, 159 σημ. 124.
- Dan Ioan Muresan, «L'émergence du sacre princier dans les Pays Roumains et son modèle impérial byzantin (XVe-XVIe siècles)», *Dopo le due cadute di Constantinopoli (1204, 1453): Eredi ideologici di Bisanzio, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Venezia, 4-5 dicembre 2006*, a cura di Marina Koumanoudi e Chryssa Maltezou, [Istituto Ellenico di Studi Bizantini e Postbizantini di Venezia, Convegni - 12], Venezia 2008, σ. 95 σημ. 136.
- Constantin G. Pitsakis, «Aristéalos, poète byzantin inexistant": à propos de l'auteur des vers gravés sur les frères Graptoi», *Auxiliari Historical*

- Disciplines* 30 (2007), 81 σημ. 20. Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 10 σημ. 21, 12 σημ. 24.
- Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, *Συμβολή στην εκκλησιαστική ιστορία της Πελοποννήσου κατά τη Β΄ Βενετοκρατία (1685-1715)*, Αθήνα 2008, σ. 190 σημ. 262.
- Ελισάβετ Χατζηαντωνίου, «Η παραχώρηση εκκλησιαστικών εδρών κατ' επίδοσιν», *Βυζαντιακά* 27 (2008), 137 σημ. 48.
- Constantinos G. Pitsakis, «L'héritage du droit romain: idéologie, continuités, ruptures», *Dopo le due cadute di Constantinopoli (1204, 1453): Eredi ideologici di Bisanzio, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Venezia, 4-5 dicembre 2006*, a cura di Marina Koumanoudi e Chryssa Maltezo, [Istituto Ellenico di Studi Bizantini e Postbizantini di Venezia, Convegni - 12], Venezia 2008, σ. 21 σημ. 10.
- Μ. Γ. Βαρβούνης - Παν. Τζιβάρα, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και ιερά μητρόπολις Σάμου και Ικαρίας, Τόμος Α΄, Πατριαρχικά Γράμματα 1861-1928*, Αθήνα, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ν. Σάμου, 2009, σ. 173-174 σημ. 74.
- Κωνσταντίνος Πιτσάκης, «Από τον Λειμώνα της Λέσβου στο "Λεσβιακόν Ανθολόγιον". Η ιστορία του υστέρου βυζαντινού δικαίου στα χειρόγραφα της Μονής Λειμώνος», *Ιερά μονή Λειμώνος. Ιστορία, παλαιογραφία, τέχνη, Πρακτικά Συνεδρίου, Μονή Λειμώνος*, 27-30 Σεπτεμβρίου 2001, επιστ. επιμ. Απόστολος Σπανός - Αθαν. Καλαμάτας, Αθήνα 2009, σ. 74 σημ. 30.
- Ανδρόνικος Φάλαγγας, «Οψεις της μεταβυζαντινής κοινωνίας του 16ου αιώνας. Οι άρχοντες στην Κωνσταντινούπολη και στις Ηγεμονίες», Σ. Περεντίδης - Γ. Στείρης (επιμ.), *Ιωάννης και Θεοδόσιος Ζυγομαλάς*, Αθήνα 2009, σ. 345 σημ. 8.
- Andronikos Falangas, *Présences grecques dans les Pays roumains (XIVe-XVIe siècles). Le témoignage des sources narratives roumaines*, Bucarest 2009, σ. 193 σημ. 447, 214 σημ. 517.
- Vincenzo Rotolo, *Τα πενήντα χρόνια του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών: Ένας απολογισμός*, Ετήσια διάλεξη Κ. Θ. Δημαρά, 2008, Αθήνα 2009, 31 σημ. 16.
- Γιώργος Κεκαυμένος, *Το κρυφό σχολειό. Το χρονικό μιας ιστορίας*, Αθήνα 2012, σ. 58 σημ.150.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

10. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, *Η πραγματεία του Χρυσάνθου Ιεροσολύμων «Περί αφορισμού»*, Αθήνα 2002 (158 σ.) [ISBN 960-7043-57-X].

Πρόκειται για την έκδοση της ανέκδοτης, ως τα σήμερα, μελέτης του Χρυσάνθου, πατριάρχη Ιεροσολύμων, για τον αφορισμό, την οποία ο λόγιος ιερωμένος (αρχιμανδρίτης κατά τη σύνταξή της) συγκρότησε περί τα τέλη του 17ου αι., με την προτροπή του ηγεμόνα της Μολδοβλαχίας Κωνσταντίνου Μπασαράμπα. Το έργο, που σώζεται ολόκληρο σε δύο χειρόγραφα (ΜΠΤ, τώρα ΕΒΕ, 69 - Πατριαρχείου Ιεροσολύμων) ενώ σε ένα τρίτο -της Ρουμανικής Ακαδημίας- υπάρχει μόνο η αρχή της πραγματείας, αποτελεί, ουσιαστικά, την πρώτη προσπάθεια συστηματικής προσέγγισης του επιτιμίου, όσον αφορά, κυρίως, την

προέλευση, τον τρόπο επιβολής και τα αποτελέσματα που η επιβολή του επιφέρει σε βάρος του αφορισμένου.

Στο βιβλίο γίνεται βέβαια έκδοση του κειμένου της Πραγματείας με βάση το χειρόγραφο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, παρουσιάζονται τα χειρόγραφα που το περιέχουν και αναζητούνται οι λόγοι που οδήγησαν τον αρχιμανδρίτη του πατριαρχείου Ιεροσολύμων να προβεί στη σύνθεση της πραγματείας. Στοιχεία της πραγματείας χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη για τον Αφορισμό (βλ. εδώ σ. 000), έργο που εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Θεσμοί και Ιδεολογία. Εξάλλου ο Χρυσάνθος Ιεροσολύμων και η δράση του, ιδίως έως τη στιγμή που εκλέγεται ως πατριάρχης, ενδιαφέρει άμεσα το πρόγραμμα καθώς βρίσκεται πίσω από πολλές πρωτοβουλίες του θείου του Δοσίθεου Ιεροσολύμων.

Μνείες και κρίσεις

Αναστασία Γ. Παληού, «Βοεβόδες της Κοζάνης και ο ρόλος τους στην απονομή της δικαιοσύνης κατά τον 19ο αιώνα», *Νόμος 13* (2010) – *Πνεύματος δώρημα Γεωργίου Π. Νάκω*, σ. 317 σημ. 20.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

11. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ (εκδ.), *Επιστολές του Κωνσταντίνου Σταμάτη προς τον Παναγιώτη Κοδρικά για τη Γαλλική Επανάσταση – Ιανουάριος 1793, Προλεγόμενα Émile Legrand, Αθήνα 2002 (112 σ.)*

Οι επιστολές που εκδίδονται (επανεκδίδονται) δεν είναι άγνωστες, αφού ο Emile Legrand είχε πρώτος επισημάνει και δημοσιεύσει το 1872 στο Παρίσι τα σχετικά κείμενα. Πρόκειται λοιπόν για δέκα μακροσκελείς επιστολές που ο Κωνσταντίνος Σταμάτης (1764–1817), πρόσωπο με περιπετειώδη δράση, ζώντας στο Παρίσι και υπηρετώντας τα γαλλικά συμφέροντα έστειλε στον γνωστό λόγιο Παναγιώτη Κοδρικά (1762–1827), γραμματέα τότε του ηγεμόνα της Βλαχίας Μιχαήλ Σούτσου.

Ο Κωνσταντίνος Σταμάτης, όντας εκτός όλων των άλλων, ενταγμένος και στις μυστικές υπηρεσίες του Μιχαήλ Σούτσου αλληλογραφεί συχνά με τον Κοδρικά κοινοποιώντας του κυρίως την πολιτικο-στρατιωτική κατάσταση των ευρωπαϊκών πραγμάτων, σύμφωνα με την ενημέρωση που έχει στο Παρίσι. Στα συγκεκριμένα γράμματα των αρχών του 1793, ο Κωνσταντίνος Σταμάτης μεταφέρει την επαναστατική ατμόσφαιρα που επικρατεί στη γαλλική πρωτεύουσα και οδήγησε τελικά στη δίκη και κατατόμηση του Λουδοβίκου ΙΣΤ΄ αλλά και όλες τις ενέργειες –στρατιωτικές και πολιτικές– των αντιπάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων της εποχής.

Στη νέα έκδοση εκτός από την εισαγωγή, δίνεται σε ελληνική μετάφραση ο πρόλογος του Emile Legrand καθώς και κατάλογος των τοπωνυμίων και των προσώπων που εμφανίζονται στα κείμενα των επιστολών.

Μνείες και κρίσεις

Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Εισαγωγή στη νεοελληνική φιλολογία*, Αθήνα 2005, σ. 605.

12. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ – Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Αφιερώματα και δωρεές τον 16ο αι. στη Μ. Εκκλησία. Θεσμικές όψεις της ευσέβειας*, Αθήνα 2002 (220 σ.) [ISBN 960-7916-19-0].

Αντικείμενο της μελέτης είναι οι ιστορικές διαστάσεις της ευσέβειας όπως εκδηλώθηκε από μέλη της κοινωνίας των χριστιανών τον 16ο αιώνα, την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, προς τη Μεγάλη Εκκλησία, το Πατριαρχείο δηλαδή Κωνσταντινουπόλεως.

Αποτελεί παράδοση για τα δημοσιεύματα του ερευνητικού προγράμματος «Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, 15ος-19ος αι.» να εκκινούν από την παρουσίαση της ιστορικής πηγής, του πρωτογενούς υλικού το οποίο θα χρησιμοποιηθεί, και να οικοδομούν στη συνέχεια τη μελέτη, αφού προηγουμένως έχουν λυθεί τα ποικίλα, παλαιογραφικά, φιλολογικά κ.λπ. προβλήματα που η πηγή παρουσιάζει. Ακολουθώντας την παράδοση αυτή το πιο πάνω δημοσίευμα ανασυγκρότησε και παρουσιάζει έναν λανθάνοντα Κώδικα που είχε συγκροτηθεί τον 16ο αιώνα στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και στον οποίο καταγράφονταν αφιερώματα και δωρεές χριστιανών. Στη συνέχεια προχωρεί στον προσδιορισμό του ιστορικού πλαισίου μέσα στο οποίο εκδηλώθηκε η ευσέβεια.

Συγκεκριμένα η μελέτη αρθρώθηκε σε τέσσερα Μέρη με τα ακόλουθα περιεχόμενα. Στο πρώτο παρουσιάζονται τα πανομοιότυπα των φύλλων που συγκροτούσαν τον Κώδικα αφιερωμάτων που εγκαινιάστηκε το 1564 και πέρασε σε αχρησία μετά το 1590. Στο δεύτερο Μέρος παρουσιάζονται όλα εκείνα τα στοιχεία που αποδεικνύουν πως τα διάσπαρτα σήμερα φύλλα με καταχωρίσεις δωρεών και αφιερωμάτων προς το Πατριαρχείο αποτελούσαν κάποτε κωδικολογικά ενιαίο σώμα. Στο τρίτο Μέρος, αφού παρουσιαστεί η συγκυρία που οδήγησε στη δημιουργία του Κώδικα και μελετηθεί η νομική του υπόσταση, αξιοποιούνται οι πληροφορίες που φωτίζουν τις σχέσεις της κοινωνίας των χριστιανών με το θεσμό του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Στο τέταρτο και τελευταίο Μέρος εκδίδονται διπλωματικά και με εκτενή σχόλια όλα τα περιεχόμενα του Κώδικα.

Με τη μελέτη αυτή αναδεικνύονται, για πρώτη ίσως φορά, οι ιστορικές και θεσμικές διαστάσεις της ευσέβειας στους «σκοτεινούς αιώνες» της πρώιμης τουρκοκρατίας, ευσέβεια που έμπρακτα επέδειξαν προς την ανώτατη εκκλησιαστική τους αρχή επώνυμα μέλη της κοινωνίας των χριστιανών που ζούσαν στο χώρο ή στο πλαίσιο της οθωμανικής κυριαρχίας.

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2002)», *Βυζαντινά* 22 (2002), 378-379.

«Το Βήμα» 29/12/2002, σ. 526.

Μ. Cacouros, *Scriptorium* 57 (2003), 118*.

Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Ιχνηλατώντας το παρελθόν», εφ. *Εστία*, 1η Φεβρουαρίου 2003.

Γεώργ. Θ. Γιαννόπουλος, «Η "Αυγουσταία ομολογία"», εφ. *Πολιτική-Φιλολογική των Πατρών*, φ. 73/Φεβρουάριος 2003, 2 σημ. 2 και 3.

- E. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger* 81 (2003), 443.
 Βασίλης Παναγιωτόπουλος, «Κώδικος τύχαι», *Τα Ιστορικά* 20/38 (Ιούνιος 2003), 245-248.
- Δημήτριος Ζ. Σοφιανός, *Ελληνικά* 53 (2003), 422-424.
- Πηνελόπη Στάθη, «Αλλαξοπατριαρχείες στον θρόνο της Κωνσταντινούπολης (17ος-18ος αι.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 7 (2004), 50 σημ. 45.
Revue des Études Byzantines 62 (2004), 322.
- Μ. Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ηγεμονία της Σάμου*, Αθήνα 2005, σ. 13 σημ. 2.
- Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, *Μνημοσύνη* 16 (2003-2005), 398-400.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Και πάλι για την "Στέψη" του Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου», *Η συμβολή του Sir Steven Runciman στην ανάδειξη του βυζαντινού πολιτισμού, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Μυστράς, 27 & 28 Μαΐου 2001*, Χρήστος Π. Μπαλόγλου (επιμ.), Αθήνα - Μυστράς 2005, σ. 162 σημ. 46.
- Μανόλης Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο*, Αθήνα 2006, σ. 129.
- Martin Hinterberger, *Jahrbuch der Österreichischen byzantinistik* 56 (2006), 393-394 (βιβλιοκρισία).
- Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, «Τα πλαστά έγγραφα στους μέσους χρόνους στο Βυζάντιο και στα Βαλκάνια. Κριτήρια πλαστότητας, στόχοι και τεχνικές», *Εῶα και Εσπέρια* 7 (2007), 38 σημ. 30.
- Michel Cacouros, «Οι Vindob. histor. gr. 47 και 48 και το "κωδίκιον" του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατά τον 14ο αιώνα. Σημείωμα αναφερόμενο στον τόμο 152, στήλ. 1085-1460 της *Patrologia Graeca*», J.-P. Migne, *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*, πρωτοπρεσβ. Ιωάννης Κ. Διώτης επιμ. ελληνικής εκδόσεως, τόμος 161, Αθήνα 2007, σ. ρε΄ σημ. 36.
- Andronikos Falangas, «Post-Byzantine Greek Merchants of the Fifteenth-Seventeenth Centuries», *Journal of the Hellenic Diaspora* 33.1-2 (2007), 17 σημ. 3.
- Petre S. Nasturel et Dan Ioan Muresan, «Denys II de Constantinople (1546-1556) et les débuts de la politique européenne du Patriarcat œcuménique», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XVe-XVIIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 358 σημ. 110.
- Μ. Γ. Βαρβούνης - Παν. Τζιβάρα, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και ιερά μητρόπολις Σάμου και Ικαρίας, Τόμος Α΄, Πατριαρχικά Γράμματα 1861-1928*, Αθήνα, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ν. Σάμου, 2009, σ. 182 σημ. 130.
- Ανδρόνικος Φάλαγγας, «Οψεις της μεταβυζαντινής κοινωνίας του 16ου αιώνας. Οι άρχοντες στην Κωνσταντινούπολη και στις Ηγεμονίες», Σ. Περεντίδης - Γ. Στείρης (επιμ.), *Ιωάννης και Θεοδόσιος Ζυγομαλάς*, Αθήνα 2009, σ. 345 σημ. 8.
- Andronikos Falangas, *Présences grecques dans les Pays roumains (XVe-XVIIe siècles). Le témoignage des sources narratives roumaines*, Bucarest 2009, σ. 194 σημ. 453, 196-197 σημ. 458, 203 σημ. 482, 213-214 σημ. 515, 214 σημ. 517, 215 σημ. 518, 224-225 σημ. 551.
- Κώστας Κωστής, «Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας». *Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας*, Αθήνα 2013, σ. 874.

13. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Για τους Φαναριώτες. Δοκιμές ερμηνείας και Μικρά αναλυτικά*, Αθήνα 2003 (253 σ.) [ISBN 960-7916-30-1].

Το θέμα «Φαναριώτες» δεν είναι από τα εύκολα κεφάλαια της νεοελληνικής Ιστορίας. Πρώτα επειδή έχουν να γίνουν πολλά ακόμα στο επίπεδο των φιλολογικών ερευνών: εκδόσεις έργων τους που έχουν μείνει ανέκδοτα, αξιοποίηση χειρογράφων που έχουν μείνει αθησαύριστα στις παλαιότερες δημοσιεύσεις πονημάτων τους, εντοπισμός έργων τους που λανθάνουν... Έπειτα, επειδή το θέμα καθ' εαυτό έχει υποστεί δύο αντίρροπες αλλοιώσεις που πρέπει να παραμεριστούν από τον ερευνητή του κοινωνικού φαινομένου: το θέμα έχει «θαμπώσει» από το γεγονός ότι οι Φαναριώτες ήταν αντικείμενο πολιτικών παθών και ως πρόσφατα χρησιμοποιήθηκαν σαν υλικό σε πολιτικές αντιπαραθέσεις· και από την άλλη, το θέμα έχει «απονευρωθεί» από κάποιες ανούσιες συνηγορίες που κατά καιρούς επιχειρήθηκαν. Με άλλα λόγια το κεφάλαιο «Φαναριώτες» για να γραφτεί απαιτεί και συστηματική εργασία στο επίπεδο της φιλολογικής υποδομής και μια νηφάλια αντιμετώπιση για να κατανοηθεί η θέση τους μέσα στην κοινωνία των χριστιανών Ρωμιών που ζούσαν στην οθωμανική αυτοκρατορία.

Τα δέκα πέντε μελετήματα που απαρτίζουν το δημοσίευμα δεν λύνουν ασφαλώς όλα αυτά τα αιτούμενα, έχουν απλώς τη φιλοδοξία να συμβάλουν στην επίλυση κάποιων φιλολογικών ζητουμένων και να μελετήσουν το φαινόμενο με κάποια νηφαλιότητα.

Το δημοσίευμα αρθρώνεται σε τρία Μέρη με τα ακόλουθα περιεχόμενα:

Πρώτο Μέρος: Για το κοινωνικό πλαίσιο και τους ιδεολογικούς ορίζοντες.

I. Η ανέλιξη της νεοελληνικής κοινωνίας, οι Φαναριώτες και ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Ένα περίγραμμα· II. Η ελληνική κοινωνία της Κωνσταντινούπολης στο β' μισό του 17ου αιώνα. Σχόλια σε μια γαλλική περιγραφή την εποχή της ανόδου των Φαναριωτών· III. Κοινωνικές διενέξεις και Διαφωτισμός στα μέσα του 18ου αιώνα. Η πρώτη αμφισβήτηση της κυριαρχίας των Φαναριωτών· IV. «'Ρωμηοί χριστιανοί... με μπαράτια βασιλικά». Το ζήτημα της πολιτικής συνείδησης· V. Περί ελευθερίας και ισότητας στα τέλη του 18ου αιώνα. Θέμα και παραλλαγές.

Δεύτερο Μέρος: Συμπεριφορές και γραπτά τεκμήρια.

I. Διδάσκοντας Φυσιολογία τον 17ο αιώνα στην Κωνσταντινούπολη· II. Διεκδικώντας την εφαρμογή του βυζαντινού δικαίου σε θέματα κληρονομικής διαδοχής· III. Μέρες του 1707: τα σοβαρά ζητήματα και οι μικρές απολαύσεις· IV. Αναζητώντας χρήσιμα εργαλεία για τα νέα καθήκοντα· V. Ένας Φαναριώτης διαβάζει Montesquieu. Τεκμήρια για, και από, τις αναγνώσεις του.

Τρίτο Μέρος: Μικρά αναλυτικά.

I. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και το «Υπόμνημα» του Κορυδαλέα στο «Περί γενέσεως και φθοράς» του Αριστοτέλη· II. Η επιστολογραφία του Αλέξανδρου και του Νικόλαου Μαυροκορδάτου: το πρόβλημα της πατρότητας 43 επιστολικών κειμένων· III. Χειρόγραφες μεταφράσεις με έργα του Μολιέρου στη βιβλιοθήκη του Νικολάου Καρατζά· IV. Ο Φιλιππουπόλεως Σαμουήλ Χαντζερής, ένας άγνωστος κτήτορας ενός διάσημου σαμιακού χειρογράφου· V. Ο Δημήτριος Καταρτζής και οι Questions sur l'Encyclopédie του Βολταίρου.

Ακολουθούν αναλυτικοί πίνακες που περιέχουν: I. Γενικό ευρετήριο· II. Πηγές· III. Χειρόγραφα που χρησιμοποιούνται ή αναφέρονται.

Δημοσίευμα του ερευνητικού προγράμματος «Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, 15ος-19ος αιώνας», στο οποίο παρουσιάζονται συγκεντρωμένα, ύστερα από νέα επεξεργασία, δέκα πέντε μελετήματα για τους Φαναριώτες από την εποχή της ανόδου τους, μετά τα μέσα του 17ου, ως τα τέλη του 18ου αιώνα.

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2003)», *Βυζαντιακά* 23 (2003), 372.

Πολυμέρης Βόγλης, εφ. *Τα Νέα*, 19-20 Ιουνίου 2004.

Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Οι Φαναριώτες», εφ. *Εστία*, 3 Ιουλίου 2004.

Μάρη Θεοδοσοπούλου, «Και πάλι στο προσκήνιο οι Φαναριώτες», εφ. *Η Εποχή*, 20 Ιουνίου 2004.

Ν. Ε. Καραπιδάκης, «Ιδέες και ομάδες εξουσίας», εφ. *Η Καθημερινή*, Κυριακή 23 Μαΐου 2004.

Μάρθα Πύλια, «Στοιχεία και αναλύσεις για τις συμπεριφορές και τους ρόλους των Φαναριωτών», *Τα Ιστορικά τχ.* 41 (2004), 496-498.

Χριστίνα Ανδρέου, «Εξ όνυχος του λέοντα. Βιβλιοπαρουσίαση», *Τετράδια πολιτικού διαλόγου, έρευνας και κριτικής* 49 (χειμώνας 2004-2005), 127.

Nikolas Pissis, *Südost-Forschungen* 63/64 (2004/2005), 549-551.

Γιάννης Κουμπουρλής, «Η ιδέα της ιστορικής συνέχειας του ελληνικού έθνους στους εκπροσώπους του ελληνικού Διαφωτισμού: η διαμάχη για το όνομα του έθνους και οι απόψεις για τους αρχαίους Μακεδόνες και τους Βυζαντινούς», *Δοκίμες* 13/14 (Άνοιξη 2005), 148 σημ. 16.

Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Εισαγωγή στη νεοελληνική φιλολογία*, Αθήνα 2005, σ. 330.

Ioannis Koubourlis, *La formation de l'histoire nationale grecque. L'apport de Spyridon Zambélios (1815-1881)*, Athènes, Institut de recherches néohelléniques, 2005, σ. 59 σημ. 10.

Revue des Études Byzantines 63 (2005), 273-274.

Raia Zaïmova, Fotini Christakoudi, «Dernières contributions sur les Lumières grecques», *Études Balkaniques* Sofia 2005 (τχ. 1), 155.

Γιώργος Σ. Π. Κατρούγκαλος, «Ο οίκος των Μαυρογένη», εφ. *Αυγή*, Κυριακή 15 Οκτωβρίου 2006.

Γιώργος Κ. Μύαρης, «Νεοελληνικός Διαφωτισμός και ο Ιωάννης Καρατζάς. Η συμβολή του Κυπρίου λογίου», *Επιστημονικό Συμπόσιο Ρήγας Βελεστινλής, «200 χρόνια από το θάνατό του. Προσεγγίσεις στο έργο και τις επιδράσεις του»*, 27-28 Μαρτίου 1998, *Σκαλί Αγλαντζιάς, Λευκωσία, Λευκωσία* 2006, σ. 140 σημ. 4.

Jacques Bouchard, «Νεοελληνικός Πρώιμος Διαφωτισμός. Ορισμός και περιοδολόγηση», *Κ. Περιοδικό Κριτικής Λογοτεχνίας και Τεχνών τχ* 11 (Ιούλιος 2006), 39 σημ. 16.

Lora Alexandrovna Gerd, *Konstantinopol i Peterburg. Tserkovnaja politika Rossii na pravoslavnom vostokey (1878-1898)*, Moskva, Indrik, 2006, σ. 29 σημ. 28.

- Isabel Garcia Galvez, «La Ciudad de los fanariotas», *Constantinopla. 550 anos de su caída*, Κωνσταντινούπολη. 550 χρόνια από την άλωση. *Constantinopla Otomana. Οθωμανική Κωνσταντινούπολη*, Ε. Motos Guirao – Μ. Morfakidis Filactos (eds), τ. 3, Γρανάδα 2006, σ. 105 σημ. 6, 106 σημ. 12.
- Ιωάννης Ζελεπός, «"Βαλκανική Ορθοδοξία": Η σημασία του κολλυβαδικού κινήματος για τη διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη», *Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα, Πρακτικά του Γ΄ Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (ΕΕΝΣ)*, Βουκουρέστι, 2-4 Ιουνίου 2006, επιμ. Κωνστ. Α. Δημάδης, Αθήνα 2007, σ. 514 σημ. 9.
- Απόστολος Διαμαντής, «Τα "Φώτα" και η φθοροποιός των Ελλήνων αποστασία: σχόλια σε μια ανέκδοτη επιστολή του Γρηγορίου Κωνστανιά», *Τα Ιστορικά* 26 τχ. 48 (Ιούνιος 2008), 54 σημ.33.
- Γιάννης Κόκκωνας, «Ένας αυτόπτης μάρτυρας στην εκτύπωση της Πατρικής Διδασκαλίας και οι δύο εκδόσεις της το 1798», *Μνήμων* 29 (2008), 75 σημ. 25.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Ο Ευγένιος Βούλγαρις στη νομική ιστορία: Μερικά παραδείγματα», *Sankt Peterburg i Gretsija. Ελλάδα και Αγία Πετρούπολη, Παρελθόν και παρόν, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου 26-29 Οκτωβρίου 2006*, Sankt Peterburg 2008, σ. 101 σημ. 6.
- Κώστας Σαρδελής, *Ο θάνατος της αυτοκρατορίας. Η τραγωδία της σκλαβωμένης ρωμηοσύνης*, Αθήνα 2008, σ. 199, 228 σημ. 1, 229 σημ. 34, 40, 41, 42.
- Δέσποινα Τσούρκα-Παπαστάθη, «Η Δικανική Τέχνη του Δημητρίου Καταρτζή. Σκέψεις γύρω από την έκφραση του λόγου και την έννοια του νόμου», *Δίκαιο και Τέχνη του Λόγου*, επιμ. Γιώτα Κραβαρίτου, Θεσσαλονίκη, Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, 2008, σ. 151 σημ. 1, 159 σημ. 35.
- Νίκος Κ. Ψημμένος, *Μελετήματα Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, Γ΄. Κορυθαλική περίοδος: Οι πρώτοι φιλοσοφήσαντες*, Ιωάννινα 2008· «Σύντομη εισαγωγή», σ. 20 σημ. 13, 14· «Η οδός προς τα ανακτόρια της φιλοσοφίας», σ. 30 σημ. 17· «Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος: "Ως ο βίος οφείλει διιθύνεσθαι"», σ. 111 σημ. 2, 121 σημ. 22.
- Νίκος Κ. Ψημμένος, *Μελετήματα Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, Δ΄. Μετακορυθαλική περίοδος: Οι ύστερον φιλοσοφήσαντες*, Ιωάννινα 2008, σ. 193.
- Διονύσιος Δ. Βαλαής, *Η πατριαρχία του Θεοδοσίου Β΄ (1769-1773). Συμβολή στη μελέτη της θεσμικής λειτουργίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 477 σημ. 4.
- Πέτρος Πιζάνιας, «Από ραγιάς Έλληνας πολίτης. Διαφωτισμός και Επανάσταση 1750-1832», *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821. Ένα ευρωπαϊκό γεγονός*, επιμ. - εισαγ. Πέτρος Πιζάνιας, Αθήνα 2009, σ. 27 σημ. 48.
- Γιώργος Τόλιας, *Αποχαιρετισμός στο Γένος. Αυτοκρατορία και πατριωτισμός στο χαρτογραφικό έργο του Ρήγα (1796-1797)*, Αθήνα 2009, σ. 47 σημ. 119, 57 σημ. 147.
- Β. L. Fonkic, *Greco-slavjanskje shcoly v Moskve v XVII veke (Ελληνοσλαβικές σχολές στη Μόσχα τον ΙΖ΄ αιώνα)*, Μόσχα 2009, σ. 106 σημ. 15.
- Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος (προλεγ.-επιμ.-ευρετ.), *Η Λογική εκ παλαιών τε και νεωτέρων συνερανοσθείσα υπό Ευγενίου διακόνου του Βουλγάρεως. Εν Λειψία της Σαξονίας. Έπει ,αψξστ΄*, Ιωάννινα 2010, σ. 32* σημ. 65.

Τλία Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *Ο τεκτονισμός στην ελληνική κοινωνία και γραμματεία του 18ου αιώνα. Οι γερμανόφωνες μαρτυρίες*, Αθήνα 2010, σ. 142 σημ. 36, 37, 38, 39, 42.

Αθανάσιος Ι. Καλαμάτας, «Λόγιοι της Τουρκοκρατίας», *Ο Ποιμήν* (Ι. Μητρόπολις Μυτιλήνης) έτος ΟΗ΄ Μάιος (2013), 120 σημ. 5.

Κώστας Κωστής, «Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας». *Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας*, Αθήνα 2013, σ. 33 σημ. 3, 99 σημ. 124, 873.

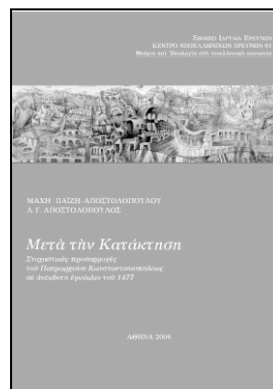
Νίκος Φ. Τόμπρος, *Νεώτερη ελληνική Ιστορία, Από τον Νέο Ελληνισμό στο ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος (1453-1832)*, Αθήνα, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, 2013, σ. 53 σημ. 79.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

14. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ – Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Μετά την Κατάκτηση. Στοχαστικές προσαρμογές του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως σε ανέκδοτη εγκύκλιο του 1477*, Αθήνα 2006 (136 σ.).

Το 1477, είκοσι τρία χρόνια μετά την Άλωση της πρωτεύουσας του βυζαντινού κράτους, ο τότε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μάξιμος Γ΄ στέλνει μίαν εγκύκλιο προς τους χριστιανούς της επικράτειάς του, τους «εν παντί τόπω της δεσποτείας Κυρίου ευρισκομένους... και μέχρι Ρώμης». Ο εντοπισμός του ανέκδοτου και αθησαύριστου αυτού κειμένου αποτέλεσε το έναυσμα για τη συγγραφή αυτής της μελέτης. Η σημασία του εγγράφου είναι βέβαια πρόδηλη, εξαιτίας τόσο της ιστορικής στιγμής που γράφεται όσο και της επιστημότητας του φορέα που το εκδίδει. Η σημασία ωστόσο δεν περιορίζεται μόνο σε όσα περιέχονται στο έγγραφο αλλά και σε όσα υποδηλώνονται, όσα αφήνονται να διαφανούν μέσα από τις γραμμές του.

Με στόχο να αναδειχθούν όλες τις πτυχές του ιστορικού αυτού τεκμηρίου η μελέτη διαρθρώθηκε σε τέσσερα μέρη: στο πρώτο παρουσιάζεται η πηγή σε πανομοιότυπο και περιγράφεται το πώς παραδόθηκε σε μας το κείμενό της· στο δεύτερο μέρος περιγράφεται το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συντάχθηκε η εγκύκλιος και όσα είχαν συμβεί μετά την Άλωση. Κυρίως σχολιάζονται οι συνέπειες που επέφερε στις σχέσεις Πατριαρχείου και Πύλης η πρωτοβουλία που παρουσιάστηκε το 1474, να καταβάλλει δηλαδή το Πατριαρχείο κάθε χρόνο στην Πύλη το «χαράτσι» και με τον τρόπο αυτό να εξασφαλίσει την ύπαρξή του, αφού θα συνιστούσε πλέον ένα από τα γρανάζια του οικονομικού μηχανισμού που συντηρούσε την οθωμανική αυτοκρατορία· ένας από τους πρωταγωνιστές αυτής της πρωτοβουλίας έγινε πατριάρχης, αυτός ακριβώς που εκδίδει την εγκύκλιο που μας απασχολεί. Ακολουθεί η έκδοση του κειμένου της εγκυκλίου, ώστε ο αναγνώστης να γνωρίζει το περιεχόμενό της και να μπορεί να παρακολουθήσει τις περαιτέρω αναπτύξεις μας. Παρουσιάζονται αναλυτικά και σχολιάζονται οι ρυθμίσεις που εξαγγέλλει και προωθεί με την εγκύκλιό του ο πατριάρχης Μάξιμος Γ΄ προκειμένου να οργανώσει την εσωτερική ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας αλλά και

των χριστιανών που, όπως όλα έδειχναν, επρόκειτο πλέον να ζήσουν μέσα στον κλοιό της οθωμανικής κυριαρχίας. Στα Επιλεγόμενα αναφερόμαστε σε όσα έγιναν μετά το 1477 και ως να ολοκληρωθεί η πατριαρχία του Μαξίμου, μια σημαντική πραγματικά περίοδος για την αναδιοργάνωση της Εκκλησίας και της κοινωνίας των χριστιανών.

Ετοιμάζοντας την παρουσίαση των επίσημων πράξεων του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως θεωρήσαμε ότι το ανέκδοτο αυτό επίσημο κείμενο του 1477 έπρεπε να αποτελέσει, λόγω της ιδιαίτερης σημασίας του, αντικείμενο μιας ειδικής μονογραφίας.

Μνείες και κρίσεις

Γεώργιος Θ. Γιαννόπουλος, «Στοχαστικές προσαρμογές...», εφ. *Πολιτική Φιλολογική - των Πατρών*- έτος 19, αρ. φύλλου 98 (Πάτρα, Νοέμβριος 2007), σ. 3.

Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Μετά την Άλωση», εφ. *Εστία*, Σάββατο 8 Σεπτεμβρίου 2007, σ. 8.

Φιλολογική τχ 100 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2007), σ. 50.

Despina Tsourka - Papastathi, «A propos des privilèges octroyés par Mehmed II au patriarche Gennadios Scholarios: mythes et réalités», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 274 σημ. 81.

Γ. Α. Πουλής, *Εκκλησιαστικό Ποινικό Δίκαιο. Δοκιμές πολλαπλής ανάγνωσης*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη ²2008, σ. 97, 242-244.

Γ. Α. Πουλής, *Νομοκανονικά, Επιθεώρηση εκκλησιαστικού και κανονικού δικαίου*, έτος Ζ', τχ 2 (Οκτώβριος 2008), 211-213.

Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου 2007/8», *Βυζαντιακά* 27 (2008), 343.

Marie-Hélène Blanchet, *REB* 66 (2008), 286-289.

S. Troianos, *BZ* 101 (2008), 880 αρ. 2192.

Ι. Μ. Κονιδάρης, «Τα "προνόμια" Μώαμεθ Β' του πορθητή προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως», *Νομοκανονικά* 8, τχ 1 (Απρίλιος 2009), 17 σημ. 25, 18 σημ. 26, 27, 28.

Δήμητρα Αν. Γαλανοπούλου, *Ο οικουμενικός πατριάρχης Νεόφυτος Ζ' και το έργο του (α' πατριαρχία 1789-1794· β' πατριαρχία 1798-1801)*, αδημ. Διδ. Διατριβή, Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2011 (<http://thesis.ekt.gr/26883>), σ. 22 σημ. 82, 85, 52 σημ. 57, 210.

Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, «Η συνοδική καθαίρεση του Κορίνθου Νεοφύτου εξαιτίας χρεών», *Πελοποννησιακά* 30/2 (2011) -Στέφανος εις Τάσον Αθ. Γριτσόπουλον, 88 σημ. 33.

Συμεών Α. Πασχαλίδης, «Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Νεομάρτυρες», *Εις μαρτύριον τοις έθνεσι. Τόμος χαριστήριος εικοσαετηρικός εις τον Οικουμενικόν Πατριάρχην κ. κ. Βαρθολομαίον*, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 697 σημ. 2.

Κ. Giakoumis, «Dialectics of Pragmatism in Ottoman Domestic Interreligious Affairs. Reflections on the Ottoman Legal Framework of Church Confiscation and Construction and a 1741 Firman for Ardenicë Monastery», *Balkan Studies* 47 (2008-2012), σ. 77 σημ. 16, 78 σημ. 19, 79 σημ. 22.

Κώστας Κωστής, «Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας». Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας, Αθήνα 2013, σ. 874.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

15. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Voltaire, Montesquieu, Réal de Curban, Ουολταίρος, Μοντεσκιού, Ρεάλ, Νεότερα στοιχεία για την παρουσία τους στον ελληνικό ιδεολογικό χώρο τον 18ο αιώνα*, Αθήνα 2007 (144 σ.).

Τρεις ανέκδοτες μελέτες και δύο ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια αποτελούν το υλικό με το οποίο οικοδομήθηκε το νέο αυτό βιβλίο, δημοσίευμα του ερευνητικού προγράμματος «Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία».

Εκείνο που ενοποιεί και δικαιολογεί τη συστέγαση των πέντε αυτών εργασιών είναι η συνάφεια των αντικειμένων τους: ασχολούνται όλες με πτυχές της ιδεολογικής παρουσίας των τριών αυτών Γάλλων διανοητών και συγγραφέων του αιώνα των Φώτων στον ελληνικό πνευματικό ορίζοντα του 18ου αιώνα· και εκείνο που επιτρέπει, που νομιμοποιεί τις εργασίες αυτές να παρουσιάζονται ως δημοσίευμα ενός ερευνητικού προγράμματος είναι η πρωτοτυπία τους.

Δεν είναι βέβαια η πρώτη φορά που η παρουσία, η «τύχη» του Voltaire ή του Montesquieu ή του Réal de Curban στον ελληνικό ιδεολογικό ορίζοντα του 18ου αιώνα γίνεται αντικείμενο ερευνών. Έχουν γραφτεί πολλά και σημαντικά· ωστόσο κάποια νέα στοιχεία περιέχονται στο νέο αυτό δημοσίευμα. Είναι γνωστό πως ο Ευγένιος Βούλγαρης είναι ο πρώτος που μετέφρασε στα ελληνικά έργα του Βολταίρου. Είναι επίσης γνωστό πως στο πόνημά του *Στοχασμοί εις τους κρισίμους Καιρούς, του Κράτους του Οθωμανικού*, που δημοσιεύτηκε στην Πετρούπολη το 1772, χρησιμοποιεί δύο ακόμα έργα του Γάλλου «φιλοσόφου» –μεταφράζοντας μάλιστα σύντομα αποσπάσματά τους. Δεν ήταν όμως γνωστή ως τώρα η φιλολογική ταυτότητα του ενός από τα δύο αυτά έργα, καθώς ο Βούλγαρης παρέπεμπε σε αυτό με έναν τρόπο δυσνόητο. Η αποκάλυψη πως ο Ευγένιος είχε προσφύγει στην προσφιλή του μέθοδο, τη δημιουργία ενός νεολογισμού, για να αποδώσει στα ελληνικά μια λέξη από τον τίτλο του έργου του Βολταίρου, εισφέρει μια ψηφίδα στα όσα γνωρίζαμε ως τώρα και για τις αναγνώσεις του Βούλγαρη και για τη λεξιλαγνεία του. Η τύχη του Βολταίρου στην Ελλάδα –και γενικότερα στη νοτιοανατολική Ευρώπη– ήταν το αντικείμενο μελετών δύο σημαντικών ερευνητών, της Αριάδνης Καμαριανού και του Κ. Θ. Δημαρά. Και οι δύο αυτοί διακεκριμένοι ιστορικοί των ιδεών και της παιδείας, παρ’ όλες τις προσπάθειές τους, δεν είχαν κατορθώσει να εντοπίσουν τη φιλολογική και ιδεολογική προέλευση ενός ελληνικού κειμένου που δημοσιεύτηκε στη Βενετία στα τέλη του 18ου αιώνα, κειμένου αντιρρηκτικών ιδεών του Βολταίρου. Η αποκάλυψη των στοιχείων αυτών δημοσιεύονται εδώ.

Η υπόθεση ότι η δεύτερη και μερική μετάφραση στα ελληνικά του έργου του Montesquieu, *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence*, που δημοσιεύτηκε στη Βενετία το 1796, έγινε από την αντίστοιχη ρωσική δεν έχει διατυπωθεί. Διατυπώνεται και δημοσιεύεται εδώ, μαζί με μια άλλη υπόθεση που είχε ανακοινωθεί για πρώτη φορά το 1998,

σχετική με την τύχη της μετάφρασης ενός άλλου έργου του Montesquieu, του *De l'esprit des lois*, το οποίο ο Ρήγας δήλωνε το 1790 ότι το έχει «μισσομεταφρασμένον». Επιχειρείται εδώ μίαν άλλη ερμηνεία από την αυτονόητη, ότι δεν πρόλαβε να τη συμπληρώσει και να την εκδώσει.

Το ότι ο Δημήτριος Καταρτζής μετέφρασε στα ελληνικά δύο τόμους από το έργο του Gaspard Réal de Curban, *La Science du gouvernement*, είναι γνωστό από τα έργα του Καταρτζή που οι έρευνες, κυρίως, του Κ. Θ. Δημαρά τα έφεραν στο φως. Εκείνο που δεν εντόπισε ο Δημαράς ή δεν έτυχε να το αναφέρει –και κατά συνέπεια δεν είναι γνωστό και σε εκείνους που απλώς τον αντιγράφουν– είναι ότι ο Καταρτζής παρέλειψε να αποδώσει στα ελληνικά δύο σημαντικά κεφάλαια από τους δύο τόμους του έργου του Ρεάλ που μετέφρασε: από τον πρώτο τόμο παρέλειψε εκείνο που μιλά για τους Ρωμαίους και από τον δεύτερο, το κεφάλαιο που αναφέρεται στους Τούρκους. Τα στοιχεία αυτά έρχονται στο φως μαζί με όσα προσπαθούν να ερμηνεύσουν την αναστολή της μετάφρασης και των υπόλοιπων τόμων του έργου.

Πέντε λοιπόν μελέτες, που φιλοδοξούν να χαρακτηριστούν πρωτότυπες, δημοσιεύονται μαζί. Το βιβλίο ωστόσο αυτό δεν κλείνει με Επιλεγόμενα, αλλά με την παρουσίαση, αντί επιλόγου, ενός αινίγματος που αφορά την παρουσία ενός τέταρτου διανοητή του 18ου αιώνα στον ελληνικό ιδεολογικό χώρο, του Ρουσσώ. Το αίνιγμα αφορά τα έργα του πολίτη της Γενεύης που ρητά αναφέρει ο Χριστόδουλος Παμπλέκης πως διάβασε, χωρίς όμως να έχει αποκρυπτογραφηθεί η φιλολογική τους ταυτότητα. Με άλλα λόγια, το βιβλίο κλείνει όχι με τη λύση ενός αινίγματος αλλά με τη διατύπωση ενός νέου ζητούμενου.

Μνείες και κρίσεις

Γιώργος Κ. Μύαρης, «Από το χτες στο σήμερα. Το έργο και οι οραματισμοί του Ρήγα Βελεστινλή για την απελευθέρωση των Ελλήνων και των Βαλκανίων», *Νέα Εποχή* τχ. 294 (φθινόπωρο 2007), 15 σημ. 10.

Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος, «Ιχνηλατήσεις σε δύσβατο τοπίο», *Τα Ιστορικά* τχ 47 (Δεκέμβριος 2007), 500-504.

Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος, «Η χειρόγραφη μετάφραση της *Μεταφυσικής* του Edmundus Purchotius (1651-1734) από τον Ευγένιο Βούλγαρι (1716-1806)», *Κάτοπτρον Νεοελληνικής Φιλοσοφίας* 1 (2007), 13 σημ. 3, 42 σημ. 102.

Φιλολογική τχ 100 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2007), 50.

Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Ο Ευγένιος Βούλγαρις στη νομική ιστορία: Μερικά παραδείγματα», *Sankt Peterburg i Gretsija. Ελλάδα και Αγία Πετρούπολη, Παρελθόν και παρόν, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου 26-29 Οκτωβρίου 2006*, Sankt Peterburg 2008, σ. 99 σημ. 4, 101 σημ. 6.

Vivi Perraky, *Cahiers Voltaire* 7 (2008), 266-267.

Στέση Αθήνη, *Ψεις της νεοελληνικής αφηγηματικής πεζογραφίας 1700-1830*, Αθήνα 2010, σ. 369 σημ. 1.

Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος (προλεγ.-επιμ.-ευρετ.), *Η Λογική εκ παλαιών τε και νεωτέρων συνεργανισθείσα υπό Ευγενίου διακόνου του Βουλγάρεως. Εν Λειψία της Σαξονίας. Έπει ,αψξστ´*, Ιωάννινα 2010, σ. 94* σημ. 323, 130* σημ. 464.

16. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ελληνες λόγιοι του 18ου αιώνα, αφανείς, άσημοι και διάσημοι, σε διασταυρούμενες τροχιές*, Αθήνα 2007 (253 σ.).

Τέσσερα πρόσωπα είναι οι πρωταγωνιστές αυτού του βιβλίου, τέσσερα πρόσωπα που έδρασαν στην Κωνσταντινούπολη και στο Βουκουρέστι και έγραψαν μέσα σε μια χρονική περίοδο που εκτείνεται από τα τελευταία χρόνια του 17ου ως τα τέλη περίπου του 18ου αιώνα. Τα βήματά τους ίσως να διασταυρώθηκαν κάποια στιγμή στους ίδιους δρόμους· κάποιοι μάλιστα αντάλλαξαν σκέψεις και βιβλία. Εκείνο ωστόσο που τους συνδέει είναι τα πνευματικά τους προϊόντα: ο τρεις αφηγήθηκαν ιστορικά γεγονότα, ο τέταρτος αντέγραψε και διέσωσε τα έργα τους, κάποιος από αυτούς θέλησε να οικειοποιηθεί το έργο του άλλου. Όλα πάντως τα έργα, μεγάλα ή μικρότερα, σημαντικά ή περιορισμένης αξίας, στροβιλίστηκαν στη δίνη κάποιων ανέμων που είχαν σαν αποτέλεσμα άλλοι από τους δημιουργούς τους να μείνουν άσημοι, άλλοι να γίνουν διάσημοι και άλλοι να χαθούν στη μεγάλη σιωπή της Ιστορίας.

Ο Βαρνάβας ο Κύπριος είναι ένας στιχοπλόκος που δεν διαθέτει ούτε ιδιαίτερη μόρφωση ούτε ιδιαίτερο ποιητικό ταλέντο· όμως περιγράφει με τη γλαφυρή αγαθότητα του αυτόπτη μάρτυρα μια πυρκαγιά που ξέσπασε στην Κωνσταντινούπολη το 1696. Ο Βαρνάβας και το έργο του θα μας ήταν άγνωστα αν ο Νικόλαος Καρατζάς δεν το είχε απαθανάτισει αντιγράφοντάς το σε έναν κώδικα της βιβλιοθήκης του. Το δεύτερο πρόσωπο, ο Δημήτριος Ραμαδάνης, συγγραφέας ενός πασίγνωστου έργου που όμως είχε αποδοθεί σε άλλον συγγραφέα, τον Καισάριο Δαπόντε, θα είχε μείνει στην αφάνεια αν ο Νικόλαος Καρατζάς και πάλι δεν είχε σημειώσει το όνομά του πλάι στο κείμενο του έργου του που είχε ο ίδιος αντιγράψει. Τέλος ο Κωνσταντίνος-Καισάριος Δαπόντες, γνωστός λόγιος του 18ου αιώνα για τον οποίο έχουν γραφτεί αρκετές μελέτες και ο οποίος ήταν γνωστός ως ο συγγραφέας του «Χρονογράφου», του έργου δηλαδή του Ραμαδάνη, ήταν φυσικό να έλθει ξανά στο προσκήνιο, αφού η έρευνα έδειξε πως είχε και ο ίδιος εμπλακεί στην «ιδιοποίηση» του έργου του Ραμαδάνη.

Τα τέσσερα αυτά πρόσωπα, είχαν ήδη απασχολήσει τη συγγραφέα σε παλαιότερα δημοσιεύματα· καθώς όμως η έρευνά της συνεχίστηκε, εντελώς πρόσφατα εντόπισε δύο χειρόγραφα, το χφ Γενναδείου Βιβλιοθήκης Κυριαζή 4 και το χφ Paris. Suppl. gr. 684, τα οποία έλυσαν κάποιες εκκρεμότητες και επιβεβαίωσαν τις παλαιότερες υποθέσεις της. Επιπλέον, αποκαλύφθηκε ο συνεκτικός ρόλος τον οποίο έπαιξε ο λόγιος Νικόλαος Καρατζάς στο να αναδυθούν τα πρόσωπα και ο ρόλος καθενός στην πνευματική ζωή του ελληνικού 18ου αιώνα.

Καθώς τα νέα ευρήματα προώθησαν την πορεία της έρευνας και αναδύθηκε πλέον με ενάργεια το έργο καθενός, ο αναγνώστης του βιβλίου μπορεί να παρακολουθήσει και να διαπιστώσει τις διασταυρούμενες τροχιές και τα νήματα που συνδέουν μεταξύ τους τα τέσσερα αυτά πρόσωπα, που έζησαν και έγραψαν τον 18ο αιώνα.

Μνείες και κρίσεις

Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Έλληνες του Διαφωτισμού», εφ. *Εστία*, Σάββατο 14 Ιουνίου 2008, σ. 6.

Στέση Αθήνη, *Ώψεις της νεοελληνικής αφηγηματικής πεζογραφίας 1700-1830*, Αθήνα 2010, σ. 247 σημ. 49.

Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος (προλεγ.-επιμ.-ευρετ.), *Η Λογική εκ παλαιών τε και νεωτέρων συνεργανισθείσα υπό Ευγενίου διακόνου του Βουλγάρεως. Εν Λειψία της Σαξονίας. Έπει ,αψξστ΄*, Ιωάννινα 2010, σ. 79*-80* σημ. 271.

Συμεών Πασχαλίδης, *Η αυτόγραφη νεομαρτυρολογική συλλογή του μοναχού Καισάριου Δαπόντε (1713-1784)*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 22 σημ. 10, 24 σημ. 16.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

17. Δ. Γ. Αποστολοπούλος, ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ (επιμ.), *Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Τα σωζόμενα επίσημα κείμενα από την περίοδο 1454-1498*, Αθήνα 2008 (249 σ.).

Σαράντα ένα είναι τα επίσημα κείμενα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως που σώζονται από την πρώτη μεταβυζαντινή περίοδο, εκείνη που οριοθετείται από την ανασύσταση και επαναλειτουργία του στο πλαίσιο του Κράτους των Οθωμανών, το 1454, ως τα τέλη του 15ου αιώνα και συγκεκριμένα ως το θέρους του 1498 που τελειώνει η δεύτερη πατριαρχία του Νήφωνος Β΄. Τα σαράντα ένα αυτά κείμενα εκδίδονται και παρουσιάζονται στον τόμο αυτό σε μια συγκεντρωτική και εύχρηστη έκδοση.

Ένα μέρος από τα κείμενα, εκείνα που σώζονται από το πρωτότυπο και έχουν ήδη εκδοθεί διπλωματικά, απλώς αναδημοσιεύονται εδώ, μαζί βέβαια με το κριτικό τους υπόμνημα. Κάποια άλλα που, μολονότι σώζεται το κείμενό τους σε πρωτότυπη μορφή, δεν είχαν εκδοθεί διπλωματικά, βλέπουν στον τόμο αυτό την πρώτη διπλωματική τους έκδοση. Το ίδιο καταρχήν συμβαίνει και για τα κείμενα εκείνα που δεν σώζονται σε πρωτότυπη μορφή αλλά το κείμενό τους παραδίδεται είτε από μεταγενέστερο αντίγραφο είτε μέσω του σωζόμενου παρασχεδίου τους: αν είχαν δημοσιευτεί και δεν έχουμε εντοπίσει άλλο χειρόγραφο που εμπλουτίζει τη χειρόγραφη παράδοσή του, αναδημοσιεύουμε την πληρέστερη –συνήθως την τελευταία– έκδοσή του.

Το βιβλίο εκδόθηκε στο πλαίσιο της «Αριστείας σε Ερευνητικά Ινστιτούτα Γ.Γ.Ε.Τ.» και φιλοδοξεί να προσφέρει στους μελετητές του θεσμού του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως μια έγκυρη και ταυτόχρονα συγκεντρωτική έκδοση του πολύτιμου για την ιστορία αυτού του θεσμού πρωτογενούς υλικού.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

18. Δ. Γ. Αποστολοπούλος, *Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας, 1564-σι. 1593. Τόμος Α΄. Το ιστορικό περίγραμμα. Τα πανομοιότυπα*, Αθήνα 2008 (40 σ. + ρνδ΄).

Το 1564 το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως συγκρότησε μια νομική συναγωγή που το ίδιο την αποκάλεσε «Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας».

Το επίσημο αυτό χειρόγραφο βιβλίο συγκροτήθηκε από νομική ύλη που προερχόταν (α) από τη βυζαντινή εποχή (6ος-14ος αι.), (β) από την πρώτη μεταβυζαντινή περίοδο και ειδικότερα από το διάστημα 1474-1498 και (γ) από ύλη που χρονολογείται στον 16ο αιώνα.

Αυτή η εξαιρετικής σημασίας πηγή για τη μελέτη τόσο του εκκλησιαστικού θεσμού όσο και του βίου των χριστιανών Ρωμιών που ζούσαν στο πλαίσιο της οθωμανικής κυριαρχίας «αφαιρέθηκε» στα τέλη του 16ου αιώνα από το Πατριαρχείο, κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες, με αποτέλεσμα όχι μόνο να χαθεί ένα σημαντικό έγγραφο τεκμήριο αλλά να ατονήσει σιγά σιγά και η ανάμνηση της ύπαρξής του.

Η μελέτη που το ανέσυρε από τη λήθη δημοσιεύτηκε το 1999 με τον τίτλο *Ανάφλυφα μιας τέχνης νομικής. Βυζαντινό δίκαιο και μεταβυζαντινή «νομοθεσία»* [Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, αρ. 69]. Σήμερα βλέπει το φως της δημοσιότητας ο πρώτος τόμος ενός δίτομου έργου που θέλει αφενός να παρουσιάσει, με μια «Ιστορική Εισαγωγή», τα της δημιουργίας της επίσημης αυτής νομικής συναγωγής και αφετέρου να δώσει σε πανομοιότυπη μορφή τα σωζόμενα φύλλα του, ανακατατάσσοντάς_τα στην αρχική τους σειρά, δεδομένου ότι το χειρόγραφο σώμα του «Νομίμου» υπέστη αρκετούς ακρωτηριασμούς πριν εντοπιστούν τμήματά του στη Σάμο, στο Παρίσι και στην Αθήνα.

Ας σημειωθεί πως ως το 1978 υπήρχε εδραιωμένη στην επιστημονική κοινότητα η πεποίθηση πως στα χρόνια της οθωμανικής κατάκτησης οι μόνες συναγωγές νομικών κειμένων που δημιουργήθηκαν οφείλονταν σε πρωτοβουλία ιδιωτών: η συλλογή του Κουνάλη Κριτόπουλου, ο νομοκάνοντας του Μανουήλ Μαλαξού, ο νομοκάνοντας του Ιωάννη Κρητικού κ.λπ. Το 1978 όμως δημοσιεύτηκαν οι πρώτες έρευνες που έδειξαν πως και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είχε επιχειρήσει, στις αρχές του 17ου αιώνα, να συγκροτήσει μια επίσημη νομική συναγωγή που την ονόμασε «Το Μέγα Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας». Της συναγωγής αυτής δεν διασώθηκε το πρωτότυπο αλλά ένα αντίγραφο στο χειρόγραφο Κοσινίτσας 1 (σήμερα στη Σόφια, στο Κέντρο Ivan Dujcev, 211) και εν μέρει στη «Νομική Συναγωγή» του Δοσιθέου. Με την έρευνα που δημοσιεύτηκε το 1999 έγινε γνωστό πως όχι μόνο προϋπήρξε μια ανάλογη προσπάθεια του Πατριαρχείου το 1564 αλλά και πως το πρωτότυπο σώμα αυτής της επίσημης συναγωγής σώζεται. Αυτού του πρωτοτύπου τα σωζόμενα τμήματα παρουσιάζονται στον πρώτο τόμο του δημοσιεύματος.

Καρπός του ερευνητικού έργου «Αρχεία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως» και του ερευνητικού προγράμματος «Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, 15ος-19ος αι.», ολοκληρώθηκε με την δημοσίευση του δεύτερου τόμου όπου δίνονται σε τυπογραφική μεταγραφή τα περιεχόμενα του «Νομίμου» καθώς και πληροφορίες για τη φιλολογική τους ταυτότητα.

Μνείες και κρίσεις

Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Εκδοσις σπανίου νομικού κώδικος», εφ. *Εστία*, Σάββατο 22 Νοεμβρίου 2008, σ. 6.

Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 10 σημ. 21.

Καραπιδάκης, εφ. *Η Καθημερινή*, Κυριακή 28 Δεκεμβρίου 2008.

Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, *Τα Ιστορικά τχ.* 49 (Δεκέμβριος 2008), 481-484.

Κωνσταντίνος Πιτσάκης, «Από τον Λειμώνα της Λέσβου στο "Λεσβιακόν Ανθολόγιον". Η ιστορία του υστέρου βυζαντινού δικαίου στα χειρόγραφα της Μονής Λειμώνος», *Ιερά μονή Λειμώνος. Ιστορία, παλαιογραφία, τέχνη, Πρακτικά Συνεδρίου, Μονή Λειμώνος*, 27-30 Σεπτεμβρίου 2001, επιστ. επιμ. Απόστολος Σπανός - Αθαν. Καλαμάτας, Αθήνα 2009, σ. 74-75 σημ. 30.

Πολιτική Φιλολογική - των Πατρών- αρ. 108 (Οκτώβριος 2009), σ. 3.

J. Declerck, «Bulletin Codicologique», *Scriptorium* 63, no 1 (2009), 4*-5*.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

19. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, *Οι Κληρικοί*, στη σειρά: *Οι ιδρυτές της Νεότερης Ελλάδας*, αρ. 17, επιστ. επιμ. Βασ. Παναγιωτόπουλος, έκδ. εφ. *Τα Νέα*, Αθήνα 2010 (βιογραφίες του Π. Πατρών Γερμανού και του Νεόφ. Βάμβα)

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

20. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, *Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας 1564-cí 1593, Τόμος Β΄. Η αρχική συγκρότηση. Η μεταγραφή*, Αθήνα 2010 (42+ρνδ΄+XXIV σ.).

Ο πρώτος τόμος του δίτομου έργου (δημοσίευμα αρ. 18) παρουσίασε, με μια «Ιστορική Εισαγωγή», τα της δημιουργίας της επίσημης νομικής συναγωγής του Πατριαρχείου που ονομαζόταν «Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας» και αφετέρου έδωσε σε πανομοιότυπη μορφή τα σωζόμενα φύλλα του, ανακατατάσσοντάς τα στην αρχική τους σειρά. Η αποκατάσταση της μορφής του χειρογράφου ήταν βέβαια ένα σημαντικό βήμα· αλλά για να γίνει το ιστορικό αυτό τεκμήριο προσιτό στην ευρύτερη επιστημονική κοινότητα οφείλαμε να δώσουμε το κείμενό του και σε πιστή μεταγραφή με τυπογραφικά στοιχεία. Παράλληλα θεωρήσαμε αναγκαίο να εντοπίσουμε και να παρουσιάσουμε τη φιλολογική ταυτότητα των περιεχομένων του.

Η πραγματοποίηση της απόφασης αυτής προϋπέθετε να επιλυθούν πρώτα κάποια προκριματικά ζητήματα. Για παράδειγμα: το υλικό που συμπιλήθηκε το 1564 προέρχεται από διαφορετικές εποχές και διπλωματικά δεν έχει την ίδια αξία· έπρεπε άραγε στη μεταγραφή να αναδειχθεί αυτή η διαφορετικότητα, χρησιμοποιώντας ποικίλες γραμματοσειρές; Το γεγονός όμως πως όλα τα κείμενα, όταν συσταχώθηκαν το 1564, απέκτησαν την ίδια νομική ισχύ, μας οδήγησε στην πεποίθηση πως έπρεπε να μεταγραφούν με την ίδια γραμματοσειρά -καθώς η διαφοροποίηση δεν θα υπηρετούσε κάποια οργανική ανάγκη, δεν θα αναδείκνυε κάποια ουσιαστική μεταξύ τους διαφορά. Για την ταυτότητα της αιτίας, με την ίδια γραμματοσειρά μεταγράφηκαν και όσα κείμενα καταχωρίστηκαν στο «Νόμιμον» μετά το 1564 και για όσο διάστημα γνωρίζουμε

πως βρισκόταν σε επίσημη χρήση στο Πατριαρχείο. Η ίδια βέβαια γραμματοσειρά χρησιμοποιήθηκε για να μεταγραφούν και τα παρασελίδια σημειώματα, εφόσον είναι γραμμένα από τους αρχικούς γραφείς. Αντίθετα, για τις προσθήκες που επέφερε στα κείμενα που συμπιλήθηκαν ο Ιέραξ, ο οφφικιάλιος του Πατριαρχείου που ανέλαβε να συγκροτήσει το «Νόμιμον», όπως και για τις σημειώσεις ή τα σχόλιά του που υπάρχουν στα περιθώρια της συλλογής, χρησιμοποιήθηκε διαφορετική γραμματοσειρά, ώστε να διακριθούν από τα κυρίως περιεχόμενα της συλλογής. Όλα αυτά αφορούν βέβαια τα περιεχόμενα που είχε το «Νόμιμον» την εποχή που ήταν σε επίσημη χρήση και όχι τις μεταγενέστερες «προσχώσεις» που δέχτηκε, σημειώματα και σχόλια που γράφτηκαν μετά το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα και τα οποία δεν συμπεριλάβαμε στη μεταγραφή. Δεύτερο πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπιστεί ήταν το πόσο πιστή έπρεπε να είναι η μεταγραφή. Τα λάθη του γραφέα, ακόμα και τα εμφανή, έπρεπε να διορθωθούν ή όχι; Προκρίθηκε η αρνητική απάντηση: έτσι, αποδώσαμε πιστά το κείμενο που δίνει το πρωτότυπο, μεταγράφοντας στίχο προς στίχο και λέξη προς λέξη, με στόχο να έχει ο αναγνώστης ακριβώς την εικόνα του πρωτοτύπου, με τα λάθη και τις τυχόν παραλείψεις. Προστέθηκε μόνο στιχαρίθμηση για να είναι εύκολη η παραπομπή.

Το επίπονο αυτό έργο ολοκληρώθηκε, και στα τέλη του 2010 δημοσιεύτηκε ο δεύτερος τόμος του Νομίμου της Μεγάλης Εκκλησίας.

Με την ολοκλήρωση του έργου η ιστορική έρευνα διαθέτει πλέον ένα πολύτιμο τεκμήριο για τη μελέτη της νομικής συγκρότησης της κοινωνίας των χριστιανών που ζούσαν υπό οθωμανική κυριαρχία· οι μελετητές της εκκλησιαστικής ιστορίας αποκτούν μια πρωτογενή πηγή, οι ειδικοί της ιστορίας του δικαίου μια επίσημη νομοκανονική συλλογή που δημιουργήθηκε τον 16ο αιώνα· ενώ στα Αρχεία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως προστίθεται μια συλλογή που υπήρχε και από τα τέλη του 16ου είχε χαθεί.

Μνείες και κρίσεις

- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας, Β΄: η επίστεψη μιας έρευνας», *Τα Ιστορικά τχ.* 54 (Ιούνιος 2011), 243-246.
- Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου, «Ανασύνθεση ιστορικού κειμένου της Εκκλησίας. Ο ιστορικός Δ. Αποστολόπουλος αποκατέστησε το "Νόμιμον"», εφ. *Η Καθημερινή*, Κυριακή 5 Ιουνίου 2011, σ. 9.
- Γεώργιος Θ. Γιαννόπουλος, εφ. *Πολιτική Φιλολογική των Πατρών*, φ. 119/Σεπτ. 2011, σ. 3.
- Καλλιόπη (Κέλλυ) Α. Μπουρδάρα, *Η διάκριση των φύλων ως κριτήριο στις ρυθμίσεις των νεαρών Λέοντος ΣΤ΄ Σοφού* [Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte Athener Reihe, Herausgegeben von Spyros Troianos, 19], Αθήνα-Κομοτηνή 2011, σ. 69 σημ. 104.
- J. Declerck, *Scriptorium* 65, no 1 (2011), σ. 8* αρ. 9.
- Marie-Hélène Blanchet, *REB* 70 (2012), 255-257.
- Απόστολος Διαμαντής, *Έθνος και θεσμοί στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η κανονιστική εκτροπή στην ελληνική ιστοριογραφία*, Αθήνα 2013, σ. 55 σημ. 74, 92 σημ. 134, 103 σημ. 152, 113 σημ. 165.

21. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ (εκδ.), *Επίσημα κείμενα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τα σωζόμενα από την περίοδο 1454-1498*, Αθήνα 2011 (295 σ.)

Η ανασύσταση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο πλαίσιο της οθωμανικής αυτοκρατορίας και η επαναλειτουργία του σε σύντομο διάστημα, λίγους μήνες μόνο μετά την Άλωση, επέτρεψε στους ορθόδοξους χριστιανούς που συνέχισαν τη ζωή τους στις συνθήκες που διαμορφώθηκαν από τον νέο, αλλόθρησκο, κυρίαρχο της Ανατολής να έχουν και πάλι μιαν ανώτατη εκκλησιαστική αρχή και ταυτόχρονα μια θεσμική οργάνωση της κοινωνίας τους. Τα έγγραφα ωστόσο τεκμήρια της δραστηριότητας του θεσμού αυτού, χρήσιμα για τη μελέτη τόσο της ιστορίας όσο και της κοινωνίας των Ρωμιών χριστιανών, δεν σώζονται στη φυσική τους θέση, στα Αρχεία του Πατριαρχείου.

Σαράντα ένα ωστόσο επίσημα κείμενα από την πρώτη μεταβυζαντινή περίοδο, εκείνη που οριοθετείται από την ανασύσταση και επαναλειτουργία του Πατριαρχείου το 1454 ως τα τέλη του 15ου αιώνα, εντοπίζονται σε Αρχεία και Βιβλιοθήκες της Ελλάδας και του εξωτερικού.

Από τα κείμενα αυτά τα είκοσι δύο, δηλαδή ένα ποσοστό 53,5% παραδίδονται σε πρωτότυπη μορφή· από αντίγραφα σώζονται δεκαπέντε, ποσοστό 36,5%· ενώ το υπόλοιπο 10% το καλύπτουν τέσσερα κείμενα που παραδίδονται από τα παρασχέδιά τους.

Το φάσμα των θεμάτων που αναδύεται από τα σωζόμενα επίσημα κείμενα είναι ενδεικτικό των ζητημάτων που απασχόλησαν το Οικουμενικό Πατριαρχείο στην πρώτη και αποφασιστική πεντηκονταετία μετά την Άλωση. Υπάρχουν κείμενα που αναφέρονται και αφορούν την εσωτερική ζωή της Εκκλησίας (για παράδειγμα συνοδικές πράξεις σχετικές με την εκλογή νέων αρχιερέων, καθαιρέσεις και αποφάσεις για καταδίκη της σιμωνίας), κείμενα εγκυκλίων με τις οποίες η εκκλησιαστική αρχή απευθύνεται στους ορθόδοξους χριστιανούς που ζούσαν στην οθωμανική αυτοκρατορία προκειμένου να τους νουθετήσει (για παράδειγμα η εγκύκλιος του 1477 του Μαξίμου Γ΄)· κείμενα που αφορούν άμεσα ή αποκαλύπτουν έμμεσα σχέσεις της Εκκλησίας με την οθωμανική αρχή (για παράδειγμα η αποδοχή καταβολής ετήσιου φόρου στην Πύλη το 1474)· κείμενα που αφορούν τις σχέσεις Ορθόδοξης και Καθολικής Εκκλησίας (όπως ο περίφημος συνοδικός τόμος της Πανορθόδοξης Συνόδου του 1483/1484 με τον οποίο αποφασίστηκε η ανατροπή όσων είχαν αποφασιστεί στη Σύνοδο της Φερράρας-Φλωρεντίας το 1439 περί ενώσεως των Εκκλησιών)· ή τέλος οι σχέσεις του Πατριαρχείου με ξένους ηγέτες (όπως με τον Σέρβο ορθόδοξο δεσπότη Γεώργιο Μπράνκοβιτς και τον δόγη της Βενετίας Ιωάννη Μοντσενίγο).

Από τα σαράντα ένα σωζόμενα επίσημα κείμενα κάποια παρέμεναν ανέκδοτα και εκδίδονται εδώ για πρώτη φορά· άλλα είχαν δημοσιευτεί και εδώ επανεκδίδονται ύστερα από αυτοψία του πρωτοτύπου ή των χειρογράφων που τα παραδίδουν. Φροντίσαμε οι νέες εκδόσεις ή οι επανεκδόσεις να διέπονται από ενιαίους εκδοτικούς κανόνες και μορφή και να παρατίθενται οι αναγκαίες βιβλιογραφικές πληροφορίες, ενώ στο κριτικό υπόμνημα να σημειώνονται οι αναγνώσεις των προηγούμενων εκδοτών.

Με την έκδοση αυτή η ιστορική έρευνα αποκτά ένα πολύτιμο εργαλείο, έναν τόμο στον οποίο θα βρει ο μελετητής συγκεντρωμένα, σε εύχρηστη και έγκυρη έκδοση, τα σαράντα ένα επίσημα κείμενα που σώζονται από τη δραστηριότητα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατά την περίοδο 1454-1498.

Ένα αναλυτικό ευρετήριο των ονομάτων, τόπων και των ποικίλων θεμάτων που αναδύονται από τα κείμενα, καθώς και πίνακας με τα αρχεία και τις βιβλιοθήκες όπου εντοπίζονται σήμερα τα πρωτότυπα ή τα αντίγραφα τους ολοκληρώνουν το δημοσίευμα αυτό.

Μνείες και κρίσεις

Χαρίκλεια Δημακοπούλου, «Το Πατριαρχείο υπό αιχμαλωσίαν», εφ. *Εστία* 15/9/2012.

Κατερίνα Β. Κορρέ, «Η Μεθώνη του 1500 μέσα από τη δραστηριότητα του φιλενωτικού επισκόπου Ιωάννη Πλουσιαδηνού (1492-1500)», Πρακτικά της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης *De Veneciis ad Mothonam. Έλληνες και Βενετοί στη Μεθώνη τα χρόνια της βενετοκρατίας* (Μεθώνη, 19-20 Μαρτίου 2010), επιμ. Γωγώ Βαρζελιώτη - Αγγελική Πανοπούλου, Αθήνα - Βενετία 2012, σ. 129 σημ. 8.

Βασίλειος Κ. Μάρκος, *Το νομικό καθεστώς των Πατριαρχικών και Σταυροπηγιακών Μονών στην ελληνική επικράτεια*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2012, σ. 76 σημ. 61, 365 σημ. 47, 371 σημ. 19.

K. Giakoumis, «Dialectics of Pragmatism in Ottoman Domestic Interreligious Affairs. Reflections on the Ottoman Legal Framework of Church Confiscation and Construction and a 1741 Firman for Ardenicë Monastery», *Balkan Studies* 47 (2008-2012), σ. 77 σημ. 18.

Albert Failler, *REB* 70 (2012), 310.

Ιωάννης Ζηζιούλας, μητρ. Περγάμου, *Οικουμενικό Πατριαρχείο: ένα ιστορικό παράδοξο*, Αθήνα 2013, σ. 5-6.

< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >

22. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, Μαχη Παϊζη-Αποστολοπούλου, *Οι πράξεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Επιτομή - Παράδοση - Σχολιασμός, Ι. 1454-1498*, Αθήνα 2013 (284 σ.).

β. Άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους

1. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η ελληνική επιστολογραφία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του εξ απορρήτων», *Ο Εραμιστής* 16 (1980) 151-189 & 17 (1981), 236-241 [Ανάτυπα, Αθήνα 1980 & 1983].

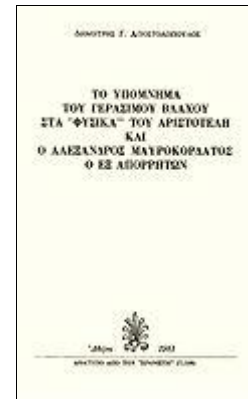
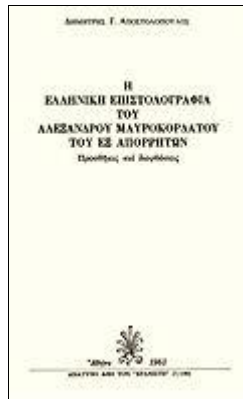
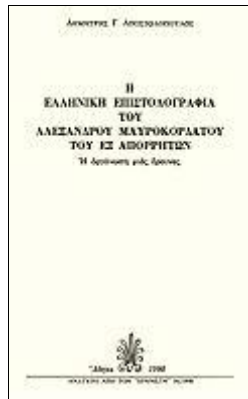
Αποτελεί την πρώτη προσπάθεια να συγκεντρωθεί και να ερευνηθεί στο σύνολό της η ελληνική επιστολογραφία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του εξ απορρήτων. Με την επιστολογραφία του, σύμφωνα με πληροφορίες δημοσιευμένες σε μελέτες του Κωνσταντίνου Αμαντιού και του Ανδρέα Horvath, είχε ασχοληθεί ο σύγγρος φιλόλογος Μαυρίκιος Dercsényi χωρίς όμως να δημοσιεύσει ποτέ τα πορίσματα των ερευνών του. Στα δύο δημοσιεύματα απογράφονται όλες οι δημοσιευμένες επιστολές του, ταυτίζονται όσες είχαν γνωρίσει πολλαπλές εκδόσεις και συγκροτείται ένα corpus καταταγμένο με βάση τα incipit. Δημιουργήθηκε έτσι ένα εύχρηστο εργαλείο για να γίνουν τα επόμενα βήματα: να εντοπιστούν τυχόν άγνωστες και αδημοσίευτες επιστολές του Μαυροκορδάτου και να καταγραφεί η χειρόγραφη παράδοσή τους.

Μνείες και κρίσεις

- Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, έκδ. ζ', Αθήνα 1985, σ. 538.
- P. Cernovodeanu-M. Caratasu, «Correspondance diplomatique d'Alexandre Mavrocordato l' Exaporite, 1676-1703», *Revue des Études Sud-Est Européennes* 23 (1984), 358.
- G. Podskalsky, *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft, 1453-1821*, Μόναχο 1988, σ. 297 σημ. 1241.
- Κ. Θ. Κυριακόπουλος, *Μελέτιος (Μήτρος) Αθηνών, ο γεωγράφος (1661- 1714)* (δ. δ.), τ. 1, Αθήνα 1990, σ. 92 σημ. 88.
- S. Zervos, *Recherches sur les Phanariotes et leur idéologie politique (1666-1821)* (Thèse), τ. 2, Παρίσι 1990, σ. 109.
- Λίνος Πολίτης, *Κατάλογος χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, αρ. 1857-2500*, Αθήνα 1991, σ. 300, 319.
- Δ. Ζ. Σοφιανός, *Τα χειρόγραφα των Μετεώρων*, τ. 4, Αθήνα 1993, σ. 421 σημ. 1.
- Π. Σωτηρούδης, *Κατάλογος ελληνικών χειρογράφων*, τ. 1 (1-100), Άγιον Όρος 1998, σ. 193.
- M. Manoussacas - M. Lassithiotakis, *François Scouphos, Ο Γραμματοφόρος (Le Courier)*, Αθήνα 1998, σ. 160 σημ. 4.
- Dimitrios Livaniotis, «Pride, prudence, and the fear of God: the loyalties of Alexander and Nicholas Mavrocordatos (1664-1730)», *Dialogos. Hellenic Studies Review* 7 (2001), 19 σημ. 7.
- Φώτιος Αρ. Δημητρακόπουλος, «Συμπληρωματικός κατάλογος χειρογράφων του Σπουδαστηρίου Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών», *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών* ΛΕ' (2003-2004), 352-365.
- Erich Lamberz, *Katalog der griechischen Handschriften des Athosklosters Vatopedi*, Band 1, Codices 1-102, Θεσσαλονίκη 2006, αρ. 21.

Νίκος Κ. Ψημμένος, *Μελετήματα Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, Γ΄. Κορυδαλική περίοδος: Οι πρώτοι φιλοσοφήσαντες*, Ιωάννινα 2008. «Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος: “Ως ο βίος οφείλει διιθύνεσθαι”», σ. 111 σημ. 2.

Συμεών Α. Πασχαλίδης, «Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Νεομάρτυρες», *Εισ μαρτύριον τοις έθνεσι. Τόμος χαριστήριος εικοσαετηρικός εις τον Οικουμενικόν Πατριάρχην κ. κ. Βαρθολομαίον*, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 712 σημ. 48.

Τα ανάτυπα των μελετών αρ. 1 & 2.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

2. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Το υπόμνημα του Γεράσιμου Βλάχου στα “Φυσικά” του Αριστοτέλη και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο εξ απορρήτων», *Ο Ερανιστής* 17 (1981), 187-195 [Ανάτυπο, Αθήνα 1981].

Στο συμπλήρωμα του έργου του André Wartelle για τα ελληνικά χειρόγραφα του Αριστοτέλη και των Υπομνηματιστών του, που δημοσιεύτηκε πρόσφατα (Παρίσι 1980), παρουσιάζεται και ένα χειρόγραφο να περιέχει μια Παράφραση του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου στα «Μετά τα Φυσικά» του Αριστοτέλη. Πρόκειται για πυρίκαυστο χειρόγραφο της Μονής Αγίας Λαύρας Καλαβρύτων.

Η αυτοψία του χειρογράφου έδειξε πως περιέχει το υπόμνημα του Γεράσιμου Βλάχου στα «Φυσικά» του Σταγειρίτη και δεν έχει καμιά σχέση ούτε με τον Μαυροκορδάτο ούτε με τη Μεταφυσική του Αριστοτέλη.

Μνείες και κρίσεις

Ρωξάνη Αργυροπούλου, «Νεοελληνική Φιλοσοφία. Απολογισμός 1978- 1982», *Μαντατοφόρος* 21 (1983), 6.

G. Podskalsky, *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft, 1453-1821*, Μόναχο 1988, σ. 248 σημ. 1024.

Charitonas Karanasios, *Sebastos Trapezuntios Kyminetes (1632-1702)*, Βισμπάντεν 2001, σ. 10 σημ. 45.

Νίκος Κ. Ψημμένος, *Μελετήματα Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, Γ΄. Κορυδαλική περίοδος: Οι πρώτοι φιλοσοφήσαντες*, Ιωάννινα 2008. «Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος: “Ως ο βίος οφείλει διιθύνεσθαι”», σ. 111 σημ. 2.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

3. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η ελληνική κοινωνία της Κωνσταντινούπολης στο δεύτερο μισό του ΙΖ΄ αιώνα. Σχόλια σε μια γαλλική περιγραφή της εποχής», *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 32/6 (1982), 69-75 [Ανάτυπο, Βιέννη 1982].

Ανακοίνωση στο 16ο Διεθνές Βυζαντινολογικό Συνέδριο και στη θεματική «Mittel- und Westeuropa und das postbyzantinische Griechentum vor 1800. II. I. Sozialstruktur des Griechentums». Από την εποχή του Κων. Παπαρρηγόπουλου χρησιμοποιούνται στην ελληνική ιστοριογραφία εκτιμήσεις για την μεταβυζαντινή ελληνική κοινωνία που περιέχονται σε γαλλικό δημοσίευμα του 1695. Θεωρήθηκαν μάλιστα ιδιαίτερα αξιόπιστες, αφού προέρχονται από μη ελληνικής προέλευσης πηγή. Στην ανακοίνωση παρουσιάζεται η εικόνα της μεταβυζαντινής ελληνικής κοινωνίας όπως την αποτύπωσε ο γάλλος συγγραφέας. Αναζητούνται οι λόγοι που τον έκαναν να ασχοληθεί με την ελληνική κοινωνία και ο σκοπός που ήθελε να υπηρετήσει. Η αποκάλυψη πως πρόκειται για κείμενο προορισμένο να υπηρετήσει την προπαγάνδα των καθολικών αποκαλύπτει τις πραγματικές διαστάσεις της μαρτυρίας, ενώ στη συνέχεια αξιοποιούνται οι πληροφορίες που δίνονται –απαλλαγμένες από τη λογική της προπαγάνδας.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

4. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Les mécanismes d'une Conquête: adaptations politiques et statut économique des conquis dans le cadre de l'Empire Ottoman», *Économies méditerranéennes; équilibres et intercommunications, XIIIe-XIXe siècles*, τ. 3, Αθήνα 1986, σ. 191-204 [Ανάτυπο, Αθήνα 1986].

Εισήγηση στο Β΄ Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας που οργάνωσε το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών με θέμα: «Μεσογειακές οικονομίες: ισορροπίες και διασυνδέσεις, 13ος - 19ος αι.». Στόχος της εισήγησης: να παρουσιάσει μέσα από την οπτική των κατακτημένων την αλλαγή που επήλθε στο πολιτικό σκηνικό της Ανατολής, με τη βαθμιαία κατάκτηση των βυζαντινών κυρίως εδαφών από τους Οθωμανούς και την ανακατανομή των ρόλων στη διαχείριση των οικονομικών πόρων.

Μνείες και κρίσεις

J. Irmscher, *Byzantinologica* 49 (1988) fasc. 1, 109.

Κ. Κωστής, «Κοινότητες, Εκκλησία και μιλλέτ στις "ελληνικές" περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας...», *Μνήμων* 13 (1991), 61 σημ. 13.

Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου, *Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)*, Αθήνα 1996, σ. 65 σημ. 10.

John C. Alexander (Alexandropoulos), «The Lord Giveth and the Lord Taketh away: Athos and the Confiscation Affair of 1568-1569», *Ο Αθως στους 14ο - 16ο αιώνες*, Αθήνα 1997, σ. 150 σημ. 3.

S. D. Petmezas, «The formation of early Hellenic nationalism and the special symbolic and material interests of the new radical republican intelligentsia (ca. 1790-1830"», *Historiein* 1 (1999), 70 σημ. 21.

Despina Tsourka-Papastathi, «Les institutions du droit privé: Mécanismes d'équilibre entre systèmes de droit concourants et concurrents», *Βυζαντινά - Μεταβυζαντινά. La périphérie dans le temps et l'espace, Actes de la 6e Séance plénière organisée par Paolo Odorico dans le cadre du XXe Congrès international des Études byzantines, Collège de France - Sorbonne, Paris, 19-25 Août 2001, Paris 2003*, σ.148 σημ. 18.

Πηνελόπη Στάθη, «Αλλαξοπατριαρχείες στον θρόνο της Κωνσταντινούπολης (17ος-18ος αι.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 7 (2004), σ. 49-50 σημ. 43.

Μ. Γ. Βαρβούνης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ηγεμονία της Σάμου*, Αθήνα 2005, σ. 14 σημ. 3.

Despina Tsourka - Papastathi, «A propos des privilèges octroyés par Mehmed II au patriarche Gennadios Scholarios : mythes et réalités», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 274 σημ. 81.

K. Giakoumis, «Dialectics of Pragmatism in Ottoman Domestic Interreligious Affairs. Reflections on the Ottoman Legal Framework of Church Confiscation and Construction and a 1741 Firman for Ardenicë Monastery», *Balkan Studies* 47 (2008-2012), σ. 78 σημ. 19.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

5. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Μία συνοδική πράξη (1493) του Μαξίμου Δ΄ που αποδίδεται στον Νήφωνα Ε΄», *Μνήμων* 11 (1987), 74-82.

Με τη μελέτη αυτή διορθώνεται η καθιερωμένη ως σήμερα εντύπωση, πως ο πατριάρχης Νήφων Ε΄ ήταν αυτός που το 1493 εξέδωσε μια πράξη με την οποία οι επισκοπές Διαυλείας και Ταλαντίου ενώνονταν σε ενιαία επισκοπή. Η συγγραφέας εντοπίζει ότι η χρονολογία αυτή δεν ταιριάζει με καμιά πατριαρχία του Νήφωνα Ε΄. Προσφεύγοντας λοιπόν σε στοιχεία χρονολογικά που περιέχονται σε μεταγενέστερες πράξεις, ανιχνεύοντας τη διπλωματική υφή της πράξης του 1493, διερευνώντας τις συνθήκες και αξιοποιώντας τις γνώσεις μας για τα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν στην υπόθεση η συγγραφέας καταλήγει ότι ο πατριάρχης που ένωσε το 1493 τις δύο επισκοπές ήταν ο Μάξιμος Δ΄.

Μνείες και κρίσεις

Βαγγέλης Καραμανωλάκης-Παναγιώτης Στάθης, «Αφηγηματικές στρατηγικές στην ιστορική γραφή», *Μνήμων* 15 (1993), 248-249 σημ. 34.

Ελισάβετ Ζαχαριάδου, *Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία*, Αθήνα 1996, σ. 126 σημ. 39.

Κρίτων Χρυσοχοϊδης, «Τα οικονομικά των επισκόπων στις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα και η περίπτωση του Γενναδίου Σερρών», *Σύμμεικτα* 12 (1998), 285 σημ. 51, 312 σημ. 157.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

6. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Νέα ευρήματα για την επιστολογραφία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του εξ απορρήτων», *Μολυβδοκονδυλοπελεκητής* 1 (1989), 26-36 [Ανάτυπο, Αθήνα 1989].

Το θέμα της ελληνικής επιστολογραφίας του Μαυροκορδάτου είχε για πολλούς κλείσει. Για παράδειγμα, δύο ρουμάνοι ερευνητές που εξέδωσαν το 1984 την διπλωματική του αλληλογραφία, δημοσίευσαν επ' ευκαιρία και μερικές ελληνικά γραμμένες επιστολές του σαν τις μόνες που έμεναν ακόμα αδημοσίευτες. Ωστόσο στο δημοσίευμα αυτό παρουσιάζονται 53 ακόμα ελληνικά γραμμένες επιστολές του που σώζονται στο Αρχείο του Μετοχίου του Παναγίου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη και σε κώδικα της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους. Πρόκειται για 41 πρωτότυπες επιστολές και 12 που το κείμενό τους είναι αντίγραφο. Τον μίτο για την αποκάλυψη των επιστολικών αυτών κειμένων του εξ απορρήτων τον έδωσαν κάποιες αναφορές ή υπαινιγμοί που περιέχονταν σε μελετήματα του Μ. Γεδεών και του Σωφρόνιου Ευστρατιάδη. Στο τελευταίο μέρος του δημοσιεύματος αποτιμάται η σημασία του ευρήματος και δίνονται δείγματα από μερικές από τις νέες ιστορικές πληροφορίες που έρχονται στο φως.

Μνείες και κρίσεις

M. Manoussacas - M. Lassithiotakis, *François Scouphos, Ο Γραμματοφόρος (Le Courrier)*, Αθήνα 1998, σ. 160 σημ. 4.

Πηνελόπη Στάθη, «Γράμματα και πρόσωπα στο 18ο αιώνα. Αλληλογραφία από τη συλλογή του μετοχίου του Παναγίου Τάφου Κωνσταντινούπολης», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 8 (2006) -Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου Νεοελληνική Επιστολογραφία (16ος-19ος αι.), 102 σημ. 40.

7. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ένα δοκίμιο Πολιτικής του 1768», *Τα Ιστορικά τχ.* 12-13 (1990), 113-120 [Ανάτυπο, Αθήνα 1992]. πβ. *Ζητήματα Ιστορίας των νεοελληνικών γραμμάτων. Αφιέρωμα στον Κ.Θ. Δημαρά*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 81-87.

Σε χειρόγραφο που σώζεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη παραδίδεται ένα ανέκδοτο και αθησαύριστο κείμενο με την επιγραφή «Πολιτική σχέδη δι' ης αν τις κρίνοι οία τα κατά το πολίτευμα» και χρονολογία «Δεκέμβριος 1768». Στη μελέτη αποδεικνύεται πως ο γραφέας του κειμένου στο αθηναϊκό χειρόγραφο είναι και ο συγγραφέας του και πως στο κόσμημα με το οποίο θέλησε να κλείσει το κείμενο απαθανάτισε και το όνομά του: Σέργιος. Αυτό το εύρημα σε συνδυασμό με άλλα κωδικολογικά στοιχεία οδηγούν στην πεποίθηση πως ο γραφέας είναι ο Σέργιος Μακραίος. Μολονότι δεν υπάρχουν αδιάσειστα στοιχεία που να στηρίζουν την υπόθεση πως ο γραφέας του κειμένου είναι και ο συγγραφέας του, υποστηρίζεται η άποψη πως το κείμενο αποτελεί ένα τεκμήριο και των ιδεολογικών αναζητήσεων των Φαναριωτών που, μετά την αμφισβήτηση που γνώρισαν λίγο μετά το 1750, ανασυγκροτούσαν τα πνευματικά τους εργαλεία.

Μνείες και κρίσεις

Γ. Κεχαγιόγλου, «Βενετική έκδοση του *Περί των διχονοιών των εν ταις Εκκλησίαις της Πολωνίας του Ευγενίου Βούλγαρη*», *Ελληνικά* 44 (1994), 453 σημ. 2.

Μαρία Α. Χριστοπούλου, «Το χειρόγραφο “περί ανεξιθρησκείας” του Ευγένιου Βούλγαρη (Πρόδρομη ανακοίνωση)», *Νεοελληνική παιδεία και κοινωνία. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου αφιερωμένου στη μνήμη του Κ. Θ. Δημαρά*, Αθήνα 1995, σ. 52.
Charoula Argyriadis-Kervegan, «Neuere Rechtsgeschichte in Griechenland», *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte* 23 (2001), 122 σημ. 10.
Έφη Κάννερ, *Φτώχεια και φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753–1912*, Αθήνα 2004, σ. 60 σημ. 11.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

8. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Η Θάσος ως πατριαρχική εξαρχία», *Θασιακά* 7 (1991–1992) – Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Θασιακών Μελετών, 155–160 [Ανάτυπο, Καβάλα 1992].

Η εκκλησιαστική ιστορία της Θάσου και το ιδιαίζον καθεστώς της πατριαρχικής εξαρχίας με το οποίο διοικήθηκε κατά περιόδους το νησί αποτελούν το αντικείμενο της μελέτης αυτής. Εισαγωγικά παρουσιάζονται τα κύρια χαρακτηριστικά του θεσμού της πατριαρχικής εξαρχίας και ο τρόπος λειτουργίας του και ιδιαίτερα μελετάται η περίοδος του 17ου αιώνα, κατά την οποία η εκκλησιαστική διοίκηση και τα εισοδήματα της Θάσου είχαν εκχωρηθεί από τον πατριάρχη σε έξαρχο. Τέλος, εξετάζονται οι λόγοι που οδήγησαν στην κατάργηση αυτού του καθεστώτος: ήταν οι πληθυσμιακές ανακατατάξεις που συνέβησαν τότε στην περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας.

Μνείες και κρίσεις

Αλέξανδρος, μ. Μαντινείας και Κυνουρίας, «Αναζήτησις παρουσίας της Εκκλησίας Μαρωνείας στην Θάσο», *Θασιακά* 10 (1996–1997), 53 σημ. 5.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

9. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Μέρες του 1707 ή ένα εγκώμιο του κόκκινου κρασιού», *Ιστορία του ελληνικού κρασιού*, Αθήνα, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1992, σ. 191–196 [Ανάτυπο, Αθήνα 1992].

Στα 1707 ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος δέχεται στην Κωνσταντινούπολη διάφορα μικρά δώρα από τον Χρύσανθο Νοταρά –κυρίως κόκκινο κρασί για το οποίο δείχνει ιδιαίτερη προτίμηση. Οι πληροφορίες αυτές, που παραδίδονται από επιστολές του που πρόσφατα εντοπίστηκαν (βλ. αρ. 6), αποτέλεσαν την αφορμή για να μελετηθούν όψεις από την καθημερινή ζωή του διάσημου Φαναριώτη στα 1707: αναπλάθονται οι υποθέσεις που τον απασχόλησαν την χρονιά εκείνη και αναζητείται το νόημα της αποστολής αυτών των μικρών δώρων.

Μνείες και κρίσεις

Στέλιος Αγ. Παπαδόπουλος, «Β΄ Τριήμερο Εργασίας Ιστορία του Ελληνικού Κρασιού», *Τεχνολογία* 4 (1991), 29–30 [= του ίδιου, *Ανθρωπολογικά Μουσειολογικά. Μικρά Μελετήματα*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα

2003, σ. 255-258 αρ. 30, 257].

10. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Η λογοκρισία που δεν έγινε», *Ο Εραμιστής* 19 (1993), 235-243 [Ανάτυπο, Αθήνα 1993].

Στη διάρκεια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας, ο λόγιος Φαναριώτης Ιακωβάκης Ρίζος Νερουλός δίνοντας μια σειρά διαλέξεων στη Γενεύη για την Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας θέλησε, μεταξύ άλλων, να προβάλλει τη συμβολή των Φαναριωτών στην πνευματική αναγέννηση των Ελλήνων αλλά και, ενόψει της μορφής του κράτους που πήγαινε να δημιουργηθεί, να τονίσει τη συμβολή τους στη διαμόρφωση της εθνικής ιδεολογίας. Υποστήριξε πως ο γενάρχης των Φαναριωτών Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος σε επιστολές του, γραμμένες στα τέλη περίπου του 17ου αιώνα, εκδήλωνε το μίσος εναντίον των καταπιεστών του έθνους του και εξέφραζε την επιθυμία για την απελευθέρωσή του –αποσπάσματα τα οποία έκρινε σκόπιμο να αφαιρέσει ο πρώτος εκδότης των επιστολών του, στα 1804 στην Κωνσταντινούπολη. Στη μελέτη αποδεικνύεται πως ο εκδότης του 1804 δεν επενέβη στα επιστολικά κείμενα του Μαυροκορδάτου και πως όσα υποστήριξε ο Ρίζος Νερουλός ήταν ένα τέχνασμα για να ενισχύσει τη συμβολή των Φαναριωτών και σε θέματα εθνικής ιδεολογίας.

Μνείες και κρίσεις

Φίλιππος Ηλιού, *Ελληνική Βιβλιογραφία του 19ου αιώνα. Βιβλία - Φυλλάδια*, τ. 1, Αθήνα 1997, σ. 100 αρ. 1804.25.

Νίκος Κ. Ψημμένος, *Μελετήματα Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, Γ΄. Κορυθαλική περίοδος: Οι πρώτοι φιλοσοφήσαντες*, Ιωάννινα 2008. «Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος: "Ως ο βίος οφείλει διιθύνεσθαι"», σ. 111 σημ. 2.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

11. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Τα "Βασιλικά" (έκδ. Fabrotus) στην Κωνσταντινούπολη», *Ο Εραμιστής* 19 (1993), 330-332.

Καθιερωμένη ήταν η άποψη πως η έκδοση των «Βασιλικών» που έγινε στο Παρίσι από τον Fabrotus στα 1647 έφθασε στην Ανατολή μέσω των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Στη σύντομη αυτή μελέτη αποδεικνύεται πως ο πρώτος που έφερε την έκδοση στην Ανατολή ήταν ο Χρυσάνθος Νοταράς, στα 1700, στην Κωνσταντινούπολη. Τον ακολούθησαν αμέσως μετά ο ηγεμόνας Ματθαίος Μπασσαράμπα και οι Μαυροκορδάτοι.

Τα ανάτυπα των μελετών αρ. 6, 5 & 7.

Μνείες και κρίσεις

- Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1997)», *Βυζαντικά* 18 (1998), 336.
- Σπ. Ν. Τρωιάνος, *Οι πηγές του βυζαντινού δικαίου*, Αθήνα - Κομοτηνή 21999, σ. 327 σημ. 29.
- Πηνελόπη Στάθη, *Χρυσάνθος Νοταράς, πατριάρχης Ιεροσολύμων. Πρόδρομος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, Αθήνα 1999, σ. 96 σημ. 262.
- Ελευθερία Παπαγιάννη, «Droit byzantin contre pratique judiciaire. Une affaire de divorce au XVIIIe siècle», *Byzantine Law. Proceedings of the International Symposium of Jurists, Thessaloniki, 10-13 December 1998*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 252 σημ. 35 [= «Βυζαντινό δίκαιο κατά δικαστηριακής πρακτικής. Μία απόφαση διαζυγίου το 18ο αιώνα», *Αρμενόπουλος. Επιστημονική Επετηρίδα* 21 (2000), 276 σημ. 35].
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «"... Πολιτικόν νόμον αίφνης προκύπτοντα εις φως εξ αρχαιολογικής ανασκαφής εν τοις βυζαντινοίς χειρογράφοις". Μνήμη Αναστασίου Π. Χριστοφιλοπούλου (1912-1998)», *Digesta* 3 (2000), 87 σημ. 46.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Η ιστορία της Ρώμης και του Ρωμαϊκού Δικαίου στα βυζαντινά και μεταβυζαντινά νομικά εγχειρίδια», *Τιμαί Ιωάννου Τριανταφυλλοπούλου*, Αθήνα - Κομοτηνή 2000, σ. 428 σημ. 58.
- Πηνελόπη Στάθη, «Χρυσάνθου Νοταρά, "Προθεωρία εις τους νόμους"», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 6 (2000), 194 σημ. 28.
- Constantin G. Pitsakis, «Droit romain et droit gréco-romain dans les manuels grecs de la période post-byzantine: L'emploi idéologique», *Σύμμεικτα προς τιμήν Παναγιώτη Δ. Δημάκη, Αρχαία δίκαια και κοινωνία*, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σ. 531 σημ. 39.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Η μεταβυζαντινή θράκη στις απαρχές της νεοελληνικής νομικής ιστορίας», *Μεταβυζαντινή θράκη (ΙΕ'-ΙΘ' αι.). Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών*, Κομοτηνή 2005, σ. 250 σημ. 33.
- Constantinos G. Pitsakis, «L'héritage du droit romain: idéologie, continuités, ruptures», *Dopo le due cadute di Costantinopoli (1204, 1453): Eredi ideologici di Bisanzio, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Venezia, 4-5 dicembre 2006*, a cura di Marina Koumanoudi e Chryssa Maltezu, [Istituto Ellenico di Studi Bizantini e Postbizantini di Venezia, Convegni - 12], Venezia 2008, σ. 30 σημ. 23.

< Περιεχόμενα

Ευρετήριο >

12. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Νεολογισμοί στην "Πολιτική σχέδη"», *Ο Ερανιστής* 19 (1993), 332-334.

Η «Πολιτική σχέδη» είναι ένα δοκίμιο Πολιτικής που γράφτηκε στα 1768 και προσγράφεται στον Σέργιο Μακραίο (βλ. αρ. 7). Στο σύντομο αυτό δημοσίευμα καταγράφονται οι νεολογισμοί που περιέχονται στο δοκίμιο. Μερικοί από

αυτούς εντοπίζονται και στη Λογική του Ευγένιου Βούλγαρη, έργο το οποίο ο Μακράιος διδάχτηκε στην Αθωνιάδα και δημοσιεύτηκε στη Λιψία το 1766. Το γεγονός ωστόσο, ότι ο Μακράιος ήταν μαθητής του Βούλγαρη στην ίδια Σχολή, δικαιολογεί καταρχήν τη συνάφεια και δεν τίθεται θέμα μη προσγραφής του έργου στον Μακράιο.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

13. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Οι δύο αρχαιότεροι κώδικες της Ι. Μ. Μυτιλήνης», *Γραπτές πηγές στη Λέσβο. Ο πλούτος των τοπικών συλλογών*, Μυτιλήνη 1993, 41-46.

Στη μητρόπολη Μυτιλήνης και συγκεκριμένα στην κατοικία του εκάστοτε μητροπολίτη στο χωριό Χάλικας φυλάσσονται οι διασωθέντες κώδικες της κοινότητας Μυτιλήνης. Δεδομένου ότι ο παλαιότερος κώδικας με πράξεις του 16ου αι. έχει χαθεί, οι δύο πρώτοι κώδικες της συλλογής, που είναι εκκλησιαστικοί κώδικες –οι άλλοι οκτώ είναι κοινοτικοί–, αποτελούν και τα παλαιότερα γραπτά μνημεία της τουρκοκρατούμενης Μυτιλήνης. Γίνεται λοιπόν μια πρώτη αποτίμηση του περιεχομένου ιστορικού υλικού, το οποίο ο σ. έχει αποδελτιώσει αναλυτικά με τη μορφή εκτεταμένων περιλήψεων (έργο που παραμένει ακόμη ανέκδοτο), προκειμένου οι μελετητές της τοπικής ιστορίας της Λέσβου αλλά και οι μελετητές των διαφόρων θεσμών της Τουρκοκρατίας να γνωρίσουν τις πολύτιμες αυτές ιστορικές πηγές και να αξιοποιήσουν τις πληροφορίες που μας παρέχουν.

Μνείες και κρίσεις

Μαρία Αναγνωστοπούλου, «Ρυθμιστικές αποφάσεις για έθιμα του γάμου στη μητροπολιτική επαρχία Μυτιλήνης κατά το 18ο αιώνα», *Λεσβιακά* 16 (1996), 6 σημ. 1.

Απόστολος Φ. Σπανός, *Κώδιξ Α΄ Ιεράς Μητροπόλεως Μυτιλήνης (18ος αι.)*, Πρόλογος Δημ. Γόννης, Εκδόσεις Ιεράς Μητροπόλεως Μυτιλήνης αρ. 32, Μυτιλήνη 2006, σ. 19, 22 σημ. 1, 299.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

14. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Ένα, ακόμα, χειρόγραφο από την Κοσίνιτσα (Princeton, χφ Garrett 6)», *Ελληνικά* 43 (1993), 403-408 [Ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 1993].

Το μοναστήρι της Κοσίνιτσας στο όρος Παγγαίο γνωρίζουμε πως διέθετε ένα μεγάλο αριθμό χειρογράφων, τα οποία χάθηκαν μετά την εισβολή και τη λεηλασία που υπέστη η μονή από τα βουλγαρικά στρατεύματα το 1917. Παρά τον σχετικό όρο της *Συνθήκης του Neuilly (1919)*, τα χειρόγραφα που παραδόθηκαν αποτελούσαν μικρό μόνο μέρος του συνόλου. Εκτοτε η επιστήμη έχει επιδοθεί στο να εντοπίσει τα μη επιστραφέντα εκείνα χειρόγραφα, που είναι πλέον διασκορπισμένα σε διάφορες συλλογές ανά τον κόσμο. Η συγγραφέας σε επίσκεψή της στο Τμήμα χειρογράφων της πανεπιστημιακής

βιβλιοθήκης του Princeton εντόπισε ένα ακόμα χειρόγραφο που ανήκε στη συλλογή του μοναστηριού. Στη μελέτη της παρουσιάζει τα στοιχεία που την οδήγησαν στην αναγνώριση της προέλευσης του χειρογράφου, στοιχεία παλαιογραφικού κυρίως χαρακτήρα.

Μνείες και κρίσεις

Βασίλης Ατσαλος, *Η ονομασία της ιεράς μονής της Παναγίας της αχειροποιήτου του Παγγαίου, της επονομαζομένης της Κοσινίτσης ή Εικοσιφοινίσσης*, Δράμα 1996, σ. 4 σημ. 1, 101 σημ. 359, 106 σημ. 373 & 374, 107.

Βασ. Κατσαρός, *Τα χειρόγραφα των μονών Τιμίου Προδρόμου Σερρών και Παναγίας Αχειροποιήτου του Παγγαίου (Κοσίνιτσας). Η ιστορία των αριθμών*, Σέρρες 1995, σ. 225.

Βασ. Κατσαρός, «Παρατηρήσεις και σχόλια με αφορμή την έκδοση ενός βιβλίου», *Ιστοριογεωγραφικά* 5 (1995), 198 σημ16.

Marcel Richard, *Répertoire des bibliothèques et des catalogues de manuscrits grecs*, 3ème édition par Jean-Marie Olivier, Turnhout 1995, n. 2015.

Συμεών Πασχαλίδης, «Μητρόπολη Δράμας» στο (γεν. επ. Θεόδωρος Ζήσης) *Τα μοναστήρια της Μακεδονίας, τ. 1, Ανατολική Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 101.

Evelina Mineva, «Cod. Vindobonensis Suppl. Gr. 165, ο "αγνοούμενος" κώδικας 18 της Κοσίνιτσας», *Ελληνικά* 49 (1999), 146 σημ. 18.

Γ. Κ. Παπάζογλου, «Δύο χειρόγραφα της Εικοσιφοινίσσης του Παγγαίου», Από-φωνης. επιστημονική *Επετηρίς του Εργαστηρίου Παλαιογραφίας* [του Πανεπιστημίου Θράκης] 1 (2000/2001), 38 σημ. 11.

Γιάννης Χ. Μπιτούνης, *Η βυζαντινή οικογένεια Λαμπάρδη-Λαμπαρόπουλου. Ο βίος στη Δημητσάνα από τον 10ο ως τον 20ό αιώνα*, Αθήνα 2007, σ. 50.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

15. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Ένα "ίσον" "εκβληθέν από του Μεγάλου Νομίμου"», *Ροδωνιά. Τιμή στον Μ. Ι. Μανούσακα*, τ. 1, Ρέθυμνο 1994, σ. 25-35 [Ανάτυπο, Ρέθυμνο 1994].

Σε έναν από τους χειρόγραφους κώδικες που συγκρότησε ο λόγιος του 18ου αι. Νικόλαος Καρατζάς ενσωμάτωσε και ένα δίφυλλο το οποίο σώζει ένα κείμενο που αντιγράφηκε από την επίσημη νομική συναγωγή του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, το «Μέγα Νόμιμον». Πρόκειται για διατάξεις σχετικές με το δίκαιο του γάμου που αποφασίστηκαν επί Νεοφύτου Β΄ τον Μάιο του 1611 και καταχωρίστηκαν στα δύο επίσημα βιβλία του Πατριαρχείου, στον «ιερόν κώδικα» και στο «Μέγα Νόμιμον». Επίσημο αντίγραφο, «ίσον» από την τελευταία αυτή πηγή, εκδόθηκε κάποτε και το κείμενό του σώζεται στο δίφυλλο που βρήκε και ενσωμάτωσε στο χειρόγραφό του ο Καρατζάς. Από το υδατόσημο του χαρτιού αλλά και από τον γραφέα –που είναι ο Μάρκος Πορφυρόπουλος– το κείμενο χρονολογείται στα τέλη του 17ου αι. Το κείμενο εκδίδεται με βάση το χειρόγραφο του Καρατζά (τώρα στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων) και το χειρόγραφο Κοσινίτσας 1 (τώρα στο Κέντρο Ivan Dujčev Σόφιας).

Μνείες και κρίσεις

- Βασ. Κατσαρός, *Τα χειρόγραφα των μονών Τιμίου Προδρόμου Σερρών και Παναγίας Αχειροποιήτου του Παγγαίου (Κοσίνιτσας). Η ιστορία των αριθμών*, Σέρρες 1995, σ. 222 σημ. 33.
- Ε. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger*, 73 (1995), 435.
- Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1997)», *Βυζαντιακά* 18 (1998), 335-336.
- Γ. Κ. Παπάζογλου, «Χειρόγραφα του Νικολάου Καρατζά εις την Βιβλιοθήκην του Βρετανικού Μουσείου (άλλοτε χειρόγραφα Guilford)», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 49 (1994-1998), 241 σημ. 1.
- Βασ. Κατσαρός, «Ο επίσκοπος Κίτρους Ιωάννης», *Επιστημονικό Συνέδριο. Η Πιερία στα βυζαντινά και νεώτερα χρόνια*, Θεσσαλονίκη [1999], σ. 142 σημ. 85.
- Georges K. Papazoglou, «Manuscripts inconnus de Nikolaos Karatzas dans les Bibliothèques du Mont Athos (Manuscripts de Dorothée Voulistas)», *Codices manuscripti*, τχ. 30 (Μάιος 2000), 35 σημ. 1.
- Γ. Κ. Παπάζογλου, «Νέα άγνωστα χειρόγραφα του λόγιου Φαναριώτη Νικολάου Καρατζά», *Από-φωνής. Επιστημονική Επετηρίς του Εργαστηρίου Παλαιογραφίας [του Πανεπιστημίου Θράκης]* 1 (2000/2001), 11 σημ. 1.
- Χρ. Π. Λασκαρίδης, *Αρσένιος ο Γραικός και η Μόσχα του 17ου αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 464 σημ. 25.
- Konstantinos G. Pitsakis, «Nouveaux témoignages sur Constantin Kabasilas», *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie, Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, Herausg. Lars M. Hoffmann unter Mitarbeit von Anuscha Monchizadeh, Wiesbaden 2005, σ. 506 σημ. 47.
- Dan Ioan Muresan, «De la place du Syntagma de Matthieu Blastarès dans le *Méga Nomimon* du patriarcat de Constantinople», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 430 σημ. 6.
- Μ. Γ. Βαρβούνης - Παν. Τζιβάρα, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και ιερά μητρόπολις Σάμου και Ικαρίας, Τόμος Α΄, Πατριαρχικά Γράμματα 1861-1928*, Αθήνα, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ν. Σάμου, 2009, σ. 174 σημ. 74.
- Γιώργος Κεκαυμένος, *Το κρυφό σχολειό. Το χρονικό μιας ιστορίας*, Αθήνα 2012, σ. 59 σημ. 154.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

16. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Οι πηγές της έμπνευσης ενός ερμηνευτικού σχήματος: ο "θρησκευτικός ουμανισμός"», *Επιστημονική Συνάντηση στη μνήμη του Κ. Θ. Δημαρά*, Αθήνα 1994, σ. 71-77 [Ανάτυπο, Αθήνα 1994].

Ο Κ. Θ. Δημαράς από την πρώτη κιόλας έκδοση της *Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, το 1948, παρουσίασε έναν κάναβο της εξέλιξης της ελληνικής κοινωνίας πάνω στον οποίο ύφανε την ιστορία της νεοελληνικής παιδείας. Για την πρώτη περίοδο της Τουρκοκρατίας (1453-1669) θεωρεί πως «τον τόνο στα πράγματα της παιδείας τον δίνει το φιλοπρόοδο και γενναίο πνεύμα της Εκκλησίας: θρησκευτικός ουμανισμός». Στη μελέτη προσδιορίζονται οι δρόμοι

μέσα από τους οποίους ο Δημαράς οδηγήθηκε στο ερμηνευτικό αυτό σχήμα και εντοπίζονται οι πηγές της έμπνευσής του.

Μνείες και κρίσεις

Μάρκος Α. Γκιόλας, *Ιστορία της Ευρυτανίας στους Νεότερους Χρόνους (1393–1821)*, Αθήνα 1999, σ. 428 σημ. 19.

Γιώργος Κεκαυμένος, *Το κρυφό σχολειό. Το χρονικό μιας ιστορίας*, Αθήνα 2012, σ. 95 σημ. 248, 249, 96 σημ. 251.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

17. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ορθόδοξοι τρόποι καταναγκασμού. Ο αφορισμός ενός Ρόδου άρχοντα τον 17ο αιώνα», *Ρόδος 2400. Διεθνές Συνέδριο 1993*, Ρόδος 1994, σ. 47–53 [Ανάτυπο, Ρόδος 1994].

Μια σειρά άγνωστων γεγονότων και προσώπων που παραδίδονται από ένα ανέκδοτο και αθησαύριστο πατριαρχικό κείμενο του 1620 φέρνει στο φως η μελέτη. Στον αρχαιότερο σωζόμενο στο πατριαρχικό Αρχιεπισκοπικό κώδικα είναι καταγεγραμμένη η πράξη άρσης του αφορισμού ενός δωδεκανήσιου άρχοντα που έγινε από τον μητροπολίτη Ρόδου. Μέσα από το επίσημο αυτό κείμενο, που εκδόθηκε επί Τιμοθέου Β΄, αναδεικνύεται μια υπόθεση που φαίνεται πως συντάραξε την κοινωνία της Ρόδου, καθώς ο «άρχοντας» Μάρκος θεωρήθηκε ύποπτος ιδιοποίησης τμήματος της κληρονομίας του θείου του. Οι κληρονόμοι του Μανουήλ Κιαβαρή έπεισαν τον μητροπολίτη Ρόδου για το δίκαιο των αιτιάσεών τους και εκείνος απήγγειλε εναντίον του Μάρκου αφορισμό και απαγόρευσε ακόμη και στους οικείους του κάθε συνάφεια μαζί του. Το βάρος της ποινής ήταν τέτοιο, ώστε ο αφορισμένος αποφάσισε να πάει στην Κωνσταντινούπολη. Απέδειξε εκεί, ενώπιον της συνόδου, την αθωότητά του και πέτυχε την άρση του αφορισμού και των συνεπειών του.

Στη μελέτη εκδίδεται διπλωματικά και με σχόλια το κείμενο του 1620. Παράλληλα αποτιμάται η σημασία της χρήσης του αφορισμού από την Εκκλησία ως μέσου καταναγκασμού στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας.

Μνείες και κρίσεις

Ε. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger*, 73 (1995), 435.

Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής, *Στη Ρόδο του 16ου–17ου αιώνα. Από τους Ιωαννίτες Ιππότες στους Οθωμανούς Τούρκους*, Ρόδος 2002, σ. 113 σημ. 1.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

18. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Η πρόσληψη της τοπικής ιστοριογραφίας», *Επιστημονική Συνάντηση στη μνήμη του Κ. Θ. Δημαρά*, Αθήνα 1994, 211–221 [Ανάτυπο, Αθήνα 1994].

Η ενασχόληση με θέματα τοπικής ιστοριογραφίας πυκνώνει κυρίως κατά τα μέσα του 19ου αι. χωρίς να λείπουν δείγματά της και στα προεπαναστατικά χρόνια. Ωστόσο, ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας και η αποτίμηση της συμμετοχής σ' αυτόν

δίνει το έναυσμα για την μεγάλη δράση, η οποία επικεντρώνεται στην ανεύρεση επιχειρημάτων για την προβολή αιτημάτων εκ μέρους κοινωνικών ομάδων και τόπων. Η όλη σύλληψη του θέματος με τη μορφή αυτή προσγράφεται στην φωτεινή σκέψη του Κ.Θ. Δημαρά, ο οποίος σε πολλές μελέτες του αλλά και με τις επιφυλλίδες του στην εφημερίδα *Το Βήμα* έθεσε το πρόβλημα: Η καλλιέργεια της τοπικής ιστορίας προβάλλει την πορεία του Ελληνισμού μετά την Άλωση, καθώς οι τοπικοί πολιτισμοί αθροιζόμενοι αποτελούν την εθνική ιστορία.

Μνείες και κρίσεις

Η μελέτη αποτέλεσε διδακτικό βοήθημα για τους φοιτητές του Ιόνιου Πανεπιστημίου. Θ. Παππάς, «Τοπική Ιστορία: από τη θεωρία στη σχολική πράξη», *Τεκμήριον* 2 (2000), 43.

Γιώργος Τόλιας, «Χώρος και ιστορία. Αρχαιοδιφικές και ιστοριογραφικές προσεγγίσεις της γεωγραφίας, 19ος-20ός αι.», Πρακτικά Δ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας *Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002*, τ. Β΄, Αθήνα 2004, σ. 98 σημ. 67, 99 σημ. 68.

Δημήτρης Δημητρόπουλος, «Διαδρομές της ιστοριογραφίας στα νησιά του Αιγαίου. Το παράδειγμα των Κυκλάδων και η Σίφνος», Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Σιφναϊκού Συμποσίου, *Σίφνος 27-30 Ιουνίου 2002, Εις μνήμην Νικολάου Βερνίκου-Ευγενίδη*, τ. Β΄, Αθήνα 2005, σ. 503 σημ. 5.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

19. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Πράξεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τον 16ο αιώνα. Ένας πρώτος απολογισμός», *Ροδωνιά. Τιμή στον Μ. Γ. Μανούσακα*, τ. 2, Ρέθυμνο 1994, σ. 325-330 [Ανάτυπο, Ρέθυμνο 1994].

Παρουσιάζεται με τρόπο συνοπτικό η εργασία συγκέντρωσης των πατριαρχικών πράξεων που εκπορεύτηκαν, από την Άλωση και μετά, από τους κόλπους του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Έμφαση δίνεται στη στατιστική και θεματολογική αποτίμηση του υλικού που αναφέρεται στον 16ο αι. Κατά την περίοδο αυτή δέκα έξι πατριάρχες πέρασαν από το θρόνο της Κωνσταντινούπολης –ανάμεσά τους ο Ιερεμίας Β΄– των οποίων η δραστηριότητα σε σχέση με τα προβλήματα που ανέκυψαν αποτυπώνεται σε 350 γνωστές ως τώρα πράξεις. Η μελέτη αυτή αποτέλεσε, στην πρώτη της μορφή, θέμα ανακοίνωσης στο 11ο συνέδριο της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας (Θεσσαλονίκη, Μάιος 1989).

Μνείες και κρίσεις

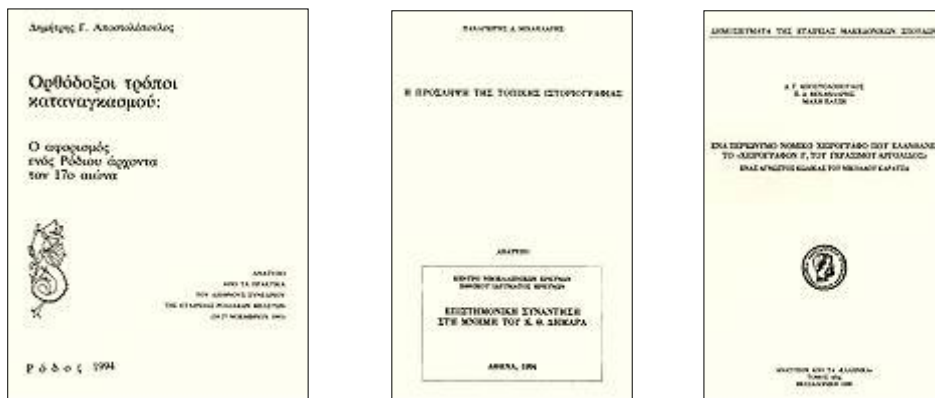
Ελισάβετ Χατζηαντωνίου, «Η παραχώρηση εκκλησιαστικών εδρών κατ' επίδοσιν», *Βυζαντιακά* 27 (2008), 137 σημ. 48.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

20. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ – Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ – ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ, «Ένα περιώνυμο νομικό χειρόγραφο που ελάνθανε: το "χειρόγραφο Γ, του Γερασίμου Αργολίδος". Ένας άγνωστος κώδικας του Νικολάου Καρατζά», *Ελληνικά* 45 (1995), 85-109 [Ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 1995].

Το περίφημο χειρόγραφο Γ από το οποίο οι Γ. Α. Ράλλης και Μ. Ποτλής άντλησαν υλικό για τον πέμπτο τόμο του *Συντάγματος των θείων και ιερών κανόνων*, το χειρόγραφο που σύμφωνα με τον Zachariae von Lingenthal είναι ένα από τα δύο σωζόμενα χειρόγραφα που παραδίδουν το έργο του Ιωάννη του Λυδού *Περί αρχών της Ρωμαίων πολιτείας*, το χειρόγραφο που σύμφωνα με τον Franz Dölger και τον Jean Darrouzès παρέδιδε, μόνο αυτό, τρία αυτοκρατορικά έγγραφα του 13ου αι. και ένα πατριαρχικό του 14ου, θεωρείτο από καιρό χαμένο.

Μια υποσημείωση ωστόσο σε μελέτη του Ευλόγιου Κουρίλα έδωσε το έναυσμα για την αναζήτησή του ανάμεσα στα χειρόγραφα της βιβλιοθήκης του. Εγχείρημα που έγινε δυνατό να πραγματοποιηθεί ύστερα από χρόνια, καθώς οι δικαστικές διενέξεις μεταξύ των κληρονόμων του και του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, στο οποίο είχε κληροδοτήσει τη βιβλιοθήκη του, κράτησαν αρκετά χρόνια. Τελικά, την άνοιξη του 1991, το χειρόγραφο εντοπίστηκε στο Σπουδαστήριο Ιστορίας Νεωτέρων Χρόνων του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, όπου και τελικά μεταφέρθηκε η βιβλιοθήκη Κουρίλα. Έγινε έτσι δυνατό να μελετηθεί από αυτοψία το πολύτιμο αυτό χειρόγραφο, να εντοπιστεί εκείνος που αρχικά το συγκρότησε, η ιστορία του αλλά και να ανασκευαστούν διάφοροι μύθοι για τα περιεχόμενά του. Πρόκειται για χειρόγραφο κώδικα που συγκρότησε ο λόγιος του 18ου αι. Νικόλαος Καρατζάς, χειρόγραφο το οποίο πέρασε κάποτε στην κατοχή του μητροπολίτη Αργολίδος Γερασίμου. Το χρησιμοποίησε ο Γ. Α. Ράλλης στον πέμπτο τόμο του *Συντάγματος* του, έμεινε στην οικογένεια Ράλλη ως τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και το 1944 το αγόρασε ο Ευλόγιος Κουρίλας.

Το ανάτυπο των μελετών αρ. 17, 18 & 20.

Μνείες και κρίσεις

- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Johannes Leunclavius (1541-1594). Μία επέτειος», *Βυζαντιακά* 15 (1995), 85 σημ. 77, 102 σημ. 104.
- С. G. Pitsakis, «Canonica byzantino-serbica minora, I. Le trisépiscopat: une «perversion» serbe?», *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ΄ αιώνα*, Αθήνα 1996, σ. 270 σημ. 9.
- Ε. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger*, 74 (1996), 486.
- Ρ. Antoniou, *Scriptorium* 51 (1997), 8*.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Δύο σημαντικές εκδόσεις κειμένων του Βυζαντινού Κανονικού Δικαίου», *Βυζαντιακά* 17 (1997), 104 σημ. 3.

- B. L. Fonkitch, «Les autographes de Jean Karyofyllis» [στα ρωσικά], *Manuscripts Grecs dans les Collections Européennes. Études Paléographiques et Codicologiques 1988-1998*, Μόσχα σ. 135 σημ. 2.
- Γ. Κ. Παπάζογλου, «Χειρόγραφα του Νικολάου Καρατζά εις την Βιβλιοθήκην του Βρετανικού Μουσείου (άλλοτε χειρόγραφα Guilford)», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 49 (1994-1998), 241 σημ. 1.
- Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1997)», *Βυζαντιακά* 18 (1998), 336-337.
- Πάυλος Μενεβίσογλου, *Μελετήματα περί του αγίου Μύρου*, Αθήνα 1999, σ. 26 σημ. 49.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Μία αφανής μαρτυρία για την εορτή των "Αγίων Νοταρίων" στην Κωνσταντινούπολη», *Βυζαντιακά* 21 (2000) –Αφιέρωμα στη μνήμη του καθηγητή Ιωάννη Ε. Καραγιαννόπουλου–, 426 σημ. 18.
- Πηνελόπη Στάθη, «Χρυσάνθου Νοταρά, "Προθεωρία εις τους νόμους"», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 6 (2000), 182 σημ. 7.
- Georges K. Papazoglou, «Manuscripts inconnus de Nikolaos Karatzas dans les Bibliothèques du Mont Athos (Manuscripts de Dorothée Voulimas)», *Codices manuscripti*, τχ. 30 (Μάιος 2000), 35 σημ. 1.
- Charoula Argyriadis-Kervegan, «Neuere Rechtsgeschichte in Griechenland», *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte* 23 (2001), 122 σημ. 10.
- Αθ. Ε. Καραθανάσης - Σουλτιάνα Δ. Λάμπρου, «Μελέτες του Boris FonkiΠ για αυτόγραφα του Ιωάννη Καρσοφύλλη και του Ευγένιου Βούλγαρη», *Από-φωνής. Επιστημονική Επετηρίς του Εργαστηρίου Παλαιογραφίας [του Πανεπιστημίου Θράκης]* 1 (2000/2001), 87 σημ. 2.
- Charitonas Karanasios, *Sebastos Trapezuntios Kyminetes (1632-1702)*, Βισμπάντεν 2001, σ. 287.
- Γ. Κ. Παπάζογλου, «Νέα άγνωστα χειρόγραφα του λόγιου Φαναριώτη Νικολάου Καρατζά», *Από-φωνής. Επιστημονική Επετηρίς του Εργαστηρίου Παλαιογραφίας [του Πανεπιστημίου Θράκης]* 1 (2000/2001), 11 σημ. 1, 16 σημ. 11.
- Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Μιχαήλ Ποιτής: Ο πρώτος καθηγητής του Εκκλησιαστικού Δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 36 (2002), 290 σημ. 27.
- Θεόδωρος Ε. Γιάγκος, *Ισαάκ μοναχού Νομοκάνονον πρόχειρον*, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 83 σημ. 31.
- Konstantinos G. Pitsakis, «Nouveaux témoignages sur Constantin Kabasilas», *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie, Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, Herausg. Lars M. Hoffmann unter Mitarbeit von Anuscha Monchizadeh, Wiesbaden 2005, σ. 508 σημ.52.
- Andreas Schminck, «Zur Einzelgesetzgebung der "makedonischen" Kaiser», *Fontes Minores XI*, Herausgegeben von Ludwig Burgmann, Φρανκφούρτη 2005, σ. 307 σημ. 256.
- Θεόδωρος Ε. Γιάγκος, *Κανόνες και λατρεία*, Θεσσαλονίκη 22006, σ. 20 σημ. 2, 44 σημ. 46.
- Πάυλος Μενεβίσογλου, *μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, Δύο πολύτιμα χειρόγραφα ιερών κανόνων (Πάτμου 172 -Αθηνών 1372)*, *Νομοκανονική Βιβλιοθήκη* 20, Κατερίνη 2006, σ. 94 σημ. 88.

21. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «L' *Aufklärung* néo-hellénique. La question sociale et ses issues politiques», *Τιμή Γεωργίου Κ. Βλάχου – Mélanges G. C. Vlachos*, Αθήνα 1995, σ. 189–196· πβ. *Ο Εραμιστής* 20 (1995), 75–82 [Ανάτυπο, Αθήνα 1995].

Το κίνημα του Διαφωτισμού στον ευρωπαϊκό χώρο δεν ήταν απλώς ένα κίνημα στο χώρο της παιδείας: προκάλεσε ριζικές αναδιαρθρώσεις και στη διάταξη των κοινωνικών δυνάμεων. Αν λοιπόν δεχόμαστε, μαζί με τον Κ. Θ. Δημαρά, ότι ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός αποτελεί κλάδο του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, τότε οφείλουμε να αναζητούμε τις αναλογίες και σε αυτά τα θέματα. Στη μελέτη υποστηρίζεται η άποψη πως, τηρουμένων των αναλογιών, τον ίδιο ρόλο πήγε να διαδραματίσει και ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός στο χώρο της Ανατολής και πως η αποτυχία του να βοηθήσει αποτελεσματικά για μια ανακατάταξη στο πλαίσιο της οθωμανικής αυτοκρατορίας ωρίμασε την ιδέα μιας Επανάστασης με σκοπό τη δημιουργία ενός εθνικού κράτους.

Μνείες και κρίσεις

Anna Tabaki, «Les Lumières néo-helléniques. Un essai de définition et de périodisation», *The Enlightenment in Europe. Unity and Diversity*, Berlin 2003, σ. 54 σημ. 45 [= *Buletinul Societății Române de Studii Neoelene*, Βουκουρέστι 2001, σ. 00 σημ. 00].

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

22. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η τύχη ενός χειρογράφου της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης (olim μονής Ολυμπιώτισσας)», *Ο Εραμιστής* 20 (1995), 243–245.

Ο Μηνάς Χαμουδόπουλος σχολιάζοντας το 1881, από τις στήλες της *Εκκλησιαστικής Αλήθειας*, την έκδοση των επιστολών του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου από τον Θεαγένη Λιβαδά, είχε επισημαίνει ότι ένα χειρόγραφο της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης παραδίδει, μεταξύ άλλων έργων, και επιστολικά κείμενα του εξ απορρήτων. Ήταν ένα πολύτιμο χειρόγραφο που πρόσφατα είχε ενταχθεί στην Πατριαρχική Βιβλιοθήκη προερχόμενο από τη μονή Ολυμπιώτισσας της Ελασσόνας. Πρόσφατα, η Ιωάννα Κόλια καταγράφοντας τα «θεσσαλικά χειρόγραφα» σε αλλοδαπές βιβλιοθήκες, θύμισε ότι «στην Πατριαρχική βιβλιοθήκη στην Κωνσταντινούπολη είχε μεταφερθή τον περασμένο αιώνα από την μονή της Ολυμπιώτισσας, σύμμεικτος κώδικας»· και προσθέτει: «δεν γνωρίζουμε την τύχη του». Στην εργασία ωστόσο αυτή δίνονται στοιχεία που πείθουν πως το πρώτο μέρος αυτού του χειρογράφου, εκείνο που περιέχει τα επιστολικά κείμενα του Μαυροκορδάτου, σώζεται στο Βουκουρέστι, ανάμεσα στα ακαταλογογράφητα χειρόγραφα της Βιβλιοθήκης της Ρουμανικής Ακαδημίας. Συγκεκριμένα, σώζονται όχι μόνο τα επιστολικά κείμενα του Μαυροκορδάτου –στην πραγματικότητα πρόκειται για χειρόγραφο που παραδίδει την πρώτη «έκδοση» του «Επιστολαρίου» του– αλλά και τα τρία κτητορικά σημειώματα που είχε διαβάσει και δημοσιεύσει ο Χαμουδόπουλος το 1881.

Το χειρόγραφο έχει στη Ρουμανική Βιβλιοθήκη τον ταξινομικό αριθμό 1157 και η ανεύρεσή του δίνει στην έρευνα της χειρόγραφης παράδοσης της ελληνικής επιστολογραφίας του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του εξ απορρήτων

έναν ακόμη πολύτιμο χειρόγραφο μάρτυρα της πρώτης εκδόσεως του Επιστολαρίου του.

Μνείες και κρίσεις

P. Antoniou, *Scriptorium* 51 (1997), 8*.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

23. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η Πολιτική και το Δίκαιο “μέσα από τα ερείπια”», *Νεοελληνική παιδεία και κοινωνία*, Αθήνα, ΟΜΕΔ, 1995, σ. 29-40 [Ανάτυπο, Αθήνα 1995].

«Μέσα από τα ερείπια» επιγράφει ο Κ. Θ. Δημαράς το τέταρτο κεφάλαιο της Γραμματολογίας του, στο οποίο αφηγείται τις προσπάθειες να ανασυγκροτηθούν και να ξαναπλάσουν ζωή εκείνοι που έμειναν στην Ανατολή, που δεν πήραν το δρόμο που οδηγούσε στη Δύση. Στη μελέτη –ανακοίνωση στο Συνέδριο του ΟΜΕΔ στη μνήμη του Δημαρά– αξιολογούνται δύο εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν τόσο από την πλευρά των κατακτητών όσο και από την πλευρά των κατακτημένων χριστιανών για να ξαναπλαστεί ζωή «μέσα από τα ερείπια»: η Πολιτική και το Δίκαιο.

Μνείες και κρίσεις

E. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger*, 75 (1997), 575.

Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1998)», *Βυζαντιακά* 19 (1999), 428.

Μάρθα Πύλια, «Λειτουργίες και αυτονομία των κοινοτήτων της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715-1821)», *Μνήμων* 23 (2001), 68 σημ. 7 & 8.

Νικόλαος Α. Ε. Καλοσπύρος, *Ο Αδαμάντιος Κοραής ως κριτικός φιλόλογος και εκδότης*, τόμος πρώτος, Αθήνα 2006, σ. 357 σημ. 678.

Γ. Κ. Μύαρης, εφ. *Λαός* (Βέροιας) 24/10/1993.

Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 2 σημ. 1.

Dimitris Dimitropoulos, «Limites intérieures dans l'espace grec au temps de la domination ottomane. L'aspect géographique des administrations politiques et ecclésiastiques», *The Historical Review/ La Revue Historique* 5 (2008), σ. 246 σημ. 15.

Μιχάλης Θ. Λαφαζάνης, *Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806). Η εποχή - Το έργο - Η αλληλογραφία του*, Τύρναβος 2009, σ. 41 σημ. 26, 127 σημ. 1.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

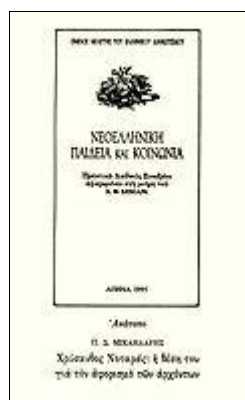
24. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Χρύσανθος Νοταράς: Η θέση του για τον αφορισμό των αρχόντων», *Νεοελληνική παιδεία και κοινωνία*, Αθήνα, ΟΜΕΔ, 1995, σ. 43-50 [Ανάτυπο, Αθήνα 1995].

Ο Χρύσανθος Νοταράς είναι από τους ελάχιστους ιερωμένους που ασχολήθηκαν με την ποινή του αφορισμού και τη χρήση της από την εκκλησιαστική δικαιοσύνη. Με την, ανέκδοτη ακόμα στην πλήρη μορφή της, μελέτη του μας παρέχει μια ουσιαστική προσέγγιση του θέματος του αφορισμού αλλά κυρίως ασκεί κριτική κατά των ιερωμένων που χρησιμοποιούν την ποινή για ασήμαντα θέματα. Προσπαθεί λοιπόν να συμβάλλει ώστε να περιοριστεί η αλόγιστη χρήση του επιτιμίου και ταυτόχρονα επισημαίνει ότι χρήση του αφορισμού εναντίον ισχυρών προσώπων δεν πρέπει να γίνεται, διότι από την ενέργεια αυτή η Εκκλησία βλάπτεται παρά οφελείται.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

25. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Δημήτριος Ραμαδάνης. Ένας ιστοριογράφος του 18ου αιώνα σε αφάνεια», *Ο Εραμιστής* 20 (1995), 20-35 [Ανάτυπο, Αθήνα 1995].

Καθιερωμένη ήταν ως σήμερα η πεποίθηση, ότι ο Καισάριος Δαπόντες ήταν ο συγγραφέας του έργου που δημοσιεύτηκε στις αρχές του αιώνα από τον Κωνσταντίνο Σάθα με τον τίτλο «Ιστορία των συμβάντων...». Έκτοτε η πεποίθηση αυτή δεν αμφισβητήθηκε από τους μελετητές. Αναδιψώντας όμως ένα χειρόγραφο της συλλογής του λόγιου συλλέκτη του 18ου αιώνα Νικολάου Καρατζά, η συγγραφέας εντόπισε σε κάποιο σημείωμα του χειρογράφου, ότι πιθανώς η πατρότητα του έργου να ανήκει σε κάποιον άλλον, που ονομαζόταν Δημήτριος Ραμαδάνης. Η έρευνα που ακολούθησε για να εντοπιστεί το άγνωστο στα γράμματα πρόσωπο του Δημητρίου Ραμαδάνη και στη συνέχεια για να διαπιστωθεί, κατά πόσον μπορούσε το πρόσωπο αυτό, το οποίο υποδηλωνόταν ως συγγραφέας στο σημείωμα, να ήταν ο αληθινός συγγραφέας του έργου, οδήγησαν στην επιβεβαίωση, ότι το έργο «Ιστορία των συμβάντων...» δεν είχε γραφτεί από τον Καισάριο Δαπόντε. Έτσι, ένα νέο πρόσωπο, ένας άγνωστος λόγιος του 18ου αιώνα αναδύθηκε από τη μελέτη αυτή.

Τα ανάτυπα των μελετών αρ. 23, 24 & 25.

Μνείες και κρίσεις

Αλκης Αγγέλου (επιμ.), *Καισάριος Δαπόντες, Κήπος Χαρίτων*, Αθήνα 1997, σ. 14.

Πηνελόπη Στάθη, *Χρύσανθος Νοταράς, πατριάρχης Ιεροσολύμων. Πρόδρομος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, Αθήνα 1999, σ. 288.

Χ. Γ. Πατρινέλης, «Οι Φαναριώτες πριν από το 1821», *Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης, Πρακτικά, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 2001*, Εταιρεία Μελέτης της καθ' ημάς Ανατολής, Αθήνα 2002, σ. 21-22, σημ. 9, 32-33, σημ. 24.

Καλλινίκου Γ', πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, *Τα κατά και μετά την εξορίαν επισυμβάντα και Έμμετροι επιστολαί*, έκδοση-εισαγωγή Αγ. Τσελίκας, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2004, σ. 28, σημ. 14.

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, «Στοιχεία για την ζωή του βιβλιόφιλου Φαναριώτη Νικολάου Καρατζά (18ος αι.)», *Μεταβυζαντινή Θράκη (ΙΕ΄-ΙΘ΄ αι.)*, 3ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών Σπουδών, Κομοτηνή, 25-30 Μαΐου 1998, Πρακτικά, Κομοτηνή 2005, σ. 228 σημ. 31.

Marinos Sariyannis, «Aspects of "Neomartyrdom": Religious contacts, "blasphemy" and "calumny" in 17th-century Istanbul», *Archivum Ottomanicum* 23 (2005/ 06), 256 σημ. 27.

Συμεών Πασχαλίδης, *Η αυτόγραφη νεομαρτυρολογική συλλογή του μοναχού Καισάριου Δαπόντε (1713-1784)*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 20 σημ. 1, 30 σημ. 37.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

26. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, «Συνδρομητές για την Ακολουθία του Αγίου Σπυρίδωνος», *Κέρκυρα 1847, Ο Ερανιστής* 20 (1995), 260-266.

Η μέθοδος της προεγγραφής συνδρομητών για την έκδοση ελληνικών βιβλίων, που άρχισε να εφαρμόζεται στα μέσα περίπου του 18ου αιώνα και κράτησε ως τα τέλη του 19ου, προσέφερε μια εξαιρετικής σημασίας ιστορική πηγή: τους καταλόγους συνδρομητών που συνήθως δημοσιεύονται στο τέλος των βιβλίων αυτών. Μια πηγή η οποία προσφέρεται για τη μελέτη της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και την έρευνα των συλλογικών τάσεων και νοοτροπιών του νεοελληνικού αναγνωστικού κοινού. Στο παρασχόλημα αυτό δημοσιεύεται ένα νέο εύρημα που φωτίζει την μέθοδο της προεγγραφής: πρόκειται για μια χειρόγραφη απόδειξη είσπραξης συνδρομών από Ιθακησίους, του 1847, για τη δημοσίευση του βιβλίου *Ακολουθία του Αγίου Σπυρίδωνος*, που εκδόθηκε στην Κέρκυρα το ίδιο έτος.

Μνείες και κρίσεις

Λουκία Δρούλια, *Η Ιστορία του Ελληνικού Βιβλίου. Προσεγγίσεις Και Σύγχρονες Κατευθύνσεις Της Έρευνας. Βιβλιογραφία Των Ελληνικών Εργασιών (1965-2000)*, Αθήνα 2001, σ. 55 αρ. 112.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

27. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Το "Μέγα Νόμιμον" και ο Δοσίθεος Ιεροσολύμων», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 5 (1996), 283-293 [Ανάτυπο, Αθήνα 1996].

Η χειρόγραφη νομική συναγωγή που τον 17ο αι. ήταν σε επίσημη χρήση στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, το «Μέγα Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας», έγινε αντικείμενο επιστημονικής έρευνας μόλις το 1978. Εκτοτε εντοπίστηκαν κάποια αντίγραφα της συλλογής αυτής, καθώς και ορισμένα άλλα ιστορικά

στοιχεία που αναφέρονται σε αυτήν (βλ. αρ. 15) τα οποία επιβεβαίωσαν καταρχήν τις υποθέσεις που είχαν διατυπωθεί. Στη μελέτη αυτή αξιοποιούνται αθησαύριστες μαρτυρίες του πατριάρχη Ιεροσολύμων για τη συλλογή.

Ο Δοσίθεος στο έργο του *Ιστορία περί των εν Ιεροσολύμοις πατριαρχευσάντων* χρησιμοποίησε τρεις φορές τη μαρτυρία, την αυθεντία του «Μεγάλου Νομίμου» για να στηρίξει τις θέσεις του και φρόντισε να αντιγράψει κάποια τμήματά του στη «Νομική Συναγωγή» που συγκρότησε στα 1680 περίπου. Κατά συνέπεια, η μαρτυρία του για την συλλογή αυτή είναι πολύτιμη. Για να εντοπίσουμε ωστόσο τις δύο από τις τρεις αναφορές του Δοσιθέου στο «Μέγα Νόμιμον», θα πρέπει να ανατρέξουμε στην αρχική μορφή, την χειρόγραφο, της *Ιστορίας* του, καθώς από την έντυπη έκδοση του Βουκουρεστίου έχουν απαλειφθεί.

Μνείες και κρίσεις

Ε. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger* 75 (1997), 575.
Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1997)», *Βυζαντιακά* 18 (1998), 336.

Χρ. Π. Λασκαρίδης, *Αρσένιος ο Γραικός και η Μόσχα του 17ου αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 464 σημ. 25.

Konstantinos G. Pitsakis, «Nouveaux témoignages sur Constantin Kabasilas», *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie, Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, Herausg. Lars M. Hoffmann unter Mitarbeit von Anuscha Monchizadeh, Wiesbaden 2005, σ. 506 σημ. 47.

Dan Ioan Muresan, «De la place du *Syntagma* de Matthieu Blastarès dans le *Méga Nomimon* du patriarcat de Constantinople», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XI^{Ve}-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 433 σημ. 17.

Constantin G. Pitsakis, «Aristéalos, poète byzantin inexistant»: à propos de l'auteur des vers gravés sur les frères Graptoi», *Auxiliari Historical Disciplines* 30 (2007), 81 σημ. 20.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

28. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Στοιχεία για τη Μυτιλήνη του 17ου αιώνα», *Λεσβιακά* 16 (1996), 329-346.

Εκδίδονται και αναλύονται πατριαρχικές πράξεις από τον χειρόγραφο κώδικα της «Νομικής Συναγωγής» που παρουσιάζουν όψεις της κοινωνικής ζωής των ανθρώπων στη Λέσβο του 17ου αι. Οι πράξεις αυτές αναφέρονται σε χωριά που υπάγονται στη μητρόπολη Μηθύμνης και προσφέρουν αρκετά στοιχεία στην ιστορία του νησιού δεδομένου ότι οι πηγές για την περίοδο αυτή είναι εξαιρετικά φειδωλές.

Μνείες και κρίσεις

Μαρία Αναγνωστοπούλου, *Η γυναίκα της Λέσβου στα χρόνια της Οθωμανοκρατίας*, Μυτιλήνη 1998, σ. 158 σημ. 341.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

29. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Φεουδαλικές καταστιχώσεις στην Ελλάδα (18ος αιώνας)», *Από την τοπική ιστορία στη συνολική: το παράδειγμα της Λευκάδας, 15ος - 19ος αι.*, Αθήνα 1996, σ. 119-129 [Ανάτυπο, Αθήνα 1996].

Στην εργασία αυτή γίνεται προσπάθεια να προσδιορισθούν οι όροι υπό τους οποίους ορισμένες γαίες της Λευκάδας συγκρότησαν το ιδιοκτησιακό καθεστώς που προσδιορίζεται ως φέουδο. Το πράγμα έχει ιδιαίτερη σημασία για το νησί, επειδή έχει προϋπάρξει τουρκική κατάκτηση η οποία διαμόρφωσε κάποιους άλλους ιδιοκτησιακούς όρους οι οποίοι έπρεπε με τη βενετική ανακατάληψη να αναπροσαρμοσθούν.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

30. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Archives détruites du Patriarcat de Constantinople XVe-XIXe s. Pièces manquantes et reconstitution, *Archivum* 42 (1996)», 207-214.

Σε πρώτη μορφή παρουσιάστηκε ως ανακοίνωση στη XXX Conférence Internationale de la Table Ronde des Archives, στο πλαίσιο της γενικής θεματικής «Διεθνής συνεργασία για την ανασύσταση της αρχειακής κληρονομιάς». Στη μελέτη περιγράφεται η σημερινή κατάσταση των Αρχείων του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, διευκρινίζονται ορισμένες λανθασμένες εντυπώσεις που έχουν επικρατήσει ως προς το υλικό που σώζεται στο πατριαρχικό Αρχαιοφυλάκιο, για το υλικό που έχει χαθεί και αξιολογείται αυτό που λανθάνει. Τέλος, υποδεικνύονται τρόποι με τους οποίους θα ήταν δυνατό να αναπληρωθούν τα λανθάνοντα.

Μνείες και κρίσεις

N. Παντελάκης, «XXX Conférence Internationale de la Table Ronde des Archives (CITRA)», *Τα Ιστορικά τχ.* 21 (1994), 436, 442, 443.

Dan Ioan Muresan, «Le mont Athos aux XVe-XVIe siècles. Autour de quelques descriptions d'époque», *The Romanian Principalities and the Holy Places along the centuries*, Papers of the Symposium held in Bucharest, 15-18 October 2006, ed. by Emanoil Băbus, Ioan Moldoveanu, Adrian Marinescu, Bucharest 2007, 120 σημ. 113.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

31. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Το Άγιον Όρος στα σωζόμενα πατριαρχικά έγγραφα της πρώτης μετά την Άλωση περιόδου (1454- 1500)», *Ο Άθως στους 14ο - 16ο αιώνες*, Αθήνα 1997, σ. 89-98 [Ανάτυπο, Αθήνα 1997].

Η μοναστική κοινότητα του Αγίου Όρους απουσιάζει από τα σωζόμενα πατριαρχικά της πρώτης περιόδου μετά την Άλωση· κάνει την εμφάνισή της μόλις στα τέλη του 15ου αι. Εκκινώντας από τη διαπίστωση αυτή, στη μελέτη

διερευνάται πρώτα η πιθανότητα να οφείλεται η απουσία αυτή σε κάποιες αρχειακές σειρές που έχουν χαθεί. Ύστερα από τη διαπίστωση πως η υπόθεση αυτή είναι ελάχιστα πιθανή, η έρευνα στράφηκε στην αναζήτηση των ιστορικών εκείνων στοιχείων που βοήθησαν την σταδιακή αποκατάσταση των επαφών και των σχέσεων της μοναστικής κοινότητας με το Πατριαρχείο. Ως τέτοια στοιχεία καταγράφηκαν η πανηγυρική ανατροπή της Συνόδου της Φλωρεντίας το 1483/1484, η σταδιακή ανάληψη της διοικήσεως μητροπόλεων από αγιορείτες –για να φθάσουν μερικοί από αυτούς να γίνουν και πατριάρχες (ο Νήφων, της μονής Διονυσίου, θα γίνει μητροπολίτης Θεσσαλονίκης για να εκλεγεί στη συνέχεια, στα τέλη του 1486, Κωνσταντινουπόλεως· ο ηγούμενος της μονής Βατοπεδίου Μανασής θα εκλεγεί, τον Σεπτέμβριο του 1486, μητροπολίτης Σερρών, θα τύχει ιδιαίτερης τιμής καθώς θα του δοθεί ο “τόπος” του Κυζίκου, και θα εκλεγεί το 1491 πατριάρχης με το όνομα Μάξιμος· πριν από το 1485 μητροπολίτης Σερρών θα εκλεγεί “ο αγιορίτης” Μακάριος, ενώ το 1489/1490 ο πρωτοσύγκελλος της μονής Βατοπεδίου Μεθόδιος θα εκλεγεί μητροπολίτης Βεροίας). Το συμπέρασμα της μελέτης είναι πως η σιωπή των πρώτων τριάντα περίπου χρόνων στις σχέσεις της αθωνικής μοναστικής κοινότητας με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως δύσκολα μπορεί να αποδοθεί στα κενά που παρουσιάζουν τα Αρχεία· πιο κοντά στην αλήθεια θα είμαστε, αν υποστηρίξουμε την άποψη ότι η απουσία ουσιαστικών σχέσεων αντικατοπτρίζεται και στην έλλειψη αρχειακού υλικού. Οι σχέσεις θα ενισχυθούν σιγά σιγά από αιτίες πολλαπλές: αποκατάσταση κλίματος εμπιστοσύνης ύστερα από την πανηγυρική ανατροπή των αποφασισθέντων στη Σύνοδο της Φλωρεντίας, δημιουργία καλών προσωπικών σχέσεων ύστερα από την εκλογή αγιορειτών σε αρχιερατικά αξιώματα, κοινή στάση σε θέματα που η ταύτιση επιμέρους συμφερόντων το επέβαλλε.

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1997)», *Βυζαντιακά* 18 (1998), 332.

Dan Ioan Muresan, «Le mont Athos aux XVe-XVIe siècles. Autour de quelques descriptions d'époque», *The Romanian Principalities and the Holy Places along the centuries*, Papers of the Symposium held in Bucharest, 15-18 October 2006, ed. by Emanoil Băbus, Ioan Moldoveanu, Adrian Marinescu, Bucharest 2007, 119 σημ. 111.

Μιχαήλ Αγγ. Κακούρος, «Η πρώτη ασματική ακολουθία (ca 1514-16) προς τιμήν του Αγίου Νήφωνος, ο εκεί περιεχόμενος συναξαρικός βίος και οι νεώτερες ακολουθίες (19ος αι.): Ιστορία της παράδοσης και της λειτουργικής χρήσης των κειμένων στην Ι. Μ. Διονυσίου από την σύνταξή τους μέχρι σήμερα. Με την *Editio princeps* των δύο μορφών του Συναξαρικού Βίου (σε κριτική έκδοση)», *Ο Άγιος Νήφων πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1508 - 2008), Τόμος επετειακός επί τη συμπληρώσει πεντακοσίων ετών από της κοιμήσεως αυτού*, Άγιον Όρος 2008, σ. 274-275 σημ. 2.

< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >

32. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «“Περί της των συμβουλιών ματαιότητος”. Ένα ακόμα εγχειρίδιο φαναριώτικης Πολιτικής», *Ο Εραμιστής* 21 (1997), 31-42.

Ένα ανέκδοτο και αθησαύριστο έργο παρουσιάζεται στο δημοσίευμα αυτό που, στην αρχική μορφή, αποτέλεσε ανακοίνωση στο συνέδριο που οργάνωσε ο ΟΜΕΔ για να τιμήσει τη μνήμη του Λεάνδρου Βρανούση. Το έργο παραδίδεται από τέσσερα χειρόγραφα του 18ου αι. που έχουν όλα τον πιο πάνω τίτλο. Πρόκειται για σύνθεση με διαλογική μορφή, στην οποία φέρονται να διαλέγονται η «ματαιότητα» και η «αλήθεια» με στόχο να κλονισθεί η πεποίθηση ότι οι συμβουλές, οι «συμβουλίες», μπορούν, μόνες αυτές, να βοηθήσουν έναν ηγεμόνα στην λυσιτελή άσκηση των καθηκόντων του. Εσωτερικά τεκμήρια δείχνουν ότι είναι απόδοση στα ελληνικά κάποιου ιταλικού ή λατινικού πρωτοτύπου, γραμμένου μετά το 1648. Μεταφραστής είναι ο Δημήτριος Γεωργούλης Νοταράς που, όπως δηλώνει στο βιβλιογραφικό σημείωμα, ολοκλήρωσε τη μεταγλώττιση στο Βουκουρέστι το 1715. Η προσωπικότητα του μεταφραστή, οι στενές σχέσεις του με τον Χρύσανθο Νοταρά, η συνάφεια και των δύο με την οικογένεια των Μαυροκορδάτων, που τότε αναλάμβανε και προσπαθούσε να κρατήσει το αξίωμα του ηγεμόνα στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, οδηγούν στην πεποίθηση ότι η μετάφραση εντάσσεται στο φαναριώτικο κλίμα και σε ό,τι ο Βρανούσης είχε αποκαλέσει «Φαναριώτικα εγχειρίδια Πολιτειολογίας και Πολιτικής».

Μνείες και κρίσεις

Αθανασία Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη, «Η "Περί αρετών και κακιών εξήγησις" του Σεβαστού Κυμινήτη και η νεοελληνική αρετολογική ηθική», *Νεοελληνική Φιλοσοφία* [Πρακτικά Συνεδρίου της Ελληνικής Φιλοσοφικής Εταιρείας], επιμ. Κωνστ. Βουδούρης, Αθήνα 2000, σ. 56-57 σημ. 40 [= *Νεοελληνική Φιλοσοφία. Θέματα Πολιτικής και Ηθικής*, Αθήνα 2001, σ. 291 σημ. 40].

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος, «Το ζήτημα της γλωσσομάθειας του Νικόδημου Αγιορείτη», *Ο Ερανιστής* 23 (2001), 186 σημ. 47.

Αθανασία Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη, «Δημήτριος Νοταράς και Emanuele Tesauro: Μια ανέκδοτη μετάφραση αριστοτελικής ηθικής και ο ρόλος των διανοουμένων της Διασποράς στη διακίνηση των ιδεών», *Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα*, Πρακτικά του Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (ΕΕΝΣ), Βουκουρέστι, 2-4 Ιουνίου 2006, επιμ. Κωνστ. Α. Δημάδης, Αθήνα 2007, σ. 379 σημ. 2, 387 σημ. 31.

Μιχαήλ Τσερβάντες, *Ο επιτήδειος ευγενής δον Κισότης της Μάντσας*, Γ. Κεχαγιόγλου - Α. Ταμπάκη (εισαγωγή), Αθήνα 2007, σ. *66 σημ. 131.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

33. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Μεταφράσεις έργων του Μολιέρου στη βιβλιοθήκη του Νικολάου Καρατζά», *Ο Ερανιστής* 21 (1997), 373-379.

Από το 1921 γνωρίζουμε πως στη Βιβλιοθήκη του Βρετανικού Μουσείου σώζονται δύο χειρόγραφα που περιέχουν κωμωδίες του Μολιέρου μεταφρασμένες από τα ιταλικά στα ελληνικά από τον Ιωάννη Ράλη: πρόκειται για τα χειρόγραφα με τους ταξινομικούς αριθμούς Add. 8242 και 8243. Μολονότι όμως τα χειρόγραφα αυτά αποτέλεσαν αντικείμενο ερευνών, δεν έγινε δυνατό να εντοπιστεί εκείνος που πρόσθεσε στο πρώτο χειρόγραφο ένα «Επιτάφιο» επίγραμμα για τον Μολιέρο, μεταφρασμένο από τα γαλλικά στα ελληνικά: όλοι θεωρούσαν πως οφειλόταν στον μεταφραστή των κωμωδιών, τον Ιωάννη Ράλη –μετάφρασμα που αποδείκνυε και την γαλλομάθειά του.

Στο μελέτημα αποδεικνύεται πως το δίφυλλο στο οποίο περιέχεται το επίγραμμα δεν ήταν οργανικό τμήμα του αρχικού σώματος του χειρογράφου και πως εκείνος που έκανε τη μετάφραση ήταν ένας από τους μεταγενέστερους κτήτορές του, ο Νικόλαος Καρατζάς. Έτσι εντοπίστηκε άλλος ένας κώδικας που, πιθανότατα μαζί με τον δίδυμό του, πλούτιζαν την περίφημη βιβλιοθήκη του Φαναριώτη συλλέκτη χειρογράφων· και ακόμα ήρθε για πρώτη φορά στο φως το φιλολογικό πόνημα ενός ανθρώπου που ήταν ως τώρα γνωστός μόνο για την βιβλιοφιλία του και την μεθοδική συγκέντρωση πληροφοριών για τους συγγραφείς των οποίων έργα πλούτιζαν τη βιβλιοθήκη του.

Μνείες και κρίσεις

Μιχαήλ Τσερβάντες, *Ο επιτήδειος ευγενής δον Κισότης της Μάντισας*, Γ. Κεχαγιόγλου – Α. Ταμπάκη (εισαγωγή), Αθήνα 2007, σ. *55 σημ. 98, 99.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

34. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Η σημασία του έργου του Σταύρου Καρυδώνη, “Τα εν Καλλονή της Λέσβου ιερά σταυροπηγιάκ, πατριαρχικά μοναστήρια του Αγίου Ιγνατίου αρχιεπισκόπου Μηθύμνης, Κων/πολη 1900”», *Καλλονιάτικα*, τχ. 90 (Αύγουστος–Οκτώβριος 1997), 37–39.

Με την ευκαιρία της φωτομηχανικής επανέκδοσης του δυσεύρετου πλέον βιβλίου του Σταύρου Καρυδώνη για τις μονές του Λειμώνος και της Παναγίας της Μυρσινιώτισσας που ίδρυσε ο άγιος Ιγνάτιος Αγαλλιανός κοντά στην Καλλονή της Λέσβου, γίνεται αποτίμηση του έργου και των στοιχείων που προσφέρει στην επιστημονική έρευνα.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

35. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Πώς ο Κωνσταντίνος Δαπόντες έγινε Καισάριος. Το τέλος του εγκόσμιου βίου του», *Αρχείο Πεπαρηθιακών Μελετών* 1 (1997), 111–122 [Ανάτυπο, Αθήνα 1997].

Ο λόγιος του 18ου αιώνα Καισάριος Δαπόντες είναι πολύ γνωστός τόσο για το πλούσιο έργο του όσο και για την πολυκύμαντη ζωή του, για την οποία ο ίδιος φρόντισε να διασώσει πολλά στοιχεία, τα περισσότερα στο αυτοβιογραφικό του έργο «Κήπος Χαρίτων». Μια πτυχή ωστόσο της ζωής του θέλησε να την αφήσει στο σκοτάδι. Πρόκειται για τη σφοδρή διαμάχη του, την περίοδο που ζούσε στη Βλαχία, με έναν εκπρόσωπο του κατεστημένου της Βλαχίας, τον Αντωνάκη Ραμαδάνη.

Ο Δαπόντες, έχοντας κερδίσει την εύνοια του ηγεμόνα της Βλαχίας Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου, φαίνεται πως είχε προκαλέσει, με τον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς, την ανώτερη κοινωνικά τάξη, στην οποία ανήκε και ο Αντωνάκης Ραμαδάνης και η οποία караδοκούσε να του δώσει ένα καλό μάθημα για την αυθάδειά του. Την πληροφορία εντόπισε η συγγραφέας σε ρουμανικό χρονικό του 18ου αιώνα το οποίο μνημονεύει τη διαμάχη των δύο ανδρών. Αξιοποιώντας τις νέες αυτές πληροφορίες η σ. δίνει μια διαφορετική ερμηνεία, λιγότερο ίσως επιφανειακή, για την απόφαση του Δαπόντε να

εγκαταλείπει πλέον τη δημόσια καριέρα. Μετά την αποφυλάκισή του από τις τουρκικές φυλακές, την οποίαν εξαγόρασε δαπανώντας όλα του σχεδόν τα υπάρχοντα, και μη έχοντας πλέον τη δυνατότητα να επιστρέψει στη Βλαχία, αφού εκεί τον περίμεναν μόνον εχθροί, αποφάσισε να εγκαταλείψει τη δημόσια σταδιοδρομία που με τόση επιτυχία είχε ξεκινήσει, να αποσυρθεί από τα εγκόσμια και να καρεί μοναχός.

Μνείες και κρίσεις

Φλ. Μαρινέσκου, «Ο Καισάριος Δαπόντες και τα Ρουμανικά Πριγκηπάτα», *Αρχείο Πεπαρηθιακών Μελετών* 1 (1997) 108 σημ. 9.

Μιλιτιάδης Δ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου*, Αθήνα 1999, σ. 17, 29.

Φάνης Κακριδής, «Παρατηρήσεις στην Ποιητική του Καισάριου Δαπόντε», *Δωδώνη, Φιλολογία, ΕΕΦΣΠΙ* 34 (2005), 25 σημ. 1.

Συμεών Πασχαλίδης, *Η αυτόγραφη νεομαρτυρολογική συλλογή του μοναχού Καισάριου Δαπόντε (1713-1784)*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 20 σημ. 1, 24 σημ. 16, 51 σημ. 30.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

36. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, «Ένα ταξίδι...», *Διγενής* τχ. 9 (χειμώνας 1996-1997), 17-32.

Στη μελέτη επιχειρείται μια σύντομη αναφορά στην ιστορική διαδρομή δέκα μοναστηριών του ελληνικού χώρου: του Τιμίου Προδρόμου στις Σέρρες, του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στην Ορμύλια Χαλκιδικής, του Οσίου Δαβίδ του Γέροντος στη Λίμνη Ευβοίας, της Βαρνάκοβας στη Δωρίδα, του Οσίου Λουκά στο Στείρι Βοιωτίας, της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Σαγματά στη Βοιωτία, του Οσίου Μελετίου στον Κιθαιρώνα, του Παντοκράτορος Νταού στην Πεντέλη, του Αγίου Ιεροθέου στα Μέγαρα και του Προδρόμου στη Γορτυνία.

37. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ένας άγνωστος κτήτορας ενός διάσημου σαμιακού χειρογράφου. Συμβολή στην ιστορία του χειρογράφου αρ. 12», *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*, τ. 1, Αθήνα 1998, σ. 221-230.

Ένα από τα σημαντικότερα χειρόγραφα που σώζονται στη Σάμο είναι εκείνο που έχει τον ταξινομικό αριθμό 12 στη Βιβλιοθήκη της μητροπόλεως Σάμου και Ικαρίας, αφού μεταξύ άλλων περιέχει φύλλα από τον κώδικα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως της περιόδου 1474-1497, μια νομική συναγωγή που χρησιμοποιούσε το Πατριαρχείο τον 16ο αι., και ακόμα στα ελληνικά τον βίο του αγίου Ιλαρίωνος -της «Vitae Sancti Hilarionis» του Ιερωνύμου-, ελληνικό κείμενο που δεν σώζεται στην πλήρη του μορφή σε κανένα άλλο χειρόγραφο στον κόσμο. Το σαμιακό χειρόγραφο έχει περιγραφεί τρεις φορές και έχει γίνει αντικείμενο επιστημονικών ερευνών, χωρίς ωστόσο να γνωρίζουμε τίποτε άλλο για την ιστορία του παρά μόνο πως βρισκόταν μετά το 1843 και πριν το 1959 στο μοναστήρι του Τιμίου Σταυρού στη Σάμο. Στην ανακοίνωση αυτή εντοπίζεται ένας κτήτορας του χειρογράφου τον 18ο αι., ο μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Σαμουήλ Χαντζερής και αποκαθίσταται έτσι ένας ακόμα κρίκος της ιστορίας ενός χειρογράφου που περιέχει μερικά μοναδικά ιστορικά τεκμήρια.

Μνείες και κρίσεις

Κωνσταντίνος Πιτσάκης, «Από τον Λειμώνα της Λέσβου στο “Λεσβιακόν Ανθολόγιον”. Η ιστορία του υστέρου βυζαντινού δικαίου στα χειρόγραφα της Μονής Λειμώνος», *Ιερά μονή Λειμώνος. Ιστορία, παλαιογραφία, τέχνη, Πρακτικά Συνεδρίου, Μονή Λειμώνος*, 27-30 Σεπτεμβρίου 2001, επιστ. επιμ. Απόστολος Σπανός - Αθαν. Καλαμάτας, Αθήνα 2009, σ. 74-75 σημ. 30.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

38. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Νομικά βοηθήματα στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως τον πρώτο αιώνα μετά την Άλωση και η χειρόγραφη νομική συναγωγή του 1564», *Τα Ιστορικά* τχ. 28-29 (1998), 67-80.

Έρευνα για τα νομικά βοηθήματα που είχε στη διάθεσή του το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως τον πρώτο αιώνα μετά την Άλωση. Καθώς δεν σώζονται άμεσες πληροφορίες για κάποια βιβλιοθήκη που προφανώς συγκροτήθηκε στο Πατριαρχείο προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες που προέκυπταν από το ρόλο που ανέλαβε και τις αρμοδιότητες που απέρρεαν από αυτόν, αντιλούνται τεκμήρια από τη νομολογία αλλά και από άλλες πηγές προκειμένου να ανασυγκροτηθεί η εικόνα αυτής της βιβλιοθήκης και να αναγγελθεί ένα νέο ερευνητικό εύρημα: στα 1564 συγκροτήθηκε στο Πατριαρχείο μια νομική συναγωγή στην οποία συμπιλήθηκε βυζαντινή νομική ύλη μαζί με συνοδικές και πατριαρχικές αποφάσεις της μεταβυζαντινής περιόδου (βλ. το αυτοτελές δημοσίευμα αρ. 9).

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (1998)», *Βυζαντινά* 19 (1999), 432.

Πηνελόπη Στάθη, «Χρύσανθου Νοταρά, “Προθεωρία εις τους νόμους”», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 6 (2000), 196 σημ. 41.

Κ. Γ. Πιτσάκης, «Η μεταβυζαντινή θράκη στις απαρχές της νεοελληνικής νομικής ιστορίας», *Μεταβυζαντινή θράκη (ΙΕ΄-ΙΘ΄ αι.)*. Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών, Κομοτηνή 2005, σ. 253 σημ. 44.

Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 10 σημ. 21.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

39. Π. Δ. Μιχαηλάρης, «Άγιος Ιωάννης (Κολόνα): μετόχι της Μονής της Πάτμου στη Σάμο (16ος - 19ος αι.)», *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*, τ. 1, Αθήνα 1998, σ. 181-194.

Η παρουσία σημαντικών μοναστικών ιδρυμάτων στη Σάμο με πολυποίκιλη δράση είναι γνωστό στοιχείο της εκκλησιαστικής ιστορίας του νησιού. Μεταξύ των μεγάλων μοναστικών ιδρυμάτων που διατηρούν μετόχια στο νησί είναι και η μονή του Αγίου Ιωάννου Θεολόγου της Πάτμου της οποίας το μετόχι της

Κολόνας, στην περιοχή του Ηραίου, αποτελεί μεγάλη εύφορη εκτατική περιουσία 3.500 περίπου στρεμμάτων, που διατηρείται ακόμα και σήμερα. Το μετόχι αυτό αποτελεί σημαντική πηγή εισοδημάτων για τη μονή της Πάτμου, καθώς ενοικιάζεται σε κάποιο μοναχό της μονής ο οποίος είναι υποχρεωμένος να προμηθεύει τη μονή με τις προσδιορισμένες για την ενοικίαση ποσότητες δημητριακών και άλλων προϊόντων.

Τα ανάτυπα των μελετών αρ. 29, 31 & 35.

Μνείες και κρίσεις

- Μ. Γ. Βαρβούνης, «Οι σχέσεις Σάμου και Πάτμου (16ος-19ος αι.). Από την ιστορική πραγματικότητα στην παραδοσιακή θρησκευτική συμπεριφορά», *10^ο Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (29, 30, 31 Μαΐου 1998), Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 83 σημ. 23.
- Evangelia Balta, «"Açil susam, açil"», *Peuple et production. Pour une interprétation des sources ottomanes*, Κωνσταντινούπολη 1999 σ. 23 σημ. 3 [= «"Σουσάμι άνοιξε"», *Σαμιακές Μελέτες*, τ. 3, 1997-1998, Αθήνα 1999, σ. 101 σημ. 49].
- Σοφία Ν. Λαΐου, *Η Σάμος κατά την οθωμανική περίοδο. Πτυχές του κοινωνικού και οικονομικού βίου, 16ος-18ος αι.*, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 161 σημ. 117.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

40. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «"Να ξαναλάβωμεν το μοναστήριόν μας ως πρώτον". Η διαμάχη της μονής Τιμίου Προδρόμου Ζακύνθου με την οικογένεια Νεράντζη (18ος αι.)», *Άνθη Χαρίτων*, Βενετία 1998, σ. 341-349 [Ανάτυπο, Βενετία 1998].

Η εκχώρηση μονών για εκμετάλλευση από ιδιώτες δεν είναι άγνωστη πρακτική για τις Βενετικές αρχές. Η πρακτική αυτή έχει το ανάλογό της στην Ανατολική Εκκλησία με την εκχώρηση σταυροπηγιακών μονών σε ιδιώτες για εκμετάλλευση. Σύμφωνα με αυτά η μονή Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου κοντά στο χωριό Καταστάρι της Ζακύνθου παραχωρείται τον 18ο αι. στην οικογένεια Νεράντζη για τις υπηρεσίες της προς την Γαληνοτάτη. Στη μελέτη παρουσιάζεται η επίμονη προσπάθεια των μοναχών της μονής να ανατρέψουν τους λόγους για τους οποίους η μονή κρίθηκε σε φθίνουσα πορεία και παραχωρήθηκε εν είδει τιμαρίου, με τις αλληπάλληλες προσφυγές τους σε όλες τις βαθμίδες της

Βενετσιάνικης διοίκησης, προσπάθεια που θα τους οδηγήσει και στην ίδια τη Βενετία.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

41. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Ο Διονύσιος Α΄ και το μοναστήρι της Κοσίνιτσας. Νέες γνώσεις από νέες αναγνώσεις», *Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και πολιτισμός*, Δράμα 1998, σ. 279-286 [Ανάτυπο, Δράμα 1998].

Στο χρονικό διάστημα 1471-1492 ο πατριάρχης Διονύσιος Α΄ συνδέθηκε στενά με το μοναστήρι της Κοσίνιτσας στο Παγγαίο όρος· κατέφυγε εκεί όταν απότομα διακόπηκε η πρώτη πατριαρχία του το 1471 και εκεί, μετά τη δεύτερη και τελευταία πατριαρχία του, θέλησε να αποσυρθεί και να κλείσει τον κύκλο της ζωής του. Τη στενή αυτή σχέση του πελοποννησιακής καταγωγής λόγιου πατριάρχη με το μακεδονικό μοναστήρι επιβεβαιώνει και η «διόρθωση» δύο λανθασμένων ως σήμερα αναγνώσεων κάποιων εγγράφων της εποχής. Η πρώτη διόρθωση ανατρέπει την εντύπωση ότι το 1471 στην εκδίωξη του Διονυσίου από την Πύλη είχε συναινέσει και η πατριαρχική σύνοδος. Με τη δεύτερη ανάγνωση εντοπίζεται ότι ο υπερήλικας πατριάρχης αποσύρθηκε στο μοναστήρι του Παγγαίου φέρνοντας μαζί του προσωπικά χειρόγραφα και κάποια –ίσως όλα– τα αφιέρωσε στη βιβλιοθήκη της μονής.

Μνείες και κρίσεις

Συμεών Πασχαλίδης, «Μητρόπολη Δράμας» στο (γεν. επ. Θεόδωρος Ζήσης) *Τά μοναστήρια της Μακεδονίας*, τ. 1, *Ανατολική Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 101.

Γιάννης Χ. Μπιτούνης, *Η βυζαντινή οικογένεια Λαμπάρδη-Λαμπαρόπουλου. Ο βίος στη Δημητσάνα από τον 10ο ως τον 20ό αιώνα*, Αθήνα 2007, σ. 50.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

42. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «"Χριστιανοί... την νήσον κατέλαβον". Εκκλησιαστικές πηγές για τη Σάμο του 16ου αιώνα», *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*, τ. 1, Αθήνα 1998, σ. 209-219.

Συμβολή στην ιστορία της Σάμου κατά τον 16ο αιώνα αποτελεί η μελέτη αυτή. Οι πηγές για την ιστορική αυτή περίοδο είναι ελάχιστες και για το λόγο αυτό οι μελετητές αναπληρώνουν το κενό προσφεύγοντας σε αναλογικές εφαρμογές από άλλες περιοχές ή από τις πλησιέστερες γνωστές χρονικές περιόδους. Το γεγονός αυτό αφήνει περιθώρια σε αυθαίρετα ενίοτε συμπεράσματα, ιδίως ως προς την πρώτη κατοίκηση του νησιού μετά την ερήμωση που ακολούθησε την τουρκική κατάκτηση. Η μελέτη στηρίχθηκε σε πρωτότυπες πηγές προερχόμενες από το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και από αυτές τις πηγές αντλεί στοιχεία που φωτίζουν τη πληθυσμιακή σύνθεση του νησιού. Τα στοιχεία αυτά αποκαλύπτουν, ότι οι πρώτοι χριστιανοί κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στο νησί περί το 1580, ότι ως το τέλος του αιώνα η κατοίκηση ήταν αρκετή ώστε να χτίζονται ναοί και μεγάλα μοναστικά συγκροτήματα. Τέλος, διορθώνεται η

λανθασμένη χρονολογία του 1566 που καθιερώθηκε με τη μελέτη του Σταματιάδη ως χρονολογία αρχαιότερης εγκαθίδρυσης μονής στο νησί.

Μνείες και κρίσεις

Αλέξης Γ. Κ. Σαββίδης, «Η βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδος της Σαμιακής ιστορίας και η εξέλιξη της έρευνας», *Σαμιακές Μελέτες*, τ. 2, 1995-1996, Αθήνα 1996, σ. 40.

Evangelia Balta, «"Açil susam, açil"», *Peuple et production. Pour une interprétation des sources ottomanes*, Κωνσταντινούπολη 1999 σ. 13 σημ. 1 [= «"Σουσάμι άνοιξε"», *Σαμιακές Μελέτες*, τ. 3, 1997-1998, Αθήνα 1999, σ. 89 σημ. 7].

Σοφία Ν. Λαΐου, *Η Σάμος κατά την οθωμανική περίοδο. Πτυχές του κοινωνικού και οικονομικού βίου, 16ος-18ος αι.*, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 36 σημ. 76, 40-41.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

43. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Κοινωνικές διενέξεις και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Κωνσταντινούπολης (μέσα του 18ου αι.)», *Νεοελληνικός Διαφωτισμός: απόπειρα μιας νέας ερευνητικής συγκομιδής*, Κοζάνη 1999, σ. 15-27 [Ανάτυπο, Κοζάνη 1999].

Απόπειρα μιας νέας ερμηνείας των κοινωνικών αιτίων που οδήγησαν στη χρηματοδότηση για να μετατραπεί η Αθωνιάδα Σχολή στο ανώτατο εκπαιδευτικό Ίδρυμα του τουρκοκρατούμενου Ελληνισμού. Η Σχολή βρισκόταν στον Άθω αλλά οι αιτίες της μετατροπής της εντοπίζονται στην Κωνσταντινούπολη όπου, λίγο μετά τα μέσα του 18ου αι., μεσαία κοινωνικά στρώματα θα αμφισβητήσουν αποτελεσματικά την εξουσία των Φαναριωτών. Θα συμμαχήσουν με τον Κύριλλο Ε΄, θα αναλάβουν εκείνοι τη διαχείριση των οικονομικών του Πατριαρχείου και θα βοηθήσουν στην ανάδειξη της Αθωνιάδας σε ανώτερο εκπαιδευτικό Ίδρυμα. Η ανάκτηση της εξουσίας από τους Φαναριώτες, λίγα χρόνια αργότερα, θα «αποκαταστήσει» την παλαιά κοινωνική ισορροπία.

Μνείες και κρίσεις

Βασίλειος Ν. Μακρίδης, «Η φυγή του Ευγένιου Βούλγαρη από την Αθωνιάδα: Μία μαρτυρία του Αθ. Πάριου στις αρχές του 19ου αι., το ιστορικό της πλαίσιο και η σημασία της. Μέρος δεύτερο», *Τστωρ* 10 (1997), 139 σημ. με αστερίσκο.

Κώστας Θ. Πέτσιος, «Νικόλαος Ζερζούλης (ca. 1710-1773) και Petrus van Musschenbroek (1692-1761). Νέα στοιχεία», *Ο Ερανιστής* 23 (2001), 95 σημ. 135.

Σοφία Θ. Γρηγοριάδου, *Η ορθόδοξη σκέψη στον Αδαμάντιο Κοραή*, Αθήνα 2002, σ. 70 σημ. 14.

Κώστας Θ. Πέτσιος, *Η περί φύσεως συζήτηση στη νεοελληνική σκέψη. Όψεις της φιλοσοφικής διερεύνησης από τον 15ο ως τον 19ο αιώνα*, Ιωάννινα 2002, 273 σημ. 712, 310-311 σημ. 823.

Βασίλειος Κ. Μπακούρος, *Σαμουήλ Χαντζερής ο Βυζάντιος (1700-1775) Η συμβολή του στην πνευματική κίνηση του Γένους κατά τον 18ο αιώνα*, Αθήνα 2008, σ. 103-104 σημ. 404.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

44. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Γύρω από τη διαθήκη της Ρωξάνδρας Μαυροκορδάτου (†1684). Νομικά και Φαναριώτικα», *Ο Ερανιστής* 22 (1999), 29–43 [Ανάτυπο, Αθήνα 1999].

Το κείμενο της διαθήκης της Ρωξάνδρας Μαυροκορδάτου δεν σώθηκε· το περιεχόμενό της και κυρίως την διαμάχη που προκλήθηκε με αφορμή τα όσα όριζε μπορούμε να τα ανασυγκροτήσουμε από τρεις επιστολές που προέρχονται από την αλληλογραφία του γιου της, του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του εξ απορρήτων: δύο επιστολές που έστειλε και μία που έλαβε από τον Ραλάκη Καρυοφύλλη –όλες χρονολογημένες στα 1693. Η υπόθεση της διαθήκης της Ρωξάνδρας Μαυροκορδάτου φέρνει στην επιφάνεια μια σειρά ζητημάτων σχετικών με το σύστημα δικαίου στο οποίο μπορούσαν να προσφύγουν οι χριστιανοί που ζούσαν μέσα στον κλοιό της οθωμανικής κυριαρχίας αλλά προσφέρει και τεκμήρια για την ιστορία της ελληνικής κοινωνίας, καθώς οι διαμάχες που ξέσπασαν γύρω από την διάταξη της τελευταίας βούλησης της Ρωξάνδρας ήταν, από μια άποψη, επεισόδια μέσα σε μια διαδικασία κοινωνικής αναστρωμάτωσης που τότε διεξαγόταν.

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου», *Βυζαντιακά* 21 (2001), 522.

Δημήτριος Ι. Πολέμης, *Η βιβλιοθήκη της Σχολής της Αγίας Τριάδος Κορθίου* [= *Ανδριακά Χρονικά* 38 (2005)], 41 σημ. 5.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

45. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ρήγας και Montesquieu. Σκέψεις γύρω από μια μετάφραση που λανθάνει», *Ο Ερανιστής* 22 (1999), 108– 116 [Ανάτυπο, Αθήνα 1999].

Ο Ρήγας αναγγέλλει στα 1790 ότι έχει «μισομεταφρασμένον» το έργο *Esprit des Loix* του *Montesquieu*. Η πληροφορία είναι γνωστή σε όλους τους μελετητές του Ρήγα αλλά κανείς δεν την έχει επεξεργαστεί κριτικά: ήταν μια δική του πρωτοβουλία ή ήταν ένα έργο που τού ανατέθηκε;

Στη μελέτη υποστηρίζεται η άποψη πως η μετάφραση του *Πνεύματος των νόμων* από τον Ρήγα θα πρέπει να ενταχθεί στο πρόγραμμα του ηγεμόνα της Βλαχίας Μιχαήλ Κωνσταντίνου Σούτσου να αποδοθούν στα ελληνικά σημαντικά έργα της γαλλικής Γραμματείας. Ήταν τότε, στα 1783, που ο Καταρτζής επιχείρησε τη μετάφραση του έργου του *Réal de Curban, Science du gouvernement*· τότε που ο Παναγιώτης Κοδρικάς πήρε εντολή να μεταφράσει το έργο του Fontenelle, *Entretiens sur la pluralité des mondes*, τότε θα πρέπει να ανατέθηκε και στον Ρήγα η μετάφραση του *De l'esprit des loix*.

Ωστόσο μετά την ανάθεση, ο Ρήγας βρήκε στο πρόσωπο του Ρουσό το ιδεολογικό του πρότυπο και η εξαγγελία του 1790 είναι απλώς ένα κατάλοιπο από το προηγούμενο στάδιο των πνευματικών του ενασχολήσεων.

Τα ανάτυπα των μελετών αρ. 43, 44 & 48.

Μνείες και κρίσεις

Κώστας Θ. Πέτσιος, «Παρατηρήσεις στην πολιτική σκέψη του Ρήγα», *Δωδώνη* 28/3 (1999), 59 σημ.2.

Άννα Ταμπάκη, *Ρήγα Βελεστινλή, Άπαντα τα σωζόμενα* [Τέταρτος τόμος:] *Νέος Ανάχαρσις*, Αθήνα 2000, σ. 48 σημ. 6.

Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου», *Βυζαντινά* 21 (2001), 522-523.

Κώστας Θ. Πέτσιος, «Παρατηρήσεις στην πολιτική σκέψη του Ρήγα», *Υπέρεια* 3 (2002) –*Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί – Βελεστίνο – Ρήγας», Βελεστίνο, 2-5 Οκτωβρίου 1997-*, 923 σημ. 17 [= «Παρατηρήσεις στην πολιτική σκέψη του Ρήγα», *Επιστημονικό Συμπόσιο Ρήγας Βελεστινλής, «200 χρόνια από το θάνατό του. Προσεγγίσεις στο έργο και τις επιδράσεις του», 27-28 Μαρτίου 1998, Σκαλί Αγλαντζιάς, Λευκωσία, Λευκωσία 2006, σ. 46 σημ. 17].*

Κώστας Θ. Πέτσιος, *Ρήγα Βελεστινλή, Άπαντα τα σωζόμενα* [Δεύτερος τόμος:] *Φυσικής Απάνθισμα διά τους Αγχίνους και Φιλομαθείς Έλληνας*, Αθήνα 2002, σ. 283.

Marfa Teresa López Villalba, *Traducir la Revoluci3n. La Nueva constituci3n pol3tica de Rigas de Velestino*, Madrid 2003, σ. 20 σημ. 26, 25 σημ. 39.

Ιλνι Χαιτσηπαναγιώτη-Sangmeister, «Ο Ρήγας, η Λάνασσα, ο δικηγόρος και ο χωρικός», *Ελληνικά* 53 (2003), 85 σημ. 51.

Λουκάς Αξελός, *Ρήγας Βελεστινλής. Σταθμοί και όρια στην διαμόρφωση της εθνικής και κοινωνικής συνείδησης στην Ελλάδα*, Αθήνα 2004, σ. 252 σημ. 47.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

46. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Το πρωτότυπο του "Περί της των συμβουλιών ματαιότητας"», *Ο Εραμιστής* 22 (1999), 251-252.

Όταν το 1715 ο Δημήτριος Γεωργούλης Νοταράς μετέφρασε στα ελληνικά το έργο «Περί της των συμβουλιών ματαιότητας», δεν σημείωσε το όνομα του συγγραφέα του πρωτοτύπου. Το έργο που μεταφράστηκε και η ταυτότητα του συγγραφέα του πρωτοτύπου αποκαλύπτεται στο μελέτημα αυτό: το έργο που μετέφρασε ο Δημήτριος Νοταράς είναι το λατινικά γραμμένο πόνημα του Πολωνού Stanislaw Herakliusz Lubomirski (1642-1702), *De vanitate conciliorum liber unus, in*

quo vanitas et veritas rerum humanarum politicis et moralibus rationibus clarè demonstratur, et dialogicè exhibitur, που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1700 στην Βαρσοβία και γνώρισε έκτοτε πολλές επανεκδόσεις και μεταφράσεις.

Όσον αφορά το ερώτημα, γιατί ο μεταφραστής δεν ανέγραψε το όνομα του συγγραφέα του πρωτοτύπου, η απάντηση είναι ότι είχε στα χέρια του την έκδοση της Trnava (Tyrnavia) του 1701, στην οποία αναγράφονταν μόνο τα αρχικά του ονόματος του συγγραφέα –αρχικά που ο Νοταράς δεν μπόρεσε προφανώς να τα συμπληρώσει.

Μνείες και κρίσεις

Αθανασία Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη, «Η “περί αρετών και κακιών εξήγησις” του Σεβαστού Κυμινήτη και η νεοελληνική αρετολογική ηθική», *Νεοελληνική Φιλοσοφία. [Πρακτικά Συνεδρίου της Ελληνικής Φιλοσοφικής Εταιρείας]*, Αθήνα 2000, σ. 56 σημ. 40 [= *Νεοελληνική Φιλοσοφία. Θέματα Πολιτικής και Ηθικής*, Αθήνα 2001, σ. 291 σημ. 40].

Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου», *Βυζαντικά* 21 (2001), 523.

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος, «Το ζήτημα της γλωσσομάθειας του Νικόδημου Αγιορείτη», *Ο Ερανιστής* 23 (2001), 186 σημ. 47.

Αθανασία Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη, «Δημήτριος Νοταράς και Emanuele Tesauro: Μια ανέκδοτη μετάφραση αριστοτελικής ηθικής και ο ρόλος των διανοουμένων της Διασποράς στη διακίνηση των ιδεών», *Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα, Πρακτικά του Γ΄ Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (ΕΕΝΣ)*, Βουκουρέστι, 2-4 Ιουνίου 2006, επιμ. Κωνστ. Α. Δημάδης, Αθήνα 2007, σ. 387 σημ. 31.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

47. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Los griegos y el Tratado de Paz de Westfalia», *350 anos de la Paz de Westfalia, 1648-1998. Del antagonismo a la integracion en Europa*, Μαδρίτη 1999, σ. 251-256 & 435-441.

Όταν στα 1648 υπογράφηκε η Συνθήκη της Βεσφαλίας, η Συνθήκη που έβαλε τέλος στον Τριακονταετή αδυσώπητο θρησκευτικό πόλεμο που συντάραξε την Ευρώπη, οι Έλληνες ζούσαν «υπό ξένη κυριαρχία». Κατά συνέπεια στους εορτασμούς για τα 350 χρόνια από την υπογραφή της Συνθήκης, που διοργανώθηκαν μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με πρωτοβουλία της Γερμανικής πρεσβείας το 1998 στην Μαδρίτη, η Ελλάδα δεν είχε λόγο συμμετοχής: ούτε δική τους κρατική υπόσταση είχαν οι Έλληνες τον 17ο αι., ούτε η οθωμανική αυτοκρατορία, στο πλαίσιο της οποίας ζούσε ένα σημαντικό τμήμα του Νεότερου Ελληνισμού, έλαβε μέρος στον πόλεμο ή συνυπέγραψε την Συνθήκη. Και όμως έπρεπε να ακουστεί η ελληνική φωνή στη σειρά αυτή των εκδηλώσεων που είχαν ως γενικό τίτλο «Από τον ανταγωνισμό στην ευρωπαϊκή ενσωμάτωση». Να ακουστεί, για να θυμίσει ότι ένας άλλος αδυσώπητος θρησκευτικός ανταγωνισμός μεταξύ καθολικών και ορθοδόξων κατέληξε, τον 15ο αι., στην υποταγή των τελευταίων στους οθωμανούς Τούρκους και ακόμα για να εισφέρει ιστορικά τεκμήρια από ένα πεδίο όπου βρήκαν πρόσφορο έδαφος για να

συνεχιστούν οι θρησκευτικές αντιδικίες ανάμεσα στους καθολικούς και τους διαμαρτυρόμενους –και μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Βεσπφαλίας. Πρόκειται για τον χώρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπου ζούσαν οι ορθόδοξοι χριστιανοί, και από τους οποίους τα δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα ζητούσαν να αντλήσουν επιχειρήματα για να ενισχύσουν τις θέσεις τους.

Στη μελέτη παρουσιάζονται παραδειγματικά οι ενέργειες του Γάλλου πρέσβη, του μαρκησίου de Nointel, ο οποίος είκοσι δύο χρόνια μετά την υπογραφή της Συνθήκης, το 1670, έφτασε στην Κωνσταντινούπολη διαπιστευμένος στην Υψηλή Πύλη και έχοντας εντολή από την κυβέρνηση του να φροντίσει να εφοδιάσει τους καθολικούς θεολόγους με επιχειρήματα κατά των διαμαρτυρομένων. Και παράλληλα, τονίζονται οι σημαντικές ανακατατάξεις που γνώρισε τον ίδιο αυτό αιώνα η κοινωνία των χριστιανών.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

48. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Η βιβλιοθήκη του Νικολάου Καρατζά και οι περιπέτειες του χειρογράφου Paris. Suppl. Gr. 1375», *Ελληνικά* 59 (1999), 61–72 [Ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 1999].

Στο παρισινό χειρόγραφο Paris. Suppl. Gr. 1375, το οποίο περιέχει αυτόγραφο έργο του Καισάριου Δαπόντε, η συγγραφέας εντοπίζει κωδικολογικά στοιχεία που την οδηγούν στην υπόθεση, ότι το χειρόγραφο αυτό προέρχεται από μια σημαντική βιβλιοθήκη της Κωνσταντινούπολης, του Νικολάου Καρατζά. Ερευνώνται οι δρόμοι τους οποίους ακολούθησε το χειρόγραφο όταν έφυγε από τα χέρια του συγγραφέα του και εντοπίζονται οι κτήτορες από τους οποίους πέρασε. Η πορεία αυτή σε συνδυασμό με τα σχετικά κωδικολογικά στοιχεία επιβεβαιώνουν, ότι το χειρόγραφο ανήκε κάποτε στη βιβλιοθήκη του λόγιου Φαναριώτη του 18ου αιώνα, βιβλιοθήκη που διασκορπίστηκε μετά το θάνατό του. Με την ευκαιρία γίνεται μια γενική αναδρομή των συμπερασμάτων που έχει δώσει ως σήμερα η έρευνα σχετικά με τον εντοπισμό των χειρογράφων που απάρτιζαν κάποτε τη βιβλιοθήκη του Καρατζά.

Μνείες και κρίσεις

A. Karpozilos, *Byzantinische Zeitschrift* 93 (2000), 266.

Γ. Κ. Παπάζογλου, «Νέα άγνωστα χειρόγραφα του λόγιου Φαναριώτη Νικολάου Καρατζά», *Από-φωνής. Επιστημονική Επετηρίς του Εργαστηρίου Παλαιογραφίας* [του Πανεπιστημίου Θράκης] 1 (2000/2001), 16 σημ. 11.

Συμεών Πασχαλίδης, *Η αυτόγραφη νεομαρτυρολογική συλλογή του μοναχού Καισάριου Δαπόντε (1713–1784)*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 20, 28 σημ. 32.

Rudolf Stefec, (Βιβλιοκρισία) Nikos D. Papademetriu-Dukas, *Acta Vatopedii (μέσα 15ου – τέλη 17ου αι.)*, Τόμος Α' (Demokriteio Panepistemio Thrakes, Thrakike biblioteke 12), Komotene 2010, 295 S..., *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 62 (2012), 319 σημ. 8.

[< Περιεχόμενα
Ευρετήριο >](#)

49. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Γραφείς επισήμων. Στοιχεία για τη λειτουργία της πατριαρχικής γραμματείας την περίοδο 1454-1500. Η ελληνική γραφή κατά τους 15ο και 16ο αιώνες, Αθήνα 2000, σ. 65-82.

Μετά την ανασύσταση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο πλαίσιο του κράτους των Οθωμανών, η Γραμματεία του παλαιού αυτού θεσμού συνέχισε την ζωή της τηρώντας κατά το δυνατό τη βυζαντινή παράδοση προσαρμοσμένη, όσο οι συνθήκες το απαιτούσαν, στην νέα πραγματικότητα. Η εργασία αυτή αναφέρεται στην πρώτη μετά την Άλωση περίοδο της δράσης της πατριαρχικής Γραμματείας και ανακοινώνονται συμπεράσματα από ένα ερευνητικό έργο που εκπονείται στο πλαίσιο του προγράμματος και στόχο έχει να καταγράψει τους γραφείς και τους οφφικιαλούς που χρησιμοποίησε το Πατριαρχείο στη μακρά πορεία του υπό ξένη κυριαρχία. Το έργο φιλοδοξεί να φωτίσει την εσωτερική ζωή του Πατριαρχείου και να συγκροτήσει έναν κατάλογο των γραφένων και των οφφικιαλίων που εργάστηκαν στο χώρο της Ανατολής.

Η παρούσα μελέτη περιορίζεται χρονικά στην πρώτη περίοδο και αποκαλύπτει, από παλαιογραφικά και ιστορικά τεκμήρια, την ταυτότητα τεσσάρων γραφένων που έδρασαν στο δεύτερο μισό του 15ου αι. Έγραψαν επίσημα πατριαρχικά γράμματα ή καταχώρισαν κείμενα στον επίσημο, τον «ιερόν» κώδικα του Πατριαρχείου. Τό ενδιαφέρον στοιχείο είναι πώς και οι τέσσερις γραφείς είχαν παράλληλα και κάποιο οφφίκιο στο Πατριαρχείο, συναιρούσαν δηλαδή στο πρόσωπό τους δύο ιδιότητες.

Τα τέσσερα πρόσωπα είναι: α) Ο Θεόδωρος Αγαλλιανός, του οποίου το δείγμα γραφής ανάγεται στο 1467, εποχή κατά την οποία κατείχε το οφφίκιο του μ. οικονόμου. β) Ο Δημήτριος, μ. χαρτοφύλαξ. Το αξίωμα που κατείχε για την χρονική περίοδο από το 1477 ως το 1490 τουλάχιστον, ως επικεφαλής της πατριαρχικής Γραμματείας, δικαιολογεί την πλούσια συγκομιδή: έχουμε δείγματα γραφής του από το 1477, το 1484, το 1486, το 1488, το 1489 και το 1490. γ) Ο Μανουήλ Χριστώνυμος, μ. εκκλησιάρχης, ο μετέπειτα οικουμενικός πατριάρχης Μάξιμος Γ΄. Από την περίοδο που κατείχε το οφφίκιο του μ. εκκλησιάρχη σώζεται ένα παρασχέδιο μιάς συνοδικής απόφασης του 1476, ενώ όντας πατριάρχης, έγραψε ένα πιττάκιο προς τον δόγη της Βενετίας το 1480 και δ) Ο Μανουήλ Κορίνθιος, γνωστός λόγιος και οφφικιάλιος του Πατριαρχείου. Από τη δράση του στην πατριαρχική Γραμματεία εντοπίστηκαν δύο επίσημα έγγραφα, του 1497 και του 1499.

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2003)», *Βυζαντιακά* 23 (2003), 366.

Michel Cacouros, «Οι Vindob. histor. gr. 47 και 48 και το "κωδίκιον" του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατά τον 14ο αιώνα. Σημείωμα αναφερόμενο στον τόμο 152, στήλ. 1085-1460 της *Patrologia Graeca*», J.-P. Migne, *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*, πρωτοπρεσβ. Ιωάννης Κ. Διώτης επιμ. ελληνικής εκδόσεως, τόμος 161, Αθήνα 2007, σ. ρε΄ σημ. 35.

Συμεών Α. Πασχαλίδης, «Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Νεομάρτυρες», *Εις μαρτύριον τοις έθνεσι. Τόμος χαριστήριος εικοσαετηρικός εις τον Οικουμενικόν Πατριάρχην κ. κ. Βαρθολομαίον*, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 701 σημ. 12.

50. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Στην Ιθάκη το 1808. Από τα όρη των Αγράφων στη θάλασσα του Ιονίου», *Πρακτικά ΣΤ΄ Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Μελετών Ιονίου, Εταιρεία Ζακυνθιακών Μελετών, 2000, σ. 471-484.

Μνείες και κρίσεις

Νίκη Λάσκαρη - Μπάλλα, «Τα νησιά του Ιονίου, καταφύγιο των αγωνιστών της ελευθερίας στα χρόνια της Επτανήσου Πολιτείας (1800-1807). Ανέκδοτα έγγραφα για τον κλεφταρματολό του Βάλτου Γιωργοθώμο και οικογένειες άλλων αγωνιστών στην Κεφαλονιά», *Η΄ Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο. Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006. Πρακτικά*, τ. 3, Κύθηρα 2009, σ. 239 σημ. 1, 240 σημ. 4, 253 σημ. 28, 254 σημ. 34.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

51. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Για την έκδοση μιας ιδιωτικής αλληλογραφίας από τον 17ο αιώνα. Αρχειακά και μεθοδολογικά προβλήματα», *Σεμινάριο εργασίας: Μεθοδολογία έκδοσης, κατάσταση και προοπτικές της έρευνας των μεταβυζαντινών αρχείων. Ι. Προβλήματα έκδοσης πηγών*, Βενετία 2001, σ. 63-74.

Μνείες και κρίσεις

Πηνελόπη Στάθη, «Γράμματα και πρόσωπα στο 18ο αιώνα. Αλληλογραφία από τη συλλογή του μετοχίου του Παναγίου Τάφου Κωνσταντινούπολης», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 8 (2006) -*Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου Νεοελληνική Επιστολογραφία (16ος-19ος αι.)*, 102 σημ. 40.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

52. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Κοραής και Ι. Π. Κοκκώνης. Νεότερα στοιχεία για τις σχέσεις τους το 1826», *Ο Ερανιστής* 23 (2001), 268-282 [Ανάτυπο, Αθήνα 2001].

Μνείες και κρίσεις

Alexis Politis, «La conquista di Constantinopoli. Un caso particolare della ricezione di Bisanzio nell'ideologia neogreca», *Atti del Convegno internazionale di Studi nel bicentenario della nascita di Niccolò Tommaseo, Venezia, 23-25 gennaio 2003, Niccolò Tommaseo: popolo e nazioni Italiani, Corsi, Greci, Illirici*, Roma-Padova 2004, σ. 431 σημ. 33.

Νικόλαος Α. Ε. Καλοσπύρος, *Ο Αδαμάντιος Κοραής ως κριτικός φιλόλογος και εκδότης*, τόμος πρώτος, Αθήνα 2006, σ. 197 σημ. 275.

Αλέξης Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης. Το "ανακοπτόμενο άλμα". Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000*, επιμ. έκδοσης Βάσω Βασιλού-Παπαγεωργίου, Αθήνα 2013, σ. 15 σημ. 29.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

53. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Ο "Κώδιξ Α'", η "Νομική Συναγωγή" και η μητρόπολη Ναυπάκτου και Άρτης τον 17ο αιώνα», *Η Ναύπακτος και η περιοχή της κατά τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή εποχή (325-1820)*, Αθήνα 2001, σ. 333-340 [Ανάτυπο, Αθήνα 2001].

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2002)», *Βυζαντινά* 22 (2002), 374-375.

Τ. Αθ. Γρ[ιτσόπουλος], *Μνημοσύνη* 15 (2001-2002), 407.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

54. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Το πρωτότυπο του έργου "Επιστολή περιέχουσα τινάς διακρίσεις εις το Ποίημα του Κυρίου Βολτιέρ περί της καταστροφής της Λισβώνας"», *Ο Ερανιστής* 23 (2001), 323-325.

Μνείες και κρίσεις

Γ. Γ. Αλισανδράτος, «Ανέκδοτα χειρόγραφα του ιερέα Παναγή/Μαρίνου Φωκά», *Ο Ερανιστής* 23 (2001), 209 σημ. 11.

Κώστας Θ. Πέτσιος, «Γεώργιος Σουγδουρής (1645/7-1725): Άγνωστα στοιχεία για τη ζωή, τη διδασκαλία και το φιλοσοφικό του έργο. Μέρος Α'», *Δωδώνη* 31 (2002), 258 σημ. 81.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

55. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «"Χριστιανική απολογία" (1798) και "Απολογία χριστιανική" (1800, 1805)», *Ο Ερανιστής* 23 (2001), 326-328.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

56. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «La fortune de Montesquieu en Grèce dans la seconde moitié du XVIIIe siècle», *Montesquieu du nord au sud. Actes de la table ronde organisée à Paris les 29 et 30 janvier 1999*, Νάπολη - Οξφόρδη 2001, σ. 81-88.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

57. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Le droit byzantin dans le cadre de l'empire ottoman. Problèmes et solutions adoptées à partir du premier siècle après la Prise de Constantinople», *Byzantine Law. Proceedings of the International Symposium of Jurists, Thessaloniki, 10-13 December 1998*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 71-78 [= «Το Βυζαντινό δίκαιο στο οθωμανικό κρατικό πλαίσιο: προβλήματα και λύσεις από τον πρώτο μετά την Άλωση αιώνα», Αρμενόπουλος. *Επιστημονική Επετηρίδα* 21 (2000), 197-200] [Ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 2001].

Μνείες και κρίσεις

- Ε. Karabélias, *Revue historique de droit français et étranger* 80 (2002), 362.
- Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2001)», *Βυζαντιακά* 22 (2002), 346 & 348.
- Despina Tsourka-Papastathi, «Les institutions du droit privé: Mécanismes d'équilibre entre systèmes de droit concourants et concurrents», *Βυζαντινά - Μεταβυζαντινά. La périphérie dans le temps et l'espace, Actes de la 6e Séance plénière organisée par Paolo Odorico dans le cadre du XXe Congrès international des Études byzantines, Collège de France - Sorbonne, Paris, 19-25 Août 2001*, Paris 2003, σ.148-9 σημ. 18, 158 σημ. 56.
- Dan Ioan Muresan, «De la place du Syntagma de Matthieu Blastarès dans le Méga Nomimon du patriarcat de Constantinople», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 461 σημ. 98.
- Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 2 σημ. 1.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

58. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Υψηλότητα.../ Τουατζή μου.../ Εδικέ μου... Το αρχείο Αλή Πασά της Γενναδεΐου και η προσπάθεια εκδοτικής χειραγώγησής του», *Σεμινάριο εργασίας: Μεθοδολογία έκδοσης, κατάσταση και προοπτικές της έρευνας των μεταβυζαντινών αρχείων. 1. Προβλήματα έκδοσης πηγών*, Βενετία 2001, σ. 75-86.

Μνείες και κρίσεις

- Γεώργιος Β. Νικολάου, «Η προσωπικότητα του Βελή πασά και η διοίκηση του Μοριά την περίοδο 1807-1809 μέσα από ανέκδοτες επιστολές του», *Πρακτικά του Ζ'*

Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών (Πύργος - Γαστούνη - Αμαλιάδα 11-17 Σεπτεμβρίου 2005), τ. Γ', Αθήνα 2007, σ. 24 σημ. 3.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

59. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Από τον κόσμο της πατριαρχικής Γραμματείας στο μικρόκοσμο των εγγράφων», *Σεμινάριο εργασίας: Μεθοδολογία έκδοσης, κατάσταση και προοπτικές της έρευνας των μεταβυζαντινών αρχείων. 1. Προβλήματα έκδοσης πηγών*, Βενετία 2001, σ. 87-99.

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2003)», *Βυζαντιακά* 23 (2003), 366.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

60. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Βαρνάβας ο Κύπριος και η πυρκαγιά του 1696 στην Κωνσταντινούπολη», *Ο Εραμιστής* 23 (2001), 19-34 [Ανάτυπο, Αθήνα 2001].

Μνείες και κρίσεις

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Η Κυπριακή Λογισσύνη 1571-1878. Προσωπογραφική θεώρηση*, Λευκωσία 2002, σ. 104.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

61. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Ο Όμηρος στην ελληνική εκπαίδευση του 18ου αιώνα», *Ερανος. Από τα Πρακτικά του 9^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Οδύσσεια, Eranos. Proceedings of the 9th International Congress on the Odyssey*, Ιθάκη 2001, σ. 57-69 [Ανάτυπο, Ιθάκη 2001].

Μνείες και κρίσεις

Αλεξάνδρα Ζερβού, *Το παιχνίδι της ποιητικής δημιουργίας στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Για μια θεωρία της ομηρικής ποιητικής*, Αθήνα 2003, σ. 42 σημ. 27.
Εφ. «Λόγος Κεφαλλήνων και Ιθακησίων», τχ. Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2005, σ. 7.
Εφ. «Τα Νέα της Ιθάκης», Φεβρουάριος - Μάρτιος 2006, σ. 3.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

62. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «"Χρυσόβουλλον πατριαρχικόν". Τα παράδοξα της διπλωματικής και η ίδρυση του πατριαρχείου Μόσχας», *Moschovia. Problemi Bizantiiskij i Novogretcheskij Filologii. K 60 Letiyu B. L. FonkiP / Μοσχοβία, Προβλήματα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας. Αφιέρωμα στα 60 χρόνια του Boris FonkiP, 1 (2001), 335-345 + 1 πιν. [Ανάτυπο, Μόσχα 2001].*

Μνείες και κρίσεις

- Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2001)», *Βυζαντιακά* 22 (2002), 344.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Η ανατολική Εκκλησία της Βενετοκρατούμενης Επτανήσου: σε αναζήτηση μιας ανέφικτης "κανονικότητας"», *Πρακτικά Ζ' Πανιονίου Συνεδρίου (Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002)*, τ. 1, Αθήνα 2004, σ. 505 σημ. 35 και 36.
- Κ. Γ. Πιτσάκης, «Η οικουμενικότητα του βυζαντινού δικαίου», *Το Βυζάντιο ως οικουμένη*, Επιστ. επιμ. Ευάγγελος Χρυσός, Αθήνα 2005, 178 σημ. 102.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Μάξιμος Μαργούνιος, Επίσκοπος Κυθήρων: Μία προσέγγιση από την άποψη της ιστορίας του δικαίου», *Πρακτικά του Η' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου*, τόμος II Β', Κύθηρα 2009, σ. 153 σημ. 19.
- Andronikos Falangas, *Présences grecques dans les Pays roumains (XIVe-XVIe siècles). Le témoignage des sources narratives roumaines*, Bucarest 2009, σ. 198 σημ. 466, 202 σημ. 478.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

63. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Γύρω από την όγδοη απορία του νεοελληνιστή Γ. Π. Σαββίδη ή προβλήματα για την έκδοση της ιδιωτικής αλληλογραφίας του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου (1641-1709)», *Εκδοτικά. Προβλήματα και απορίες. Πρακτικά Συνεδρίου στη Μνήμη του Γ. Π. Σαββίδη*, Αθήνα, 16-17 Ιουνίου 2000, Αθήνα 2002, σ. 269-277.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

64. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «"Ρωμηοί χριστιανοί" "με μπαράτια βασιλικά"». *Ρωμηοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης. Πρακτικά επιστημονικής ημερίδας*, Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 2001, Αθήνα 2002, σ. 67-86 [Ανάτυπο, Αθήνα 2002].

Μνείες και κρίσεις

- Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2002)», *Βυζαντιακά* 22 (2002), 372.
- Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Αιχμάλωτοι, όχι δούλοι», εφ. *Εστία*, 1η Μαρτίου 2003.

Nikolas Pissis, *Südost-Forschungen* 63/64 (2004/2005), 548.

Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, *Η Εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο (1571-1878). Η σταδιακή συγκρότησή της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, Λευκωσία 2005, σ. 44 σημ. 68, 98 σημ. 239.

Δημήτρης Σταματόπουλος, «Νεοελληνικός Διαφωτισμός και Ηγεμονία στο Ορθόδοξο Μιλλέτ: κριτικές παρατηρήσεις στην παράφραση του *Εγκωμίου του Φιλοσόφου* του Δημητράκη Καταρτζή από το Νικόλαο Λογάδη», *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821. Ένα ευρωπαϊκό γεγονός*, Επιμέλεια - Εισαγωγή Πέτρος Πιζάνιας, Αθήνα 2009, σ. 203 σημ. 14.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

65. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «"Σύνταγμα κατά στοιχείον" auctum», *Digesta. Επιστημονικό περιοδικό του Τμήματος Νομικής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης* 6 (2002), 5-16.

Μνείες και κρίσεις

Konstantinos G. Pitsakis, «Nouveaux témoignages sur Constantin Kabasilas», *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie, Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, Herausg. Lars M. Hoffmann unter Mitarbeit von Anuscha Monchizadeh, Wiesbaden 2005, σ. 507 σημ. 49.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

66. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, «"Υπόσχεται το μοναστήριον να του δίνη την ζωοτροφίαν του..."". Αφιερώσεις προς τα μοναστήρια της Σάμου κατά τους νεότερους χρόνους», *Πρακτικά Συμποσίου «Η Σάμος στα νεότερα χρόνια (17ος-20ός αιώνας)»*, Αθήνα 2002, σ. 43-54.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

67. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Εκδόσεις, περιλήψεις ή ευρετήρια; Διλήμματα και ψευδοδιλήμματα», *Σεμινάριο εργασίας: Μεθοδολογία έκδοσης, κατάσταση και προοπτικές της έρευνας των μεταβυζαντινών αρχείων. 2. Η ανάγκη και η τεχνική των επιτομών*, Βενετία 2003, σ. 15-28.

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2003)», *Βυζαντιακά* 23 (2003), 366.

Constantin G. Pitsakis, «Aristéalos, poète byzantin inexistant»: à propos de l'auteur des vers gravés sur les frères Graptoï», *Auxiliari Historical Disciplines* 30 (2007), 81 σημ. 21.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

68. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἐκθεσις τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου», ἕνα ἔργο τοῦ Ευγένιου Βούλγαρη που ἔχει εκδοθεῖ», *Ο Εραμιστής* 24 (2003), 200-201.

Μνείες και κρίσεις

Julia Chatzipanagioti-Sangmeister, «Das Dresdner manuskript der Ἐκθεσις τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου von Eugenios Voulgaris», *Wiener Byzantinistik und Neogräzistik, Beiträge zum Symposium Vierzig Jahre Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien im Gedenken an Herbert Hunger (Wien, 4.-7. Dezember 2002)*, Wien 2004, <Byzantina et Neograeca Vindobonensia 24>, σ. 91 σημ. 22.

Ἰλῖα Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister (ἐκδ.), *Ευγένιος Βούλγαρης, Ἐκθεσις τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου ἡτοι τῆς λεγομένης Μικρᾶς Ταταρίας*, Ἀθήνα 2008, σ. 153 σημ. 71, 156 σημ. 129.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

69. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία στὴν Ὀθωμανικὴ αυτοκρατορία 1770-1821», *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, 1770-2000*, τ. 2, Β. Παναγιωτόπουλος (σχεδιασμός - διεύθυνση ἐκδόσης), Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2003, σ. 283-296.

Μνείες και κρίσεις

Βασίλειος Τσακίρης (Εισαγωγικὴ μελέτη - Επιμέλεια κειμένου), *Paolo Segneri, Ὁ Μετανοὼν Διδασκόμενος. Μία μετάφραση τοῦ Ἐμμανουὴλ Ῥωμανίτου*, Θήρα 2005, σ. 49 σημ. 150.

Βασίλειος Κ. Μπακούρος, *Σαμουὴλ Χαντζερῆς ὁ Βυζάντιος (1700-1775) Ἡ συμβολὴ τοῦ στὴν πνευματικὴ κίνηση τοῦ Γένους κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα*, Ἀθήνα 2008, σ. 96 σημ. 372, 281 σημ. 1147.

Dimitris Dimitropoulos, «Limites intérieures dans l'espace grec au temps de la domination ottomane. L'aspect géographique des administrations politiques et ecclésiastiques», *The Historical Review/ La Revue Historique* 5 (2008), σ. 245 σημ. 14.

Συμεὼν Α. Πασχαλίδης, «Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ οἱ Νεομάρτυρες», *Εἰς μαρτύριον τοῖς ἔθνεσι. Τόμος χαριστήριος εικοσαετηρικός εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κ. κ. Βαρθολομαῖον*, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 697 σημ. 1.

Νίκος Φ. Τόμπρος, *Νεώτερη ελληνική Ιστορία, Από τον Νέο Ελληνισμό στο ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος (1453-1832)*, Αθήνα, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, 2013, σ. 20 σημ. 11, 22 σημ. 17, 18, σ. 23 σημ. 21, 59 σημ. 93.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

70. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η τύχη του Βολταίρου στην Ελλάδα. Νεότερα στοιχεία για τον 18ο αιώνα», *Επιστημονικό Συμπόσιο. Ευρώπη και Νέος Ελληνισμός*, Αθήνα 2003, σ. 101-129 [= *Τα Ιστορικά τχ.* 37 (Δεκέμβριος 2002), 317-330].

Μνείες και κρίσεις

Μίλτος Πεχλιβάνος, «Οι κήποι του *Candide* και κάποιες σύγχρονες μεταφυτεύσεις τους», *Βολταίρος, Καντίντ ή η αισιοδοξία*, μετ. Παντελής Κοντογιάννης, Αθήνα, Πόλις, 2005, σ. 155 σημ. 4.

π. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός - Χαρ. Α. Μηνάογλου (εκδ.), *Αγαπίου Κολυβά Παπαντωνάτου, Ανατροπή της Φραγκοσωνικής πίστωσης (1782)*, [Κατά Μασόνων 1,] Τρίκαλα - Αθήνα 2007, σ. 268.

Αλέξης Πολίτης, «Ματθαίος, επίσκοπος Μυρέων ο Γ΄. Οπαδοί και αντίπαλοι του Διαφωτισμού στην Πάτμο και στις ηγεμονίες στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα», *Μνήμων* 29 (2008), 60 σημ. 31.

Vasilios N. Makrides, «Evgenios Voulgaris und Voltaire: Ihre vermeintliche Begegnung und Auseinandersetzung am Hof Friedrichs des Großen», *Griechische Kultur in Südosteuropa in der Neuzeit, Beiträge zum Symposium in memoriam Gunnar Hering (Wien, 16.-18. Dezember 2004)*, herausgegeben von Maria A. Stasinopoulou - Ioannis Zelepos, Wien 2008, 178 σημ. 65.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

71. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ο Καταρτιζής και οι *Questions sur l'Encyclopédie* του Βολταίρου», *Ο Εραμιστής* 24 (2003), 105-110 [Ανάτυπο, Αθήνα 2003].

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

72. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ο κώδικας "Κριτίου" είναι του Νικολάου Καρατζά. Προβλήματα πατρότητας του χφ 974 της Ρουμανικής Ακαδημίας», *Ο Εραμιστής* 24 (2003), 125-137 [Ανάτυπο, Αθήνα 2003].

Μνείες και κρίσεις

Συμεών Α. Πασχαλίδης, «Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Νεομάρτυρες», *Εις μαρτύριον τοις έθνεσι. Τόμος χαριστήριος εικοσαετηρικός εις τον Οικουμενικόν Πατριάρχη κ. κ. Βαρθολομαίον*, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 705 σημ. 26.

73. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «De la notion de la liberté pour le monde grec dans la seconde moitié du dix-huitième siècle», *Liberté: Héritage du passé ou idée des Lumières?*, Κρακοβία - Βαρσοβία 2003, σ. 116-120.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

74. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Vivre sous deux ordres juridiques: l'expérience des chrétiens de l'Empire ottoman», *Επιτηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 37 (2003), 133-140 [Ανάτυπο, Αθήνα 2003].

Μνείες και κρίσεις

S. Troianos, *BZ* 98 (2005), 321, αρ. 1401.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

75. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Αλή πασάς των Ιωαννίνων. Τα όρια της περιφερειακής αυτονομίας», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τ. 1, Β. Παναγιωτόπουλος (σχεδιασμός - διεύθυνση έκδοσης), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 257-272.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

76. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «"Απλώς και ως έτυχε αφοριστικά να μη δίδονται..." Μυτιλήνη 1779», *Ο Ερανιστής* 24 (2003), 111-123.

Μνείες και κρίσεις

Αναστασία Γ. Παληού, «Βοεβόδες της Κοζάνης και ο ρόλος τους στην απονομή της δικαιοσύνης κατά τον 19ο αιώνα», *Νόμος* 13 (2010) - Πνεύματος δώρημα Γεωργίου Π. Νάκω, σ. 317 σημ. 20.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

77. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Η "κατ' εκλογήν", η χρονολογική και η σύνθετη προσέγγιση της "Νομικής Συναγωγής" του Δοσιθέου», *Σεμινάριο εργασίας: Μεθοδολογία έκδοσης, κατάσταση και προοπτικές της έρευνας των μεταβυζαντινών αρχείων. 2. Η ανάγκη και η τεχνική των επιτομών*, Βενετία 2003, σ. 129-140.

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2003)», *Βυζαντιακά* 23 (2003), 367.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

78. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Από τα *Regestes* στις *Επιτομές*. Η εμπειρία από την καταγραφή των μεταβυζαντινών πατριαρχικών πράξεων», *Σεμινάριο εργασίας: Μεθοδολογία έκδοσης, κατάσταση και προοπτικές της έρευνας των μεταβυζαντινών αρχείων. 2. Η ανάγκη και η τεχνική των επιτομών*, Βενετία 2003, σ. 41-54.

Μνείες και κρίσεις

Σπ. Ι. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2003)», *Βυζαντιακά* 23 (2003), 366.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

79. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Το χειρόγραφο του "Χρονογράφου του Δαπόντε" και η λύση ενός αινίγματος. Το χφ Κυριαζή 4 της Γενναδείου», *Ο Εραμιστής* 24 (2003), 85-94.

Μνείες και κρίσεις

Συμεών Πασχαλίδης, *Η αυτογράφη νεομαρτυρολογική συλλογή του μοναχού Καισάρου Δαπόντε (1713-1784)*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 20 σημ. 1, 22 σημ. 10.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

80. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Du charisticariat et des droits patriarcaux à l'exarchie patriarcale. Survivances et transformations des institutions byzantines», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* [της Ακαδημίας Αθηνών] 37 (2003), 113-120.

Μνείες και κρίσεις

S. Troianos, *BZ* 98 (2005), 326, αρ. 1457.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

81. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η τρίτη χειρόγραφη "έκδοση" του *Νομίμου* του Μανουήλ Μαλαξού. Πρόδρομη ανακοίνωση», *Επετηρίς του Κέντρου*

Ερεύνες της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου [της Ακαδημίας Αθηνών]
38 (2004), 221-242.

Μνείες και κρίσεις

- Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Γ. Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2005/6)», *Βυζαντιακά* 25 (2005/6), 298.
- S. Troianos, *BZ* 99 (2006), 467.
- Dan Ioan Muresan, «De la place du Syntagma de Matthieu Blastarès dans le Méga Nomimon du patriarcat de Constantinople», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 464 σημ. 107.
- Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύνταξιν Ελληνικού Αστικού Κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων: 1822-1891. Συμβολή εις την Ιστορίαν του Νεοελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 2008, σ. 14 σημ. 29.
- Constantinos G. Pitsakis, «L'héritage du droit romain: idéologie, continuités, ruptures», *Dopo le due cadute di Constantinopoli (1204, 1453): Eredi ideologici di Bisanzio, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Venezia, 4-5 dicembre 2006*, a cura di Marina Koumanoudi e Chryssa Maltezos, [Istituto Ellenico di Studi Bizantini e Postbizantini di Venezia, Convegni - 12], Venezia 2008, σ. 21 σημ. 10.
- Σταύρος Περεντίδης, «Ο Θεοδόσιος Ζυγομαλάς για τους προγόνους και την συγγένεια», Σ. Περεντίδης - Γ. Στείρης (επιμ.), *Ιωάννης και Θεοδόσιος Ζυγομαλάς*, Αθήνα 2009, σ. 288 σημ. 43.
- Κωνσταντίνος Πιτσάκης, «Από τον Λειμώνα της Λέσβου στο "Λεσβιακόν Ανθολόγιον". Η ιστορία του υστέρου βυζαντινού δικαίου στα χειρόγραφα της Μονής Λειμώνας», *Ιερά μονή Λειμώνας. Ιστορία, παλαιογραφία, τέχνη, Πρακτικά Συνεδρίου, Μονή Λειμώνας*, 27-30 Σεπτεμβρίου 2001, επιστ. επιμ. Απόστολος Σπανός - Αθαν. Καλαμάτας, Αθήνα 2009, σ. 78 σημ. 51.
- Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Φώτιος... ο μετονομασθείς Ταράσιος. Σχετικά με μια παράδοση "ταύτιση"», *Realia Byzantina*, Herausgegeben von Sofia Kotzabassi und Giannis Mavromatis, Byzantinisches Archiv Band 22, Berlin 2009, σ. 199 σημ. 4.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

82. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Καταρτιζής και Montesquieu. Νεότερα στοιχεία», *Μνήμη Άλκη Αγγέλου. Τα άφθονα σχήματα του παρελθόντος: ζητήσεις της πολιτισμικής ιστορίας και της θεωρίας της λογοτεχνίας. Πρακτικά Ι΄ Επιστημονικής Συνάντησης 3-6 Οκτωβρίου 2002*, Θεσσαλονίκη [Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Μεσαιωνικών και Νέων Ελληνικών Σπουδών] 2004, σ. 51-58 [Ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 2004].

Μνείες και κρίσεις

- Walter Puchner, *Südost-Forschungen* 63/64 (2004/2005), 660.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

83. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ωραιοποιώντας τα μετά την Άλωση: η περίπτωση του Γεννάδιου Σχολάριου», *Τα Ιστορικά τχ.* 40 (Ιούνιος 2004), 29-36 [Ανάτυπο, Αθήνα 2004].

Μνείες και κρίσεις

Μάρη Θεοδοσοπούλου, εφ. *Η Εποχή*, 5 Δεκεμβρίου 2004.

Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Γ. Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2005/6)», *Βυζαντιακά* 25 (2005/6), 302.

Marie-Hélène Blanchet, «Η ιστοριογραφία του Γεννάδιου Σχολάριου», *Τα Ιστορικά τχ.* 47 (Δεκέμβριος 2007), 353 σημ. 1.

Διονύσιος Δ. Βαλαής, *Η πατριαρχία του Θεοδοσίου Β΄ (1769-1773). Συμβολή στη μελέτη της θεσμικής λειτουργίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 396 σημ. 2.

Konstantinos Moustakas, «Byzantine "Visions" of the Ottoman Empire: Theories of Ottoman Legitimacy by Byzantine Scholars after the Fall of Constantinople», *Images of the Byzantine World. Visions, Messages and Meanings. Studies Presented to Leslie Brubaker*, Edited by Angeliki Lymberopoulou, The Open University, UK, Great Britain 2011, σ. 228 σημ. 50.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

84. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «"Ne discutez pas sur le sexe des anges": Géréme II réprimande Gabriel Séviros et Maxime Margounios», *Gavriil Seviros, arcivescovo di Filadelfia a Venezia, e la sua epoca. Giornata di studio dedicata alla memoria di Manussos Manussacas (Venezia, 26 settembre 2003)*, Βενετία 2004, σ. 137-144.

Μνείες και κρίσεις

Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Γ. Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2005/6)», *Βυζαντιακά* 25 (2005/6), 291-292.

Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Μάξιμος Μαργούνιος, Επίσκοπος Κυθήρων: Μία προσέγγιση από την άποψη της ιστορίας του δικαίου», *Πρακτικά του Η΄ Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου*, τόμος II Β΄, Κύθηρα 2009, σ. 151 σημ. 15.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

85. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «"Ημείς προεβιβάσαμεν... και η αρχή των Ενετών εκυρώσατο": Η εκκλησιαστική διοίκηση των Επτανήσων στη συνάφειά της με την πολιτική διοίκηση», *Πρακτικά Ζ' Πανιόνιου Συνεδρίου (Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002)*, τ. 1, Αθήνα 2004, σ. 469-480.

Μνείες και κρίσεις

Μαρία Λεοντσίνη, «Πολιτικές μεταβολές και εκκλησιαστική διοίκηση στο Ιόνιο (6ος-11ος αι.)», *Πρακτικά Ζ' Πανιονίου Συνεδρίου (Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002)*, τ. 1, Αθήνα 2004, σ. 467 σημ. 69.

Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, *Συμβολή στην εκκλησιαστική ιστορία της Πελοποννήσου κατά τη Β' Βενετοκρατία (1685-1715)*, Αθήνα 2008, σ. 192 σημ. 268.

Σπύρος Γ. Γασπαρινάτος, *Η Βενετοκρατία στα νησιά του Ιονίου Πελάγους*, Αθήνα 2009, σ. 156 σημ. 13.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

86. Ρ. D. ΜΗΝΑΙΛΑΡΙΣ, "Interpreti di Fozio a Venezia tra Settecento e Ottocento", *Ateneo Veneto CXCI, terza serie, 3/II (2004)*, 97-101.

Μνείες και κρίσεις

A. Luzzi, *BZ 101 (2008)*, 314 αρ. 103.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

87. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Αναζητώντας τα όρια μιας πνευματικής ιδιοποίησης. Θύμα ή θύτης ο Κωνσταντίνος Δαπόντες;», *Μνήμη Άλκη Αγγέλου. Τα άφθονα σχήματα του παρελθόντος: ζητήσεις της πολιτισμικής ιστορίας και της θεωρίας της λογοτεχνίας. Πρακτικά Ι' Επιστημονικής Συνάντησης 3-6 Οκτωβρίου 2002, Θεσσαλονίκη [Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Μεσαιωνικών και Νέων Ελληνικών Σπουδών] 2004*, σ. 429-436.

Μνείες και κρίσεις

Walter Puchner, *Südost-Forschungen 63/64 (2004/2005)*, 661.

Φάνης Κακριδής, «Παρατηρήσεις στην Ποιητική του Καισάριου Δαπόντε», *Δωδώνη, Φιλολογία, ΕΕΦΣΠΙ 34 (2005)*, 25 σημ. 1.

Συμεών Πασχαλίδης, *Η αυτόγραφη νεομαρτυρολογική συλλογή του μοναχού Καισάριου Δαπόντε (1713-1784)*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 20 σημ. 1.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

88. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Gabriel Séviros et les chrétiens de Philadelphie en Asie Mineure. Le pasteur à l'Ouest et les ouailles à l'Est», *Gavriil Seviros, arcivescovo di Filadelfia a Venezia, e la sua epoca. Giornata di studio dedicata alla memoria di Manussos Manussacas (Venezia, 26 settembre 2003)*, Βενετία 2004, σ. 11-19.

Μνείες και κρίσεις

Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Γ. Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2005/6)», *Βυζαντιακά 25 (2005/6)*, 291.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

89. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Η ποικίλη δράση των στοχαστικών προσαρμογών. Μια αποτίμηση, είκοσι περίπου χρόνια μετά την Άλωση», *1453: Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης και η μετάβαση από τους Μεσαιωνικούς στους Νεώτερους Χρόνους*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Επιστ. επιμ.: Τόνια Κιουσοπούλου, Ηράκλειο 2005, σ. 61-71.

Μνείες και κρίσεις

- Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Γ. Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2005/6)», *Βυζαντικά* 25 (2005/6), 294.
- Γιώργος Καραμπελιάς, *Το χιλιαδιακοσιατέσσερα και η διαμόρφωση του νεώτερου ελληνισμού*, Αθήνα 2006, σ. 361 σημ. 16, 492.
- Klaus-Peter Todt, *Südost-Forschungen* 67 (2008), 450-453.
- Διονύσιος Δ. Βαλαής, *Η πατριαρχία του Θεοδοσίου Β΄ (1769-1773). Συμβολή στη μελέτη της θεσμικής λειτουργίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 130 σημ. 2, 132 σημ. 3, 396 σημ. 2.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

90. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «"Νέοι Έλληνες". Ο νεολογισμός και τα συνδηλούμενά του στα 1675», *Ο Εραμιστής* 25 (2005), 87-99.

Μνείες και κρίσεις

- Νάσος Βαγενάς, «Για τις αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας», *Νέα Εστία* 161 τχ 1797 (Φεβρουάριος 2007), 309 σημ. 33.
- Μάρη Θεοδοσοπούλου, (σχολιασμός άνευ τίτλου στη στήλη «Στάσεις»), εφ. *Η Εποχή* Κυριακή 14/1/07, σ. 27.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

91. Δ. Γ. Αποστολοπούλου, «Η τύχη του χειρογράφου 827 του Μετοχίου του Παναγίου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη», *Ο Εραμιστής* 25 (2005), 441-445.

Μνείες και κρίσεις

- J. Declerck, *Scriptorium* 61, no 1 (2007), 6*.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

92. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, «Όταν πατριαρχικές υπογραφές αναζητούν ταυτότητα», *Ο Ερανιστής* 25 (2005), 61-86.

Μνείες και κρίσεις

Andronikos Falangas, *Présences grecques dans les Pays roumains (XIVe-XVIe siècles). Le témoignage des sources narratives roumaines*, Bucarest 2009, σ. 202 σημ. 478.

Βασίλειος Κ. Μάρκος, *Το νομικό καθεστώς των Πατριαρχικών και Σταυροπηγιακών Μονών στην ελληνική επικράτεια*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2012, σ. 69 σημ. 28.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

93. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Στοιχεία από την εκκλησιαστική ιστορία της Σίφνου», *Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Σιφναϊκού Συμποσίου (Σίφνος, 27-30 Ιουνίου 2002)*, τ. 2, Αθήνα 2005. σ. 511-518.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

94. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Αγία Παρασκευή Λέσβου. Οι αιώνες της Τουρκοκρατίας», *Η Αγία Παρασκευή*, Μυτιλήνη 2005, σ. 71-81.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

95. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Μια "Μετριότης" του 1567. Συμβολή στη μελέτη των χειρόγραφων συγχωροχαρτιών», *Ο Ερανιστής* 25 (2005), 51-59.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

96. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «"Χασμάτων πλήρωσις". Η εμπλοκή του Μηνά Μηνωΐδη και του Μανουήλ Γεδεών στα χειρόγραφα Paris. Suppl. Gr. 684 και Suppl. gr. 1044», *Ο Ερανιστής* 25 (2005), 301-319.

Μνείες και κρίσεις

J. Declerck, *Scriptorium* 61, no 1 (2007), 106*.

Χαρίτων Καρανάσιος, «Αυτόγραφα του Ευγένιου Γιαννούλη», *Μνήμη Πηνελόπης Στάθη, Μελέτες ιστορίας και φιλολογίας*, εκδ. επιμ. Κώστας Λάππας - Αντ. Αναστασόπουλος - Ηλίας Κολοβός, Ηράκλειο 2010, σ. 253 σημ. 7.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

97. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η επιστολογραφία του Αλέξανδρου και του Νικόλαου Μαυροκορδάτου: το πρόβλημα της πατρότητας 43 επιστολικών κειμένων», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 8 (2006) -Πρακτικά του

Επιστημονικού Συμποσίου Νεοελληνική Επιστολογραφία (16ος-19ος αι.)-, 45-54.

Μνείες και κρίσεις

Katerina Papakonstantinou, «Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου "Νεοελληνική Επιστολογραφία" (16ος-19ος αι.) [Proceedings of the Scientific Symposium on "Early Modern Greek Letter Writing" (16th-19th Centuries)] (= Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά 8), Athens: Academy of Athens, 2006, 400 pp.», *ιστορείν/historein* 8 (2008), 162.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

98. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Εκκλησία στην Τουρκοκρατία», *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 8: *Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία (1453-1821)*, Αθήνα [2006], σ. 170-193 [β' έκδ. Αθήνα [2006], τ. 10, σ. 212-241].

Μνείες και κρίσεις

Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Γ. Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου (2005/6)», *Βυζαντιακά* 25 (2005/6), 290-1.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

99. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Ένα ιδιωτικό αρχείο αλληλογραφίας μετατρέπεται σε επιστολόγιο. Μια περίπτωση του 18ου αιώνα», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 8 (2006) -Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου Νεοελληνική Επιστολογραφία (16ος-19ος αι.)-, 71-90.

Μνείες και κρίσεις

J. Declerck, *Scriptorium* 61, no 1 (2007), 106*-107*, 110*.

Katerina Papakonstantinou, «Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου "Νεοελληνική Επιστολογραφία" (16ος-19ος αι.) [Proceedings of the Scientific Symposium on "Early Modern Greek Letter Writing" (16th-19th Centuries)] (= Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά 8), Athens: Academy of Athens, 2006, 400 pp.», *ιστορείν/historein* 8 (2008), 162.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

100. D. G. APOSTOLOPOULOS, «Le droit byzantin au sein de l'Empire ottoman: survivances et transformations», *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London, 21-26 August, 2006, v. II: Abstracts of Panel Papers*, Λονδίνο 2006, σ. 18-19.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

101. D. G. APOSTOLOPOULOS, «Une lettre du Patriarcat de Constantinople du XVe siècle, "made in Poland" au XVIIe siècle», *Literatura, Historia, Dziedzictwo. Prace ofiarowane Profesor Teresie Kostkiewiczowej*, Βαρσοβία 2006, σ. 110-116.

Μνείες και κρίσεις

Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου 2007/8», *Βυζαντιακά* 27 (2008), 331.

S. Troianos, *BZ* 101 (2008), 904, αρ. 2357.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

102. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Στοιχεία για το νομικό βίο.την περίοδο.της.οθωμανικής κυριαρχίας από χειρόγραφες πηγές που σώζονται σε βιβλιοθήκες μονών της Σάμου (16ος-17ος αι.)», *Καρλόβασι Σάμου. Ένα νησιωτικό, εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο στο ανατολικό Αιγαίο. Πρακτικά Συνεδρίου*, Αθήνα 2007, σ. 21-28.

Μνείες και κρίσεις

Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου 2007/8», *Βυζαντιακά* 27 (2008), 334.

S. Troianos, *BZ* 101 (2008), 877, αρ. 2180, 1064.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

103. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Το Οικουμενικό Πατριαρχείο στο πλαίσιο του οθωμανικού δικαιοϋκού και πολιτικού συστήματος», *Επιστημονική Διημερίδα: Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η οικονομία του Γένους. Εισηγήσεις*, Αθήνα 2007, σ. 69-78.

Μνείες και κρίσεις

Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου 2007/8», *Βυζαντιακά* 27 (2008), 335.

Μ. Γ. Βαρβούνης - Παν. Τζιβάρια, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και ιερά μητρόπολις Σάμου και Ικαρίας, Τόμος Α΄, Πατριαρχικά Γράμματα 1861-1928*, Αθήνα, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ν. Σάμου, 2009, σ. 177 σημ. 100.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

104. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Έντυπες εκδόσεις πηγών του βυζαντινού δικαίου», *Ο Εραμιστής* 26 (2007), 5-21.

Μνείες και κρίσεις

Γεώργιος Θ. Γιαννόπουλος, «Δημητρίου Αποστολοπούλου "Έντυπες εκδόσεις νομικών πηγών στον ελληνικό χώρο" (Αθήνα 2007 - Ανάτυπον εκ του Ερανιστού)», εφ. Πολιτική-Φιλολογική των Πατρών, φ. 107/Ιούνιος 2009, 3.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

105. Δ. Γ. Αποστολοπούλος, «Μία, ακόμα, ανέκδοτη επιστολή του Κοραή γραμμένη το 1820», *Ο Ερανιστής* 26 (2007), 235-240.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

106. Δ. Γ. Αποστολοπούλος, «Πώς "βρέθηκαν" στα Τρίκαλα το 1779 ο Newton, ο Wolff και ο Boerhaave. Μία υπόθεση», *Ο Ερανιστής* 26 (2007), 287-292.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

107. D. G. APOSTOLOPOULOS, «Du sultan au basileus ? Dilemmes politiques du Conquérant», *Le Patriarcat œcuménique de Constantinople aux XVIIe-XVIIe siècles. Rupture et continuité. Actes du colloque international, Rome, 5-6-7 décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Centre d'études byzantines, néo-helléniques et sud-est européennes. Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Dossiers Byzantins 7, Παρίσι 2007, σ. 241-251.

Μνείες και κρίσεις

Επύρος Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου 2007/8», *Βυζαντιακά* 27 (2008), 333.

S. Troianos, *BZ* 101 (2008), 1064, αρ. 3611.

Ηλίας Ταξίδης, *Ελληνικά* 59 (2009), τχ. 1, 160.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

108. Π. Δ. Μιχαηλάρης, «Η μονή Πεντέλης στη δίνη ενός χρέους στις αρχές του 18ου αιώνα», *Μνήμων* 28 (2006-2007), 31-47.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

109. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Εκκλησιαστικές πλαστογραφίες», *Ο Εραμιστής* 26 (2007), 59-77.

Μνείες και κρίσεις

Αναστασία Γ. Παληού, «Βοεβόδες της Κοζάνης και ο ρόλος τους στην απονομή της δικαιοσύνης κατά τον 19ο αιώνα», *Νόμος* 13 (2010) – Πνεύματος δώρημα Γεωργίου Π. Νάκω, σ. 319 σημ. 24.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

110. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Άνθιμος Ολυμπιώτης, ο συνομιλητής του Σουλεϊμάν Πενάχ Εφέντη (1778)», *Ο Εραμιστής* 26 (2007), 281-286.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

111. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Mythes et réalité sur les documents du XVe-XVIe s. conservés au patriarcat de Constantinople», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Centre d'études byzantines, néo-helléniques et sud-est européennes. Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Dossiers Byzantins 7, Παρίσι 2007, σ. 289-298.

Μνείες και κρίσεις

Dan Ioan Muresan, «De la place du Syntagma de Matthieu Blastarès dans le Méga Nomimon du patriarcat de Constantinople», *Le patriarcat œcuménique de Constantinople aux XIe-XVIe siècles. Rupture et continuité, Actes du Colloque International, Rome, 5-6-7 Décembre 2005*, Paolo Odorico dir., Παρίσι 2007, σ. 455 σημ. 86.

Σπύρος Ν. Τρωιάνος, «Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου 2007/8», *Βυζαντινά* 27 (2008), 333.

S. Troianos, *BZ* 101 (2008), 879 αρ. 2190.

Ηλίας Ταξίδης, *Ελληνικά* 59 (2009), τχ. 1, 160.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

112. D. G. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η Ορθόδοξη Εκκλησία αντικείμενο της πολιτικής στο β' μισό του 15ου αιώνα», *Griechische Kultur in Südosteuropa in der Neuzeit, Beiträge zum Symposium in memoriam Gunnar Hering (Wien, 16.-18. Dezember 2004)*, herausgegeben von Maria A. Stasinopoulou - Ioannis Zelepos, Wien 2008, σ. 153-163.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

113. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Fontes minores του μεταβυζαντινού δικαίου. Ένα ερευνητικό αίτημα», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* [της Ακαδημίας Αθηνών] 41 (2008), 195-206.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

114. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Οι σταχώσεις ως αποθέτες ιστορικού υλικού», *Το βιβλίο στο Βυζάντιο: Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή βιβλιοδεσία, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα 13-16 Οκτωβρίου 2005, Αθήνα 2008 [=Βιβλιοαμφιάστης 3 (2008)], σ. 101-110.*

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

115. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Εισαγωγική ομιλία» στο Στρογγυλό Τραπέζι το αφιερωμένο στον Ευγένιο Βούλγαρη, *Ελλάδα και Αγία Πετρούπολη. Παρελθόν και παρόν. Πρακτικά Συνεδρίου 26-29 Οκτωβρίου 2006, Αγία Πετρούπολη 2008, σ. 75.*

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

116. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η ελληνική αλληλογραφία του Ευγένιου Βούλγαρη. Ένα εκδοτικό σχέδιο», *Ελλάδα και Αγία Πετρούπολη. Παρελθόν και παρόν. Πρακτικά Συνεδρίου 26-29 Οκτωβρίου 2006, Αγία Πετρούπολη 2008, σ. 121-125.*

Μνείες και κρίσεις

Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «Ο Ευγένιος Βούλγαρις για τον "Ιατροφιλόσοφο" και κανονολόγο Ιωάννη Ισπαναίο († Ζάκυνθος 1770)», *Χαριστήριος Τόμος «Φιόρα Τιμής για τον Μητροπολίτη Ζακύνθου Χρυσόστομο Β΄ Συνετό», Ζάκυνθος 2009, σ. 796 σημ. 20.*

Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος (προλεγ.-επιμ.-ευρετ.), *Η λογική εκ παλαιών τε και νεωτέρων συνεργανισθείσα υπό Ευγενίου διακόνου του Βουλγάρεως*. Εν Λειψία της Σαξονίας. Έτει ,αψξστ΄, Ιωάννινα 2010, σ. 77* σημ. 261.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

117. D. G. APOSTOLOPOULOS, «Les dilemmes d'un héritier face aux ambitions d'un autre (XVIIe siècle)», *Dopo le due cadute di Constantinopoli (1204, 1453): Eredi ideologici di Bisanzio, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Venezia, 4-5 dicembre 2006, a cura di Marina Koumanoudi e Chryssa Maltezos, [Istituto Ellenico di Studi Bizantini e Postbizantini di Venezia, Convegni - 12], Venezia 2008, σ. 51-56.*

Μνείες και κρίσεις

Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, «Τα πλαστά έγγραφα στους μέσους χρόνους στο Βυζάντιο και στα Βαλκάνια. Κριτήρια πλαστότητας, στόχοι και τεχνικές», *Εώα και Εσπέρια* 7 (2007), 38 σημ. 30.

Byzantinische Zeitschrift 102, τχ. 1 (2009), 336.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

118. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Ένα πλαστό (;) περί προικοδοσίας γράμμα (1707) του πατριάρχη Γαβριήλ Γ΄», *Αγίαν Σιών, Επιστημονική Επετηρίς Ι. Μ. Μητροπόλεως Μυτιλήνης, Ερεσσού και Πλωμαρίου* 3 (2008), 63-72.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

119. P. D. MICHAELARIS, «Vincoli notarili alla redazione di testamenti nelle isole Ionie», *Atti dell'incontro scientifico Oltre la morte. Testamenti di Greci e Veneziani redatti a Venezia o in territorio greco-veneziano nei sec. XIV-XVIII, Venezia, 22-23 gennaio 2007. A cura di Chryssa Maltezos e Gogo Varzelioti*, [Istituto Ellenico di Studi Bizantini e postbizantini di Venezia, Convegni 11], Βενετία 2008, p. 173-183.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

120. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «"Το κατ'έτος στελλόμενον βούτυρον". Η ιστορία του ελληνικού γάλακτος και των προϊόντων του», *Ι΄ Τριήμερο Εργασίας*, Εάνθη 7-9 Οκτωβρίου 2005, Αθήνα, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Ίδρυμα Αριστείδης Δασκαλόπουλος, 2008, σ. 261-266.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

121. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Σταχωτής και μελετητής: όταν ο δεσμός γίνεται ασφυκτικός», *Το βιβλίο στο Βυζάντιο: Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή βιβλιοδεσία, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα 13-16 Οκτωβρίου 2005, Αθήνα 2008 [=Βιβλιοαμφιάστης 3 (2008)]*, σ. 91-100.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

122. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Μια αθησαύριστη περίπτωση οικογενειακού δικαίου στη δίνη των διενέξεων μετά την Άλωση», *Δίκαιο και*

Ιστορία. Μελέτες Ιστορίας Δικαίου (επιμ. Μαρία Γιούνη), Αθήνα 2008, σ. 117-125.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

123. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Le dépôt public des dernières volontés. Testaments du XVIIe siècle aux Archives historiques d'Ithaque», *Oltre la morte. Testamenti di Greci e Veneziani redatti a Venezia o in territorio greco-veneziano nei sec. XIV-XVIII, Venezia, 22-23 gennaio 2007*. A cura di Chryssa Maltezu e Gogo Varzelioti, [Istituto Ellenico di Studi Bizantini e postbizantini di Venezia, Convegni 11], Βενετία 2008, σ. 185-192.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

124. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Προσφώνηση του Γενικού Γραμματέα του ΟΜΕΔ στο Συνέδριο του Ιόνιου Πανεπιστημίου το αφιερωμένο στον Ευγένιο Βούλγαρη, *Ευγένιος Βούλγαρης. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Κέρκυρα 1-3 Δεκεμβρίου 2006*, Κέρκυρα 2009, σ. 27-28.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

125. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Για τους νεολογισμούς του Ευγένιου Βούλγαρη», *Ευγένιος Βούλγαρης. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Κέρκυρα 1-3 Δεκεμβρίου 2006*, Κέρκυρα 2009, σ. 431-443.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

126. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ευγένιος Βούλγαρης, "Collectio Epistolica". Το αθησαύριστο "Επιστολάριό" του και το ζήτημα της διπλής χειρόγραφης παράδοσης της επιστολογραφίας του», *Ο Εραμιστής* 27 (2009), 5-25.

Μνείες και κρίσεις

Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκάρη, «Οι επιστολιμαίες διατριβές του Ευγένιου Βούλγαρη. Γενικές παρατηρήσεις, έκδοση και σχολιασμός τριών ανέκδοτων», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 10 (2012), 155 σημ. 34.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

127. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και ο νοτάριός του Θεοδόσιος Ζυγομαλάς στα χρόνια 1564-1565», *Ιωάννης*

και Θεοδόσιος Ζυγομαλάς. Πατριαρχείο - Θεσμοί - Χειρόγραφα, Στ. Περεντίδης - Γ. Στείρης επιμ., Αθήνα 2009, σ. 187-195.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

128. D. G. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Être chrétien et adepte des lumières: le XVIIIe siècle au sein de l'empire ottoman», *Καπετάνιος και Λόγιος. Μελέτες στη μνήμη του Δημήτρη Ι. Πολέμη*, Επιμ. Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου και Ευάγγελος Χρυσός, Άνδρος 2009, σ. 25-34.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

129. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Θεοδόσιος Ζυγομαλάς, έξαρχος καθολικός και έξαρχος πατριαρχικός. Οι όροι και η σημασία τους», *Ιωάννης και Θεοδόσιος Ζυγομαλάς*, Στ. Περεντίδης - Γ. Στείρης (επιμ.), Αθήνα 2009, σ. 269-278.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

130. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ένας ακόμα, επιστολογράφος του Χρυσάνθου Νοταρά. Ιωάννης ο Ευλογάς από τον Μυστρά και οι νομοκανονικές απορίες του», *Μνήμη Πηνελόπης Στάθη. Μελέτες ιστορίας και φιλολογίας*, επιμ. Κ. Λάμπας - Αντ. Αναστασόπουλος - Ηλ. Κολοβός, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2010, σ. 69-79.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

131. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ένας Αρμενόπουλος που ήταν σε αφάνεια. Μία, ακόμα, αθησαύριστη απόδοση της "Εξαβίβλου" στη δημώδη (ante 1741)», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* [της Ακαδημίας Αθηνών] 42 (2010), 221-236.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

132. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και βενετοκρατούμενος ελληνισμός», *Βενετοκρατούμενη Ελλάδα. Προσεγγίζοντας την ιστορία της*, επιμ. Χρύσα Μαλιέζου, τ. 1, Αθήνα-Βενετία 2010, σ. 327-335.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

133. D. G. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Das Weiterleben von Byzanz nach dem Fall von Konstantinopel (1453)», *Byzanz. Pracht und Alltag*, Βόννη 2010, σ. 124-127.

134. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Εγγυήσεις αγαμίας στις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα στη μητρόπολη Μυτιλήνης», *Μνήμη Πηνελόπης Στάθη. Μελέτες Ιστορίας και Φιλολογίας*, επιμ. Κ. Λάππας - Αντ. Αναστασόπουλος - Ηλ. Κολοβός, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2010, σ. 79-102.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

135. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Επί ξυρού ακμής. Η κοινωνία των Ρωμιών τις πρώτες δεκαετίες μετά την Άλωση». Διάλεξη στην Ημερίδα «Η Άλωση του 1453 και η συνέχεια του γένους» που διοργάνωσε η Οικουμενική Ομοσπονδία Κωνσταντινουπολιτών (Αθήνα, 29 Μαΐου 2010) (ηλεκτρονική έκδοση)

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

136. D. G. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Les "frontières" d'un patriarcat oecuménique», *Le Patriarcat oecuménique de Constantinople et Byzance "hors frontières"*, Table Ronde, Résumés, XXIIth International Congress of Byzantine Studies "Byzantium without Borders", Σόφια 2011, σ. 129.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

137. D. G. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Voltaire, Essai sur les mœurs et l'esprit des nations*, Chapitres 68-102. *Les œuvres complètes de Voltaire*, t. 24, Oxford, Voltaire Foundation, 2011, σ. 379-417: σχόλια στα κεφάλαια 89 «Suite de l'histoire des Turcs et des Grecs, jusqu'à la prise de Constantinople», 90 «De Scanderbeg» και 91 «De la prise de Constantinople par les Turcs».

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

138. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Από τη βυζαντινή στην κοινωνία των Ρωμιών χριστιανών», Ζ΄ Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου, Κομοτηνή 20-23 Σεπτεμβρίου 2007 [«Παράδοση και ανανέωση στο Βυζάντιο»], Κομοτηνή 2011, σ. 137-147.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

139. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Με τον Ανδρέα Μουστοξύδη στο Μιλάνο το 1820», *L'Adriatico: incontri e separazioni (XVIII-XIX secolo). Atti del Convegno Internazionale di Studi, Corfù, 29-30 aprile 2010*, Βενετία - Αθήνα 2011, σ. 263-271.

140. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ο "Αρμενόπουλος" του Θεόδωρου Αγαλλιανού. Η εικόνα μιάς νομικής πηγής που λανθάνει», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* [της Ακαδημίας Αθηνών] 43 (2011), 175-191.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

141. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Με τον Γεννάδιο Σχολάριο το 1470 στις Φέρρες», *Δελτίο της Εταιρείας Μελέτης της καθ' ημάς Ανατολής*, τ. 3 -Μνήμη Πηνελόπης Στάθη (1947-2008)-, Αθήνα 2011, σ. 121-127 [= *Πρακτικά Β' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου: «Οι Σέρρες και η περιοχή τους. Από την Οθωμανική κατάκτηση μέχρι τη σύγχρονη εποχή»*, Σέρρες 6-9 Απριλίου 2006, έκδ. Δήμου Σερρών, Σέρρες 2013, τ. Α', σ. 323-330.].

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

142. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Σωφρόνιος ο Συρόπουλος. Τα χρονικά όρια της θητείας του τρίτου μετά την Άλωση πατριάρχη κατά τη μαρτυρία του Θεόδωρου Αγαλλιανού», *Ο Ερανιστής* 28 (2011) - *Μνήμη Χρ. Πατρινέλη*, 49-63.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

143. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, "Les relations entre les monastères et le patriarcat de Constantinople à l'intérieur des frontières ottomanes (15e-16e s.)", *Le Patriarcat oecuménique de Constantinople et Byzance "hors frontières"*, Table Ronde, Résumés, XXIIth International Congress of Byzantine Studies "Byzantium without Borders", Σόφια 2011, σ. 136-137.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

144. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, «Ένας νέος λόγος καθαίρεσης θεσμοθετείται το 1593», *Ο Ερανιστής* 28 (2011) - *Μνήμη Χρ. Πατρινέλη*, 95-119.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

145. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Ιωάννινα ή Μυτιλήνη; Νέα στοιχεία για την πρώτη γνωστή απόπειρα παρέμβασης στην προικοδοτική διαδικασία (αρχές 18ου αι.)», *Ο Ερανιστής* 28 (2011) - *Μνήμη Χρ. Πατρινέλη*, 121-140.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

146. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Γνωστά και άγνωστα ιστορικά έργα της τουρκοκρατίας σε χειρόγραφο κώδικα του Νικολάου Καρατζά», *Ο Εραμιστής* 28 (2011) - Μνήμη Χρ. Πατρινέλη, 193-210.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

147. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Για τα οικονομικά του ανώτατου κλήρου. Το χφ ΚΝΕ 2: η διττή σημασία μιας αθησαύριστης πηγής του 1815», *Εγνατία* 15 (2011), 101-107.

Μνείες και κρίσεις

- Νίκος Φ. Τόμπρος, *Νεώτερη ελληνική Ιστορία, Από τον Νέο Ελληνισμό στο ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος (1453-1832)*, Αθήνα, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, 2013, σ. 18 σημ. 8.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

148. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Institutions du Patriarcat oecuménique concernant les fidèles "intra muros" et "hors frontières"», *Le Patriarcat oecuménique de Constantinople et Byzance "hors frontières"*, Table Ronde, Résumés, XXIIth International Congress of Byzantine Studies "Byzantium without Borders", Σόφια 2011, σ. 135-136.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

149. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Σχέσεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με την Αθωνική Κοινότητα: Από την κρίση στην εξομάλυνση», *Το Άγιον Όρος στον 15ο και 16ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 193-198.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

150. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Επισκοπής Μεθώνης τύχες μεταβυζαντινές (1480, 1570)», *De Veneciis ad Mothonam. Έλληνες και Βενετοί στη Μεθώνη τα χρόνια της βενετοκρατίας*, Αθήνα - Βενετία 2012, σ. 153-160.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

151. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, *Πρωτοπόροι της Ελληνικής Επανάστασης. Δέκα πρόσωπα που σφράγισαν την Ελληνική Επανάσταση*, επιστ. επιμ. Β. Παναγιωτόπουλος, έκδ. εφ. Τα Νέα, Αθήνα 2012 (βιογραφίες των Νικ.

Σκουφά, Γρηγ. Δικαίου και του μητρ. Π. Πατρών Γερμανού), σ. 31-42, 57-70, 87-102.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

152. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Παλαιών Πατρών Γερμανός: Οδεύοντας προς το θρύλο», στο *Η Ματιά των άλλων. Προσλήψεις προσώπων που σφράγισαν τρεις αιώνες (18^{ος}-20ός)*, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2012, σ. 111-121.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

153. ΜΑΧΗ ΡΑΙΖΙ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Appealing to the authority of a learned patriarch. New evidence on Gennadios Scholarios' responses to the questions of George Brankovic», *The Historical Review / La Revue Historique* 9 (2012), 95-116.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

154. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «"Σύνταγμα κατά στοιχείον auctum" (1400 ci.). Ένα χειρόγραφο αντίγραφο στην Κωνσταντινούπολη στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα», *Αντικήνσωρ, Τιμητικός τόμος Σπύρου Ν. Τρωϊάνου για τα ογδοηκοστά γενέθλιά του*, Συντ. Επιτρ. Βασιλική Λεονταρίτου, Καλλιόπη (Κέλλυ) Α. Μπουρδάρα, Ελευθερία Σπ. Παπαγιάννη, Αθήνα 2013, σ. 71-81.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

155. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Πλαστά και παραποιημένα. Θέμα και παραλλαγές», *Γαληνοτάτη. Τιμή στη Χρύσα Μαλιτζού*, επιμ. Γωγώ Κ. Βαρζελιώτη - Κώστας Γ. Τσικνάκης, Αθήνα 2013, σ. 91-104.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

156. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Αφορεστοχάρτια στα χέρια των εμπόρων» *Γαληνοτάτη. Τιμή στη Χρύσα Μαλιτζού*, επιμ. Γωγώ Κ. Βαρζελιώτη - Κώστας Γ. Τσικνάκης, Αθήνα 2013, σ. 499-510.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

157. D. G. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «D. Catargi "philosophe" grec et les Questions sur l'Encyclopédie de Voltaire», *Revue Voltaire* 14 (2014), σ. 287-291.

158. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Το χωριό Μανταμάδος της Λέσβου και ο Ταξιάρχης του», *Μνήμη Εύης Ολυμπίτου* [= Πρακτικά Συμποσίου: *Τοπικές κοινωνίες στον θαλάσσιο και ορεινό χώρο στα νότια Βαλκάνια, 18ος-19ος αιώνας, Κέρκυρα, 24-26 Μαΐου 2012*], Κέρκυρα 2014, σ. 171-180.

[< Περιεχόμενα](#)

[Ευρετήριο >](#)

γ. Ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια
(που δεν έχουν δημοσιευθεί)

1. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ, Καταγραφή των πράξεων των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως. Η περίοδος 1454-1502, στο Ις΄ Διεθνές Βυζαντινολογικό Συνέδριο, Βιέννη 4-9 Οκτωβρίου 1981 (*Akten, I. Hauptreferate*, Βιέννη 1981, 2.2 [5]).
2. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Stratification sociale et Lumières: le cas grec, στο Ζ΄ Διεθνές Συνέδριο του Διαφωτισμού, Βουδαπέστη 26 Ιουλίου - 2 Αυγούστου 1987 (*Transactions of the Seventh International Congress on the Enlightenment 1*, Οξφόρδη 1989, 241 επ.).
3. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Idéologies politiques d'une société qui vit au sein d'un Empire: le cas de la société grecque, XVe-XIXe s., στο ΙΔ΄ Παγκόσμιο Συνέδριο της Διεθνούς Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης, Ουάσιγκτον 28 Αυγούστου - 1 Σεπτεμβρίου 1988 (*International Political Science Abstracts*, Ουάσιγκτον 1988, [6]).
4. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ, Κώδιξ αφιερωμάτων αναδυόμενος, στο Ι΄ Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας, Θεσσαλονίκη 26-28 Μαΐου 1989.
5. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Le XVIIIe siècle en Grèce et la Révolution Française, στο Διεθνές Συνέδριο του Πανεπιστημίου των Παρισίων για τα 200 χρόνια από την Γαλλική Επανάσταση, Παρίσι 18-22 Σεπτεμβρίου 1989.
6. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, Η Δράμα και η περιοχή της με βάση ανέκδοτα πατριαρχικά κείμενα, στην Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και πολιτισμός», Δράμα 24-26 Νοεμβρίου 1989.
7. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, 45 ans après: le Synode de Constantinople (1483/ 1484) d'après ses originaux, στο Διεθνές Συνέδριο για τα 550 χρόνια από τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, Φλωρεντία 16-22 Ιουνίου 1990.
8. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Les Lumières et ses adversaires en Grèce, στο Ζ΄ Διεθνές Συνέδριο του Διαφωτισμού, Μπρίστολ 21-27 Ιουλίου 1991.
9. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Δυτική σκέψη και Νεοελληνικός Διαφωτισμός: τα προηγμένα, στο V Convegno Nazionale di Studi Neogreci με θέμα «Pensiero Occidentale e Illuminismo Neogreco», Νάπολη 15-18 Μαΐου 1997.
10. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Από τη Μόσχα προς τη Νέα Ρώμη (1560, 1590, 1663)», στο Διεθνές Συνέδριο «Μόσχα και Ελληνικός πολιτισμός», Μόσχα 8-11 Σεπτεμβρίου 1997.
11. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Τα συνδηλούμενα της αντίδρασης, στο Διεθνές Συμπόσιο «Από τον Διαφωτισμό στις Επαναστάσεις: ο Ρήγας και ο κόσμος του», Δελφοί 25-29 Ιουνίου 1998.
12. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, La Chine vue de Constantinople à l'aube des Lumières, στο Διεθνές Συνέδριο «A Comparative Study of Beijing and the World Metropolises in the 18th Century» που οργάνωσε η Beijing Academy of Social Sciences, Πεκίνο 19-23 Σεπτεμβρίου 1998.

13. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Le problème de la légitimation du pouvoir politique ottoman envers les conquis», στο Διεθνές Συνέδριο της Τουρκικής Ιστορικής Εταιρείας (Türk Tarih Kurumu), με θέμα «L'Empire Romain, Esprit Romain et l'Empire Ottoman», Κωνσταντινούπολη 25-27 Νοεμβρίου 1999.
14. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «La langue grecque comme instrument de la communication scientifique au XVIIIe siècle dans le Sud-Est européen», ανακοίνωση στο Διεθνές Συμπόσιο που οργανώθηκε από την Pro Saeculo XVIIIe. Societas Helvetica με θέμα: Les langues comme instruments de la communication scientifique (Λωζάνη, 21 Σεπτεμβρίου 2000).
15. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Éternité et légitimité après la Prise. Le cas du Patriarcat de Constantinople, στο XX Seminario Internazionale di studi storici «Da Roma alla Terza Roma su Aevum sempiternum. Da Roma a Constantinopoli a Mosca», Ρώμη 20-22 Απριλίου 2000.
16. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Έρευνες για το μεταβυζαντινό δίκαιο και τη νεοελληνική κοινωνία», ανακοίνωση στο ΚΒ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας (Θεσσαλονίκη, 25-27 Μαΐου 2001).
17. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Les registes des actes du Patriarcat de Constantinople. Les registes de 1454 à 1502», ανακοίνωση στο XXe Congrès international des Études byzantines (Παρίσι, 19-25 Αυγούστου 2001).
18. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «L'idée du droit naturel et l'aube des Lumières en Grèce», ανακοίνωση στο Διεθνές Συμπόσιο που οργανώθηκε από την Österreichische Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts με θέμα «Nouveaux courants de pensée: théorie et pratique au 18ème siècle» (Βιέννη, 20 Σεπτεμβρίου 2001).
19. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ένα "εργαλείο" για την έρευνα του πρώιμου μεταβυζαντινού δικαίου», ανακοίνωση στην Ε΄ Συνάντηση Ιστορίας του Δικαίου, Νομική Σχολή Πανεπιστημίου Θράκης (Κομοτηνή, 18-20 Οκτωβρίου 2001).
20. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ανασυγκρότηση της έννομης τάξης και απόπειρες κωδικοποιήσεων στην πρώιμη μεταβυζαντινή περίοδο», εισήγηση στο Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Ιστορίας του Δικαίου με θέμα: *Κωδικοποιήσεις* (Πανεπιστήμιο Αθηνών, 24 Φεβρουαρίου 2003).
21. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Για τις απαρχές της Φαναριώτικης κοινωνίας», ανακοίνωση στην Ημερίδα του Ιονίου Πανεπιστημίου με θέμα: *Το φαναριώτικο τραγούδι* (Κέρκυρα, 5 Δεκεμβρίου 2003).
22. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Περί πλαστών και παραποιημένων. Νέα παραδείγματα», εισήγηση στο Σεμινάριο Εργασίας που οργανώνει το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας και η École des Hautes Études en Sciences Sociales (Centre d'Études Byzantines, Néo-helléniques et Sud-Est Européennes) με θέμα «Méthodologie d'édition, état et perspectives de la recherche des archives post-byzantines». Το θέμα του φετινού Σεμιναρίου ήταν «Originaux, copies, copies conformes, documents traduits,

- authentiques et faux: Nouveaux exemples» (Βενετία, 28-29 Μαΐου 2004).
23. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ο Ματθαίος Βλάσταρης, ο Ισίδωρος Γλαβάς και η δεύτερη χειρόγραφη "έκδοση" του "Συντάγματος κατά στοιχείον"», ανακοίνωση στο ΙΗ΄ Επιστημονικό Συμπόσιο «Χριστιανική Θεσσαλονίκη», που διοργάνωσαν η Μονή Βλατάδων και ο Δήμος Θεσσαλονίκης με θέμα *Εκκλησιαστικοί συγγραφείς Θεσσαλονίκης* (Θεσσαλονίκη, 4-6 Νοεμβρίου 2004).
24. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Τεκμήρια πλαστότητας σε απόφαση πατριαρχικής συνόδου (1795)», εισήγηση στο Σεμινάριο Εργασίας που οργανώνει το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας και η *École des Hautes Études en Sciences Sociales* (Centre d'Études Byzantines, Néo-helléniques et Sud-Est Européennes) με θέμα «*Méthodologie d'édition, état et perspectives de la recherche des archives post-byzantines*». Το θέμα του φετινού Σεμιναρίου ήταν «*Originaux, copies, copies conformes, documents traduits, authentiques et faux: Nouveaux exemples*» (Βενετία, 28-29 Μαΐου 2004).
25. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Τσον απαράλλακτον. Σκέψεις για τη σημασία του όρου», εισήγηση στο Σεμινάριο Εργασίας που οργανώνει το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας και η *École des Hautes Études en Sciences Sociales* (Centre d'Études Byzantines, Néo-helléniques et Sud-Est Européennes) με θέμα «*Méthodologie d'édition, état et perspectives de la recherche des archives post-byzantines*». Το θέμα του φετινού Σεμιναρίου ήταν «*Originaux, copies, copies conformes, documents traduits, authentiques et faux: Nouveaux exemples*» (Βενετία, 28-29 Μαΐου 2004).
26. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Θεόδωρος Σκουταριώτης: οι νομοκανονικές ενασχολήσεις ενός βυζαντινού λογίου», ανακοίνωση στην Η΄ Συνάντηση Ιστορικών του Δικαίου, που οργάνωσε ο Τομέας Ιδιωτικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (Κομοτηνή, 3-5 Νοεμβρίου 2005).
27. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Οι Έλληνες στη Βενετία», διάλεξη-σεμιναριακό μάθημα στα πλαίσια εκδηλώσεων που οργάνωσε ο σύλλογος «Φίλοι του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας» (ΕΙΕ, 19 Μαΐου 2005).
28. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Οι ιδιωτικές βιβλιοθήκες και οι τύχες τους», Ναύπακτος, Παπαχαραλάμπεϊος Βιβλιοθήκη, 18 Φεβρουαρίου 2006.
29. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η έννοια του "θεμελιώδους δικαιώματος" για τους χριστιανούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας», εισήγηση στο Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Ιστορίας του Δικαίου της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με θέμα: «Τα θεμελιώδη δικαιώματα», Αθήνα, 8 Μαΐου 2006)
30. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Για την κυριότητα ενός χειρόγραφου κώδικα», ανακοίνωση στο Συνέδριο που διοργάνωσε η Ελληνική Εταιρεία Ιστορίας του Δικαίου με θέμα «Ιδιοκτησία», Θεσσαλονίκη 27-28 Μαΐου 2006.
31. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Σεμινάριο στην Ελληνική Παλαιογραφική Εταιρεία με θέμα «Παλαιογραφικές ιχνηλασίες στον 18ο αιώνα»

- (2006). Το ίδιο σεμινάριο έγινε και στο Τμήμα της Παλαιογραφικής Εταιρείας της Θεσσαλονίκης.
32. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Οι τύχες ενός επίσημου χειρόγραφου βιβλίου», Διάλεξη στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 21 Φεβρουαρίου 2007.
33. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Από τη βυζαντινή στη κοινωνία των Ρωμιών χριστιανών», Μία από τις πέντε κεντρικές εισηγήσεις στην Ζ΄ Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου, Κομοτηνή 21 Σεπτεμβρίου 2007.
34. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Και πάλι για τις ρυθμιστικές παρεμβάσεις του Μητροπολίτη Μηθύμνης τον 19ο αιώνα», ανακοίνωση στη Ι΄ Συνάντηση Ιστορίας του Δικαίου που διοργανώθηκε από τον τομέα Ιδιωτικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου (Κομοτηνή, 19-20 Οκτωβρίου 2007).
35. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Σε ξένα χέρια.. Υφαρπαγή μνημείων γραπτού λόγου. Παραδείγματα από τον 19ο και τον 20ό αιώνα». Διάλεξη που οργανώθηκε στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, στον Κύκλο των διαλέξεων "Ιστορίες Βιβλίων" του Συλλόγου Φίλων του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, Αθήνα 18 Απριλίου 2007.
36. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Το λανθάνον "Θείον Νόμιμον" της μονής Γωνιάς. Μία υπόθεση», ανακοίνωση στην Ημερίδα της Ελληνικής Παλαιογραφικής Εταιρείας και του ΙΝΕ/ΕΙΕ (Αθήνα, ΕΙΕ, 17 Απριλίου 2008).
37. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Τα μυστικά της θάλασσας... λύνονται στη στεριά. Κωνσταντινούπολη 1667-1672», ανακοίνωση στην Ημερίδα: *Μνήμη Δημητρίου Γκόφα. Θάλασσα - Εμπόριο - Συναλλαγές* που οργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και την Ελληνική Ιστορική Εταιρεία (Αθήνα, 8 Μαΐου 2008).
38. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Από τη Δύση στην Ανατολή: Βυζαντινών κειμένων τύχες», ανακοίνωση στη ΙΑ΄ Συνάντηση Ιστορίας του Δικαίου, που διοργανώθηκε από τον Τομέα Ιδιωτικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου (Κομοτηνή, 23-24 Οκτωβρίου 2008).
39. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Χειρόγραφες πηγές για την ιστορία της μεταβυζαντινής και νεοελληνικής κοινωνίας», ανακοίνωση στην Ημερίδα "Η δε γραφή μένει", που οργανώθηκε από την Ελληνική Παλαιογραφική Εταιρεία και το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του ΕΙΕ (Αθήνα, 18 Δεκεμβρίου 2008).
40. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, «Η ανάδυση ενός νέου "τακτικού" του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως μέσα από κατάστιχο εισφορών του 1768», ανακοίνωση στην ΙΑ΄ Συνάντηση Ιστορίας του Δικαίου, που διοργανώθηκε από τον Τομέα Ιδιωτικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου (Κομοτηνή, 23-24 Οκτωβρίου 2008).
41. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Εύριπος: από τη βενετική κυριαρχία στην οθωμανική κατάκτηση», διάλεξη στο πλαίσιο της εκδήλωσης που οργάνωσε ο Σύλλογος «Φίλοι του Λαογραφικού Μουσείου Χαλκίδας» της Εταιρείας Ευβοϊκών Σπουδών, στο θέατρο Παπαδημητρίου της Χαλκίδας στην επέτειο για την άλωση της Πόλης και την κατάκτηση της Χαλκίδας από τους Οθωμανούς (28 Μαΐου 2008).

42. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Ψηφίδες ιστορίας στη συλλογή χειρογράφων του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών», ανακοίνωση στην Ημερίδα "Η δε γραφή μένει", που οργανώθηκε από την Ελληνική Παλαιογραφική Εταιρεία και το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του ΕΙΕ (Αθήνα, 18 Δεκεμβρίου 2008).
43. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, "Sur la notion des «frontières» d'un patriarcat dit œcuménique", εισήγηση στην Επιστημονική Διημερίδα "Le Patriarcat œcuménique de Constantinople et Byzance «hors frontières»", που οργανώθηκε στις 17 και 18 Ιουνίου 2010 στο Παρίσι από το CNRS.
44. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, "Το νόμιμον της μητροπόλεως Ηρακλείας «εν εσόπτρω ορώμενον»", ανακοίνωση στη ΙΓ΄ Συνάντηση Ιστορικών του Δικαίου, που οργάνωσε ο Τομέας Ιδιωτικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (Κομοτηνή 19-20 Νοεμβρίου 2010).
45. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, "Relations entre les monastères et le Patriarcat de Constantinople à l'intérieur des frontières ottomanes (1453-1550). Hypothèses de travail", ανακοίνωση στην επιστημονική διημερίδα με θέμα "Le Patriarcat œcuménique de Constantinople et Byzance «hors frontières»", που διοργάνωσε το CNRS στις 17-18 Ιουνίου 2010, στο Παρίσι.
46. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Continuité et transformations des institutions ecclésiastiques après la Conquête. Quelques remarques», Ανακοίνωση στη διεθνή Συνάντηση εργασίας που διοργάνωσε το CNRS της Γαλλίας (Παρίσι, 18-19 Ιουνίου 2010).
47. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Τα χειρόγραφα της Βήσσανης». Ανακοίνωση στην ΙΓ΄ Συνάντηση Ιστορικών του Δικαίου που διοργανώνει ο Τομέας Ιδιωτικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου (Κομοτηνή, 19-20 Νοεμβρίου 2010).
48. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, "Les «frontières» d'un patriarcat œcuménique", εισήγηση στην Table Ronde με θέμα "Le Patriarcat œcuménique de Constantinople et Byzance «hors frontières»" που οργανώθηκε στο πλαίσιο του 22ου Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου (Σόφια 22-27 Αυγούστου 2011).
49. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, "«Περίληψις του Νομίμου Ματθαίου Βλαστάρεως... εις γλώσσαν δημώδη» (1708). Άνθρακες ή θησαυρός;" ΙΔ΄ ανακοίνωση στην Συνάντηση Ιστορικών του Δικαίου, που οργάνωσε ο Τομέας Ιδιωτικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (Κομοτηνή 5-6 Νοεμβρίου 2011).
50. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, "Les relations entre les monastères et le patriarcat de Constantinople à l'intérieur des frontières ottomanes (15e-16e s.)", ανακοίνωση σε Table Ronde με θέμα "Le Patriarcat œcuménique de Constantinople et Byzance «hors frontières»", στο πλαίσιο του XXIIth International Congress of Byzantine Studies "Byzantium without Borders", Σόφια 22-27 Αυγούστου 2011.
51. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Institutions du Patriarcat œcuménique concernant les fidèles «intra muros» et «hors frontières», σε Table Ronde με θέμα "Le Patriarcat œcuménique de Constantinople

- et Byzance «hors frontières»”, στο πλαίσιο του XXIIth International Congress of Byzantine Studies “Byzantium without Borders”, Σόφια 22-27 Αυγούστου 2011.
52. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Deux ordres juridiques et deux systèmes de droit pénal: l’expérience des chrétiens de l’empire ottoman», ανακοίνωση στο συνέδριο που διοργάνωσε το Πανεπιστήμιο του Καναδά (Québec à Trois-Rivières) σε συνεργασία με την International Society for Eighteenth-Century Studies με θέμα Justice, ordre et vengeance au XVIIIe siècle (Montréal, 24 Αυγούστου 2012).
53. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Le troisième patriarche après la Prise. Son nom, sa présence dans le registre synodal, la durée de sa mission», ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο με τίτλο Das Patriarchat von Konstantinopel im Kontext und im Vergleich / The Patriarchate of Constantinople in Context and Comparison, που διοργάνωσε το Τμήμα Βυζαντινών Ερευνών του Ινστιτούτου Μεσαιωνικών Ερευνών της Αυστριακής Ακαδημίας Επιστημών (Abteilung für Byzanzforschung, Institut für Mittelalterforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), στη Βιέννη από τις 12 ως τις 15 Σεπτεμβρίου 2012.
54. ΓΙΟΥΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, «Monastic Financial Contributions to the Great Church. New Evidence from the Post-Byzantine Register of the Patriarchate of Constantinople», ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο με τίτλο Das Patriarchat von Konstantinopel im Kontext und im Vergleich / The Patriarchate of Constantinople in Context and Comparison, που διοργάνωσε το Τμήμα Βυζαντινών Ερευνών του Ινστιτούτου Μεσαιωνικών Ερευνών της Αυστριακής Ακαδημίας Επιστημών (Abteilung für Byzanzforschung, Institut für Mittelalterforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), στη Βιέννη από τις 12 ως τις 15 Σεπτεμβρίου 2012.
55. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «La notion de copie identique. Le registre synodal post-byzantin». Συμμετοχή στο Διεθνές Συνέδριο με τίτλο Das Patriarchat von Konstantinopel im Kontext und im Vergleich / The Patriarchate of Constantinople in Context and Comparison, που διοργάνωσε το Τμήμα Βυζαντινών Ερευνών του Ινστιτούτου Μεσαιωνικών Ερευνών της Αυστριακής Ακαδημίας Επιστημών (Abteilung für Byzanzforschung, Institut für Mittelalterforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), στη Βιέννη από τις 12 ως τις 15 Σεπτεμβρίου 2012.
56. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Πολυτέλειες». Εισαγωγική ομιλία στην Διημερίδα που οργάνωσε η Ελληνική Εταιρεία Ιστορίας του Δικαίου, με θέμα «Πολυτέλεια και Δίκαιο», Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 23 και 24 Μαΐου 2013.
57. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «“Με δόλο και με μαργιολιά”. Το ζήτημα της απόδοσης βυζαντινών νομικών κειμένων στη δημόδη τον 18ο αιώνα», στο Συνέδριο της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας, Θεσσαλονίκη 1η Ιουνίου 2013.
58. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Οι Αρμενόπουλοι της Μονής Βατοπεδίου», στην 16η Συνάντηση Ιστορικών του Δικαίου, Νομική Σχολή Πανεπιστημίου Θράκης, 19-20 Οκτωβρίου 2013.
59. Π. Δ. ΜΙΧΗΛΑΡΗΣ, «Η εκκλησιαστική πολιτική του Αλή Πασά με βάση τα νέα στοιχεία του Αρχείου του», Α΄ Πανηπειρωτικό Συνέδριο

- «'Ελευθέρια Ιωαννίνων 2013»: *Ιστορία-Λογιοσύνη: Η Ήπειρος και τα Ιωάννινα από το 1430 έως το 1913*, Ιωάννινα, 28 Φεβρ.-3 Μαρτ. 2013.
60. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Μερικές σκέψεις για την τοπική ιστορία, με βάση το ιταλικό παράδειγμα», *Επιστημονική Ημερίδα: Ζητήματα Τοπικής Ιστορίας: Έρευνα και Εκπαίδευση*, Αθήνα (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών), Πέμπτη 19 Δεκεμβρίου 2013.
61. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Τα χειρόγραφα της Βήσσανης. Νεότερα στοιχεία», Α΄ Πανεπειρωτικό Συνέδριο «'Ελευθέρια Ιωαννίνων 2013»: *Ιστορία-Λογιοσύνη: Η Ήπειρος και τα Ιωάννινα από το 1430 έως το 1913*, Ιωάννινα, 28 Φεβρ.-3 Μαρτ. 2013.
62. ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Δυστροπούντες οφειλέτες και μέσα αντιμετώπισης τον 15^ο αιώνα», Τομέας Ιδιωτικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, Κομοτηνή 19 Οκτωβρίου 2013.
63. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «"Πράττειν τα κοινά τη συναινέσει των ενδημούντων αρχιερέων": η ανάγκη της συλλογικότητας σε περιβάλλον απολυταρχίας (15ος-18ος αιώνας)», *Ημερίδα στη μνήμη του Κωνσταντίνου Γ. Πιτσάκη: Η των πλειόνων ψήφος κρατείτω. Η τύχη της αρχής της πλειονοψηφίας από τη μετακλασική περίοδο ως τους νεότερους χρόνους*, Αθήνα (κτίριο της Βουλής των Ελλήνων), Παρασκευή 4 Απριλίου 2014.
64. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Θαλασσινά και Φαναριώτικα», *Επιστημονική συνάντηση: Δίκαιο και θάλασσα. Όψεις μιας πανάρχαιας σχέσης*, Σπέτσες, 18-20 Σεπτεμβρίου 2014.
65. Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ, «Ελληνικά χρώματα στα νερά της Γαληνοτάτης τον 18ο αιώνα», *Επιστημονική συνάντηση: Δίκαιο και θάλασσα. Όψεις μιας πανάρχαιας σχέσης*, Σπέτσες, 18-20 Σεπτεμβρίου 2014.

V. ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΟΡΗΓΙΕΣ

Οι «μνείες και κρίσεις» που σημειώσαμε στο τέλος κάθε δημοσιεύματος δείχνουν την υποδοχή του από την επιστημονική κοινότητα. Παράλληλα όμως υπάρχουν και οι ακόλουθες, έξι ως σήμερα, τιμητικές διακρίσεις σε μέλη του προγράμματος, που δηλώνουν το μέτρο της αποδοχής του.

Ο Δ. Γ. Αποστολόπουλος έχει τιμηθεί με τρεις διακρίσεις: το 1983 το Πανεπιστήμιο Αθηνών τού απένειμε το «Βραβείο Αρώνη» για το βιβλίο του «Η εμφάνιση της Σχολής του Φυσικού Δικαίου στην "τουρκοκρατούμενη" ελληνική κοινωνία», το 1989 η Ακαδημία Αθηνών τον βράβευσε «για το σύνολο του μέχρι τώρα ερευνητικού και επιστημονικού του έργου και την ουσιαστική συμβολή του στη διερεύνηση αγνώστων πτυχών της ελληνικής Ιστορίας» και το 1992 η Ακαδημία Αθηνών και πάλι τού απένειμε το «Βραβείο Αρλιώτη» για τη μελέτη του «Ο "Ιερός Κώδιξ" του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο β' μισό του ΙΕ' αιώνα: Τα μόνα γνωστά σπαράγματα».

Τό 1994 ο Π. Δ. Μιχαηλάρης πήρε το «Βραβείο Κ. Θ. Δημαρά» για τη μελέτη του «Ο αφορισμός την περίοδο της Τουρκοκρατίας».

Η Μάχη Παΐζη-Αποστολοπούλου πήρε το 1994 το «Βραβείο Αρώνη» του Πανεπιστημίου Αθηνών για τη μελέτη της «Ανεπίσημα από το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Παρασχέδια και μαρτυρίες του 1476» και το 1996 βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών για το βιβλίο της «Ο θεσμός της πατριαρχικής εξουσίας, 14ος - 19ος αι.».

Εξάλλου, το Ίδρυμα Ι. Φ. Κωστοπούλου έχει προσφέρει επανειλημμένα τη χορηγία του προκειμένου να ενισχύσει οικονομικά το πρόγραμμα και να δουν το φως της δημοσιότητας συμπεράσματα των ερευνών του.

[< Περιεχόμενα](#)
[Ευρετήριο >](#)

Γενικό ευρετήριο*

[Αγαλλιανός Θεόδωρος](#)

[Αγγέλου Αλκης](#)

[Αγία Λαύρα Καλαβρύτων](#)

[Αγίας, μν. Άνδρου](#)

Άγιον Όρος [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#)] ([Αθως](#))

Άγιος Ιγνάτιος Αγαλλιανός, αρχπ. Μηθύμνης [[1](#), [2](#)]

[Άγιος Ιερόθεος, μν. Μεγάρων](#)

[Άγιος Ιωάννης Θεολόγος, μν. Πάτμου](#)

Άγιος Ιωάννης (Κολόνα), μτχ. Σάμου [[1](#), [2](#)]

[Άγιος Παντελεήμων, ν. Μολύβου](#)

Άγιος Σπυρίδων [[1](#), [2](#)]

[Άγιου Ιλαρίωνος βίος](#). βλ. *Vitae Sancti Hilarionis*

Άγραφα

[Αθηνών, μ.](#)

Αθωνιάς [[1](#), [2](#)]

Αθως [[1](#), [2](#), [3](#)]. βλ. [Άγιον Όρος](#)

Ακαδημία Αθηνών [[1](#), [2](#), [3](#)]

[Ακολουθία αγίου Σπυρίδωνος](#) [[1](#), [2](#)]

[Αλεξανδρόπουλος Ιω.](#)

[Αλεξίου Σπ.](#)

[Αλισανδράτος Γ. Γ.](#)

[Αμαντος Κωνστ.](#)

Αναγνωστοπούλου Μαρία [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#)]

Ανατολή [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#), [7](#), [8](#)]

[Άνδρος](#)

[Αντωνόπουλος Ν. Κ.](#)

[Απολογία Χριστιανική](#). βλ. [Χριστιανική](#)
[Απολογία](#)

[Αποστολοπούλου Γεωργία](#)

[Αργυρίου Αστέριος](#)

Αργυροπούλου Ρωξάνη [[1](#), [2](#)]

Αριστοτέλης [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#)]

αρχεία

[μν. Αγίας Άνδρου](#)

[ν. Αγίου Παντελεήμονος Μολύβου](#)

[ΜΠΤ Κωνσταντινουπόλεως](#)

[μ. Μηθύμνης](#)

[μ. Μυτιλήνης](#)

[Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως](#)

[Gasudarstvennyj Istoriceskij Musej](#)
(Κρατικό Ιστορικό Μόσχας)

Αρώνη, βραβείο [[1](#), [2](#)]

αφορισμός [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#)]

[Βαλαής Διον. Δ.](#)

Βαρβούνης Μ. Γ. [[1](#), [2](#)]

[Βαρνάκοβας, μν.](#)

[Βαρσοβία](#)

[Βασίλειος, ποστέλνικος](#)

[Βατικανό](#)

Βατοπεδίου, μν. [[1](#), [2](#)]

Βενετία [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#)]

[Βεροίας, μ.](#)

Βεσφαλίας Συνθήκη. βλ. [Westfalia](#)

βιβλία [[1](#), [2](#)]

βιβλιοθήκες

[μν. Αγίας Άνδρου](#)

[μν. Αγίου Όρους](#)

[μν. Βλατάδων](#)

[Βρετανικού Μουσείου](#)

[Δημόσιας Ελληνικής Σχολής Δημητσάνας](#)

[Δημοτική Ζαγοράς](#)

[Δημοτική Κοζάνης](#)

[Εθνική Βιβλιοθήκη Αθήνας](#)

[Εθνική Βιβλιοθήκη Ισπανίας](#)

[Εκκλησιαστικού Μουσείου Σόφιας](#)

[Νικολάου Καρατζά](#)

μν. Κοσίνιτσας Παγγαίου [[1](#), [2](#)]

[Ευλόγιου Κουρίλα](#)

[ΜΠΤ Κωνσταντινουπόλεως](#)

[Οικουμενικού Πατριαρχείου](#)

[μν. Ολυμπιώτισσας](#)

[Πανεπιστημιακή Ουψάλας](#)

[Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης](#)

Με αραιά στοιχεία διακρίνονται τα ονόματα των συγγραφέων που έχουν παρουσιάσει, κρίνει ή χρησιμοποιήσει δημοσιεύματα του Προγράμματος.

Οι συντομογραφίες που χρησιμοποιούνται είναι οι ακόλουθες:

αρχπ. = αρχιεπισκοπή

επ. = επισκοπή

ηγ. = ηγούμενος

μ. = μητρόπολη

μν. = μονή

ν. = ναός

μτχ. = μετόχι

ΜΠΤ= Μετόχι Παναγίου Τάφου

πατρχ.= πατριάρχης

χ. = χωριό

- [Πανεπιστημίου Πρίνστον](#)
Ρουμανικής Ακαδημίας [1, 2]
[μ. Σάμου και Ικαρίας](#)
Σπουδαστηρίου Ιστορίας Νεωτέρων Χρόνων
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων [1, 2]
[Apostolica Βατικανού](#)
[Bibliothèque nationale](#)
[Centre d'Études byzantines, Collège de France](#)
[Dumbarton Oaks Κέντρου Ivan Dujčev](#)
[Σόφιας](#)
[Institut d'Histoire des Textes](#)
[Institut français d'Études byzantines](#)
[Laurenziana Φλωρεντίας](#)
[Nationalbibliothek Βιέννης](#)
[Nazionale Νάπολης](#)
Βιέννη [1, 2, 3, 4, 5]
[Βλατάδων](#), μν.
Βλαχία [1, 2]
Βλάχος Γεράσιμος [1, 2]
[Βλάχος Γ. Κ.](#)
[Βοιωτία](#)
Βουκουρέστι [1, 2, 3, 4]
[Βούλγαρης Ευγένιος](#)
[Βούλγαροι](#)
Βρανούσης Λέανδρος [1, 2]
[Βρετανικό Μουσείο](#)
Βυζάντιο [1, 2, 3]
- [Γαλλία](#)
Γαλλική Επανάσταση [1, 2, 3, 4, 5, 6]
[Γαλλικό Βυζαντινολογικό Ινστιτούτο \(Institut français d'Études byzantines\)](#)
[Γεδεών Μανουήλ](#)
[Γενεύη](#)
[Γενικοί Κανονισμοί](#)
[Γεράσιμος Αργολίδος](#)
[Γερμανία](#)
Γεωργούλης· βλ. [Νοταράς Γεωργούλης Δημ.](#)
[Γιαννόπουλος Γεώργ.](#)
Γιαννόπουλος Παν. [1, 2]
[Γκόνης Δ. Β.](#)
[γνωμοδοτήσεις](#)
[Γορτυνία](#)
Γουλανδρή-Χόρν Ίδρυμα [1, 2]
[γραφείς](#)
Γριτσόπουλος Τ. Αθ. [1, 2, 3, 4]
- Δαπόντες Καισάριος (Κωνσταντίνος) [1, 2, 3, 4]
[Δημαρά Κ. Θ., βραβείο](#)
Δημαράς Κ. Θ. [1, 2, 3, 4, 5, 6]
Δημαράς Κ. Θ. [1, 2, 3]
[Δημακοπούλου Χαρίκλεια](#)
- [Δημήτριος, μ. χαρτοφύλαξ](#)
Δημητρόπουλος Δημ. [1, 2]
[Δημητσάνα](#)
[Διαλέτης Δημ.](#)
[Διαμαντιής Απόστ.](#)
[διαμαρτυρόμενοι](#)
[Διαυλείας, επ.](#)
διαφωτισμός [1, 2, 3, 4, 5, 6]
δίκαιο [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]
Διονύσιος Α΄, πατρχ. [1, 2, 3]
[Διονύσιος Δ΄ \(Κομνηνός-Μουσελίμης\), πατρχ.](#)
[Διονυσίου, μν.](#)
[δόγης](#)
Δοσίθεος Ιεροσολύμων [1, 2, 3, 4]
Δράμα [1, 2]
[Δρούλια Λουκία](#)
Δρούλια Λουκία [1, 2, 3]
[Δύση](#)
[Δωδεκάνησα](#)
[Δωρίδα](#)
- Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών [1, 2, 3]
Εκκλησία [1, 2, 3, 4, 5, 6]
[Εκκλησιαστική Αλήθεια](#)
[Ελασσόνα](#)
εξαρχίες πατριαρχικές [1, 2, 3, 4]
επιστολογραφία [1, 2, 3, 4, 5, 6]
[επιτίμια](#)
[Επτανήσιοι](#)
[ερμηνεία](#)
[Ευαγγελισμού, μν. Ορμυλίων Χαλκιδικής](#)
[Εύβοια](#)
[Ευρωπαϊκή Ένωση](#)
Ευρώπη [1, 2, 3]
[Ευστρατιάδης Σωφρόνιος](#)
- [Ζαγορά](#)
Ζάκυνθος [1, 2]
Ζαχαριάδου Ελισάβετ Α. [1, 2, 3, 4, 5]
Ζερβός Σωκρ. Κ. [1, 2, 3, 4]
- Ηγεμονίες Παραδουνάβιες [1, 2]
[Ηραίων Σάμου](#)
[Ηρακλείας, μ.](#)
- [θάσος](#)
[θαύμα](#)
θεσμοί [1, 2, 3]
Θεσσαλονίκη [1, 2]
[Θεσσαλονίκης, μ.](#)
[θρησκευτικοί ανταγωνισμοί](#)
- ιδεολογία [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]

- [Ίδρυμα Ι. Φ. Κωστοπούλου](#)
[Ίέραξ, οφφικιάλιος](#)
[Ιερεμίας Β΄, πατρχ.](#)
 Ιερός Κώδιξ· βλ. [κώδικες](#)
[Ιερώνυμος](#) · βλ. και [Vitae...](#)
[Ιθάκη](#)
 Ικαρία· βλ. [Σάμου και Ικαρίας, μ.](#)
[Ιόνιο Πανεπιστήμιο](#)
Ιστορία περί των εν Ιεροσολύμοις...
 Δοσιθέου [[1](#), [2](#)]
[ιστορία των ιδεών](#)
[Ιστορία των συμβάντων](#), Δ. Ραμαδάνη
[Ιστορικό Σπουδαστήριο Πανεπιστημίου Αθηνών](#)
[Ιωάννης Λυδός](#)
[Ιωάννινα](#)
 Ιωαννίνων, Πανεπιστήμιο [[1](#), [2](#)]
[Ιωάσαφ Β΄, πατρχ.](#)
- καθολικοί [[1](#), [2](#), [3](#)]
[Κακούρος Μ.](#)
[Καλάβρυτα](#)
[Καλλιακμάνης Β.](#)
 Καλλονή Λέσβου [[1](#), [2](#)]
[Καραμανωλάκης Β.](#)
 Καραφύλλης Γρ. [[1](#), [2](#)]
 Καραμπελιάς Ε. [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#), [7](#),
[8](#), [9](#), [10](#)]
[Καραναστάσης Αναστ.](#)
 Καρατζάς Νικόλαος [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#), [7](#)]
 Καρυδώνης Σταύρος [[1](#), [2](#)]
[Καρυοφύλλης Ραλάκης](#)
[Καταστάρι Ζακύνθου](#)
[Καταριζής Δημ.](#)
 Κατσαρός Βασ. [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#), [7](#)]
 Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/ Ε.Ι.Ε. [[1](#), [2](#),
[3](#)]
[Κέρκυρα](#)
[Κεχαγιόγλου Γιώργος](#)
[Κήπος Χαρίτων, Καισάριου Δαπόντε](#)
 Κιαβαρής Μανουήλ□
[Κοδρικάς Παναγιώτης](#)
[Κοζάνη](#)
 κοινωνία νεοελληνική [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#), [7](#),
[8](#), [9](#), [10](#), [11](#), [12](#), [13](#), [14](#), [15](#), [16](#)]
[Κόλια Ιωάννα](#)
 Κολόνα· βλ. [Άγιος Ιωάννης](#)
[κολλυβάδες](#)
 Κομνηνός-Μουσελίμης Διονύσιος· βλ.
[Διονύσιος Δ΄, πατρχ.](#)
 Κονόρτας Π. [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#)]
[Κορίνθιος Μανουήλ](#)
 Κοσίνιτσας (Εικοσιφοίνισσας), [[1](#), [2](#)] μν.·
 βλ. και [βιβλιοθήκες· χειρόγραφα](#)
[Κουμαριανού Αικατερίνη](#)
- Κουρίλας Ευλόγιος [[1](#), [2](#)]
[Κράβαρη Βασιλική](#)
[κρασί](#)
 Κρούσιος Μαρτίνος
[Κυζίκου, μ.](#)
[Κυριακόπουλος Κ. Θ.](#)
[Κύριλλος Ε΄, πατρχ.](#)
 κώδικες
[αφιερωμάτων](#)
 Ιερός Κώδιξ Πατριαρχείου
 Κωνσταντινουπόλεως [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#),
[7](#), [8](#), [9](#), [10](#), [11](#), [12](#)]
 μ. [Μυτιλήνης](#)
 Κωνσταντινούπολη (Βασιλεύουσα) [[1](#), [2](#), [3](#),
[4](#), [5](#), [6](#), [7](#), [8](#), [9](#), [10](#), [11](#), [12](#), [13](#), [14](#)]
 Κωστής Κ. [[1](#), [2](#)]
- Λαμπάκης Στέλιος [[1](#), [2](#)]
 Λασιθιωτάκης Μ. [[1](#), [2](#)]
 Λατίνοι [[1](#), [2](#)]
[Λειμώνος, μν.](#)
 Λέσβος· [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#)] βλ. και [Μυτιλήνη](#)
[Λευκάδα](#)
[Λιάτα Ευτυχία](#)
[Λιβαδάς Θεαγένης](#)
[Λίμνη Ευβοίας](#)
 Λιψία [[1](#), [2](#)]
[Λογική, Ευγενίου Βούλγαρη](#)
[λογοκρισία](#)
[Λυκουρίνος Κυρ. Α.](#)
- [Μαδρίτη](#)
[Μακάριος, μ. Σερρών](#)
 Μακεδονία [[1](#), [2](#)]
 Μακραίος Σέργιος [[1](#), [2](#)]
 Μακρίδης Βασ. Ν. [[1](#), [2](#)]
[Μαλαξός Μανουήλ](#)
[Μάξιμος Γ΄ \(Μανουήλ Χριστόνυμος, μ.](#)
[εκκλησιάρχης\)](#)
 Μάξιμος Δ΄, πατρχ. (Μανασής, μ. Σερρών-ηγ.
[Βατοπεδίου](#)-τόπον επέχων Κυζίκου) [[1](#), [2](#),
[3](#)]
[Μανούσακας Μ. Ι.](#)
 Μανούσακας Μ. Ι. [[1](#), [2](#)]
[Μαρκοπουλιώτου Γλύκα](#)
[Μάρκος, άρχων Ρόδου](#)
 Μαυροκορδάτοι [[1](#), [2](#)]
 Μαυροκορδάτος Αλέξανδρος εξ απορρήτων [[1](#),
[2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#), [7](#), [8](#), [9](#), [10](#), [11](#)]
[Μαυροκορδάτος Κωνσταντίνος](#)
 Μαυροκορδάτου Ρωξάνδρα [[1](#), [2](#)]
 Μεγάλη Εκκλησία· βλ. [Πατριαρχείο](#)
[Κωνσταντινουπόλεως](#)
 “Μέγα Νόμιμον” [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#)]

[Μέγαρα](#)[Μεγίστη Λαύρα, μν.](#)[Μεθόδιος, μ. Βεροίας \(πρωτοσύγκ. μν. Βατοπεδίου\)](#)[Μενεβίσογλου Παύλος](#)[Μεταλληνός Γεώργ. \[1, 2\]](#)[Μετά τα Φυσικά, Αριστοτέλη · βλ. και \[Υπόμνημα...\]\(#\)](#)[μεταφράσεις \[1, 2\]](#)[Μετόχι Παναγίου Τάφου, ΚΠολης \(ΜΠΤ\) · βλ. \[αρχεία· βιβλιοθήκες\]\(#\)](#)[Μεταμορφώσεως Σωτήρος \(Σαγματά\), μν.](#)[Μηθύμνης, μ. \[1, 2, 3\]](#)[Μιχαηλίδης-Νουάρος Γ.](#)[Μολιέρος](#)[Μόλυβος](#)[μονές \[1, 2, 3, 4, 5\]](#)[Μόσχα \[1, 2\]](#)[Μόσχας, πατρχ.](#)[Μουζάκης Στέλιος Α. \[1, 2\]](#)[Μουσελίμης· βλ. \[Διονύσιος Δ΄\]\(#\)](#)[μουσουλμάνοι](#)[Μουτζούρης Ιω. Κ. \[1, 2\]](#)[Μουτσόπουλος Ε.](#)[Μπαλιτά Ευαγγελία \[1, 2, 3, 4\]](#)[Μπασσαράμπα Ματθαίος](#)[Μπότσογλου Ελένη](#)[Μπουρνάζος Στρατής](#)[Μύαρης Γ. Κ.](#)[Μυρσινιωτίσσης, μν. Λέσβου](#)[Μυτιλήνη](#)[Μυτιλήνης, μ. \[1, 2, 3\]](#)[Νάκος Γεώργιος Π. \[1, 2\]](#)[Νάπολη](#)[νεολογισμοί](#)[νεοπλούσιοι](#)[Νεόφυτος Β΄, πατρχ.](#)[Νεράντζη, οικογ.](#)[Νήφων Β΄, πατρχ. \(μ. Θεσσαλονίκης\)](#)[Νικολαΐδης Ευθ.](#)[Νόμιμον του Πατριαρχείου του 1564](#)[νομοκανονικές μελέτες \[1, 2\]](#)[Νομοκάνων Μαλαξού](#)[Νομικές Συναγωγές \[1, 2, 3, 4, 5, 6, 7\]](#)[Νομική Συναγωγή, Δοσιθέου \[1, 2, 3, 4, 5, 6\]](#)[Νοταράς Γεωργούλης Δημήτριος \[1, 2, 3, 4\]](#)[Νταού· βλ. \[Παντοκράτορος, μν.\]\(#\)](#)[Οθωμανική αυτοκρατορία \(Οθωμανοί-Πύλη\) \[1, 2, 3, 4\]](#)[οικισμοί \[1, 2, 3\]](#)[Ολυμπιώτισσας, μν.](#)[ΟΜΕΔ \[1, 2\]](#)[Ορμος Σωτήριος, Βασιλείου](#)[Ορμύλια Χαλκιδικής](#)[Οσίου Δαβίδ του Γέροντος, μν. Λίμνης Ευβοίας](#)[Οσίου Λουκά, μν.](#)[Οσίου Μελετίου, μν. Κιθαιρώνα](#)[Ουάσινγκτον](#)[ουμανισμός θρησκευτικός](#)[Ουψάλας, Πανεπιστήμιο](#)[οφικιάλιοι \[1, 2, 3, 4\]](#)[μέγας εκκλησιάρχης](#)[μέγας οικονόμος](#)[μέγας χαρτοφύλαξ](#)[Παγγαίο \[1, 2, 3, 4\]](#)[Παναγιωτόπουλος Β.](#)[Παναγιωτόπουλος Ιω. Αντ.](#)[Πανεπιστήμιο Αθηνών \[1, 2\]](#)[Πανορθόδοξη Σύνοδος ΚΠόλεως \(1483/84\) \[1, 2\]](#)[Πανταζής Π. Δ.](#)[Πάντειος Α.Σ.Π.Ε.](#)[Παντελάκης Ν.](#)[Παντοκράτορος Νταού, μν. Πεντέλης](#)[Παπαγιάννη Ελευθερία Σπ. \[1, 2, 3\]](#)[Παπάζογλου Γ. Κ. \[1, 2, 3\]](#)[Παπαϊωάννου Δ. Κ. \[1, 2\]](#)[Παπαστάθης Χ. Κ. \[1, 2\]](#)[Παρασκευαΐδης Π.](#)[Παπαρηγόπουλος Κωνστ.](#)[Πάριος Αθανάσιος](#)[Πάρισι \[1, 2, 3\]](#)[Πασχαλίδης Συμεών \[1, 2, 3, 4\]](#)[Πάτμος](#)[Πάτμου, μν.· βλ. \[Άγιος Ιωάννης Θεολόγος\]\(#\) και \[Άγιος Ιωάννης \\(Κολόνα\\)\]\(#\)](#)[Πατριαρχείο ΚΠόλεως \(Μεγάλη Εκκλησία\) \[1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29\] · βλ. και \[αρχεία· βιβλιοθήκες\]\(#\)](#)[πατριαρχικό τυπογραφείο](#)[Πατρινέλης Χ. Γ. \[1, 2\]](#)[Πελοπόννησος](#)[Πεντέλη](#)[Πεπονάκης Μανόλης Γ.](#)[Περί αρχών της Ρωμαίων πολιτείας□, Ι. Λυδού](#)[Πλωρίτης Μάριος](#)[Πνεύμα των Νόμων· βλ. \[De l'Esprit des loix, Montesquieu\]\(#\)](#)[Πολίτης Λίνος](#)

- πολιτική [1, 2, 3]
Πολιτική σχέδη...
Πολωνία
Πορφυρόπουλος Μάρκος
Ποτλής Μ.
 Πουλής Γ. Α. [1, 2]
 πράξεις πατριαρχικές (συνοδικές) [1, 2,
3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11]
 Πρίνστον, Πανεπιστήμιο· βλ. βιβλιοθήκες
Προδρόμου, μν. Γορτυνίας
προπαγάνδα
 Πύλη· βλ. Οθωμανική αυτ/ρία
- Ράλης Ιωάννης
 Ράλλης Γ. Α. [1, 2]
Ραμαδάνης Αντώνιος
Ραμαδάνης Δημήτριος
 Ρήγας Βελεστινλής [1, 2, 3]
Ρίζος Νερουλός Ιακωβάκης
Ρόδος
 Ρουμανία, -οι [1, 2]
 Ρουμανική Ακαδημία· βλ. βιβλιοθήκες·
χειρόγραφα
Ρουσώ
Ρωσική Εκκλησία
- Σαββίδης Αλέξης Γ. Κ. [1, 2]
Σάθας Κων.
 Σάμος [1, 2, 3, 4, 5]
 Σάμου και Ικαρίας, μ. [1, 2, 3]
Σαμουήλ Χαντζερής, μ. Φιλιππουπόλεως
Σεβαστάκης Αλέξης Δ.
 Σαγματά, μν. · βλ. Μεταμορφώσεως Σωτήρος,
μν.
 Σέρρες [1, 2]
 Σερρών, μ. [1, 2, 3]
σιμωνία
Σκορδάς Παναγ.
Σούτσος Μιχαήλ Κωνστ.
 Σόφια [1, 2, 3]
 Σοφιανός Δημ. Ζ. [1, 2]
 Σπουδαστήριο Ιστορίας Νεωτέρων Χρόνων
 Πανεπιστημίου Ιωαννίνων [1, 2]
 Στάθη Πηνελόπη [1, 2, 3, 4, 5]
Στάθης Παναγιώτης
Σταματιάδης Επαμ.
Σταμέλος Δημήτρης
Στείρι Βοιωτίας
Στρατής Δημήτριος
 στρωμάτωση [1, 2]
Συμεών Α', πατρχ.
 Συμεωνίδης Σίμος [1, 2]
συνδρομητές
Σύνοδος ΚΠόλεως 1483/84
- Σύνταγμα θείων και ιερών κανόνων, Γ. Ράλλη
 - Μ. Ποτλή
Σχολή του Φυσικού Δικαίου
Σωτηρούδης Π.
- Τα Βασιλικά, εκδ. Fabrotus
Τα εν Καλλονή της Λέσβου ιερά
σταυροπηγικά..., Στ. Καρυδώνη
Ταλαντίου, επ.
 Ταμπάκη Άννα [1, 2, 3]
Τιμίου Προδρόμου, μν. Σερρών
Τιμίου Προδρόμου, μν. Ζακύνθου
Τιμίου Σταυρού, μν. Σάμου
Τιμόθεος Β', πατρχ.
Το Βήμα [1, 2]
 "τόμος" του 1483/1484 [1, 2]
 τοπική ιστορία [1, 2]
 Τουρκοκρατία [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
10, 11, 12, 13]
Τουρτιόγλου Μεν.
Τρωιάνος Σπ. Ν.
 Τρωιάνος Σπ. Ν. [1, 2, 3, 4, 5,
6, 7, 8, 9, 10, 11]
Τσιρπανλής Ζαχ. Ν.
- Υπόμνημα στα Φυσικά του Αριστοτέλη,
 Γερασίμου Βλάχου
Υπομνηματιστές Αριστοτέλη
- Φαναριώτες [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]
Φαναριώτικα εγχειρίδια Πολιτειολογίας και
Πολιτικής
φέουδα
 Φεράρας-Φλωρεντίας, Σύνοδος (1439) [1, 2,
3, 4]
Φιλιππουπόλεως, μ.
Φλωρεντία
 φόβος [1, 2]
 φόρος [1, 2]
 φροντίσματα [1, 2]
Φυσικά, Αριστοτέλη
 Φυσικό Δίκαιο· βλ. Σχολή του Φυσικού
Δικαίου
- Χάλικας, χ. Λέσβου
Χαλκιδική
Χαμουδόπουλος Μηνάς
Χαραλαμπίδης Χαρ. Δ.
Χασιώτης Ιω. Κ.
 χειρόγραφα
μν. Αγίας Λαύρας
Αριστοτέλη (υπομνηματιστών)
Βρετανικού Μουσείου Add. 8242, 8243
 Εθνικής Βιβλιοθήκης [1, 2]

- [Θεσσαλικά χειρόγραφα](#)
 Νικολάου Καρατζά [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#)]
 Κοσίνιτζας [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#)]
[μ. Μεγίστης Λαύρας](#)
 Νομικής Συναγωγής (ΜΠΤ) [[1](#), [2](#)]
[Ολυμπιώτισσας μν.](#)
 Πανεπιστημίου Πρίνστον Garrett 6
[Περί της των συμβουλιών ματαιότητος](#)
[Ρουμανικής Ακαδημίας 1157](#)
[μ. Σάμου και Ικαρίας](#)
[Υπόμνημα Γερασίμου Βλάχου στα Φυσικά](#)
[Αριστοτέλη](#)
[Χειρόγραφο Γ΄](#)
[Paris. Suppl. Gr. 1375](#)
 Vind. Hist. Gr. 48
[Χριστιανική Απολογία](#)
[Χριστοφιλοπούλου Αικατερίνη](#)
 Χριστόνυμος Μανουήλ· βλ. [Μάξιμος Γ΄](#)
 Χρυσάνθος Νοταράς [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#), [7](#)]
[χρυσόβουλλον πατριαρχικόν](#)
[Χρυσοστομίδης Σοφιανός](#)
[Χρυσόστομος \(Θέμελης\), μ.](#)
[Μεσσηνίας](#)
 Χρυσοχοϊδης Κρίτων [[1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#)]
 Ψημμένος Ν. Κ. [[1](#), [2](#)]
- [Ωραιόπουλος Φίλιππος](#)
- Alexander John· βλ. [Αλεξανδρόπουλος Ιω.](#)
 Antoniou P. [[1](#), [2](#)]
- [Badenas P.](#)
 Balta Evangelia· βλ. [Μπαλιά Ευαγγελία](#)
 Biblioteca Apostolica· βλ. [βιβλιοθήκες](#)
 Biblioteca Nazionale· βλ. [βιβλιοθήκες](#)
 Bibliothèque nationale de France· βλ. [βιβλιοθήκες](#)
 Bouchard J. [[1](#), [2](#)]
- Cacouros Michel· βλ. [Κακούρος Μ.](#)
[Caratasu Mihail](#)
[Cernovodeanu Paul](#)
[Chine](#)
 Collège de France· βλ. [βιβλιοθήκες](#)
- Darrouzès J. [[1](#), [2](#)]
 Darrouzès J. [[1](#), [2](#), [3](#)]
[Decleck José](#)
[De l'Esprit des loix, Montesquieu](#)
[De Nointel](#)
- [Dercsényi Μαυρίκιος](#)
 De vanitate conciliorum liber...
 Lubomirski [[1](#), [2](#), [3](#)]
 Dialetis D.· βλ. [Διαλέτης Δημ.](#)
[Dölger Franz](#)
 Dujčev Ivan· βλ. [βιβλιοθήκες](#)
 Dumbarton Oaks· βλ. [βιβλιοθήκες](#)
- [Entretiens sur la pluralité des mondes,](#)
 Fontenelle
- [Fabrotus G. A.](#)
[Failler Al.](#)
[Fonkitch B. L.](#)
[Fontenelle B.](#)
- Gasudarstvennyj Istoriceskij Musej· βλ. [αρχεία](#)
[Getov D.](#)
- Institut d'Histoire des Textes· βλ. [βιβλιοθήκες](#)
- Karabélias E.· βλ. [Καραμπελιάς Ε.](#)
 Konortas P.· βλ. [Κονόρτας Π.](#)
[Kraft Ekkehard](#)
 Kravari Vassiliki· βλ. [Κράβαρη Βασιλική](#)
- Lackner W. [[1](#), [2](#)]
 Lampakis S.· βλ. [Λαμπάκης Στ.](#)
 Lassithiotakis M.· βλ. [Λασιθιωτάκης Μ.](#)
 Laurenziana· βλ. [βιβλιοθήκες](#)
[Layton Evro](#)
[Lubomirski Stanislaw Herakliusz](#)
- Makrides Vas. N.· βλ. [Μακρίδης Βασ. Ν.](#)
 Manoussacas M.· βλ. [Μανούσακας Μ. Ι.](#)
[Miklosich Fr.- Müller Ios.](#)
 Montesquieu Ch. [[1](#), [2](#), [3](#)]
[Neuilly, Συνθήκη του](#)
 Nationalbibliothek Βιέννης· βλ. [βιβλιοθήκες](#)
[Nicolaidis Efth.](#)· βλ. [Νικολαΐδης Ευθ.](#)
- [Odorico P.](#)
 Olivier Jean-Marie· βλ. [Richard Marcel](#)
- Petmezas S. D.· βλ. [Πετμεζάς Σωκράτης](#)
 Pitsakis C. G.· βλ. [Πιτσάκης Κ. Γ.](#)
 Podskalsky Gerhard [[1](#), [2](#)]
 Princeton· βλ. [βιβλιοθήκες](#)

[Réal de Curban G.](#)

Richard Marcel □

[Wartell André](#)

Westfalia, Συνοθήκη της [[1](#), [2](#)], □HYPERLINK

"../AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary Internet
Files/Content.IE5/DN5W4070/%01" \1
"westfalia3"□3□, 4]

